

Regeringens proposition

1980/81: 183

om fortsatt fysisk riksplanering

beslutad den 2 april 1981.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

GEORG DANELL

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag till riktlinjer för det fortsatta arbetet med fysisk riksplanering, vilka innebär att arbetet så långt möjligt inordnas i den fortlöpande planerings- och beslutsprocessen, främst i anslutning till kommunernas markanvändningsplanering. Den fysiska riksplaneringen skall bedrivas i samarbete mellan staten och kommunerna utan krav på den typ av omfattande samtidiga redovisningar från alla kommuner som har förekommit under program- och planeringsskedena i den fysiska riksplaneringen.

Berörda myndigheter föreslås svara för att ange den närmare innebörden av olika sektoriella riksintressen. Under de närmaste åren bör formerna för den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning utvecklas.

För riksdagens kännedom redovisas i propositionen även vissa nya hushållningsfrågor som bör behandlas i den fysiska riksplaneringen. Det gäller främst markanvändningsfrågor vid utnyttjandet av inhemska energiresurser samt havsresursernas utnyttjande och skydd. Vidare tas upp hur vissa frågor beträffande anläggningar för transporter och energidistribution samt tätortsstrukturen bör behandlas i den fysiska planeringen.

BOSTADSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-04-02

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri, Eliasson

Föredragande: statsrådet Danell

Proposition om fortsatt fysisk riksplanering

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I september 1979 publicerades bostadsdepartementets rapport (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2. I rapporten presenteras överväganden och lämnas förslag beträffande formerna för den fortsatta fysiska riksplaneringen. Vidare behandlas vissa mera långsiktiga frågeställningar rörande hushållningen med mark och vatten. Exempel på sådana frågeställningar är resurser för energiändamål, vattenhushållning och havsområdenas behandling. Tätorts- och infrastrukturfrågornas behandling i planeringen tas också upp. Förslagen till åtgärder bygger på dels erfarenheter som har vunnits under det tidigare arbetet med den fysiska riksplaneringen, dels resultat av nya studier och utredningar rörande anspråk och tillgångar på fysiska resurser av nationell betydelse.

Rapporten har remissbehandlats. Remissyttranden har avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Nedre Norrland, vattenöverdomstolen, centralnämnden för fastighetsdata, överbefälhavaren, försvarets forskningsanstalt, fortifikationsförvaltningen, civilförsvarsstyrelsen, försvarets fastighetsnämnd, socialstyrelsen, statens järnvägar, statens vägverk, transportforskningsdelegationen, sjöfartsverket, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, luftfartsverket, statens geotekniska institut, transportrådet, statistiska centralbyrån, kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket, riksantikvarieämbetet gemensamt med statens historiska museer, naturhistoriska riksmuséet, statens sjöhistoriska museum, universitets- och högskoleämbetet, universitetet i Stockholm,

universitetet i Uppsala, universitetet och tekniska högskolan i Linköping, universitetet i Lund, universitetet i Göteborg, universitetet i Umeå, tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola, högskolan i Örebro, högskolan i Växjö, högskolan i Karlstad, högskolan i Luleå, statens kulturråd, forskningsrådsnämnden, nordiska institutet för samhällsplanering, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens livsmedelsverk, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, beredningen för planering och samordning av statliga insatser för rekreation m. m., koncessionsnämnden för miljöskydd, miljödatanämnden, Sveriges lantbruksuniversitet, generaltullstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, Sveriges turistråd, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens planverk, statens lantmåteriverk, statens industriverk, rådgivande nämnden för transport av farligt gods, Sveriges geologiska undersökning, nämnden för statens gruvegendomar, nämnden för energiproduktionsforskning, statens vattenfallsverk, styrelsen för teknisk utveckling, delegationen för samordning av havsresursverksamheten, mineralpolitiska utredningen, statens delegation för rymdverksamhet, domänverket, länsstyrelsernas organisationsnämnd, samtliga länsstyrelser, jakt- och viltvårdsberedningen, utredningen om den statliga rekreations- och turistpolitiken, fritidsboendekommittén, landskapsinformationsutredningen, oljeersättningsdelegationen, 19 landstingskommuner, 158 kommuner, Nordvästra Skånes kommunalförbund, Sydvästra Skånes kommunalförbund, Göteborgsregionens kommunalförbund, Kungl. vetenskapsakademien, Ingenjörsvetenskapsakademien, Svenska handelskammarförbundet, Riksförbundet för hembygdsvård, Svenska föreningen för hembygdsvård, Svenska föreningen för byggnadsvård, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska samernas riksförbund, Svenska hamnförbundet, Svenska naturskyddsföreningen, Sveriges fältbiologiska ungdomsförening, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Svenska jägareförbundet, Sveriges industriförbund, Lantbrukarnas riksförbund, Svenska kraftverksföreningen, Sveriges riksidsrottsförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen, Centrala driftledningen, Vattenvärnet, Skid- och friluftsförbundet, Sveriges fritidsfiskares riksförbund, Älvräddarnas samarbetsorganisation, Svenska arkitekters riksförbund, Hyresgästernas riksförbund, Sveriges allmännyttiga bostadsföretag, Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund (HSB), Riksbyggen, Kooperativa förbundet, Näringslivets byggnadsdelegation, Studiegruppen för Frostvikens sportfiskeklubb, Tanums naturskyddsförening, Aktion Skåne-Miljö, HARRYDA naturvårdsförening, Landskapsarkitekternas riksförbund, Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund, Resarö Miljöstiftelse, Sveriges fastighetsägareförbund, Skogsindustriernas samarbetsutskott och Centerns ungdomsförbund.

Till protokollet i detta ärende bör fogas en sammanfattning av rapporten Hushållning med mark och vatten 2 som *bilaga 1* och en sammanställning av remissyttrandena över rapporten som *bilaga 2*.

1.2 Propositionens uppläggning och innehåll

Den fysiska riksplaneringens uppbyggnadsskede får anses genomfört i och med att den pågående etappen av planeringsskedet avslutas år 1982. Mot bakgrund av de överväganden och förslag som redovisas i rapporten Hushållning med mark och vatten 2 samt remissyttrandena över denna föreslår jag i det följande riktlinjer för det fortsatta arbetet med fysisk riksplanering. Jag kommer att behandla planeringsprocessen (avsnitt 2.2.1), lagreglering av riktlinjerna för hushållning med mark och vatten (avsnitt 2.2.2), den kommunala fysiska översiktsplaneringens roll i den fysiska riksplaneringen (avsnitt 2.2.3) och kunskapsförsörjningen (avsnitt 2.2.4). Jag redovisar även min syn på hur vissa verksamheter och sektorer bör behandlas i den fortsatta fysiska riksplaneringen (avsnitt 2.3).

2 Föredragandens överväganden

2.1 Den hittillsvarande fysiska riksplaneringen

Regeringen redovisade i proposition 1972: 111, bil. 2 förslag till riktlinjer för hushållning med mark och vatten och till former för en fortlöpande fysisk riksplanering. Förslagen i propositionen godtogs i allt väsentligt av riksdagen (CU 1972: 35, rskr 1972: 348).

I propositionen angavs tre huvuduppgifter för den fysiska riksplaneringen, nämligen

1. att kartlägga dels de långsiktiga önskemål som skilda intressen riktar mot mark och andra naturtillgångar, dels de tillgångar som svarar mot anspråk som kan förutses,

2. att analysera i vilken utsträckning det föreligger konflikter mellan olika anspråk och klarlägga konsekvenserna av alternativa sätt att utnyttja naturresurserna samt

3. att i den mån det är motiverat av riksintresse dra upp riktlinjer för hushållningen med sådana naturtillgångar som är eller kan väntas bli efterfrågade av skilda intressen eller som är särskilt känsliga för miljöpåverkan.

Arbetet med att fullfölja och vidareutveckla de beslutade riktlinjerna för hushållning med mark och vatten har förts vidare i ett program- och ett planeringsskede. Resultaten av arbetet har redovisats i proposition 1975/76: 1 (programskedet) och proposition 1978/79: 213 (planeringsskedet). I den sist nämnda propositionen lade regeringen fram förslag till vissa kompletterande utgångspunkter för planeringen i fråga om hushållning med jordbruksmark och utveckling av fritidsbebyggelse i områden med s.k.

geografiska riktlinjer. Förslagen i propositionerna godtogs av riksdagen (CU 1975/76: 1, rskr 1975/76: 45 och CU 1979/80: 6, rskr 1979/80: 87).

Arbetet under planeringsskedet har inneburit att intentionerna i den fysiska riksplaneringen har kunnat fullföljas i betydelsefulla delar. För vissa områden har emellertid en fördjupad planering ansetts nödvändig. En redovisning till regeringen av denna planering skall enligt regeringens beslut i anslutning till planeringsskedet göras av de berörda länsstyrelserna under år 1982. Vissa länsstyrelser har under slutet av år 1980 redovisat för regeringen hur långt planeringsarbetet har fortskridit. Länsstyrelserna i Kristianstads och Malmöhus län har lagt fram förslag till markhushållningsprogram för Skåne. Dessa redovisningar och förslag bereds f. n. i regeringskansliet.

Under program- och planeringsskedena, som har haft sin tyngdpunkt på lokal och regional nivå, har vissa åtgärder vidtagits även på central nivå för att vidareutveckla den fysiska riksplaneringen. I detta sammanhang bör nämnas propositionerna om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för vissa s. k. obrutna fjällområden (prop. 1977/78: 31) och för vattendrag i norra Svealand och Norrland (prop. 1977/78: 57) som riksdagen behandlade i december 1977 (CU 1977/78: 8 och 9, rskr 1977/78: 99 och 100). Därefter har riksdagen även tagit ställning till regeringens proposition om avgränsning av obrutna fjällområden (prop. 1980/81: 71, CU 1980/81: 99, rskr 1980/81: 155), vilken främst behandlar vissa avgränsningsfrågor i anslutning till två aktualiserade vägar i Västerbottens och Norrbottens län.

Enligt nu gällande ansvarsfördelning för den fysiska riksplaneringen ankommer det i första hand på de myndigheter som företräder olika sektorsintressen att redovisa de anspråk av betydelse från rikssynpunkt som varje sektor ställer på användningen av landets mark- och vattentillgångar. Mot bakgrund av bl. a. sådana redovisningar av sektoriella riksintressen har riksdagen angett riktlinjer för hur dessa intressen bör beaktas i den fysiska planeringen och vid ställningstaganden till enskilda tillståndsfrågor, s. k. *verksamhetsanknutna riktlinjer*. Exempel på sektorer som omfattas av verksamhetsanknutna riktlinjer är jordbruk, skogsbruk, fiske, renskötsel, naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård. Mot bakgrund av en bedömning av konflikterna mellan olika anspråk som skilda intressen riktar mot mark och andra naturtillgångar har riksdagen också angett riktlinjer för hushållningen med mark och vatten i vissa områden, s. k. *geografiska riktlinjer*. Dessa riktlinjer anger hur från rikssynpunkt markanvändningen bör prioriteras i vissa områden, t. ex. kuster, fjällområden, outbyggda älvar och älvräckor samt vissa områden som har särskilda förutsättningar för industriell verksamhet. För att åstadkomma en god hushållning med mark och vatten i enlighet med den fysiska riksplaneringens intentioner har statsmakterna dessutom för områden som berörs av de geografiska riktlinjerna samt för vissa andra områden angett att det från rikssynpunkt är angeläget med fysisk planering, *planeringsriktlinjer*.

De former som har valts för den fysiska riksplaneringen medför att planeringsarbetet engagerar ett stort antal organ på olika nivåer. *Kommunerna* har grundläggande uppgifter genom att riktlinjerna förutsätts bli behandlade i ett kommunalt programarbete och komma till uttryck i bl. a. kommunernas fysiska planer. *Ämbetsverkens* uppgifter består i att utarbeta underlagsmaterial för den kommunala planeringen, delta i samråd samt följa upp kommunernas planering. Verken har därvid också till uppgift att i enlighet med sina instruktioner företräda vissa allmänna intressen. *Länsstyrelserna* har förmedlande uppgifter mellan kommunerna å ena sidan samt regeringen och ämbetsverken å den andra när det gäller frågor av betydelse för den fysiska riksplaneringen. Länsstyrelserna har också ansvar för rådgivning till kommunerna och för samordning av planeringen mellan kommunerna. Vidare har länsstyrelserna till uppgift att i samråd och vid fastställelseprövning av planer m. m. bevaka olika nationella intressen samt att med stöd i speciallagstiftningen inom främst naturvårdsområdet säkerställa skyddet av olika riksintressanta objekt och områden.

Riktlinjerna för hushållning med mark och vatten är inte förenade med några direkta rättsverkningar. Riktlinjerna är emellertid vägledande för regeringens och de statliga myndigheternas handlande vid alla beslut om sådan markanvändning som riktlinjerna avser (prop. 1972: 111, CU 1972: 35, rskr 1972: 348). Det har också förutsatts att riktlinjerna beaktas vid kommunala beslut om markanvändningen. I cirkulär (SFS 1973: 15) har regeringen anbefallt samtliga statliga myndigheter att beakta de riktlinjer som statsmakterna har dragit upp för hushållningen med mark och vatten. Regeringen har enligt 10 a § byggnadslagen (1947: 385, omtryckt 1972: 775, 10 a § ändrad senast 1975: 439) (BL) befogenhet att under vissa förutsättningar föreskriva att kommunen skall upprätta generalplan, som tillgodoser ett visst riksintresse.

Det hittills genomförda arbetet visar enligt min mening att riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen har haft stor positiv betydelse för att hävda viktiga hushållningsfrågor beträffande marken och vattnet. Jag vill särskilt framhålla att skyddet har stärkts väsentligt för den brukningsvärda jordbruksmarken, större områden av riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård, icke exploaterade kuster och fjällområden samt outbyggda älvar och älvsträckor. Jag bedömer att resultatet av arbetet med den fysiska riksplaneringen väl har svarat mot de ursprungliga intentioner som statsmakterna uttryckte år 1972.

I anslutning till arbetet med den fysiska riksplaneringen har det skett en betydande utveckling av den kommunala fysiska översiktsplaneringen. I samband med genomförandet av program- och planeringsskedena har nästan samtliga kommuner utarbetat s. k. kommunöversikter. I ungefär en fjärdedel av kommunerna finns också kommunomfattande s. k. markdispositionsplaner. I många kommuner finns markdispositionsplaner för kustområden, insjöområden och älvdalar. Det finns sålunda nu en översiktlig

redovisning av den pågående markanvändningen och viktigare markanspråk i landet. I arbetet med den fysiska riksplaneringen har vidare formerna utvecklats för samverkan mellan staten och kommunerna när det gäller markanvändningsfrågor.

2.2 Former för fortsatt fysisk riksplanering

2.2.1 Planeringsprocessen

Arbetet med att genomföra beslutade riktlinjer för hushållning med mark och vatten föreslås i rapporten Hushållning med mark och vatten 2 i huvudsak ske i kommunernas fortlöpande planering utan krav på samlade redovisningar från kommunerna av hur detta arbete bedrivs. Uppföljning av att riktlinjerna tillgodoses i plan- och tillståndsbeslut torde i första hand kunna ske av länsstyrelserna i den ordinarie planerings- och beslutprocessen i enlighet med olika lagar och förordningar. I ett system utan krav på större samlade redovisningar behöver regeringen emellertid ha vissa möjligheter att följa upp hur den fysiska riksplaneringen fullföljs lokalt. En lämplig form för detta kan enligt rapporten vara att länsstyrelserna vid behov i den årliga rapport som skall lämnas till regeringen om länsplaneringen också behandlar planeringsläge och särskilda problem som berör hushållningen med mark och vatten. Remissinstanserna instämmer i allmänhet i dessa förslag.

Som framgår av vad jag tidigare har anfört är den fysiska riksplaneringen en planeringsprocess genom vilken en systematisk samordning åstadkoms dels mellan olika nationella sektorintressen, dels mellan staten och kommunerna om sådana mark- och vattenhushållningsfrågor som bedöms vara viktiga från rikssynpunkt och för vilka särskilda insatser behövs. Därmed är det också klart att det rör sig om en process i vilken det materiella innehållet med tiden förändras och där mark- och vattenanvändningsfrågor som bedöms viktiga från rikssynpunkt fortlöpande skall kunna behandlas.

De erfarenheter som har vunnits i det hittills bedrivna arbetet med den fysiska riksplaneringen kan enligt min mening läggas till grund för ställningstaganden till hur arbetet skall föras vidare som en del av den fortlöpande fysiska planeringen på olika nivåer. Jag vill nu redovisa min syn på hur planeringsprocessen bör vara upplagd i sina huvuddrag.

Det ankommer på regeringen att för sådana frågor som behandlas i den fysiska riksplaneringen överväga behovet av riktlinjer för hushållning med mark och vatten för berörda verksamheter eller geografiska områden. Jag tar i det följande upp förslaget att sådana materiella riktlinjer skall ges i form av lagbestämmelser. Regeringen bör vidare ha möjlighet att, utan att inhämta riksdagens godkännande, med hänsyn till ett visst riksintresse besluta om att planering skall ske för en viss verksamhet eller ett visst område. Kartläggningar och analyser av mark- och vattenanvändningen och av miljöförhållandena samt särskilda utredningar utförda av kom-

muner, länsstyrelser och centrala ämbetsverk bör i fortsättningen utgöra underlag för regeringens bedömning av vilka frågor som skall tas upp till behandling i den fysiska riksplaneringen och av behovet av riktlinjer för berörda verksamheter eller geografiska områden.

De översiktliga planer som kommunerna har arbetat fram under program- och planeringsskedena torde komma att fortlöpande revideras. Med en rullande översiktlig kommunal planering av detta slag, kan behovet av att följa upp hur intentionerna i den fysiska riksplaneringen fullföljs i den kommunala planeringen tillgodoses på ett enklare sätt än hittills. Enligt min mening behövs inga omfattande samtidiga redovisningar från kommunerna av det slag som har förekommit tidigare.

I den mån statsmakterna beslutar om ändrade eller nya riktlinjer för hushållningen med mark och vatten bör dessa kunna inarbetas i den fortlöpande planeringsprocessen. Jag förutsätter därvid att den närmare avgränsningen av olika områden och intressen kommer att ske på samma sätt som hittills, dvs. genom att berörda kommuner och länsstyrelser vid samråd om kommunala översiktsplaner kommer överens om lämpliga avgränsningar och om behovet av eventuell närmare planläggning m. m. Det ankommer på länsstyrelserna att tillsammans med berörda kommuner härvid överväga behovet av kompletterande planerings- och utredningsinsatser för att statsmakternas beslut skall kunna fullföljas. I den mån anspråk ställs på revidering av tidigare upprättad översiktsplan, bör denna göras vid en tidpunkt som är anpassad till den kommunala planeringens förutsättningar. Bevakning av att olika riksintressen tillgodoses i den översiktliga planeringen bör således i första hand ske genom de samråd som äger rum mellan kommunerna samt länsstyrelserna och olika regionala myndigheter. Önskemål från kommunerna om ändringar i riktlinjerna kan likaledes föras vidare genom de samråd m. m. som fortlöpande sker med länsstyrelserna.

Regelbundna kontakter bör upprätthållas mellan länsstyrelserna och de ämbetsverk som är berörda av den fysiska riksplaneringen. Ömsesidig information bör därvid lämnas ifråga om dokumentation och bevakning av från sektorsynpunkt riksintressanta objekt, områden och verksamheter. Det ingår i länsstyrelsens ansvar att om så erfordras och efter samråd med berörda kommuner, fästa regeringens uppmärksamhet på behovet av kompletterande eller ändrade riktlinjer för hushållning med mark och vatten eller på behovet av att ange närmare utgångspunkter från rikssynpunkt för sådan planering som behövs med hänsyn till visst riksintresse.

Förslaget i rapporten att frågor som rör hushållningen med mark och vatten skall redovisas i den årliga rapport som skall lämnas till regeringen om länsplaneringen övervägs i det översynsarbete beträffande planeringsverksamheten inom länsstyrelserna som f. n. pågår inom regeringskansliet (prop. 1980/81: 20, bil. 14 s. 1).

Det ankommer på länsstyrelserna att i enskilda plan- och tillståndsbeslut

ansvara för att olika nationella markanvändningsintressen tillgodoses. I de fall kommunen och länsstyrelsen inte är överens om hur beslutade riktlinjer skall fullföljas i den kommunala planläggningen, kan länsstyrelsen med stöd i byggnadslagstiftningen vägra fastställelse av plan eller underställa frågan regeringens prövning.

Enligt byggnadslagstiftningen är det ytterst regeringen som har ansvaret för att statsmakternas intentioner i den fysiska riksplaneringen fullföljs i den kommunala planeringen. Så bör vara fallet även i fortsättningen. Endast i undantagsfall har regeringen för att hävda riksintressen behövt använda de möjligheter som finns att enligt 10 a § byggnadslagen förelägga en kommun att upprätta generalplan.

I ett system som inte bygger på samtidiga omfattande redovisningar från kommunerna kan regeringen beträffande något visst markanvändningsintresse ha behov av att följa upp att intentionerna i den fysiska riksplaneringen fullföljs av kommunerna. Även behovet av särskilda planeringsinsatser för att tillgodose ett visst riksintresse kan ibland kräva en belysning. De redovisningar som i sådana fall kan bli nödvändiga bör enligt min mening kunna göras av länsstyrelserna efter särskilt uppdrag från regeringen. Länsstyrelsernas fortlöpande samråd med kommunerna och de statliga sektormyndigheterna på regional nivå kan förutsättas ge tillräckligt underlag för sådana redovisningar. De bör därmed kunna fullgöras utan särskilt resurstillskott vid länsstyrelserna.

2.2.2 Lagreglering av riktlinjerna för hushållning med mark och vatten

Vid den fastställelseprövning som staten gör av kommunala planer skall bedömas bl. a. hur kommunen har tillgodosett de olika intressen som anges i byggnadslagstiftningen, dvs. BL och byggnadstadgan (1959:612, omtryckt 1972:776, ändrad senast 1980:408) (BS). De bestämmelser som avses är främst 4 och 5 §§ BL och 9–13 §§ BS. Av riksdagens beslut om riktlinjer för hushållning med mark och vatten följer att vissa specificerade intressen skall ges särskild tyngd vid den avvägning mellan olika intressen, som kommunerna och staten har att göra enligt byggnadslagstiftningen.

Riktlinjerna för hushållning med mark och vatten har emellertid, som jag tidigare har anfört, ingen direkt rättsverkan. Såväl i rapporten Hushållning med mark och vatten 2 som i betänkandet (SOU 1979: 65, 66) Ny plan- och bygglag (PBL-utredningen) föreslås att riktlinjerna förs in i en ny plan- och bygglag. Härigenom klargörs vilken effekt riktlinjerna skall ha för efterföljande plan- och tillståndsbeslut. Genom en lagreglering ges enligt utredningsförslagen också en bättre överblick över gällande riktlinjer, vilka f. n. återfinns i skilda propositioner och utskottsbetänkanden.

Förslaget innebär följande ändringar i förhållande till nuläget. Om riktlinjerna regleras i lag kommer riksdagen att ta ställning till ändringar eller kompletteringar av dessa i egenskap av lagstiftare. Sådana ställningstaganden får därvid formen av beslut om ändring av byggnadslagstiftningen.

Förslaget om lagreglering tillstyrks av flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan.

Även jag anser att riktlinjerna för hushållning med mark och vatten bör lagregleras. En lagreglering skulle innebära att den osäkerhet om riktlinjernas rättsliga innebörd som nu finns undanröjs. Härigenom får hela den process som den fysiska riksplaneringen innebär en ökad stadga, som i sin tur ger förutsättningar för förenklningar i planerings- och beslutsprocessen.

I regeringskansliet övervägs f. n. dels frågan om den närmare utformningen av lagregleringen beträffande såväl de verksamhetsanknutna som de geografiska riktlinjerna, dels förslagen i rapporten om ändrade och nya geografiska riktlinjer.

2.2.3 Den kommunala fysiska översiktsplaneringens roll i den fysiska riksplaneringen

Jag har tidigare framhållit att den kommunala fysiska översiktsplaneringen är av grundläggande betydelse i arbetet med den fysiska riksplaneringen. Det är främst genom denna översiktsplanering som riktlinjerna för hushållning med mark och vatten förs in i planeringsprocessen. Översiktsplaneringens utformning och ställning får därför stor betydelse för genomförandet av den fysiska riksplaneringens intentioner.

Under senare år har nästan samtliga kommuner upprättat och antagit s. k. kommunöversikter, i vilka anges behov av fortsatt mera detaljerad planering samt riktlinjer för bebyggelseutvecklingen. Kommunöversikten har i många kommuner en betydelsefull roll, bl. a. i samband med ställningstaganden i enskilda byggnadsärenden. Kommunöversikterna har också visat sig vara väl lämpade för att konkretisera statsmakternas intentioner beträffande hushållningen med mark och vatten. Kommunöversikten återfinns emellertid inte som begrepp i byggnadslagstiftningen. Statens planverk har dock rekommenderat att kommunöversikten skall handläggas enligt byggnadslagstiftningens regler för antagen generalplan (Lämplighetsprövning av bebyggelse utanför detaljplan, dnr U 1172/73). Kommunerna har som regel angett att kommunöversikten skall ses över inom en period av tre till fem år. Åtskilliga kommuner har redan genomfört eller påbörjat en sådan översyn.

Omfattande förändringar i lagstiftningen beträffande den kommunala fysiska översiktsplaneringen har föreslagits av PBL-utredningen och vattenplaneringsutredningen (SOU 1980: 39, 40 Vattenplanering). Förslagen från dessa utredningar bereds f. n. inom regeringskansliet. Vad gäller den översiktliga planeringen står förslagen i dessa utredningar i huvudsak i överensstämmelse med den informella planering som har utvecklats i samband med den fysiska riksplaneringens program- och planeringsskeden.

Det är flera olika nationella intressen, förutom de som anges inom ramen för den fysiska riksplaneringen, som har betydelse för den kommunala

fysiska planeringen. Det gäller t. ex. riktlinjerna för regionalpolitiken. Arbetsmarknadsutskottet har uttalat (AU 1978/79: 23) att det är självklart att länsstyrelserna vid sitt samråd med kommunerna hävdar dessa riktlinjer. Detta innebär å andra sidan inte att kommunernas planmonopol enligt gällande byggnadslagstiftning ifrågasätts.

Det är enligt min mening angeläget att kommunerna i sina överväganden om markanvändning och bebyggelseutveckling inbegriper frågor om avvägningen mellan olika nationella intressen och lokala intressen som gäller markanvändning och byggande. Det är sålunda väsentligt att den kommunala fysiska översiktsplaneringen har sådana former att bl. a. de frågor som behandlas i den fysiska riksplaneringen på ett naturligt sätt kan behandlas fortlöpande av kommunerna. En utvecklad kommunal översiktsplanering där bl. a. olika nationella intressen har beaktats bör kunna ge ett gott underlag och vägledning för beslut i konkreta ärenden enligt de skilda lagar som rör markanvändningen. De slutliga avvägningarna mellan olika statliga, kommunala och enskilda intressen måste emellertid ske i samband med beslut om detaljplaner och tillståndsgivning.

För att en kommunöversikt skall kunna tillmätas betydelse vid statlig överprövning av plan- och byggnadsärenden är det väsentligt att den är väl förankrad i byggnads- och fastighetsbildningslagstiftningen. Eftersom kommunöversikten f. n. inte har en självständig rättsverkan, krävs tydliga hänvisningar till de lagrum och sakskal som den allmänna lämplighetsbedömningen i kommunöversikten grundar sig på. I enskilda beslut i bebyggelse- och fastighetsbildningsärenden är det inte tillräckligt att enbart hänvisa till en kommunöversikt. Sådana beslut måste grundas på de författningsföreskrifter som är tillämpliga och omständigheterna i det enskilda fallet. En kommunöversikt, som har antagits av kommunfullmäktige, bör emellertid enligt min mening kunna få stor betydelse som vägledning för beslut i enskilda ärenden. Självfallet blir detta dock beroende av hur väl underlaget för översikten är dokumenterat samt hur konkret och nyanserat den är utformad. Jag vill särskilt betona betydelsen av att det av kommunöversikten går att utläsa kommunens syfte med markanvändningen till vägledning för den allmänna lämplighetsprövning som sedan skall ske vid beslut i enskilda byggnadsärenden.

Även s. k. områdesplaner och andra översiktsplaner för delar av en kommun kan enligt min mening vara lämpliga instrument för att föra in nationella intressen i den kommunala planeringsprocessen. Det gäller bl. a. i samband med planering för tätortsutbyggnad och planering för friluftslivets och fritidsbebyggelsens utveckling. Även vissa av de nya frågor som jag anser bör behandlas i den fysiska riksplaneringen, t. ex. markanvändningsfrågor vid utnyttjande av inhemska energiresurser, bör kunna behandlas inom ramen för arbetet med sådana planer.

Planeringen för olika statliga verksamheter har ofta stor betydelse för markanvändning och bebyggelseutveckling i kommunerna. Helt naturligt

kan inte samordning på lokal nivå med annan sektorplanering åstadkommas genom planering inom de olika samhällssektorerna var för sig. Ställningstaganden inom skilda statliga planeringsaktiviteter bör därför enligt min mening följas av kommunala ställningstaganden till härav föranledda krav på markanvändning och byggande. Enligt min mening bör i den kommunala fysiska översiktsplaneringen göras en samlad bedömning av hur olika statliga och kommunala markanvändningsintressen skall tillgodoses.

För att den kommunala fysiska översiktsplaneringen skall kunna fortsätta att utvecklas till det instrument för samordning av olika nationella och lokala markanvändningsintressen som jag nu har angett behöver det ske en bättre samordning än f. n. mellan den statliga sektorplaneringen och den kommunala planeringen. Det är därför angeläget att, såväl vid utformningen av den statliga planeringen som i samrådsförfarandet mellan kommunerna och olika statliga myndigheter, främst på regional nivå, finna former för att behandla olika statliga sektorintressen inom ramen för den kommunala planeringen. På den regionala nivån har länsstyrelserna ansvaret för samordningen mellan sektorerna. Planverket har enligt sin instruktion ansvar på myndighetsnivå för samordningen av allmänna råd för den översiktliga fysiska planeringen. Jag återkommer till förhållandet mellan den kommunala fysiska översiktsplaneringen och statliga intressen vid behandlingen av vissa sektorfrågor i avsnitt 2.3.

2.2.4 Kunskapsförsörjning

Kartläggningar och analyser av mark- och vattenanvändningen samt av naturmiljöns tillstånd och känslighet är enligt rapporten Hushållning med mark och vatten 2 nödvändiga inslag i den fysiska riksplaneringen. Genom bl. a. det arbete som har skett hittills i samband med den fysiska riksplaneringen har samlats ett omfattande kunskapsmaterial om mark- och vattenanvändningen och miljöförhållandena i landet. För att vidmakthålla den kunskapsbank som har byggts upp är det enligt rapporten angeläget att sådant material som bedöms vara värdefullt som underlag för den fysiska planeringen och i samband med tillståndsbeslut hålls aktuellt. Detta torde enligt rapporten med utgångspunkt i befintligt material i flertalet fall kunna ske utan särskilda utredningsinsatser. I rapporten föreslås att berörda centrala myndigheter ajourhåller översikter på riksnivå över olika verksamheter och intressen som är av särskild betydelse för hushållningen med mark och vatten. Vidare föreslås att sammanställningar över förhållanden av betydelse för den fysiska riksplaneringen hålls aktuella hos länsstyrelserna. Formerna för den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning behöver enligt rapporten utredas närmare och det föreslås att planverket skall svara för en sådan utredning.

För att ge statsmakterna överblick och möjlighet att följa utvecklingen beträffande mark- och vattenanvändningen samt miljösituationen i landet

torde det enligt rapporten även i fortsättningen finnas behov av att göra mera samlade redovisningar av dessa frågor. Innehållet i redovisningarna och vid vilka tidpunkter de skall göras bör enligt rapporten bestämmas av regeringen och få formen av uppdrag till berörda myndigheter. Enligt rapporten bör planverket, naturvårdsverket och havsresursdelegationen ha det samlade ansvaret på myndighetsnivå för att inom resp. område fortlöpande följa och ha översikt över mark- och vattenanvändningen samt miljöförhållandena i landet. Det föreslås därför att dessa myndigheter skall svara för de samlade redovisningar som i fortsättningen kan bli aktuella i den fysiska riksplaneringen och mot bakgrund av dessa lämna regeringen förslag till eventuella åtgärder. Även i övrigt bör det enligt rapporten ankomma på dessa myndigheter att redovisa sådana frågor som bör uppmärksammas i den fysiska riksplaneringen samt lämna förslag till åtgärder för att främja en god hushållning med landets mark- och vattentillgångar.

Remissinstanserna är överlag positiva till de nu redovisade förslagen. Kommunförbundet anser att översikter på riksnivå är värdefulla speciellt när nya frågor skall föras in i planeringen, t. ex. energi- och havsresursfrågor, och då det föreligger särskilda behov av att snabbt få en översiktlig bild av de resurser som står till förfogande. Å andra sidan kan förbundet inte acceptera att av statliga myndigheter upprättade översikter avseende riksintressen skall fungera som planeringsdirektiv i den fysiska riksplaneringen.

Några remissinstanser har kommenterat förslaget om samlade redovisningar av mark- och vattenanvändningen samt miljöförhållandena i landet. Förslaget tillstyrks av havsresursdelegationen, naturvårdsverket och planverket – vilka enligt rapportförslaget skall svara för dessa redovisningar – samt av bl. a. miljödatanämnden och länsstyrelsen i Älvsborgs län. Sveriges industriförbund framhåller att det knappast finns behov av att göra ofta återkommande inventeringar och sammanställningar av exempelvis miljöförhållandena i landet. Samlade redovisningar bör enligt förbundet begränsas till att avse problem- och frågeställningar som har hög aktualitet.

För egen del anser jag att behovet av kunskapsförsörjning självfallet måste bedömas mot bakgrund av de uppgifter som den fysiska riksplaneringen avses få i fortsättningen. Som jag tidigare har sagt blir en väsentlig uppgift för den framtida fysiska riksplaneringen att som underlag för den fortlöpande översiktliga fysiska planeringen i kommunerna förmedla information om sådana frågor som är av riksintresse för hushållningen med mark och vatten. Det är också viktigt att statsmakernas ställningstaganden i dessa frågor finns tillgängliga både för kommunal planering och statliga myndigheters beslutsfattande. En viktig uppgift för den fysiska riksplaneringen är vidare att följa upp förändringar i markanvändningen, miljöförhållandena och naturresursernas utnyttjande som underlag för statsmakernas ställningstagande till nya hushållningsfrågor i den fysiska riksplaneringen. Samtliga angivna arbetsuppgifter ställer krav på en funge-

rande kunskapsförsörjning. Jag avser att senare ge statens planverk i uppdrag att i samråd med berörda ämbetsverk och länsstyrelserna lämna förslag till former för kunskapsförsörjningen. Jag vill emellertid redan nu redovisa efter vilka huvudlinjer kunskapsförsörjningen enligt min mening bör utvecklas.

De statliga myndigheterna bör som hittills ansvara för dokumentationen av sådana resurser och anspråk inom det egna ansvarsområdet som är av riksintresse för hushållningen med mark och vatten. Det bör ingå i det uppdrag som jag nyss nämnde att klargöra vilka myndigheter som bör svara för en sådan dokumentation. Det är angeläget att denna dokumentation i fortsättningen hålls aktuell så att den kan utnyttjas av berörda parter i den fortlöpande planerings- och beslutsprocessen på olika nivåer. Detta torde i flertalet fall kunna ske med utgångspunkt i befintligt material. Härigenom torde den fysiska riksplaneringens behov av kunskapsförsörjning kunna tillgodoses utan den typ av särskilda utredningsinsatser som utförts i det hittills bedrivna arbetet.

Som underlag för den hittillsvarande fysiska riksplaneringen har vissa sektormyndigheter lämnat redovisningar av viktiga intresseområden. I statsmakternas beslut har angetts att vissa från nationell synpunkt viktiga intressen skall beaktas i kommunernas planering och i myndighetsbeslut av betydelse för hushållningen med mark och vatten. Dessa s. k. verksamhetsanknutna riktlinjer preciserades under program- och planeringsskedena och omsattes i bl. a. riktlinjer i kommunöversikterna. I många fall torde de angivna intresseområdena för olika sektorer ha avgränsats på ett preliminärt underlag. Det är väsentligt att allt eftersom bättre material kommer fram, ett mer preciserat underlag presenteras av berörda sektormyndigheter till ledning för andra myndigheters beslut samt för de revideringar av kommunala planer som företas.

Under arbetet med att fullfölja beslutade riktlinjer för hushållning med mark och vatten har länsstyrelserna gjort sammanställningar av bl. a. kommunernas översiktliga planer och andra åtgärder med anledning av statsmakternas riktlinjer. Även fortsättningsvis behövs sådana sammanställningar som underlag för att följa upp hur den fysiska riksplaneringens intentioner fullföljs i den kommunala planeringen. Sammanställningarna bör som hittills göras med ledning av tekniska anvisningar som utarbetas av planverket i samråd med i första hand länsstyrelserna. Länsstyrelserna torde bl. a. för egna samordningsuppgifter m. m. även i fortsättningen ha behov av liknande sammanställningar, varför det är lämpligt att länsstyrelserna överväger möjligheterna att löpande hålla ett underlag för dessa aktuellt. Jag bedömer att länsstyrelsernas fortlöpande samråd med kommuner och berörda statliga myndigheter ger tillräckligt underlag för dessa sammanställningar. Ambitionsnivån får självfallet rättas efter tillgängliga resurser vid länsstyrelserna och berörda myndigheter.

Vad gäller i rapporten föreslagna samlade redovisningar avseende mark-

och vattenanvändningen och miljöförhållandena i landet bör de enligt min mening främst avse tidigare inte uppmärksammade hushållningsfrågor som har hög aktualitet. Syftet med redovisningarna skall vara att ge underlag för statsmakternas bedömning av behovet av åtgärder för att tillgodose från rikssynpunkt angelägna frågor beträffande hushållningen med mark och vatten. I likhet med vad som föreslås i rapporten anser jag att det bör ankomma på regeringen att bestämma innehåll i och tidpunkt för redovisningarna samt att de bör göras efter uppdrag till berörda statliga myndigheter.

Planverket har ett samordnande ansvar när det gäller insamling och bearbetning av kunskaper som rör hushållningen med mark och vatten. Naturvårdsverket har ett övergripande ansvar för att följa upp förändringar i miljöförhållandena av betydelse från rikssynpunkt. Havsresursdelegationen har vissa samordnande uppgifter när det gäller resursutnyttjandet i havet. I delegationens uppgifter får anses ingå att ha överblick över resursutnyttjandet i havet. Det är därför enligt min mening naturligt att det blir nämnda organ som i samråd med andra berörda myndigheter får i uppdrag att svara för de redovisningar rörande mark- och vattenanvändningen samt miljöförhållandena i landet som i framtiden kan bli aktuella och att mot bakgrund av dessa lämna regeringen eventuella förslag till åtgärder. Även i övrigt bör det ankomma främst på nämnda organ, men även på andra berörda myndigheter, att uppmärksamma sådana frågor som bör behandlas i den fysiska riksplaneringen och att lämna förslag till åtgärder för att främja en god hushållning med landets mark- och vattentillgångar.

2.2.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis innebär det jag har sagt i det föregående följande i fråga om ansvar och arbetsuppgifter för de organ som skall medverka i den fortsatta fysiska riksplaneringen.

Jag vill inledningsvis peka på att arbetet inom länsstyrelser och ämbetsverk måste ske inom ramen för tillgängliga resurser. Det blir därför anledning för myndigheterna att på sikt prioritera arbetet med översiktliga frågor inom den fysiska planeringen på bekostnad av detaljfrågor och frågor av lokal betydelse där kommunernas beslut i ökad utsträckning kommer att få genomslagskraft.

Kommunerna bör liksom hittills ha grundläggande uppgifter. De riktlinjer för hushållning med mark och vatten som beslutas av statsmakterna skall beaktas i kommunernas fortlöpande planeringsverksamhet. Detta klarläggs genom att riktlinjerna lagregleras. Normalt kommer inte att ställas krav på den typ av omfattande och samtidiga redovisningar till regeringen från samtliga kommuner som har varit fallet under program- och planeringsskedena i den fysiska riksplaneringen. Det är angeläget att vidareutveckla den kommunala fysiska översiktsplaneringen så att den i ökad utsträckning kan tjäna som instrument för att samordna nationella och

kommunala intressen av betydelse för markanvändningen. Ett mer utvecklat samråd mellan kommunerna och olika statliga myndigheter på regional nivå, främst länsstyrelsen, bör vara en lämplig form för att föra fram de nationella intressen som skall beaktas i den kommunala planeringen.

Väsentliga uppgifter för *länsstyrelserna* bör vara att förmedla information mellan kommunerna å ena sidan samt regeringen och ämbetsverken å den andra samt att bevaka att olika nationella intressen beaktas i den kommunala planerings- och beslutsprocessen. Vidare ankommer det på länsstyrelserna att från de statliga sektormyndigheterna förmedla och för den kommunala planeringens behov anpassa det underlag som kommunerna behöver för att de i sina plan- och tillståndsbeslut tillfredsställande skall kunna beakta riktlinjerna för hushållning med mark och vatten. Länsstyrelserna bör vidare ansvara för samordning av planeringen mellan kommunerna. I de fall en kommun och länsstyrelsen inte är överens om hur beslutade riktlinjer skall fullföljas i den kommunala planeringen bör det ytterst ankomma på länsstyrelsen att exempelvis vägra fastställelse av en plan helt eller delvis eller att underställa planförslaget regeringens prövning. En väsentlig uppgift för länsstyrelserna är vidare att förmedla erfarenheter och synpunkter till ämbetsverken och regeringen beträffande fullföljandet av intentionerna i den fysiska riksplaneringen och behovet av kompletterande riktlinjer för hushållning med mark och vatten.

Ämbetsverken bör svara för dokumentation och bevakning av riksintressanta objekt, områden och verksamheter inom sitt verksamhetsområde. Det innebär bl. a. att verken skall upprätta och hålla översikter aktuella över verksamheter och intressen som är av betydelse för hushållningen med mark och vatten. Ämbetsverken bör uppmärksamma regeringen på eventuella behov av riktlinjer för att tillgodose viktiga mark- och vattenhushållningsintressen. Vidare bör statens planverk, statens naturvårdsverk och delegationen för samordning av havsresursverksamheten ha ansvaret för att i samråd med berörda myndigheter mer samlat följa utvecklingen vad gäller mark- och vattenanvändningen och miljöförhållandena i landet samt att på uppdrag av regeringen svara för redovisningar av dessa frågor.

Riksdagen skall på förslag av regeringen besluta om riktlinjer för hushållning med mark och vatten. Ett införande av riktlinjerna i lagstiftningen innebär att riksdagen kommer att ta ställning till dessa i egenskap av lagstiftare.

Regeringen har huvudansvaret för den fysiska riksplaneringen. I detta ansvar ingår att uppmärksamma områden där markanvändningsförhållandena är särskilt komplicerade och att för dessa områden överväga behovet av att föreskriva närmare utgångspunkter för planeringen, t. ex. genom att föreslå riksdagen att lägga fast kompletterande riktlinjer för hushållning med mark och vatten. Det är vidare regeringens uppgift att ta initiativ till behandling av nya frågor, ge uppdrag till ämbetsverk och länsstyrelser om

lägesredovisningar m. m. samt fatta beslut i enskilda ärenden då en kommun och länsstyrelsen inte är överens om hur beslutade riktlinjer skall fullföljas i den kommunala planeringen och besvär sker eller då ärenden underställs regeringen.

2.3 Överväganden om vissa verksamheter och sektorer

2.3.1 Inledning

I rapporten Hushållning med mark och vatten 2 görs en bred genomgång av frågor som är av intresse för hushållningen med landets samlade mark- och vattentillgångar. Beträffande de frågor som har behandlats i det hittills bedrivna arbetet med den fysiska riksplaneringen, t. ex. angående jordbruksmarken, bevarandeintressen och försvarsintressen, anges i rapporten att fortsatta överväganden främst sker i det arbete som pågår i kommuner och län med att fullfölja fastlagda riktlinjer. Jag delar den uppfattning som anges i rapporten att dessa frågor bör behandlas vidare i pågående planeringsarbete med att fullfölja fastlagda riktlinjer.

De överväganden och förslag som redovisas i rapporten kan hänföras dels till åtgärder i den fysiska planeringen på olika nivåer, dels till åtgärder som bör vidtas inom olika samhällssektorer och enligt den speciallagstiftning som rör dessa sektorer. En del av de åtgärdsförslag som har tagits upp i rapporten förutsätter ändringar t. ex. i speciallagstiftningen inom jordbrukets och skogsbrukets områden samt inom miljölagstiftningen. Jag har efter samråd med jordbruksministern inte funnit skäl att i detta sammanhang överväga rapportens förslag i nämnda avseenden.

Inte heller beträffande vissa andra frågor som har behandlats i rapporten kommer jag nu att lägga fram förslag. Frågorna har ett så starkt samband med pågående utredningsarbete eller beredningsarbete i regeringskansliet att de lämpligen bör övervägas i det sammanhanget. Jag avser bl. a. vissa förslag till lagändringar som berör byggnadslagstiftningen, förslag rörande fritidsbebyggelse, mineral- och sötvattenresurser samt vissa miljöfrågor. Jag kommer dock (avsnitt 2.3.7) att kort redovisa hur jag anser att dessa frågor bör följas upp i det fortsatta arbetet inom ramen för den fysiska riksplaneringen.

När det gäller rapportens förslag om markanvändningsfrågor rörande inhemska energiresurser, vissa industrifrågor, utnyttjande av havsresurser samt vissa övergripande strukturförslag rörande anläggningar för transporter och energidistribution samt tätortsutvecklingen bedömer jag att vissa grundläggande utgångspunkter för hur dessa frågor bör behandlas i den fysiska planeringen bör redovisas för riksdagens information. Jag gör detta i det följande efter att ha samrått med övriga berörda statsråd. Jag kommer härvid att utgå från de förslag som jag tidigare har redogjort för när det gäller formerna för den fortsatta fysiska riksplaneringen.

2.3.2 Resurser för industriproduktion

Frågor om lokalisering av sådan industri som har behov av speciella naturresurser eller är särskilt miljöstörande har ingående behandlats i den hittillsvarande fysiska riksplaneringen (s. k. FRP-industri). Mot bakgrund av de beslutade riktlinjerna för hushållning med mark och vatten har vid södra Sveriges kuster vissa områden för lokalisering av FRP-industri reserverats i den kommunala översiktliga planeringen. Som underlag för övervägandena i rapporten har berörda länsstyrelser och kommuner kompletterat tidigare studier rörande förutsättningar för och restriktioner mot industrilokalisering vid Norrlandskusten. Industriell eller liknande verksamhet som är av väsentlig betydelse för landets hushållning med mark och vatten prövas av regeringen med stöd av 136 a § BL.

Mot bakgrund av redovisade studier av industriverket konstateras i rapporten att anspråken på mark för nyetableringar av sådan industri som är av intresse i den fysiska riksplaneringen förefaller vara små.

Jag vill i detta sammanhang peka på att industriverkets studier har genomförts under en period med låga framtidsförväntningar inom industrin. För egen del vill jag understryka att bedömningar i den fysiska riksplaneringen måste ge handlingsfrihet för etableringar i ett mer långsiktigt perspektiv.

I rapporten övervägs även frågan om lokalisering av kolkondenskraftverk mot bakgrund av lokaliseringsstudier som har utförts av Centrala driftledningen. Flera remissinstanser har kommenterat rapportens lokaliseringsöverväganden och förslag och pekat på såväl förutsättningar för som restriktioner mot lokalisering av kolkondenskraftverk.

Naturvårdsverket har i sitt yttrande framhållit att underlaget för rapportens lokaliseringsöverväganden avseende kolkondenskraftverk är bristfälligt. Verket har därför genomfört ett utredningsarbete som har syftat till att från natur- och miljösynpunkt ange lämpliga regioner för lokalisering av sådana kraftverk (SNV PM 1358 Lokalisering av koleldade kondenskraftverk). Av utredningen framgår att Skåne- och Upplandskusterna förefaller vara minst känsliga för etablering av kolkondenskraftverk. Utredningen har remissbehandlats. Remissinstanserna stöder i huvudsak de i utredningen anförda slutsatserna. Bl. a. industriverket, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut och flera länsstyrelser har dock pekat på behovet av kompletterande lokaliseringsstudier.

Ställningstaganden i den fysiska riksplaneringen avseende eventuella särskilda riktlinjer för lokalisering av kolkondenskraftverk kan enligt min uppfattning ske först sedan bl. a. naturvårdsverkets lokaliseringsstudie har utvärderats närmare och behovet av kompletterande studier övervägts. I detta sammanhang blir också de erfarenheter av stor betydelse som kan vinnas av den snabba utveckling som f. n. sker beträffande teknik för att minska de miljöproblem som hänger samman med kolkraftverk. Genom avsvavling av rökgaserna eller annan förbättrad reningsteknik bör en friare lokalisering kunna bli möjlig.

I rapporten bedöms lokaliseringsmöjligheterna i de särskilt anvisade industrilägena längs *södra Sveriges kuster* vara tillräckliga för de etableringsbehov som kan förutses under överblickbar tid. I rapporten pekas dock på vissa begränsande faktorer för ytterligare utbyggnad av FRP-industri i de anvisade lägena. Det gäller bl. a. restriktioner p. g. a. skilda platserns känslighet för olika utsläpp samt att vissa närbelägna områden är särskilt skyddsvärda. Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot de överväganden som görs i rapporten.

Vad gäller *södra Sveriges kuster* vill jag allmänt framhålla vikten av att det vid dessa kuster finns tillräckliga markresurser avsatta för framtida etablering av industri. Trots vissa i rapporten redovisade restriktioner i de olika lägena delar jag rapportens och flertalet remissinstansers bedömning att det inte nu finns skäl att ändra urvalet av områden för FRP-industri vid *södra Sveriges kuster*. De restriktioner för industrietablering som har uppmärksamrats i rapporten anser jag i tillräcklig utsträckning kan beaktas i kommunernas fortsatta planering av områdena och i samband med tillståndsprövning av de utbyggnader som kan komma att aktualiseras. Vid tillämpning av riktlinjerna bör självfallet beaktas utvecklingen av renings-teknik m. m.

Strömstads kommun anser att riksdagens beslut med anledning av programskedet i den fysiska riksplaneringen (CU 1975/76: 1) innebär att Hogdalsområdet bör utpekas som läge för FRP-industri.

Jag vill när det gäller Hogdalsnäset påminna om de ställningstaganden som har gjorts med anledning av regeringens proposition 1978/79: 213 Redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen. Vid behandlingen av propositionen anförde civilutskottet (CU 1979/80: 6) att även dockläge för tillverkning av oljeutvinningsplattformar kan anses vara förenligt med de riktlinjer som gäller för området. Därav följer enligt utskottet att markbehovet för därtill knuten verksamhet motiverar att det av kommunen föreslagna inte vattenanknutna reservområdet bör kunna godtas för utnyttjande av till djupvatten- eller docklägena direkt anknuten verksamhet. Riksdagen anslöt sig till utskottets bedömning (rskr 1979/80: 87). Riksdagens beslut ledde till att regeringen ändrade sitt beslut den 1 mars 1979 beträffande fullföljande av riktlinjer för hushållning med mark och vatten i Göteborgs och Bohus län. Det ändrade beslutet innebär att tillverkning i dockläge av oljeutvinningsplattformar och liknande verksamhet som har särskilda krav på djupt vatten och som inte är miljöstörande bör kunna medges i Kålvik-Lunneviksområdet. Vidare anføres i beslutet att ett inte vattenanknutet reservområde får tas i anspråk för verksamhet som är direkt knuten till verksamhet med särskilda krav på djupt vatten och som inte är miljöstörande.

Genom statsmakernas beslut angående Hogdalsnäset har klarlagts vilka verksamheter som kan inrymmas under gällande riktlinjer. Några ändringar av riktlinjerna bör inte komma i fråga.

När det gäller *Norrlandskusten och inlandet* anføres i rapporten att konkurrensen om mark generellt inte är lika stor i dessa områden som vid södra Sveriges kuster. Enligt rapporten finns det därför från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter f. n. inte anledning att vid Norrlandskusten eller i inlandet anvisa särskilda lägen för FRP-industri. Remissinstanserna instämmer i huvudsak i rapportens överväganden.

Jag anser att det för att främja en god hushållning med markresurserna är angeläget att nytillkommande FRP-industri längs Norrlandskusten i första hand lokaliseras till redan befintliga industrilägen. Jag anser vidare att det är angeläget att i den kommunala markanvändningsplaneringen bevara handlingsfriheten för lokalisering av FRP-industri på platser med goda lokaliseringsförutsättningar.

Rapportens förslag om att FRP-industri inte bör få etableras vid vissa större, av sådan industri påverkade, delar av Norrlandskusten kommer att tas upp i samband med de förslag beträffande reglering i lag av riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen som senare kommer att föreläggas regeringen. I detta sammanhang avses också överväganden ske beträffande eventuellt behov av att anvisa särskilda platser för FRP-industri vid Norrlandskusten.

I det hittillsvarande arbetet med den fysiska riksplaneringen har underlag beträffande industrins lokaliseringsanspråk ställts samman genom särskilda studier som industriverket har ansvarat för. I rapporten föreslås att verket utarbetar underlag för den fysiska riksplaneringen även beträffande den framtida industriutvecklingen.

I enlighet med vad jag tidigare har sagt om kunskapsförsörjningen i den fortsatta fysiska riksplaneringen, anser jag att industriverket inom ramen för tillgängliga resurser bör ha ansvaret för att hålla ett underlag aktuellt beträffande sådana anspråk på mark och vatten som är av riksintresse och på lång sikt kan förutses för olika industrityper. Detta material bör redovisas på ett sådant sätt att det dels kan tjäna som underlag för den kommunala planeringen, dels kan ligga till grund för överväganden på central nivå i fråga om behov av riktlinjer för att hushålla med resurser av särskilt intresse för industri. Formerna för sådana redovisningar bör utvecklas inom ramen för den utredning om kunskapsförsörjningen i den fysiska riksplaneringen som jag, enligt vad jag tidigare har anført, kommer att ge planverket i uppdrag att svara för.

Jag ansluter mig till vad som anføres i rapporten om att planverket i samråd med bl. a. andra berörda myndigheter förutsätts svara för att ställa samman och redovisa erfarenheter från etableringar i och utformning av större industriområden.

2.3.3 Inhemska energiresurser

I rapporten konstateras bl. a. att det är angeläget att hushålla med mark- och vattenresurser av särskilt värde från energisynpunkt. Dessa resurser

bör så långt möjligt skyddas från sådana ändringar av markanvändningen som försvårar ett framtida utnyttjande för energiändamål. Vidare understryks att risker för miljöstörningar av större omfattning till följd av energiproduktion och utvinning av energiråvaror samt för konflikter mellan utnyttjande för energiändamål och annan användning av mark- och vattentillgångar av riksintresse bör övervägas på ett tidigt stadium i planeringsprocessen.

Enligt rapporten bör i den fysiska riksplaneringen i första hand uppmärksammas stora kraftproducerande anläggningar samt utnyttjande av energislag som kan ställa omfattande krav på landets mark- och vattenresurser, bl. a. vad gäller energislagen torv, vindkraft och energiskog som i framtiden kan komma att introduceras i större skala. I rapporten nämns även att det på sikt kan bli aktuellt att i den fysiska riksplaneringen behandla energislag som solvärme, skiffer och vågkraft om de aktualiseras i större skala.

De remissinstanser som har yttrat sig över rapporten i denna del instämmer i huvudsak med vad som framförs i rapporten. Kommunförbundet framhåller att energifrågorna måste ges högsta prioritet i den fortsatta fysiska riksplaneringen. Flera kommuner pekar på behovet av ett förbättrat underlagsmaterial för att kommunerna på ett konkret sätt skall kunna behandla energifrågorna i sin planering.

Kommunerna har enligt lagen (1977: 439) om kommunal energiplanering ett stort ansvar för energiförsörjningen. Enligt denna lag skall kommunerna i sin planering främja hushållningen med energi samt verka för en säker och tillräcklig energitillförsel. I 9 § BS föreskrivs att den fysiska planläggningen skall ske med tillbörlig hänsyn till bl. a. behovet av energihushållning.

Mot bakgrund av energifrågornas växande betydelse och den påverkan på markanvändningen som flera energislag medför anser jag, i likhet med vad som anges i rapporten och av många remissinstanser, att det är angeläget att mark- och vattenanvändningsaspekter avseende skilda energifrågor ägnas ökad uppmärksamhet i den fysiska planeringen på olika nivåer. Det gäller särskilt beträffande olika inhemska energislag.

I regeringens proposition om riktlinjer för energipolitiken (prop. 1980/81: 90) föreslås att kommunerna skall ha väsentliga uppgifter för att minska oljeanvändningen. Huvuduppgiften för den kommunala energiplaneringen anges vara att ge underlag för kommunala beslut inom energiområdet. Därigenom bör kommunerna även kunna förse staten med underlag för den nationella energipolitiken. I propositionen föreslås att kommunerna senast den 1 juli 1982 upprättar planer för att minska oljeanvändningen under 1980-talet. Vidare anförs att det på sikt givetvis kan bli aktuellt att ändra uppläggning och inriktning av energiplaneringen och att det i så fall bör prövas hur energiplaneringen förhåller sig till andra former av planering i kommunerna och hur samspelet mellan staten och kommunerna bör gå till.

Som ett komplement till den behandling som energifrågorna skall få enligt lagen om kommunal energiplanering vill jag, i likhet med vad flera remissinstanser har anfört, understryka betydelsen av att kommunerna i den fysiska planeringen behandlar de lokala förutsättningarna för olika energislag. I syfte att klarlägga handlingsmöjligheterna inför en introduktion av olika inhemska energislag är det angeläget att kommunerna på ett tidigt stadium överväger möjliga anspråk på mark och vatten för energiändamål samt vilka hänsyn som måste tas med anledning av motstående mark- och vattenanvändningsintressen och skilda energislags miljöeffekter. Jag vill framhålla att arbete med att analysera förutsättningarna för att ta i anspråk inhemska energislag redan pågår i flera län och kommuner. Länsstyrelserna har nyligen på uppdrag av regeringen redovisat vissa frågor om effekterna på den regionala utvecklingen av en ökad användning för energiändamål av skogsavfall och för vissa län användning av torv.

Jag går nu över till att ange hur markanvändningsaspekter avseende energifrågor bör behandlas i det fortsatta planeringsarbetet.

Bland de nya energislag som är av intresse i den fysiska riksplaneringen framstår *torv* som den resurs som på kort sikt kan få störst betydelse. Enligt rapporten förefaller det i många områden finnas förutsättningar för torvtäkt utan allvarliga konflikter med motstående riksintressen. Det framhålls emellertid att det i områden med goda förutsättningar för torvutvinning erfordras ytterligare studier. Remissinstanserna instämmer i huvudsak i vad som anförs i rapporten.

Kunskaperna om landets torvtillgångar är enligt min uppfattning inte tillräckliga för att det nu skall vara möjligt att bedöma eventuella behov av att i den fysiska riksplaneringen ange särskilda riktlinjer i syfte att skydda sådana förekomster som är av särskilt värde från rikssynpunkt. Jag anser emellertid att det är angeläget att de kommuner som har större torvtillgångar överväger lämpliga täktområden med beaktande av eventuella motstående mark- och vattenanvändningsintressen. Mot denna bakgrund bör kommunerna i sin markanvändningsplanering pröva behov och möjligheter att behålla handlingsfriheten för att på sikt utnyttja vissa områden för energiändamål. Visst underlag för sådana överväganden finns redan, exempelvis genom Sveriges geologiska undersöknings inventeringar av torvförekomster och naturvårdsverkets våtmarksinventering samt de vegetationskarteringar som f. n. utförs. Ytterligare underlag finns i vissa fall hos länsstyrelser och kommuner. Den typ av planeringsinsatser som jag nu har nämnt syftar till att successivt förbättra underlaget för beslutsfattande. Beslut i enskilda ärenden måste självfallet kunna fattas innan dessa planeringsinsatser är slutförda. Jag vill framhålla att det under 1980-talet kan bli aktuellt att ta i anspråk endast en mycket liten del av Sveriges stora tillgångar av torv. Det är emellertid enligt min mening angeläget att ett utnyttjande av torv för energiändamål kommer i gång i vårt land och inte onödigtvis försvåras.

Vad gäller övriga *inhemska energislag* som enligt rapporten bedöms vara av intresse att behandla i den fysiska riksplaneringen, nämligen vindkraft och energiskog, bekräftar remissutfallet att kunskaperna om dessa är sämre än när det gäller torv. Enligt min bedömning är därför förutsättningarna små att nu på ett meningsfullt sätt konkret behandla dessa frågor i den fysiska planeringen. I propositionen om riktlinjer för *energipolitiken* görs bedömningen att det tidigast omkring år 1985 kan bli aktuellt att i större skala introducera vindkraft och energiskog i det svenska energisystemet. Jag vill mot denna bakgrund stryka under angelägenheten av att kunskapsunderlaget förbättras inför en mera omfattande introduktion av vindkraft och energiskog så att bättre förutsättningar då finns att bedöma behovet av åtgärder bl. a. inom ramen för den fysiska planeringen.

Enligt rapporten är det angeläget att planer på utbyggnad av *små vattenkraftverk* uppmärksammas på ett tidigt stadium i den kommunala markanvändningsplaneringen, om utbyggnad avses ske i större omfattning i ett vattendrag eller konflikter med andra markanvändningsintressen av riks-karaktär kan uppstå. Vissa remissinstanser, däribland vattenöverdomstolen och Älvraddarnas samorganisation, ställer sig tveksamma till en mer omfattande utbyggnad av små vattenkraftverk. Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen i Örebro län m. fl. önskar ytterligare inventering och planering av de mindre vattendragens utnyttjande. För egen del anser jag, i likhet med rapporten, att frågor om utbyggnad av små vattenkraftverk bör övervägas i kommunernas fysiska planering. Några särskilda åtgärder inom ramen för den fysiska riksplaneringen anser jag inte nödvändiga.

Beträffande *kraftvärmeverk*, som också behandlas i rapporten, vill jag hänvisa till att regeringen i prop. 1980/81: 90 framhåller att kommunerna i sin fysiska planering bör beakta behovet av platser för sådana anläggningar.

Jag går nu över till att behandla hur jag anser att energifrågorna bör följas upp i den fysiska planeringen. Som jag har framhållit behöver kunskaperna beträffande de nya energislagen förbättras inför ställningstaganden till hur dessa skall behandlas i den fysiska planeringen på såväl central som lokal nivå. Jag förutsätter att statens energiverk, som enligt förslag i propositionen om riktlinjer för energipolitiken skall inrättas den 1 juli 1982 – och dessförinnan industriverket – svarar för att ställa samman kunskapsunderlag avseende energitillgångar och aktualiserade projekt samt att i lämplig form redovisa detta till kommuner och länsstyrelser som underlag för överväganden i den fysiska planeringen. Utredningsarbete av betydelse i detta sammanhang pågår på flera håll och jag förutsätter att energiverket (industriverket) tar del av detta i samråd med berörda myndigheter. Vidare är det angeläget att energiverket (industriverket), inom ramen för det utredningsarbete angående kunskapsförsörjningen som jag tidigare har behandlat, samråder med planverket och kommuner beträffande utform-

ningen av det material som skall redovisas, så att detta på bästa sätt blir användbart i den fysiska planeringen.

Underlag beträffande inhemska energitillgångar finns även hos vissa länsstyrelser och kommuner. Detta bör successivt kompletteras med underlag från berörda ämbetsverk. Jag vill i detta sammanhang framhålla att det är angeläget att länsstyrelserna biträder med att till kommunerna förmedla det kunskapsmaterial som ställs samman centralt och även förser kommunerna med kompletterande underlag, bl. a. i form av redovisningar av skyddsvärda områden och bedömningar av regionalpolitisk karaktär. Även andra regionala myndigheter, t. ex. skogsvårdsstyrelserna och lantbruksnämnderna, kan i många fall bidra med underlagsmaterial av betydelse för den kommunala planeringen vad avser energifrågor.

Som jag tidigare har redovisat föreslås i propositionen om riktlinjer för energipolitiken att kommunerna inom ramen för den kommunala energiplaneringen senast den 1 juli 1982 skall upprätta planer för att minska oljeanvändningen. Enligt min mening bör samordnat med detta redovisas erfarenheter av det hittills bedrivna arbetet med skilda energifrågor i den fysiska planeringen. Redovisningarna bör inte vara generella utan begränsade till problem som har uppstått eller positiva erfarenheter som har vunnits. Redovisningarna syftar sålunda inte till att ge någon allmän bild av planeringsläget. I stället bör syftet vara att uppmärksamma statsmakterna på eventuella behov av lagändringar eller andra förutsättningar som kan underlätta planeringen. I den mån positiva erfarenheter redovisas bör dessa kunna ligga till grund för bl. a. rådgivning för den fortsatta planeringen. Jag avser att ge länsstyrelserna i uppdrag att vid slutet av år 1982 till regeringen lämna en redovisning av behandlingen av mark- och vattenanvändningsaspekter avseende inhemska energislag i den kommunala fysiska planeringen. En redovisning bör endast lämnas i den mån resp. länsstyrelse mot bakgrund av situationen i det egna länet finner detta erforderligt. Jag utgår från att en sådan redovisning bl. a. kan grundas på underlag som länsstyrelserna i sina fortlöpande samråd med kommunerna får del av och således inte skall behöva föranleda någon särskild kunskapsinsamling från kommunerna.

I rapporten betonas att metoderna för hur energifrågorna skall behandlas i den fysiska planeringen behöver utvecklas. Det gäller bl. a. frågor om planeringsunderlag och planeringsteknik samt hur skilda institutionella hinder som kan finnas kan hanteras. Planverket har i sitt remissyttrande strukit under betydelsen av att planeringsmetoderna utvecklas bl. a. med hänvisning till en inom verket pågående studie rörande behandlingen i den fysiska riksplaneringen av energislagen torv, vind och energiskog. Planverkets metodstudie skall redovisas till bostadsdepartementet i slutet av innevarande år. Innan planverket har slutfört sin studie finner jag inte skäl att ta upp frågan om vilka insatser som kan behövas för att utveckla planeringsmetoderna för energifrågornas behandling i den fysiska planeringen.

2.3.4 Skydd och utnyttjande av havets resurser

I rapporten framhålls att i takt med det ökade intresset att utnyttja havsresurserna har konflikter mellan olika utnyttjandeformer blivit vanligare. Utvinning av mineralråvaror från havsbotten, muddrings- och utfyllnadsföretag, sjötransporter med farligt gods, industriutsläpp, utbyggnad av småbåtshamnar m. m. utgör enligt rapporten i vissa områden ett hot mot områden av riksintresse från bevarande- och fiskesynpunkt. Geovetenskapligt och marinbiologiskt intressanta bottnar och vattenområden, viktiga lek-, uppväxt- och fångstområden för konsumtionsfisk och värdefulla rekreationsområden kan förorenas, skadas eller förstöras. Om inte miljösituationen förbättras kommer enligt rapporten allt fler marina organismer att nå den kritiska nivå, vid vilken deras motståndskraft bryts och sjukliga förändringar inträffar. Vissa marina arter hotas till sin existens redan i dag. Sålunda har t. ex. sälstammarna i Östersjön så höga gifthalter i sig att de är utrotningshotade.

Civilutskottet (CU 1978/79: 1) har förordat att havsresurserna i framtiden behandlas i den fysiska riksplaneringen. Härvid bör det enligt utskottets mening vara en angelägen uppgift att bl. a. bringa klarhet i frågor som gäller planeringsbehov, myndighetsansvar och instrument som kan komma till användning för att reda ut konflikter mellan motstående intressen i olika havsområden. Utskottet har vidare anfört att de övergripande värderingarna av motstående intressen när det gäller havsområdena bör göras inom den fysiska riksplaneringens ram.

Anspråken från olika havsanknutna verksamheter är särskilt uttalade inom vissa havsområden. Av rapporten framgår att det i 19 områden föreligger mer eller mindre uttalade konflikter mellan skilda intressen. Det krävs enligt rapporten ytterligare studier innan överväganden kan göras om behovet av långsiktiga riktlinjer för resursutnyttjandet i havet. Det bedöms därför som angeläget att berörda länsstyrelser i samråd med kommuner och centrala verk med utgångspunkt i tillgängligt underlagsmaterial närmare analyserar problemen inom dessa 19 havsområden och arbetar fram åtgärdsprogram för att hushålla med resurserna.

Formerna för att i samhällsplaneringen behandla olika hushållningsfrågor rörande havet är enligt rapporten utvecklade. För att ge underlag för ställningstaganden till lämpliga former för att i den fysiska planeringen behandla havsfrågorna är det enligt rapporten önskvärt att en försöksplanering inleds i några områden. Den föreslagna planeringen bör enligt rapporten i första hand komma till stånd i Bohuslän och norra Hallands skärgårdsområden, i Öresund, i ett område norr om Gotland samt i Upplands och Södermanlands skärgårdar, där planeringsbehoven sett från rikssynpunkt är mest framträdande. I dessa områden är de flesta havsanknutna verksamheter och intressen representerade och i områdena föreligger uppenbara konflikter med riksintressen.

Ett 10-tal remissinstanser, bl. a. sjöfartsverket, havsresursdelegationen, naturvårdsverket, planverket, Sveriges geologiska undersökning och Kommunförbundet, delar rapportens uppfattning om behovet av en mer medveten planering och samordning av olika havsanknutna verksamheter. Sveriges industriförbund anför tveksamhet till en fördjupad och mer medveten planering av havsområdena och förordar koncentrerade utredningsinsatser i samband med att olika frågor aktualiseras. Ett 10-tal remissinstanser kommenterar och tillstyrker rapportens förslag om att länsstyrelserna närmare skall analysera problemen inom 19 angivna havsområden och arbeta fram åtgärdsprogram för att hushålla med resurserna. Några remissinstanser föreslår kompletteringar av de 19 utpekade områdena. Förslaget i rapporten att en försöksverksamhet med planering av havets utnyttjande och skydd bör komma till stånd tillstyrks av remissinstanserna. Flera remissinstanser, bl. a. naturvårdsverket, havsresursdelegationen och länsstyrelserna i Stockholms samt Göteborgs och Bohus län anser att försöksverksamheten bör genomföras innan länsstyrelserna överväger behovet av särskilda åtgärder inom de 19 utpekade områdena.

Mot bakgrund av att remissinstanserna i huvudsak delar de bedömningar som görs i rapporten anser jag att det är angeläget att länsstyrelser och kommuner inom kustlänen påbörjar ett arbete med att utifrån tillgängligt underlagsmaterial närmare analysera problem och frågor som gäller havsresursernas utnyttjande och skydd inom områden där det föreligger konflikter. Länsstyrelserna bör mot denna bakgrund i samråd med kommunerna överväga behovet av åtgärder för att hushålla med havsresurserna. För att regeringen skall få underlag för att bedöma behovet av eventuella riktlinjer för resursutnyttjandet i havet bör havsresursdelegationen i samråd med kommunerna och länsstyrelserna till regeringen redovisa de överväganden som görs av åtgärdsbehoven. Jag vill framhålla att länsstyrelserna inte kan påräkna särskilda resurser för detta arbete.

I enlighet med vad jag tidigare har anfört vill jag stryka under att frågor som gäller havsresursernas utnyttjande och skydd successivt bör inordnas i den fortlöpande planerings- och beslutsprocessen, främst på lokal och regional nivå. Det är mot denna bakgrund angeläget att sektormyndigheterna i det arbete med översikter på riksnivå över objekt, områden och verksamheter som är av särskild betydelse för hushållningen med mark och vatten, som jag har behandlat tidigare (avsnitt 2.2.3) även beaktar behovet av kunskaper av betydelse för den fysiska planeringen och det beslutsfattande i enskilda ärenden som rör kust- och havsområdena.

Ansvar för att samordna arbetet med insamling och bearbetning av kunskaper och erfarenheter som rör hushållningen med våra havsresurser åvilar havsresursdelegationen. Det åligger delegationen enligt dess instruktion att bl. a. verka för samordning av sådan verksamhet som innefattar utnyttjande, skydd eller utforskning av havet och att med beaktande av den fysiska planeringen lägga fram förslag till övergripande program för

svensk havsresursverksamhet. I det praktiska arbetet med allmänna råd beträffande behandlingen av havsresurserna i den fysiska planeringen har planverket i enlighet med sin instruktion huvudansvaret i samverkan med havsresursdelegationen och andra berörda myndigheter.

I enlighet med vad jag tidigare har anfört är det en väsentlig uppgift för länsstyrelserna att till kommunerna och olika myndigheter på regional nivå förmedla det planeringsunderlag som utarbetas för olika verksamheter. Länsstyrelserna kan också inom ramen för sina resurser behöva göra vissa kompletterande utredningar som underlag för planeringen av kust- och havsområdena. En enligt min mening viktig uppgift för länsstyrelserna är vidare att bevaka att olika nationella intressen som rör havets utnyttjande och skydd beaktas i plan- och tillståndsbeslut på lokal och regional nivå.

Som framgår av rapporten är formerna för att i samhällsplaneringen behandla olika hushållningsfrågor rörande havet utvecklade. För egen del anser jag att frågan om hur havsresurserna skall behandlas i den fysiska planeringen behöver vidareutvecklas genom en försöksverksamhet med havsresursplanering. En sådan försöksverksamhet bör enligt min mening i första hand ske i de kust- och havsområden, där planeringsproblemen från rikssynpunkt är störst, dvs. i Upplands och Södermanlands kust- och skärgårdsområden, i Öresund samt i Göteborgs och Bohus läns skärgård samt skärgården inom Hallands läns kustområde. Jag anser att havsresursdelegationen bör få i uppdrag att, i samarbete med bl.a. planverket, naturvårdsverket och fiskeristyrelsen samt kommuner och länsstyrelser, sätta igång en försöksverksamhet i nämnda områden. Jag har i denna fråga samrått med industriministern.

Kommunerna har självfallet en viktig roll i den vattenplanering i kust- och havsområden som behöver komma till stånd. I den utsträckning som erfordras bör denna planering också samordnas med kommunernas markanvändningsplanering. En planering av vattenområden kan emellertid inte vara snävt kommunavgränsad. Flera frågor om t. ex. sjöfart, försvar och föroreningar griper över betydligt större områden än en kommun och har som regel internationell anknytning. Samtidigt kan kommunens åtgärder i kustvattenområdena naturligtvis påverka förhållanden långt utanför kommunens gränser. Jag vill därför framhålla att en utveckling av metoder och former för planering av kust- och havsområdenas utnyttjande måste beakta behovet av samordning vad gäller frågor av lokal, regional och nationell betydelse. För större områden än en kommun kan det vara lämpligt att planeringen sker genom interkommunalt samarbete, i vilket länsstyrelsen bör kunna ha en väsentlig samordnande roll.

2.3.5 Anläggningar för transporter och energidistribution

Motiven för att i den fysiska riksplaneringen behandla vissa infrastruktur-anläggningar (huvudvägar, större hamnar, flygplatser, järnvägar, inter-regionala terminalanläggningar och energidistributionssystem) är enligt

rapporten främst följande. Vissa anläggningar exempelvis djuphamnar och flygplatser har särskilda krav på naturresurser eller andra fysiska förutsättningar av speciellt slag. Vissa andra anläggningar, exempelvis större vägar och större kraftledningar, kan komma i konflikt med de areella näringarna och riksintressen för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård. Förändringar i bebyggelse och infrastruktur kan endast ske långsamt och är starkt styrande för samhällsutvecklingen. För att åstadkomma ett bebyggelsemönster och ett transport- och energidistributionssystem som både skapar goda produktionsförutsättningar och tillgodoser de regionalpolitiska strävandena och kravet på hushållning med mark och vatten är det enligt rapporten angeläget att samhällsinvesteringar av detta slag i ökad utsträckning beaktas i den övergripande samhällsplaneringen på nationell, regional och lokal nivå.

Rapportens förslag att i ökad utsträckning behandla vissa infrastruktur-anläggningar i den fysiska riksplaneringen har inte mött invändningar i remissbehandlingen.

Även jag anser att sådana markhushållningsfrågor som hänger samman med större samhälleliga investeringar bör behandlas i den fysiska riksplaneringen.

Inom transportområdet finns den mest utvecklade långsiktiga planeringen inom *vägbyggandet*. Vägverket beslutade under år 1978 om en flerårsplan för byggande av riksvägar och länsvägar under perioden 1979–1988. Riksdagen har (prop. 1980/81:20, TU 1980/81:6, rskr 1980/81:101) för *järnvägarna* givit förutsättningar för SJ:s långsiktiga investeringsverksamhet. När det gäller *hamnar och farleder* vill jag fästa uppmärksamheten på att sjöfartsverket under hösten 1980 redovisade förslag till en perspektivplanering för hamnväsendet. Beträffande *flygplatser* har lufttransportutredningen nyligen lämnat förslag (SOU 1981:12 Inrikesflyget under 1980-talet) till en framtida flygplatsstruktur för det inrikes flyglinjenätet.

De långsiktiga planer som finns inom transportmyndigheterna har inte i första hand arbetats fram för den fysiska planeringens behov. Det bör dock ankomma på statens vägverk, statens järnvägar, luftfartsverket och sjöfartsverket att ange vilka anspråk på mark och vatten som de långsiktiga planerna ställer för vägar, järnvägar, flygplatser och hamnar m. m.

I rapporten lämnas förslag om hur större *kraftledningar* och större *gas- och hetvattenledningar* bör behandlas i den fysiska planeringen. Förslagen innebär att planerade ledningar av dessa slag skall redovisas till industriverket som skall sammanställa planerna och till regeringen redovisa sådana ledningar som bedöms vara av särskilt intresse från rikssynpunkt. Berörda länsstyrelser föreslås, mot bakgrund av regeringens ställningstaganden till vad som är ledningar av riksintresse, samråda med bl. a. kommuner och berörda företag om lämpliga sträckningar för dessa ledningar. För att garantera att riksviktiga ledningar kan komma till stånd föreslås regeringen få möjlighet att föreskriva att mark för viss ledningssträckning skall reserveras i den kommunala planeringen.

Förslag beträffande hur kraftledningar skall behandlas i planeringen har lämnats av industriverket i rapporten Distribution och överföring av el-kraft (SIND PM 1980:09), som har remissbehandlats. Enligt min bedömning bör ställningstaganden till förslagen i rapporten rörande den formella handläggningsordningen för större ledningssystem samordnas med ställningstaganden till bl. a. förslagen i industriverkets rapport.

Jag har tidigare behandlat vissa principer för kunskapsförsörjningen inom ramen för den fysiska riksplaneringen. Jag anser mot bakgrund av dessa principer, att det bör ankomma på statens industriverk, och fr. o. m. den 1 juli 1982 på det i proposition 1980/81:90 föreslagna statens energiverk, att inhämta information om skilda projekt avseende kraftledningar samt gas- och hetvattenledningar. Den ansvariga myndigheten bör vidare, liksom vad jag har föreslagit beträffande kunskapsförsörjningen i övrigt i den fortsatta fysiska riksplaneringen, utforma detta underlag så att det är användbart i den fysiska planeringen på olika nivåer.

I överensstämmelse med vad jag tidigare har anfört bör det ankomma på länsstyrelserna att svara för att mark- och vattenanspråken rörande olika infrastrukturinvesteringar förmedlas till kommunerna som ett underlag för deras fysiska planering. Det är angeläget att kommunerna i sin fysiska planering överväger möjligheterna att tillgodose de redovisade anspråken på mark- eller vattenområden. Länsstyrelserna bör ha ett ansvar för att dessa anspråk tillfredsställande beaktas i kommunernas planering. I de fall det föreligger svårigheter att tillgodose önskemålen, t.ex. på grund av konflikter med andra väsentliga intressen, har länsstyrelsen en viktig uppgift att förmedla information om detta till berörd sektormyndighet för ytterligare överväganden om på vilket sätt frågan skall kunna lösas. Därigenom skapas möjligheter att bättre anpassa sådana sektoriella statliga anspråk till vad som är möjligt att genomföra med hänsyn till andra mark-användningsintressen.

I rapporten redovisas vissa utbyggnadsplaner för transportanläggningar och anläggningar för energidistribution. Utbyggnadsplanerna är till betydande del koncentrerade till storstadsområdena och områdena mellan dessa. Om planerna fullföljs kommer enligt rapporten den befintliga orts- och infrastrukturen att ytterligare förstärkas. En sådan utveckling kommer också att ge upphov till betydande markanvändningskonflikter. De områden som det i första hand gäller är Mälardalen, Göteborgsregionen, Skåne och Halland där konflikterna mellan jordbrukets markanvändning och väg- och tätortsutbyggnaden är särskilt framträdande. I rapporten konstateras att det är angeläget att bättre samordna samhällets investeringar i infrastrukturen med hänsyn såväl till kraven på hushållning med mark och vatten som till kraven på att skapa gynnsamma lokaliseringsförutsättningar för näringslivet och den offentliga sektorn.

Flera remissinstanser instämmer i rapportens bedömning att det behövs en bättre samordning av samhällets investeringar i infrastrukturen. Bl. a.

länsstyrelserna i Uppsala, Västernorrlands och Kopparbergs län, Örebro, Härnösands och Sölvesborgs kommuner, Kommunförbundet samt Sveriges fältbiologiska ungdomsförening anser att de redovisade planerna för utbyggnad av infrastrukturen står i strid med de regionalpolitiska målen och kraven på hushållning med mark och vatten.

Vid sidan av det arbete som är inriktat på att ge underlag för att i kommunernas planering beakta olika nationella frågor rörande hushållning med mark och vatten är det enligt min mening även av väsentligt intresse att inom ramen för den fysiska riksplaneringen uppmärksamma vissa övergripande strukturfrågor. Exempel på sådana frågor är investeringar i försörjningssystem för energi och olika transportsystem. Statsmakterna bör ha en beredskap för en framsynt och genomtänkt planering av denna typ av investeringar. Det är därför av väsentligt intresse att det finns väl fungerande former och en institutionell ram för sådana planeringsinsatser. Som en viktig utgångspunkt vill jag betona samverkan mellan den fysiska riksplaneringen och den verksamhetsplanering som utförs inom olika samhällsområden. Det är härvid viktigt att väl övervägda och samlade analyser kan göras av behovet av åtgärder för att stärka infrastrukturen i olika delar av landet. Denna typ av analyser bör till stor del kunna hämta underlag från sektormyndigheternas planering men utföras som en del av regeringskansliets beredningsarbete i anslutning till viktigare beslut om infrastrukturinvesteringar. Jag avser föreslå regeringen att överväga de nu nämnda frågorna i särskild ordning. Jag har i denna fråga samrått med cheferna för industri- och kommunikationsdepartementen.

2.3.6 Tätortsstruktur

Motivet för att i den hittillsvarande fysiska riksplaneringen behandla tätorterna har främst varit att tätortsutbyggnad i vissa fall kommer i konflikt med andra angelägna markanvändningsintressen, som exempelvis önskemålet att hushålla med jordbruksmarken. I rapporten anförts att frågor som gäller tätorternas utbyggnad har central betydelse i den regionalpolitiska planeringen. Därutöver pekas i rapporten på att det är angeläget att kommunerna analyserar tätortsstrukturen och i den kommunomfattande planeringen redovisar fördelningen av byggandet mellan skilda orter. Inom vissa delar av landet finns enligt rapporten behov av interkommunal samverkan vid planering av tätortsutvecklingen och infrastrukturinvesteringar.

Förslagen i rapporten om behandlingen av tätortsfrågorna stöds i allmänhet av remissinstanserna. Överlag framhåller de remissinstanser som har tagit upp frågorna att det finns ett stort behov av att analysera tätortsstrukturen. Länsstyrelsen i Jönköpings län t. ex. anser att utvecklingen av tätorter och infrastruktur är grundläggande i fysisk planering och att en systematisk strukturanalys bör ske i kommunerna. Länsstyrelsen i Hallands län understryker vad som i rapporten framförs beträffande värdet av planeringsinsatser för att analysera tätortsstrukturen.

Jag vill erinra om att civilutskottet vid behandlingen av proposition (1978/79: 213) Redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen (CU 1979/80: 6) framhöll att grunderna för samordningen av riksintressen i den fysiska riksplaneringen, den regionalpolitiska planeringen och trafikplaneringen inte är klart definierade när det gäller att ge uttryck åt dessa intressen i kommunal fysisk planering. Utskottet ansåg att utgångspunkterna och de skilda intressena bör klargöras och att överväganden bör göras om en vidgad samordning inom den fysiska planeringens ram. Enligt utskottets mening borde riksdagen påkalla ett angivet arbete genom att som sin mening ge regeringen tillkänna vad utskottet hade anfört. Riksdagen (rskr 1979/80: 87) gjorde ett tillkännagivande i enlighet med utskottets hemställan.

Planeringen av tätortsstrukturen är enligt min mening i första hand en kommunal uppgift. Den principen har slagits fast bl. a. i proposition 1978/79: 213. Den kommunala planeringen av tätortsstrukturen måste dock självfallet beakta vissa övergripande mål och riksintressen av olika slag. Jag skall med utgångspunkt i denna grundinställning i det följande närmare redogöra för hur jag ser på formerna för hur olika statliga och kommunala intressen som hänger samman med tätortsutvecklingen bör behandlas i den kommunala översiktliga fysiska planeringen. Den rättsliga regleringen av vilken tyngd olika statliga intressen av betydelse för markanvändningsplaneringen skall ha i kommunernas fysiska planering övervägs i samband med beredningen av PBL-utredningens förslag till ny plan- och bygglag.

Det ökade behovet av att hushålla med energi medför bl. a. att kommunerna i sin planering från denna utgångspunkt måste överväga lokaliseringen av bostäder och arbetsplatser och frågor om trafikförsörjningen. Varje kommun måste beakta sina speciella förutsättningar i fråga om energi- och transportförsörjningen när den tar ställning till lokaliseringen av nya bostadsområden och nya arbetsplatser. Möjligheterna att nå befintliga arbetstillfällen någorlunda bekvämt och till låga energikostnader påverkar människornas möjligheter till arbete. Även den tilltagande resursknappheten i den kommunala ekonomin medför att kommunerna mer medvetet behöver överväga fördelningen av byggandet såväl inom som mellan tätorter för att så långt möjligt utnyttja redan gjorda investeringar i befintliga anläggningar, t. ex. tekniska försörjningssystem och skolor.

De exempel som jag nu har redovisat visar att kommunerna behöver göra övergripande strukturella överväganden rörande bebyggelseutvecklingen. I den kommunala översiktliga planeringen kan lokalisering av bostadsbebyggelse, arbetsplatser och service samt åtgärder beträffande trafikförsörjningen styras och anpassas till andra markanvändningsintressen. Planinstrumenten finns eller håller på att utvecklas. Många kommuner tillmäter strukturfrågorna ökad vikt i den översiktliga planeringen och redovisar dessa i kommunöversikter, markdispositionsplaner eller utvecklingsprogram. Bl. a. har härigenom möjligheterna att bygga i mindre tätorter tillvaratagits på ett bättre sätt.

Det är enligt min mening angeläget att finna former för hur olika statliga intressen skall kunna tillgodoses i den kommunala planeringen. I den fysiska riksplaneringen har använts en arbetsmetod som har gett kommunerna initiativet att pröva och föreslå lösningar på olika frågor som regering och riksdag har uppmärksammat beträffande hushållningen med mark och vatten. Enligt min mening vore det lämpligt att med samma arbetssätt ge kommunerna förbättrade möjligheter att utifrån kommunala överväganden vidareutveckla en Ortsstruktur som också beaktar statliga intressen vad gäller regional-, sysselsättnings- och trafikpolitik. I vissa delar av landet kan sådana strukturfrågor huvudsakligen lösas inom kommunens gränser. På många håll i landet finns emellertid behov av interkommunal samverkan.

Den hittills i den regionalpolitiska verksamheten genom länsplaneringen genomförda kunskapsuppbyggnaden och analysverksamheten har visat på olika problem av inomregional karaktär när det gäller lokaliseringen av arbetsplatser och bostäder. Det bör enligt min mening vara möjligt för länsstyrelserna att utvärdera hittillsvarande arbete inom ramen för länsplaneringen på ett sådant sätt att det i ökad utsträckning kan tjäna till ledning för den kommunala fysiska översiktsplaneringen. I kommunernas planering är det angeläget att åstadkomma en ömsesidig påverkan mellan trafikplaneringen och lokaliseringen av bostäder och arbetsplatser. En viktig uppgift är därför att utveckla samrådsverksamheten mellan de nya huvudmännen för den regionala trafiken och kommunerna samt länsstyrelserna som ansvariga för samordningen inom den statliga regionala förvaltningen.

Jag anser att kommunerna i sin översiktliga fysiska planering bör redovisa hur de har beaktat olika övergripande statliga intressen av de slag som jag nu har nämnt. Sådana redovisningar bör enligt min mening även tjäna som underlag för kommunernas medverkan i länsplaneringen. Förutom överväganden i planeringen om fördelningen av byggandet mellan olika tätorter bör det för kommunerna vara av intresse att utifrån den kommunala planeringen belysa behovet av statliga investeringar i tekniska system, service samt vägar, hamnar och flygplatser.

2.3.7 Frågor som kräver vidare överväganden

Fritidsbebyggelsens omfattning, inriktning och lokalisering har behandlats ingående i den hittillsvarande fysiska riksplaneringen. I rapporten behandlas dessa frågor mycket kortfattat men trots detta har remissinstanserna i stor utsträckning tagit upp fritidsbebyggelsefrågorna till behandling.

Fritidsboendekommittén (Bo 1978: 01) har uppdrag att utreda frågor om fritidsboendet. Kommittén har till chefen för bostadsdepartementet överlämnat ett delbetänkande med förslag till åtgärder rörande omvandling av fritidsbebyggelse till helårsbebyggelse och omvänt. Enligt vad jag har

erfarit avser kommittén att avge sitt sluthetänkande vid årsskiftet 1981/1982.

Jag vill erinra om att frågor med anknytning till fritidsboendet också behandlas av utredningen (Jo 1979:07) om den statliga rekreations- och turistpolitiken. Utredningen har till uppgift att bl. a. föreslå åtgärder för att få till stånd en bättre samordning av de statliga styr- och stimulansmedlen inom rekreations- och turistsektorn. Jag vill också erinra om att länsstyrelserna i samband med redovisningen av vissa frågor i den fysiska riksplaneringen under år 1982 skall redovisa resultaten av pågående planeringsarbete i de primära rekreationsområdena. Vissa frågor som gäller behandling av fritidsbebyggelse i inlandet studeras f. n. på bostadsdepartementets uppdrag av länsstyrelserna i de sju sydligaste länen i samråd med kommunerna.

Ett omfattande utredningsarbete pågår således rörande fritidsboendet. Jag är därför inte beredd att nu lägga fram några förslag på detta område.

I fråga om *mineralresurser* konstateras i rapporten bl. a. att utvinning och förädling av mineralråvaror kan innebära omfattande anspråk på mark och vatten samt medföra betydande miljöproblem. Vidare framhålls att det kan finnas anledning att skydda vissa mineralförekomster av särskilt värde i ett nationellt perspektiv. Huvuddelen av remissinstanserna instämmer i rapportens utgångspunkter vad gäller mineralresurser. Flera remissinstanser framhåller att det är angeläget att markanvändnings- och miljöfrågor med anledning av tänkbar utvinning av mineralråvaror ägnas ökad uppmärksamhet i den fortsatta fysiska riksplaneringen.

Även jag anser att mineralfrågorna bör ägnas ökad uppmärksamhet i det fortsatta arbetet med den fysiska riksplaneringen. Som underlag såväl för den fysiska planeringen på olika nivåer som för regionalpolitisk och industripolitisk planering anser jag att det är av vikt att områden med mineralresurser kartläggs samt att olika bevarande- och exploateringsintressen som riktas mot dessa redovisas. Liksom beträffande andra resurser kan riktlinjer behövas för markanvändningen så att eventuell framtida exploatering av mineralresurser, som är av nationellt intresse, inte onödigtvis försvåras på grund av ändringar i markanvändningen. I PBL-utredningens betänkande föreslås i avsnittet om särskilda bestämmelser beträffande riksintressen en regel med denna innebörd.

Remissyttrandena över rapporten har bekräftat att kunskapsunderlaget inte är tillräckligt för att mineralfrågorna skall kunna behandlas på ett tillfredsställande sätt i den fysiska planeringen på olika nivåer. Jag avser därför att i annat sammanhang ge planverket i uppdrag att i samråd med övriga berörda myndigheter utreda frågan om behandlingen av mineralresurser i den fysiska planeringen. I detta arbete bör, i enlighet med vad jag tidigare allmänt har anfört om kunskapsförsörjningen i den fysiska riksplaneringen, ingå att överväga former för kunskapsöversikter på riksnivå och på regional nivå beträffande olika mineralresurser.

Vissa påtalade svårigheter att behandla mineralfrågor i den fysiska planeringen på ett med andra mark- och vattenanvändningsintressen likvärdigt sätt har samband med minerallagstiftningens utformning. I flera olika sammanhang har främst länsstyrelser och kommuner framfört att lagstiftningen inom mineralområdet bör ses över. Flera remissinstanser, bl. a. planverket, naturvårdsverket, lantbruksstyrelsen och flera länsstyrelser, förordar en sådan översyn i sina yttranden över rapporten. Enligt vad jag har erfårit från industriministern kan det på sikt finnas anledning att se över lagstiftningen inom råvaruområdet.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att vissa förslag om samordning mellan handläggningen av ärenden enligt främst gruvlagen och ärenden enligt byggnadslagstiftningen har lämnats av planverket i samråd med industriverket, naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet i rapporten (statens planverk, dnr R 1356/77) Förbättrat informationsutbyte vid handläggning av gruvlagsärenden. Planverket har dessutom i en skrivelse i februari 1980 till kommunstyrelser och byggnadsnämnder beträffande revidering av kommunöversikterna framhållit att uppgifter om gruvintressen, som är av betydelse från markanvändningssynpunkt, regelmässigt bör införskaffas som underlag för den kommunala planeringen.

I rapporten läggs också fram förslag beträffande grusförsörjningen för vissa regioner. Enligt min mening bör dessa förslag övervägas i samband med att regeringen tar ställning till betänkandena (SOU 1979: 14) Naturvård och täktverksamhet, (SIND 1980: 1) Sand och grus på land och i hav samt (SOU 1980: 12) Mineralpolitik, där bl. a. likartade frågor behandlas.

När det gäller *sötvattenresurser* anges i rapporten att problem beträffande vattenhushållningen börjar bli allt mer påtagliga i vissa områden i landet. Främst gäller detta delar av Skåne samt Öland och Gotland, där vattenproblemen till stora delar direkt hänger samman med markanvändningen. Vidare finns problem i flera av våra största insjöar och vattendrag, t. ex. Vänerne med Göta älv, Vättern, Motala Ström, Mälaren-Hjälmaren och Bolmen, vilka är betydelsefulla bl. a. för dricksvattenförsörjningen. Dessutom uppvisar vissa andra vattendrag, främst Fyrisån, Hedströmmen-Kolbäcksån, Svartån-Kumlaån, Tidan, Viskan och Mörrumsån, sådana problem av olika slag att åtgärder bör vidtas.

Beträffande sådana områden som jag nu har nämnt framhålls i rapporten att det är angeläget med långsiktiga och planmässiga åtgärder för vård och utnyttjande av vattenresurserna. En sådan planering bör enligt rapporten samordnas med markanvändningsplaneringen. Härvid hänvisas till vattenplaneringsutredningen som sedermera har avlämnat betänkandet (SOU 1980: 39) Vattenplanering. Betänkandet bereds f. n. inom regeringskansliet.

Rapportens bedömning av behovet av vattenplanering sett från rikssynpunkt har i huvudsak accepterats av remissinstanserna. För egen del anser jag att det är angeläget att planmässiga åtgärder vidtas för vård och utnyttjande av vattenresurserna inom främst de områden som jag nyss nämnde.

Formerna för en vattenplanering och hur sötvattenfrågorna närmare bör behandlas i den fortsatta fysiska riksplaneringen bör emellertid behandlas samlat i samband med beredningen av vattenplaneringsutredningens betänkande. Redan i det här sammanhanget vill jag dock slå fast att statsmakterna liksom hittills i den fysiska riksplaneringen bör ha ett ansvar för att ställa upp riktlinjer för hushållningen med sådana vattentillgångar som är av särskilt intresse från rikssynpunkt.

Mot bakgrund av rapportens behandling av vissa frågor rörande förorening av miljön övergår jag nu till att ange hur jag ser på vissa aktuella *miljöfrågor* och deras samband med överväganden som görs i den fysiska riksplaneringen.

Kunskap om och hänsynstagande till de ekologiska sammanhangen är av grundläggande betydelse för hushållningen med naturresurserna. Jag vill erinra om att statsmakterna i 1972 års beslut om hushållning med mark och vatten (prop. 1972: 111, bil. 2, CU 1972: 35, rskr 1972: 348) angav att en av huvuduppgifterna för en fortlöpande fysisk riksplanering är att, i den mån det är motiverat av riksintresse, dra upp riktlinjer för hushållningen med sådana naturtillgångar som är särskilt känsliga för miljöpåverkan. Vidare framhölls också att den fysiska planeringen bör medverka till att samhällsutvecklingen sker inom de ramar som naturresurserna och naturmiljön medger. Riksdagen anslöt sig till uppfattningen att den fysiska riksplaneringen skall baseras på en ekologisk grundsyn.

Som en grundläggande handlingslinje i den fysiska riksplaneringen stryks i rapporten under att stor försiktighet måste iakttas när det gäller att tillåta ytterligare påfrestning på naturmiljön. De utsläpp av föroreningar som kan behöva medges skall ske så att störningarna så långt möjligt begränsas. Det är enligt rapporten vidare en väsentlig uppgift för den fysiska riksplaneringen att klarlägga och i överväganden rörande mark- och vattenanvändningen beakta regionala skillnader i naturmiljöns känslighet för olika typer av miljöföroreningar.

Enligt min uppfattning är det i syfte att åstadkomma en god hushållning med naturresurserna väsentligt att söka förutse och så långt möjligt begränsa sådan miljöpåverkan som påverkar de ekologiska systemen negativt och som kan leda till problem beträffande användningen av våra mark- och vattenresurser. Jag anser bl. a. mot denna bakgrund att det är angeläget att även i fortsättningen underlag utarbetas som bidrar till att ge överblick över miljöförhållandena i landet och belyser regionala skillnader i känslighet för olika föroreningar. Ett sådant underlag är nödvändigt för att vi skall kunna ta ställning till vilka åtgärder som behöver vidtas, såväl i den fysiska planeringen som i andra sammanhang, för att olika miljöproblem skall kunna lösas. Naturvårdsverket har ett övergripande ansvar för att följa upp förändringar i den yttre miljön. Det är därför närmast en uppgift för naturvårdsverket att överväga formerna för redovisningar av miljöförändringar av riksintresse.

I rapporten konstateras beträffande försurningen av mark och vatten att belastningen på miljön av försurande ämnen behöver reduceras ytterligare för att de redan allvarliga försurningsproblemen inte skall förvärras eller spridas. Rapportens bedömning att belastningen på miljön av försurande ämnen är ett av våra allvarligaste miljöproblem har fått ett starkt stöd av remissinstanserna. Särskilt kommuner och länsstyrelser i södra Sverige framhåller att åtgärder mot försurningen är brådskande. Kommunförbundet finner det i likhet med flera andra remissinstanser ytterst angeläget att betydande statliga resurser omgående sätts av för att man skall komma till rätta med försurningsproblemet.

Jag delar bedömningen att försurningen av mark och vatten är ett av vårt lands största miljöproblem. Åtgärder mot försurningen vidtas i första hand inom ramen för miljöpolitiken, men även åtgärder inom andra områden har stor betydelse för försurningssituationen. Påtagliga resultat av åtgärder mot försurningen förutsätter samarbete på det internationella planet, eftersom en betydande andel av de försurande ämnena med luftströmmarna förs till vårt land från andra länder. I det europeiska samarbetet bedriver Sverige därför ett mycket aktivt arbete när det gäller försurningsfrågorna.

Det föreligger stora skillnader mellan olika delar av landet när det gäller påverkan på mark och vatten av försurningen och vissa andra immissioner. I rapporten föreslås som riktlinje att försurande utsläpp från nya källor inte skall tillåtas, om de i väsentlig utsträckning påverkar försurningskänsliga områden i Kronobergs, Blekinge, Hallands, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län.

En stor del av remissinstanserna är positiva till den i rapporten föreslagna riktlinjen beträffande försurande utsläpp. Några instanser har dock invändningar mot förslaget. Bl. a. naturvårdsverket är tveksamt till om man nu på detta sätt skall införa generella riktlinjer för lokalisering av olika typer av industri- och energianläggningar med försurande utsläpp. Koncessionsnämnden för miljöskydd anser att försurande utsläpp liksom hittills bör bedömas från fall till fall enligt miljöskyddslagen. Planverket ansluter sig till förslagets syfte men anser inte att frågan bör lösas genom riktlinjer i den fysiska riksplaneringen.

Jag bedömer att underlaget f. n. inte medger att på ett meningsfullt sätt göra en geografisk avgränsning av områden som är försurningskänsliga.

Sedan rapporten publicerades har regeringen vidtagit en rad åtgärder för att minska belastningen av försurande ämnen och lindra effekterna av det försurande nedfallet.

Den europeiska konventionen om begränsning av långväga gränsöverskridande luftföroreningar, vilken i första hand är inriktad på frågor om begränsning av svaveldioxidutsläpp, har ratificerats av Sverige genom riksdagens beslut med anledning av proposition 1980/81: 31. Sverige kommer också att fortsätta att på det internationella planet arbeta aktivt för åtgärder i syfte att minska bl. a. svavelutsläppen. Detta arbete kommer att

ske dels inom ramen för den konvention som jag nyss nämnde, dels genom direkta kontakter med andra regeringar. Som en uppföljning av FN-konferensen i Stockholm år 1972 om den mänskliga miljön har den svenska regeringen också tagit initiativ till en särskild studie och en konferens i Stockholm år 1982 om försurningsproblemen.

I regeringens proposition 1980/81:90 om riktlinjer för energipolitiken föreslås begränsningar av svavelutsläpp från kraftproducerande anläggningar. I propositionen uttalas också att det är önskvärt med en utbyggnad av fjärrvärme i en takt av ca 1 000 MW per år under 1980-talet, vilket skulle reducera utsläppen av försurande ämnen.

För att motverka effekterna av försurningen har regeringen i budgetpropositionen (1980/81:100, bil. 13) föreslagit att de statliga bidragen för kalkning av sjöar och vattendrag höjs från 15 till 23 milj. kr. för budgetåret 1981/82. Fiskeristyrelsen och naturvårdsverket skall till den 1 juni 1981 till regeringen redovisa en utvärdering av den hittillsvarande kalkningen av sjöar och vattendrag och lämna förslag i fråga om fortsatta åtgärder. Regeringen kommer mot bakgrund av bl. a. denna redovisning att pröva omfattningen och inriktningen av fortsatta åtgärder för att motverka försurningen. Även resultat av den omfattande forskning som pågår i fråga om försurningen och möjligheterna att komma till rätta med denna är av betydelse i detta sammanhang.

I rapporten behandlas även frågor om kväveförorening av mark och vatten. Det framhålls att det är viktigt att pågående ansträngningar att minska utlakningen av kväve från jordbruksmark intensifieras bl. a. genom att driftformer utvecklas, som ger god hushållning med det tillförda kvävet och genom rådgivning och information. Vidare framhålls att orsakerna till den ökade belastningen av kväve i Östersjön behöver utredas.

Behandlingen av kväveföroreningarna i rapporten får i huvudsak stöd i remissbehandlingen. Åtgärder för att komma till rätta med problemen rörande kväveföroreningar måste enligt min mening övervägas i första hand inom ramen för miljöpolitiken. Jag vill erinra om att frågan om användningen av gödselmedel behandlas av utredningen (Jo 1979:09) om användningen av kemiska medel i jord- och skogsbruket m. m. Vid lantbruksuniversitetet och naturvårdsverket pågår arbeten som avser att bl. a. belysa hälso- och miljöeffekter av intensiv tillförsel av växtnäring. Dessa studier bör kunna ge underlag för en bedömning av inom vilka områden kväveutlakning kan medföra miljö- och hälsoproblem. Därigenom ges ytterligare underlag för ställningstaganden till eventuella åtgärder inom ramen för den fysiska planeringen.

I rapporten framhålls att utsläpp av tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen av giftkaraktär är oförenliga med en ekologisk grundsyn. Nästan undantagslöst betraktar remissinstanserna dessa miljöproblem som utomordentligt allvarliga. Frågorna övervägs bl. a. inom naturvårdsverket och av den av mig nyss nämnda utredningen om användningen av kemiska medel i jord- och skogsbruket.

Vad gäller de av mig behandlade miljöfrågorna har jag erfarit att jordbruksministern avser att framlägga förslag till åtgärder efter hand som underlag för beslut redovisas.

I rapporten konstateras att några mera utarbetade former för *miljökonsekvensbedömningar* inte finns i Sverige. Enligt rapporten är det angeläget att överväga behovet av och formerna för sådana bedömningar så att tillräckliga ekologiska hänsyn skall kunna tas i den fysiska planeringen och vid ärendeprovning. I rapporten föreslås att naturvårdsverket i samråd med andra berörda myndigheter utvecklar former för miljökonsekvensbedömningar. Remissutfallet är i detta avseende i huvudsak positivt. Det stora flertalet remissinstanser stryker under att det är angeläget med mera genomarbetade miljökonsekvensbedömningar främst vad gäller större industriella eller liknande anläggningar.

Frågor om miljökonsekvensbedömningar har behandlats i proposition 1980/81: 92 om ändring i miljöskyddslagen. Det föreslås i propositionen att miljöeffektbedömningar skall redovisas av sökanden som underlag för koncessionsnämndens ställningstagande i tillståndsärende enligt miljöskyddslagen. Vidare övervägs sådana bedömningar bl. a. av utredningen (Jo 1978: 01) om den framtida naturresurs- och miljöpolitiken. Mot bakgrund härav finner jag efter samråd med jordbruksministern att det inte nu finns skäl att vidta ytterligare åtgärder.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att godkänna vad jag har förordat, såvitt avser formerna för fortsatt fysisk riksplanering, *dels* bereder riksdagen tillfälle att ta del av redovisningen i övrigt.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av rapporten (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2

Framtida anspråk på landets naturresurser motiverar enligt rapporten att den fortsatta fysiska riksplaneringen särskilt uppmärksammar följande problemområden:

1. *Begränsning av miljöföroreningarna.* Stor restriktivitet när det gäller att tillåta ytterligare belastning på naturmiljön.

2. *Skydd av vattenresurserna.* Medvetna åtgärder för att hushålla med sötvatten och med havets resurser.

3. *Ökad vaksamhet beträffande miljöutvecklingen i stort.* Ökad uppmärksamhet kring konsekvenserna för naturvården, friluftslivet och kulturminnesvården av de miljöförändringar som orsakas av rationaliseringarna i jord- och skogsbruket.

4. *Fortsatt satsning på friluftsliv och alternativa fritidsboendeformer.* Mark måste reserveras för fritidsboende i sådana former som gör de attraktiva rekreatiomsområdena tillgängliga för så många människor som möjligt.

5. *Handlingsberedskap inför introduktion av nya energikällor.* Ett ökat utnyttjande av inhemska energikällor kräver att resurser reserveras. Stor hänsyn måste samtidigt tas till annan markanvändning och kraven på en god miljö.

6. *Bättre överblick över och reservation av resurser för produktion.* Naturresurser m. m. som är av särskilt värde för industri och gruvverksamhet bör skyddas så att ett framtida utnyttjande inte försvåras. Lokaliseringsförutsättningarna för olika verksamheter bör bedömas samlat med hänsyn till naturens känslighet för föroreningar och annan påverkan.

7. *Bättre samordning av bebyggelseutvecklingen och viktigare investeringar i transport- och energidistributionssystem.* Samordningen mellan den fysiska riksplaneringen, den regionalpolitiska planeringen och den regionala trafikplaneringen bör stärkas för att åstadkomma ett bebyggelsemönster och ett transport- och energidistributionssystem som tillgodoser krav på sysselsättning och service samtidigt som kraven på hushållning med mark och vatten tillgodoses.

8. *Förenkling av arbetsformerna.* Riktlinjerna för hushållning med mark och vatten bör regleras i en ny plan- och bygglag och i ökad utsträckning fullföljas i det löpande planerings- och utredningsarbetet på i första hand kommunal nivå.

I det följande sammanfattas behandlingen i rapporten av skilda verksamheter.

Areella näringar och bevarandeintressen

Jord- och skogsbrukets brukningsmetoder kan medföra konflikter med olika bevarandeintressen och få betydande konsekvenser för naturmiljön.

Åtgärder inom ramen för den fysiska riksplaneringen kan endast till en del begränsa de oönskade konsekvenserna för markanvändningen och miljön av de areella näringarnas brukningsmetoder. I huvudsak måste därför dessa problem lösas inom ramen för närings- och miljöskyddspolitik. En väsentlig uppgift för den fysiska riksplaneringen är emellertid att peka på regionala variationer i naturmiljöns tillstånd och känslighet och att föreslå åtgärder mot bakgrund av dessa variationer.

Användningen av handelsgödsel inom jordbruket har ökat kraftigt under de senaste årtiondena, vilket har medfört risker för förorening av grundvattnet med bl. a. nitrat, vilket kan utgöra ett hälsoproblem. Inom områden med odlade lätta jordar är det därför angeläget att användningen av gödselmedel i jordbruket anpassas så att grundvattnet inte förstörs som dricksvattenresurs. Det är en uppgift för lantbruksnämnderna och hälsovårdsnämnderna att genom rådgivning och information verka för att jordbruket bedrivs med hänsyn härtill. Det föreslås vidare att användningen av kemiska bekämpningsmedel i jordbruket skall begränsas.

Det bör övervägas om allmänna hänsynsregler bör införas i jordbrukets lagstiftning som ett komplement till naturvårdslagen på motsvarande sätt som har skett i skogsvårdslagen. Som exempel på hänsyn som borde kunna tas i jordbruket nämns i rapporten bevarande i rimlig omfattning av öppna diken, våtmarker, odlingsrösen och åkerholmar.

För att stärka rennäringsens ställning föreslås en riktlinje i en ny plan- och bygglag om särskilt hänsynstagande till rennäringsen. Vidare föreslås att skogsstyrelsen i samråd med lantbruksstyrelsen meddelar föreskrifter om skogsbrukets bedrivande i områden som är av väsentlig betydelse för renskötseln.

Vissa naturtyper är mer än andra utsatta för anspråk på att få utnyttjas för skilda ändamål. Det gäller bl. a. skog som är opåverkad av senare tiders skogsbruk (s. k. naturskog), ädellövskog och våtmarker. Bl. a. föreslås att länsstyrelserna utnyttjar möjligheten till samråd enligt 20 § naturvårdslagen i samband med planerad avverkning av natur- och ädellövskog. Det är en uppgift för naturvårdsverket att i samråd med planverket ange hur hänsynstagandet till faunan bör ske i den fysiska riksplaneringen.

För att stärka kulturminnesvårdens ställning föreslås att en särskild lagstiftning med möjlighet att bilda kulturresevat eller kulturminnesvårdsområden övervägs.

I bl. a. vissa odlingsbygder inom de s. k. större områdena av betydelse för kulturminnesvården finns sammanfallande intressen mellan naturvården, friluftslivet och kulturminnesvården som kräver ett skydd mot förändringar av landskapet. Vissa av dessa områden har också angetts i regeringens beslut med anledning av den fysiska riksplaneringens plane-

ringsskede. Även aktiva åtgärder i form av ett levande jordbruk är av grundläggande betydelse för att kunna bibehålla områdenas karaktär.

Fritidsboende och turism

En fortsatt hög efterfrågan på fritidsbostäder och övernattningsmöjligheter kan förutses i framtiden. Med hänsyn till bristen på mark för ytterligare enskild fritidsbebyggelse vid södra Sveriges kuster samt på Öland och Gotland finns särskild anledning att uppmärksamma i vilken utsträckning anspråk på mark för fritidsboende kan uppkomma i olika inlandsområden och om dessa anspråk går att förena med andra markanvändningsintressen. Av redovisningarna i rapporten framgår att anspråken på mark för fritidsboende i inlandet utanför områden med geografiska riktlinjer kan komma att öka. Anspråk på mark för fritidsboende i inlandet kan främst förväntas uppkomma i områden som ligger relativt nära storstadsområdena och de större tätorterna.

I första hand inom inlandsområden som är av intresse för naturvården, kulturminnesvården och friluftslivet finns det anledning att vara restriktiv när det gäller utveckling av ytterligare enskild fritidsbebyggelse. Områden nära medelstora och större tätorter har ofta stor betydelse för friluftslivet, vilket gör dem mindre lämpliga för utveckling av enskild fritidsbebyggelse.

Det är angeläget att kommunerna vid behov initierar en översiktlig planering av markanvändningen i sådana områden i landet där fritidsbebyggelse kan förväntas tillkomma. En god planberedskap i sådana områden är angelägen för att efterfrågan på fritidshus skall kunna tillgodoses med hänsyn tagen till bl. a. friluftslivets och skogsbrukets intressen.

I bl. a. södra fjällområdet bör, enligt regeringens beslut med anledning av den fysiska riksplaneringens planeringsskede, samordnade planeringsprogram för bl. a. turismens och fritidsbebyggelsens utveckling upprättas. Vidare betonas att fritidsbebyggelsen i dessa områden bör utvecklas i sådana former som gör områdena tillgängliga för så många människor som möjligt. Ytterligare riktlinjer för markanvändningen inom de primära rekreationsområdena föreslås inte i rapporten.

Tätorter och infrastruktur

Betydelsen av en bättre samordning av samhällets investeringar i infrastrukturen med hänsyn såväl till kraven på hushållning med mark och vatten som till kraven på att skapa gynnsamma lokaliseringsförutsättningar understryks.

Utbyggnaden av transportsystemet blir ofta starkt styrande för näringslivs- och befolkningsutvecklingen och därmed även för markanvändningen. Det är därför angeläget att det underlagsmaterial som utarbetas i den fysiska riksplaneringen utnyttjas i den regionala trafikplaneringen samt den planering av vägar, hamnar och flygplatser som sker i särskild ordning.

Om kol introduceras i vårt land i större skala kan det bli aktuellt att reservera mark för en central kolhamn. Innan beslut fattas om en sådan hamn måste noggranna studier av förutsättningarna för lokalisering ske. Även en introduktion av gas kan ställa krav på mark för terminal- och lagringsanläggningar.

För utbyggnader av kraftledningar som är av nationell betydelse är det väsentligt att markreservationer sker i den kommunala planeringen. Om starka motstående intressen föreligger beträffande viss kraftledningssträckning är det angeläget att alternativa ledningsdragningar utreds närmare. Industriverket bör i samråd med bl. a. planverket och naturvårdsverket till regeringen redovisa kraftföretagens planer på större kraftledningar som är av riksintresse. Regeringen kan därefter bedöma angelägenheten av större kraftledningsprojekt och uppdra åt länsstyrelserna att samråda med bl. a. kommuner och kraftföretag om lämpliga ledningssträckningar. Ett liknande förfarande föreslås när det gäller planering av gas- och hetvattenledningar.

Mot bakgrund av främst kravet på hushållning med jordbruksmark är det angeläget att kommunerna analyserar tätortsstrukturen i samband med överväganden om fördelning av byggandet mellan olika tätorter. I den kommunomfattande planeringen bör klarläggas hur kommunen har beaktat olika statliga intressen för markanvändning och bebyggelse. Sådana redovisningar bör även tjäna som underlag för kommunernas aktiva medverkan i länsplaneringen, den regionala trafikplaneringen, vägplaneringen samt den särskilda hamn- och flygplatsplaneringen. Kommuner som ligger i områden där det finns ett starkt samband mellan bostädernas och arbetsplatsernas lokalisering bör gemensamt överväga i vilka former ett samarbete bör bedrivas.

Energi

I den fysiska riksplaneringen har hittills energiproducerande anläggningar och vattenkraftutbyggnader behandlats.

Under senare år har bl. a. utvinning av torv, vindenergi och odling av energiskog blivit aktuella. Om en introduktion av sådana energikällor sker i större skala krävs stora markområden, vilket kan medföra betydande markanvändningskonflikter. Det är därför angeläget att industriverket, naturvårdsverket och planverket fortlöpande följer utvecklingen inom energiområdet och uppmärksammar regeringen på sådana framtida utbyggnader av olika energislag som medför stora anspråk på mark och vatten.

Det finns starka skäl till att kvarvarande outbyggda älvar inte exploateras. Även en eventuell framtida utbyggnad av små vattenkraftverk och pumpkraftverk kräver uppmärksamhet i den fysiska riksplaneringen.

Etablering och utbyggnad av kondenskraftverk med mycket omfattande utsläpp av försurande ämnen föreslås inte få ske vid västkusten, i Karlshamn eller i Norrköping.

I vissa fall skulle en utvinning av torv i större skala leda till konflikter med främst naturvårds- och friluftslivsintressen. I områden med förutsättningar för torvutvinning bör genomföras studier, som redovisar förutsättningar och restriktioner för utvinning av torv. Behovet av riktlinjer för torvutvinning behöver övervägas ytterligare.

Om vindkraft skulle utnyttjas i större skala kan det i vissa fall leda till konflikter med bl. a. fritidsbebyggelse- och friluftslivsintressen. I områden med särskilt goda vindförhållanden förutsätts att ytterligare studier av möjligheter till och konsekvenser av vindkraftproduktion genomförs. Gruppstationer för produktion av vindkraft kan komma att prövas enligt 136 a § byggnadslagen.

När det gäller områden som skulle kunna vara lämpliga för odling av energiskog krävs det ytterligare utredningar om konsekvenserna för markanvändning och miljö. Det är f. n. osäkert om det kan bli aktuellt att odla energiskog i större skala i vårt land.

I rapporten övervägs vidare översiktligt markanvändnings- och miljökonflikter vid en eventuell framtida användning av bl. a. solvärme och vågkraft.

Industri

Etablering av sådan industri som behandlas i den fysiska riksplaneringen – FRP-industri – medför en omfattande påverkan på området dit den lokaliseras. Sedan år 1973 har industri som är av väsentlig betydelse för hushållningen med mark och vatten prövats av regeringen enligt 136 a § byggnadslagen.

I den fysiska riksplaneringen görs översiktliga bedömningar av vilka platser som är lämpliga för FRP-industri. Dessa bedömningar behöver kompletteras med mer utförliga naturundersökningar som närmare belyser möjligheterna till och effekterna av olika etableringar.

Eftersom det i Sverige inte finns några mer utarbetade systematiska former för miljökonsekvensbedömningar i den fysiska planeringen på olika nivåer och vid ärendeprövning föreslås naturvårdsverket i samråd med andra berörda myndigheter utveckla innehållet i och formerna för miljökonsekvensbedömningar.

Det är angeläget att industriverket fortlöpande redovisar underlag beträffande den framtida utvecklingen av FRP-industrin. Planverket förutsätts redovisa erfarenheter från etablering och utformning av större industriområden. En samordning av studier om industriutvecklingen mellan den fysiska riksplaneringen och andra planeringsformer eftersträvas.

Det finns f. n. inte anledning att ändra gällande riktlinjer för lokalisering av industri till södra Sveriges kuster. I vissa avseenden föreslås dock ökade krav på redovisning av miljökonsekvenser i samband med ansökningar om etablering av FRP-industri vid södra Sveriges kuster.

När det gäller Norrlandskusten finns det starka skäl att undanta vissa

områden, som har litet inslag av miljöstörande industri och där det finns starka bevarandebestånd, från etablering av FRP-industri. Det finns dock inte f. n. anledning att från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter anvisa särskilda lägen längs Norrlandskusten för FRP-industri. Det framhålls att det är angeläget att i den kommunala planeringen överväga möjligheterna att bevara handlingsfriheten på de platser vid Norrlandskusten där av länsstyrelserna utförda studier visar att det finns goda lokaliseringsbetingelser.

Mineralråvaror

Utvinning av mineralråvaror medför ofta betydande ingrepp i landskapet och konflikter med motstående intressen.

På sikt kan utvinning i större utsträckning komma att inriktas på stora låghaltiga fyndigheter som bryts i dagbrott. Efterhand som rika och gynn- samt belägna malmfyndigheter på land uttöms kan även förekomster av bl. a. sand- och grusfyndigheter på havsbotten komma att utvinnas.

För att planeringsunderlaget skall förbättras föreslås i rapporten bl. a. att viktigare undersökningsresultat fortlöpande delges kommuner och länsstyrelser. Industriverket föreslås vidare i samarbete med Sveriges geologiska undersökning sammanställa och till regeringen redovisa underlag beträffande råvaruintressen för att möjligheterna att bedöma långsiktiga anspråk skall förbättras.

För att begränsa naturingreppen och hushålla med mineralråvaror är det viktigt att i områden med stark markkonkurrens överväga möjligheterna till fortsatt brytning i redan öppnade gruvor och täkter. Det är också angeläget att så långt möjligt utvinna biprodukter direkt eller ur restmassor.

Innan prövning sker av planer på mineralutvinning är det väsentligt att miljökonsekvenser, frågor rörande omhändertagande av överskottsmassor och restprodukter samt lämplig efterbehandling av brytningsområdet redovisas. Det är därför angeläget att naturvårdsverket i samråd med andra berörda myndigheter lämnar förslag till innehåll i och form för konsekvensanalyser för olika typer av mineralutvinning med särskild inriktning på de mest betydelsefulla aspekterna. Särskilda undersökningsprogram om miljöförhållanden m. m. kan vidare behöva upprättas för områden där mineralutvinning kan bli aktuell.

Eftersom efterfrågan på kalk bl. a. för jordbrukets och miljövårdens behov i framtiden kan väntas öka starkt föreslås industriverket i samråd med Sveriges geologiska undersökning, lantbruksstyrelsen, naturvårdsverket och berörda länsstyrelser belysa de framtida anspråken närmare och ge förslag till lämpliga utvinningsområden. I dag saknas tillräcklig kunskap även om andra industrimineral, t. ex. kvarts och kvartssit.

För vissa områden föreslås att regionala grusförsörjningsplaner upprättas av länsstyrelserna varvid såväl alternativa förekomster på land som

förekomster i sjöar och hav bör behandlas. I områden där kartering av havets sand- och grusförekomster redan har skett finns det anledning att göra en avvägning mot andra intressen.

Sötvatten

Anspråken på utnyttjande av vatten i floder och sjöar samt grundvatten har ökat i takt med den industriella utvecklingen och den höjda levnadsstandarden. Samtidigt har behovet av skydd av värdefulla vattenmiljöer ökat. Olika intressekonflikter uppstår ofta till följd av mer eller mindre oförenliga anspråk på samma vattenresurser.

Höga halter av kväve i dricksvattnet som härrör från jordbrukets användning av kväve och gödsel kan utgöra en hälsofara för spädbarn. Eventuella långtidseffekter på vuxna är inte kända. Även om nitrattillförseln helt upphör i områden som har påverkats kommer det att ta lång tid innan nitrathalten i grundvattnet har sjunkit till en acceptabel nivå.

I vissa vattenområden är vattenproblemen så komplicerade att långsiktiga och planmässiga åtgärder för vård och utnyttjande av vattenresurserna är nödvändiga. Områden med vattenproblem kan delas in i större områden där problemen ofta är knutna till markanvändningen (främst Skåne, Öland och Gotland), sjöar av stor betydelse för dricksvattenförsörjningen (bl. a. Väneren med Göta älv, Mälaren-Hjälmaren, Vättern med Motala ström och Bolmen) samt vattendrag med lokalt särskilt stora problem av skilda slag (bl. a. Fyrisån, Svartån-Kumlaån, Hedströmmen-Kolbäcksån, Tidan, Viskan och Mörrumsån).

Havet

Under senare år har anspråken på havet och dess tillgångar blivit allt mer uttalade, särskilt i kustnära områden. Konkurrensen mellan olika intressen är påtaglig och leder ofta till konflikter.

Eftersom Östersjöns djupområden under vissa perioder är syrefria har svavelväte utbredd sig över stora arealer. Orsaken till detta är dels begränsat vattenutbyte med Västerhavet, dels ökad tillförsel av föroreningar. Det är viktigt att fortlöpande få kunskap om miljösituationen i olika havsområden. Det är angeläget att arbetet inom naturvårdsverket med att utveckla enhetliga principer för mätning av förorenande utsläpp till havet fortsätter.

Konflikter om utnyttjandet av havet som resurs uppstår bl. a. mellan fisket och industrin till följd av utsläpp av föroreningar. Konflikter föreligger också bl. a. mellan yrkesfisket och fritidsfisket samt mellan friluftsliv och försvar. Genom de alltmer omfattande transporterna av miljöfarligt gods utefter kusterna har risken för oljeförorening ökat.

Den stora ökningen av antalet fritidsbåtar innebär problem i vissa skärgårdsområden. Det är därför angeläget att länsstyrelser och kommuner uppmärksammar konsekvenserna av det ökade innehavet av fritidsbåtar och utbyggnaden av bl. a. fritidsbåtshamnar i kustområdena.

För att komma till rätta med de problem som föreligger i våra havsområden och för att bättre hushålla med havets resurser måste en mer medveten planering och samordning av olika verksamheter komma till stånd. I dag saknas i hög grad instrument för och erfarenhet av en samordnad havsplanering. En utgångspunkt för den framtida planeringen av havsområdena bör vara att en fysisk planering för olika havsområden utformas på i princip samma sätt som gäller för planeringen av marken. Det krävs därför ytterligare studier innan överväganden kan göras om behovet av långsiktiga riktlinjer för resursutnyttjandet i havet. Inom ett antal havsområden föreslås länsstyrelserna få i uppdrag att närmare analysera problem och upprätta åtgärdsprogram. I Bohusläns och Hallands skärgårdsområden, Öresund, området norr om Gotland samt Upplands och Södermanlands skärgårdar bedöms planeringsbehovet sett från rikssynpunkt vara mest framträdande, varför en försöksverksamhet bör inledas för att finna lämpliga former för behandling av havsfrågor i den fysiska planeringen.

Miljöpåverkan av olika föroreningar

Utsläppen av försurande ämnen från olika verksamheter är ett av vårt lands allvarligaste miljöproblem. En stor del av det försurande nedfallet i Sverige beräknas härröra från utländska källor.

År 1975 uppskattades antalet försurade sjöar i landet till ca 10 000. I dag kan sannolikt ca 20 000 sjöar i samband med snösmältningen få så låga pH-värden att den biologiska produktionen störs. Försurningen påverkar även markens ekosystem. Bl. a. kan den komma att få negativa effekter för skogsproduktionen.

I rapporten föreslås som riktlinje i den fysiska riksplaneringen att försurande utsläpp från nya källor inte skall tillåtas om de i väsentlig utsträckning påverkar försurningskänsliga områden i Kronobergs, Blekinge, Hallands, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län.

Mängden kväve från kommunala och industriella utsläpp har minskat till följd av stora insatser för rening. Trots en nästan oförändrad kväveanvändning inom jordbruket har samtidigt mängden kväve som tillförs Östersjön via floderna ökat under den undersökta perioden. Orsakerna till dessa förhållanden behöver utredas närmare. Det är viktigt att pågående ansträngningar för att minska utlakningen av kväve från användning av handelsgödsel inom jordbruket intensifieras. Förändringarna av nitrathalten i grundvattnet i känsliga områden behöver följas av berörda myndigheter.

Tungmetaller som exempelvis kvicksilver och kadmium, samt svårnedbrytbara ämnen med gifteffekter, t. ex. klorerade kolväten (bl. a. PCB), påverkar miljön starkt negativt. Ökad försurning kan leda till utlakning av olika metaller i sådan utsträckning att giftverkan uppstår på skilda organismer. Utsläpp av tungmetaller förekommer främst från bl. a. järn-, stål- och metallverk samt vid eldning av fossila bränslen. Det är viktigt att varje

form av utsläpp av PCB till Östersjön upphör, eftersom PCB kan leda till utrotning av landets sälar och allvarligt försämra förutsättningarna för bl. a. yrkesfisket. Det är synnerligen angeläget att intensifiera det arbete som framför allt sker inom naturvårdsverket med att vidareutveckla program för att eliminera utsläpp av tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen med giftkaraktär samt att minska hanteringen av dem.

Sammanfattande geografiska överväganden

Med hänsyn främst till de betydande naturvårds-, kulturminnesvårds- och friluftslivsintressena på *Öland* och *Gotland* föreslås att samma riktlinjer som gäller för obruten kust skall gälla för hela Öland samt för Gotlandskusten inkl. Fårö, Sudret och Östergarnslandet men med undantag för Slite. Även det *centrala skärgårdsområdet i Vänern*, som utgör ett sammanhängande område med mycket stora värden för naturvård, kulturminnesvård och friluftsliv, föreslås få samma riktlinjer som obruten kust.

Värmlandsskärgården i Vänern är hårt belastad av utsläpp från tätorter, fritidsbebyggelse och industrier. Kustområdet mellan Grums tätort och Kristinehamns tätort utom Karlstads tätort och Skoghall föreslås därför omfattas av riktlinjerna för högexploaterad kust.

I rapporten föreslås att sådan industri som behandlas i den fysiska riksplaneringen inte skall få etableras vid *vissa delar av Norrlandskusten*. Det gäller Haparanda- och Luleskärgården utom tätorterna Kalix, Luleå och Piteå, Västerbottenskusten mellan Skellefteå tätort och Umeå uthamn samt kuststräckan mellan Essvik och Hudiksvalls tätort.

Former för fortsatt fysisk riksplanering

Genom den lagreglering av riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen som finns i förslaget till en ny plan- och bygglag ges bättre möjligheter att skapa överblick över gällande riktlinjer. Sådana riktlinjer återfinns nu i skilda propositioner och riksdagens uttalanden. Kommunerna och myndigheterna skulle också härigenom lättare kunna förutse riktlinjernas innebörd.

Ett införande av riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen i en ny plan- och bygglag innebär att riksdagen skall fastställa riktlinjerna och att kommunerna även i fortsättningen skall ha huvudansvaret för det konkreta planeringsarbetet. Länsstyrelserna skall följa upp att riktlinjerna tillgodoses i kommunernas plan- och tillståndsbeslut. Om länsstyrelse och kommun inte är överens får regeringen avgöra frågan.

Berörda myndigheter på central nivå föreslås hålla översikter på riks-nivå aktuella för olika verksamheter och intressen som är av särskild betydelse för hushållningen med mark och vatten. Det kan t. ex. gälla områden av riksintresse för naturvården eller utvinning av råvaror. Det finns även behov av länsammansättningar över förhållanden av betydelse för den fysiska riksplaneringen.

Även i framtiden kan det finnas behov av mer samlade redovisningar av

mark- och vattenanvändningen och miljösituationen i landet. Planverket har ansvaret för samordningen på myndighetsnivå när det gäller att ta tillvara kunskaper och erfarenheter av hushållningen med mark och vatten medan havsresursdelegationen kan sägas ha motsvarande ansvar när det gäller havsområden. Naturvårdsverket har det övergripande ansvaret för att följa förändringar i miljösituationen som har betydelse från rikssynpunkt. Dessa myndigheter bör i fortsättningen fortlöpande följa utvecklingen inom sina områden och svara för de samlade redovisningar som kan bli aktuella och också ge regeringen förslag till eventuella åtgärder.

Remissyttranden över rapporten (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2

1 Inriktningen av den fortsatta fysiska riksplaneringen

1.1 Remissinstansernas allmänna synpunkter på inriktningen av den fortsatta fysiska riksplaneringen

I rapporten redovisas i åtta punkter frågor som särskilt bör uppmärksammas i den fortsatta fysiska riksplaneringen. Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller anför inga erinringar mot rapportens förslag i detta avseende.

Enligt *statens planverk* kommer grunderna för hushållning med mark och vatten att i väsentliga delar vara fastlagda i och med redovisningen av den fysiska riksplaneringens planeringsskede år 1982. Därefter bör enligt verket nya områden prioriteras inom ramen för den fysiska riksplaneringen. Fortsatta insatser behövs enligt verket i samarbete mellan stat och kommun för att ge kommunerna underlag för hänsynstagande till för landet gemensamma behov och för att integrera den fysiska riksplaneringen i myndigheternas ordinarie arbete.

Statens naturvårdsverk efterlyser fortsättningsvis en löpande planeringsverksamhet, bl. a. när det gäller resurshushållningsfrågor, i stället för punktinsatser på olika områden och vid olika tidpunkter.

Flera remissinstanser utvecklar sin syn på fortsatt fysisk riksplanering genom att prioritera olika problemområden. *Svenska kommunförbundet* framhåller att planeringsansträngningarna under 1980-talet måste inriktas mot att lösa de svåra resurshushållningsproblem som samhället står inför. De mest angelägna frågorna bedömer förbundet vara planeringen av bebyggelsestruktur och tätorter, energiproblemen i vidaste mening, anspråken på vattentillgångarna samt försurningsfrågorna. *Lanthrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att den fysiska riksplaneringen bör inriktas på att föreslå åtgärder för att lösa frågor rörande försurning, tungmetallspridning och bevarande av sötvattenresurserna. *Skogsstyrelsen* prioriterar behandlingen av miljöfrågorna, energifrågorna och samordningen med andra planeringsformer. Enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* bör den fysiska riksplaneringen bedrivas i form av vattenresurs-, miljövårds- och energiplanering. Detta är enligt länsstyrelsen nödvändigt för att den fysiska riksplaneringens intentioner skall kunna preciseras och tillämpas vid enskilda beslut.

Ett antal länsstyrelser och kommuner behandlar resursfrågorna och framhåller att fortsatta insatser inom ramen för den fysiska riksplaneringen kan kräva ökade resurser från staten.

Näringslivets byggnadsdelegation ställer sig negativ till en fortsatt fysisk riksplanering. Delegationen anser att de frågor som behandlas i den fysiska riksplaneringen i stället bör bli föremål för behandling inom ramen för myndigheternas nuvarande organisation och med stöd av befintlig lagstiftning.

1.2 Synpunkter på de nya frågor som enligt rapporten bör uppmärksammas särskilt

Flertalet remissinstanser, bl. a. *statens naturvårdsverk* och *statens planverk*, anför inga erinringar mot rapportens förslag om att riksplaneringen bör syfta till att *begränsa miljöföroreningarna*.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anser att särskilda miljövårdsprogram bör upprättas regionalt i syfte att prioritera miljövårdsinsatser på kort och lång sikt med hänsyn tagen till kostnad och effekt. *Forskningsrådsnämnden* anser att den fysiska riksplaneringen i större utsträckning bör behandla olika miljöföroreningars effekt på befolkningens hälsa.

En majoritet av remissinstanserna delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag att en *planering av landets sötvattenresurser* är angelägen för att skydda vattenresurserna. Mot bakgrund av att frågan om vattenplanering har varit föremål för överväganden inom ramen för vattenplaneringsutredningen (SOU 1980:39, 40 Vattenplanering) avstår ett stort antal remissinstanser från att ta slutlig ställning beträffande omfattningen av och formerna för vattenplanering. *Statens naturvårdsverk* anser att problemen i ett begränsat antal områden är av sådan art och omfattning att ett direkt planeringsarbete synes nödvändigt redan nu. Fiskets företrädare, bl. a. *fiskeristyrelsen*, anser att fiskefrågorna bör ges en mer framskjuten roll i en eventuell framtida vattenplanering. Några remissinstanser, bl. a. *Sveriges geologiska undersökning* anser att grundvattenfrågorna bör få större tonvikt i en planering av sötvattenresurserna. Även behovet av att i en vattenplanering integrera bevattningsfrågor samt små vattenkraftverk betonas av vissa remissinstanser.

Remissinstanserna instämmer eller anför inga erinringar mot rapportens inriktning när det gäller frågan om *hushållning med havets resurser*. Några remissinstanser anser bl. a. att rapporten mer borde ha betonat Sveriges internationella ansvar i fråga om hanteringen av dessa frågor.

Frågan om *ökad vaksamhet beträffande miljöutvecklingen i stort* kommenteras närmare av ett antal remissinstanser.

Statens naturvårdsverk, *Kungl. vetenskapsakademien*, flera *kommuner* och några *organisationer* anser att den fortsatta riksplaneringen bör prioritera en planering byggd på en ekologisk grundsyn i enlighet med de intentioner som finns angivna i statsmakternas beslut år 1972 om den fysiska riksplaneringen (prop. 1972: 111, CU 1972:35, rskr 1972:348). *Länsstyrelserna i Västmanlands och Gävleborgs län* samt *Svenska kommunför-*

bundet framhåller att flera av de frågor rapporten tagit upp inte går att behandla enbart inom ramen för den fysiska riksplaneringen. I sammanhanget pekas bl. a. på behovet av ytterligare kunskapsunderlag från naturvårdens område.

Flertalet remissinstanser, bl. a. flera *länsstyrelser, kommuner* och *miljövårdsorganisationer*, delar eller anför inga erinringar mot rapportens behandling av de areella näringarna. Företrädare för lantbruket är mera tveksamma eller direkt avvisande till rapportens förslag. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att rapporten innehåller förslag som innebär vissa hinder för lantbrukets rationaliseringssträvanden. *Lantbruksstyrelsen* anser att frågor om löpande produktion i areella näringar inte kan lösas inom ramen för den fysiska riksplaneringen. *Skogsstyrelsen* anser att rapporten överdrivit konflikterna mellan skogsbruket och friluftslivet. Flera *skogsvårdsstyrelser* anser att större uppmärksamhet bör riktas mot att bevara skogen som en produktionsresurs. Enligt dessa skogsvårdsstyrelser är en av de angelägnaste frågorna att långsiktigt säkra tillräckliga och lämpliga marker för skogsproduktion.

Rapportens förslag när det gäller *fortsatt satsning på friluftsliv och alternativa fritidsboendeformer* får starkt stöd, inte minst från kommunerna. Inriktningen ifrågasätts endast av några få remissinstanser, framförallt av *domänverket, Sveriges turistråd, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, Forskningsrådsnämnden* och *Näringslivets byggnadsdelegation*. I huvudsak anser dessa remissinstanser att den restriktiva inställningen till enskilt fritidsboende i vissa områden, som bl. a. har kommit till uttryck i regeringens länsvisa beslut och prop. 1978/79:213 Redovisning av planeringskedet i den fysiska riksplaneringen, bör omprövas.

Chalmers tekniska högskola anser att det krävs styrmedel för att förhindra spekulation i fritidsboende och att det krävs statligt stöd i form av bl. a. organisation och lån så att berörda kommuner förmår investera i fritidsbostäder för uthyrning. Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* vill att fritidsboendet inriktas mot andra former än enskilt ägda fritidshus mot bakgrund av att den allemansrättsligt tillgängliga marken är begränsad i länet. När det gäller fortsatt fritidsbebyggelse framhåller länsstyrelsen att den måste utvecklas i former som medger ett intensivare markutnyttjande och ett mindre markkrävande byggnadssätt.

Flertalet remissinstanser, bl. a. *statens planverk, statens naturvårdsverk, statens industriverk* och *Svenska kommunförbundet*, vilka kommenterar förslaget om *handlingsberedskap inför introduktion av nya energikällor*, anser att det är angeläget att den fysiska riksplaneringen spelar en aktiv roll när det gäller planering för och ianspråktagande av kraftverkslägen och inhemska energikällor. Några *länsstyrelser, kommuner* och *organisationer* lämnar också vissa förslag till hur en sådan planering bör kunna genomföras på regional och lokal nivå. Flera remissinstanser understryker

behovet av överväganden rörande kopplingen mellan energifrågor och frågor om bebyggelsestruktur.

Förslaget i rapporten om *bättre överblick över och reservation av resurser för produktion* kommenteras av flera remissinstanser. Till dessa hör bl. a. *vattenöverdomstolen*, *Västerås kommun*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *Sveriges industriförbund*, *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk*, som pekar på behovet av att den fysiska riksplaneringen i framtiden inte blir en restriktionsplanering utan mer syftar till att genom positiva planeringsåtgärder skydda markområden för framtida ianspråktagande exempelvis för energiproduktion. *Statens industriverk* instämmer i huvudsak i behandlingen av främst industri- och energifrågor i rapporten. *LO* anför liknande synpunkter och pekar på behovet av integrering med andra planeringsformer så att inte den fysiska riksplaneringen begränsas till inventeringar. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller vikten av ett förbättrat kunskapsunderlag i form av kartläggningar och inventeringar av olika naturresurser.

Remissinstanserna är genomgående positiva till en *bättre samordning i samhällsplaneringen av bebyggelseutveckling och viktigare investeringar i transporter och energidistribution*. De remissinstanser som behandlar denna fråga delar rapportens förslag att kommunerna bör analysera tätortsstrukturen som ett led i den fysiska planeringen. Ett stort antal remissinstanser, däribland *statens industriverk*, anser att frågor om planering av kraftledningar samt gas- och hetvattenledningar bör integreras i övrig samhällsplanering. *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk* är emellertid negativa till rapportens förslag till hantering av kraftledningsfrågorna. Behovet av en integrering mellan den kommunala energiplaneringen och den fysiska planeringen när det gäller planeringen av landets fysiska struktur framhålls av flera remissinstanser, däribland *länsstyrelsen i Skaraborgs län*. Nämnda länsstyrelse m. fl. remissinstanser anser vidare att den fysiska riksplaneringen i framtiden bör samordnas bättre med den regionalpolitiska planeringen och den kommunala energiplaneringen. Enligt *Västerås kommun* bör den fortsatta fysiska riksplaneringen i högre grad än f. n. ägnas åt hushållning med tätorternas och transportsystemens fysiska resurser. *Svenska kommunförbundet* anför liknande synpunkter.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag att *förenkla arbetsformerna* genom att bl. a. föra in den fysiska riksplaneringen i den kontinuerliga planeringsverksamheten i stat och kommun. *Statens planverk* anser att det är viktigt med förenklingar av planeringssystemet. Enligt verket bör antalet relativt likartade riktlinjer för olika geografiska områden minskas och delas upp på adressater (centrala verk, länsstyrelser eller kommuner). Detta bör enligt verket kunna förkorta behandlingen av olika frågor samt underlätta samordningen med kommunerna. *Sveriges industriförbund*, *statens naturvårdsverk* och *Svenska kommunförbundet* vill att kartläggningar och analyser görs för mera begränsade områden och problem som har hög aktualitet. Några remissin-

stanser, däribland *riksrevisionsverket* och *Industriförbundet*, framhåller att restriktivitet bör iakttas när det gäller fortsatt datainsamling. *Länsstyrelsen i Malmöhus län*, *statens planverk* m. fl. remissinstanser framhåller behovet av ökad delegering till länsstyrelserna.

2 Former för fortsatt fysisk riksplanering

2.1 Ansvarsfördelning

I rapporten anges att utgångspunkten för förslagen om former för fortsatt fysisk riksplanering är att ansvaret för att fullfölja statsmakternas riktlinjer för hushållning med mark och vatten skall ligga på kommunerna och länsstyrelserna samt att olika moment av arbetet i ökad utsträckning förenklas och förs in i det löpande planerings- och utredningsarbete som sker inom statliga myndigheter och på kommunal nivå.

Ett femtiotal remissinstanser kommenterar rapportens allmänna utgångspunkter och överväganden om ansvarsfördelning. Flertalet instämmer i eller lämnar rapportens överväganden utan erinran. Remissinstanserna är bl. a. *socialstyrelsen*, *lantbruksstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *statens planverk*, *statens lantmäteriverk*, *fiskenämnden i Värmlands län*, *tolv länsstyrelser*, *två landsting*, *tjugo kommuner*, *Göteborgsregionens kommunalförbund*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska föreningen för byggnadsvård*, *Svenska naturskyddsföreningen*, *LO-distriktet i Stockholm*, *Vattenvärnet* och *HSB*.

Direkt negativa eller tvacksamma till rapportens utgångspunkter och överväganden om ansvarsfördelning är *forskningsrådsnämnden*, *Staffans- torps*, *Göteborgs*, *Uddevalla*, *Växjö* och *Enköpings kommuner*, *Sydvästra Skånes kommunalförbund*, *Uppsala universitet*, *Sveriges industriförbund* och *Näringslivets byggnadsdelegation*.

Bland de allmänt positiva remissinstanserna är *länsstyrelsen i Malmöhus län*, som framhåller att en ökad delegering av ansvar bör medföra enklare former för den fysiska riksplaneringen. Överföring av beslutsansvaret i större utsträckning till länsstyrelsen, som företrädare för statliga intressen, torde enligt länsstyrelsen i många fall också kunna förkorta den procedur för förhandlingar och uppgörelser kring riksplanefrågor som i den första omgången av den fysiska riksplaneringen enligt länsstyrelsen har tett sig onödigt utdragna i tiden. Länsstyrelsen framhåller vidare att det är särskilt betydelsefullt att pågående överväganden under ett planeringsarbete inte får lägga hinder i vägen för det dagliga handlandet i kommunen. *Statens planverk* anser att former bör sökas för att ge länsstyrelserna ett mer självständigt ansvar för sådana plan- och tillståndsbeslut som enligt PBL-utredningens förslag förutsätts ankomma på staten. De centrala myndigheterna får därmed enligt planverket anledning att samverka med läns-

styrelserna och att föra ut övergripande ståndpunkter och värderingar via länsstyrelsens samråd med kommunen. *Svenska kommunförbundet* framhåller att kommunerna har ställt sig bakom de grundläggande principerna för den fysiska riksplaneringen och har därmed accepterat att angelägna riksintressen skall påverka den kommunala fysiska planeringen. Samtidigt är det enligt kommunförbundet viktigt att slå fast att kommunerna bär och skall bära ansvaret för den lokala fysiska planeringen. Det förutsätter enligt förbundet att kommunerna har frihet att efter eget bedömande ta ställning till hur marken och vattnet skall disponeras. Förbundet framhåller vidare att det är viktigt att de restriktioner i denna frihet som riksplaneringen medför begränsas till vad som är erforderligt för att ta tillvara riksintressen. Förbundet framhåller slutligen att det är av väsentlig betydelse att samspelet mellan staten och kommunerna i det fortsatta arbetet med den fysiska riksplaneringen och inom ramen för en ny plan- och bygglag utvecklas så att statens styrning sker via den översiktliga planeringen. *Skellefteå kommun* anser att kommunerna bör ges ytterligare ansvar och beslutsbefogenheter samt att regionala och centrala myndigheter bör få ökad betydelse som serviceorgan.

Sveriges industriförbund tar i sitt yttrande avstånd från tanken på en omfattande och mer eller mindre bindande kommunal förplanering av all mark. Den kommunala fysiska planeringen bör enligt förbundet istället koncentreras till tätorter och deras närområden samt vissa kultur- och naturvårdsområden. *Näringslivets byggnadsdelegation* anser att den fysiska riksplaneringen har kommit att rubba ansvarsfördelningen mellan stat och kommun bl. a. vad avser ansvaret för ställningstaganden till enskilda tätorters utveckling och utformning. *Forskningsrådsnämnden* finner den föreslagna organisationen för den fysiska riksplaneringen vara alltför komplicerad med för många myndigheter inblandade.

Göteborgs kommun anser det befogat att göra en paus i det massiva utredningsarbetet på det centrala planet. Det bör vidare enligt kommunen skapas klarhet i fråga om de ekonomiska konsekvenserna av att vissa områden är av riksintresse. Även *Uddevalla kommun* framhåller att regering och riksdag måste ta ett ekonomiskt ansvar för att fullfölja sina riktlinjer för mark- och vattenanvändningen. *Växjö kommun* anser att utfärdade myndighetsanvisningar för den fysiska planeringen inte är anpassade till kommunernas fysiska planering. Kommunen godtar ej att statsmakterna reglerar den fysiska riksplaneringen genom myndighetsanvisningar. *Staffanstorps kommun* framhåller att den föreslagna ansvarsfördelningen kan inge farhågor för ett mera komplicerat handläggningsförfarande. Ansvarsfördelningen får enligt kommunen inte leda till att den kommunala självbestämmanderätten urholkas. *Sydvästra Skånes kommunalförbund* anser att departementens anvisningar och vissa beslut i riksdagen fört med sig en tidvis hårt styrande statlig styrning av kommunerna. Sydvästra Skånes kommunalförbund betonar vidare behovet av interkommunal planering.

I rapporten föreslås ökade planeringsinsatser rörande bl. a. energi, mineralråvaror, sötvattenresurser och havsresurser. *Statens planverk* framhåller att inom dessa områden är kommunernas inflytande över de konkreta besluten relativt begränsat. Planverket bedömer därför att de kommunala insatserna beträffande dessa problemområden kan komma att begränsas till sådana geografiska områden där påtagliga intressekonflikter föreligger och där primärkommunala intressen är starkt berörda. Planverket bedömer därför kommunala insatser inom dessa områden som mindre aktuella. *Skellefteå, Haninge, Södertälje* och *Uppsala kommuner* är tveksamma till att det fortsatta riksplanearbetet kommer att kunna förenklas i någon större utsträckning beroende på att arbetet kommer att ta upp nya frågor. Kommunerna liksom även *länsstyrelsen i Göteborgs- och Bohus län, Göteborgsregionens kommunalförbund* och *Skellefteå kommun* anser att inom dessa nya områden bör staten ha en aktivare roll bl. a. genom forsknings- och inventeringsarbeten.

Beträffande länsstyrelsens roll anser *skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län* att länsstyrelserna även i fortsättningen skall ha befogenhet och skyldighet att redan i ett tidigt skede i planeringen samordna kommunernas behandling av skogsbruket. Risker är annars enligt skogsvårdsstyrelsen att olika synsätt kan utbildas i olika kommuner beträffande exempelvis restriktioner för skogsbrukets bedrivande och avgränsning av områden för skogsbruk. *Laholms, Falkenbergs* och *Varbergs kommuner* anser att länsstyrelsernas roll bör vara att samordna olika sektoriella intressen i samråd med kommunerna och arbeta fram underlagsmaterial för den kommunala planeringen. *Krokoms kommun* betonar länsstyrelsens roll som informatör och samordnare. *TCO* anser att samordningsfrågorna på länsplanet borde ha behandlats mera ingående i rapporten. *Fiskenämnden i Kronobergs län* anser det väsentligt att fackmyndigheternas uppfattningar i vissa faktasammanhang redovisas i obeskuret skick till kommunerna, eftersom länsstyrelserna inte alltid har tillräcklig fackkunskap om näringens utövande, grundförutsättningar och bevarandeintressen.

Ett antal statliga myndigheter har utvecklat sin syn på myndigheternas ansvar i det fortsatta riksplanearbetet. *Statens planverk* framhåller att riksplaneringen de närmaste åren bör inriktas mot uppföljning av markanvändningen i stort, analys av konsekvenserna för markanvändningen av stora anläggningar av betydelse för landets samlade hushållning med mark och vatten samt konsekvenserna av alternativa energikällor, uppföljning av riksplaneringens intentioner i områden med geografiska riktlinjer samt behandling av olika sektorintressen i den ordinarie kommunala planeringen. Planverket delar också rapportens uppfattning att utrednings- och sammanställningsarbeten av rapportens karaktär i ökad utsträckning bör göras utanför regeringens kansli främst på myndighetsnivå. *Statens naturvårdsverk* sammanfattar sin syn på sina uppgifter till att fortlöpande följa situationen inom sin sektor, biträda regeringen med sakkunskap och planeringsunderlag (riksöversikter), biträda kommuner och länsstyrelser med

råd och riktlinjer, beakta riksintressenas hantering i den kommunala planeringen och att uppmärksamma regeringen på situationen inom sitt ansvarsområde. Även *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut* och *Sveriges geologiska undersökning* ger synpunkter på sina uppgifter i den fortsatta fysiska riksplaneringen. *Försvarets forskningsanstalt* anser att planverket, naturvårdsverket och havsresursdelegationen bör ges ett tydligare markerat ansvar för de långsiktiga frågorna samt skyldighet att samråda och samverka med andra myndigheter och organisationer.

Några remissinstanser diskuterar ansvaret på departementsnivå för frågor om naturvård, miljöskydd, naturresurshushållning m. m.

Statens naturvårdsverk anser att det finns behov av en mera samordnad verksamhet på departementsnivå. De nämnda frågorna bör enligt verket samordnas inom ett och samma departement.

Uppsala universitet anser att allmänhetens insynsmöjligheter är av stor betydelse. Större hänsyn än hittills bör enligt universitetet tas till ortsbefolkningen och allmänheten vid planering, beslut och genomförande. Behovet av större inflytande för allmänhet och ideella organisationer betonas också av *nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet* och *Riksförbundet för hembygdsvård*.

2.2 Uppföljning och översyn av riktlinjerna

De översiktliga planer som kommunerna har arbetat fram under program- och planeringsskedena torde enligt rapporten komma att fortlöpande revideras. De former för kommunal planering som vuxit fram i samband med den fysiska riksplaneringen föreslås i förslaget till ny plan- och bygglag att i sina huvuddrag stadfästas och regleras i lagstiftningen. Därigenom kan enligt rapporten behovet av att följa upp intentionerna i den fysiska riksplaneringen fullföljas i den kommunala planeringen och därigenom tillgodoses på ett enklare sätt än hittills.

Remissinstanserna instämmer i rapportens konstaterande att riktlinjerna skall fullföljas i den fortlöpande kommunala planeringen. *Riksrevisionsverket* framhåller att den nya plan- och bygglagen kommer att medföra nya arbetsformer och rutiner. Även annan sektorövergripande eller sektoriell planering kan behöva prioriteras under de närmaste åren. Riksantikvarieämbetet anser mot den bakgrunden att någon ny separat planeringsomgång för den fysiska riksplaneringen ej bör komma till stånd. De planeringsinsatser inom den fysiska riksplaneringen som kan behövas bör enligt verket inordnas i befintliga planeringssystem, såsom länsplaneringen och den kommunala markplaneringen. *Nordvästra Skånes kommunalförbund* anser det angeläget att stora samlade redovisningar undviks och att riksplanearbetet integreras i den kommunala planeringen. Det är enligt förbundet av största vikt för stadsplanearbetets kvalitet och för kommunernas verksamhet i övrigt att planeringen kan bedrivas med tillräcklig kontinuitet.

Krav på nya stora kommunala redovisningar bör enligt *länsstyrelsen i Norrbotten* f. n. undvikas för att inte onödigtvis störa det viktiga översiktsplanearbete som nu kommit igång i kommunerna. *Västerviks kommun* anser att rapportens slutsats att det f. n. inte är lämpligt att påbörja några nya stora samlade redovisningar av riksplaneringen synes riktig. Bl. a. måste enligt kommunen beaktas att kommunerna har begränsade planeringsresurser, som ofta blivit hårt ansträngda genom den tidigare, ej avslutade riksplaneringen. Andra, ur lokal synpunkt väsentliga planeringsuppgifter, har enligt kommunen härigenom på många håll blivit eftersatta. Ambitionen i det fortsatta utredningsarbetet bör anpassas till kommunernas resurser. Integration av den fysiska riksplaneringen i den kommunala planeringen och borttagande av stora redovisningsomgångar betonas i övrigt av *Lunds universitet*, *länsstyrelserna i Malmöhus, Älvsborgs, Östergötlands och Jämtlands län*, *fiskenämnden i Gävleborgs län*, *Tingsryds, Krokoms, Lunds, Norrköpings, Partille, Huddinge och Mjölby kommuner*.

I ett system utan krav på större samlade redovisningar av planeringsarbetet behöver enligt rapporten regeringen ha möjlighet att följa upp att den fysiska riksplaneringen fullföljs i den kommunala översiktliga planeringen. En lämplig form för detta kan enligt rapporten vara att i den årliga rapport som skall lämnas till regeringen om länsplaneringen också behandla planeringsläge och särskilda problem vad gäller frågor i den fysiska riksplaneringen. Innehållet i en sådan rapportering torde i stor utsträckning kunna avgöras av resp. länsstyrelse utifrån förhållandena i länet.

Rapportens förslag tillstyrks uttryckligen av *civilförsvarsstyrelsen, riksrevisionsverket, riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna i Malmöhus, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Kronobergs och Västernorrlands län, lantbruksnämnden i Norrbottens län, landstingen i Skaraborgs och Kalmar län, fem kommuner, Sydvästra Skånes kommunalförbund och Svenska naturskyddsföreningen*. Viss tveksamhet visar *länsstyrelsen i Västernorrlands län och Landskrona kommun*. *Sveriges industriförbund* är negativ till rapportens förslag.

Riksrevisionsverket delar uppfattningen att en lämplig form för uppföljning av riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen kan vara den årliga länsrapport som länsstyrelsen lämnar till regeringen. Förslaget skulle enligt *lantbruksnämnden i Norrbottens län* ge en samlad syn på planeringsinsatserna. *Göteborgs kommun* finner förslaget tillfredsställande. Initiativet till förändringar av riktlinjer för hushållning med mark och vatten bör dock enligt kommunen i högre grad än vad förslaget anger åläggas kommunerna, som i första hand möter de konkreta problem som kan uppstå med anledning av riktlinjerna. *Landstinget i Skaraborgs län* anser att rapportens förslag medför att aktuella frågor i den fysiska riksplaneringen kan sättas in i sitt sammanhang och dess betydelse för en regions utveckling bedömas mer samlat. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* hänvisar till sitt länsprogram 80 i vilket styrelsen gjort ett försök att samordna olika intressen beträffande

arbete, service och miljö. Länsstyrelsen anser att förslaget om en årlig samlad redovisning av samhällsplaneringsfrågorna i länsrapporten är ett lämpligt steg mot en ökad integrering av de olika planeringsarbetena.

Civilförsvarsstyrelsen stöder förslaget och framhåller att länsstyrelsernas försvarsenheter i den föreslagna rapporten måste ange förhållanden ur skyddssynpunkt inte minst då behov finns av interkommunal samverkan.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser det inte nödvändigt med en årlig rapportering till regeringen av riksplanefrågor, med hänsyn till det långsiktiga perspektivet i den fysiska riksplaneringen. Årliga rapporter tenderar enligt länsstyrelsen att ta en allt större del av länsstyrelsens resurser i anspråk, resurser som annars skulle kunna användas för aktivt utredningsarbete med syfte bl. a. att ge service till kommunerna i form av underlag för deras planeringsarbete. Rapporter om riksplanefrågor skulle enligt länsstyrelsen i stället med fördel kunna anknytas till länsplaneringsomgångarna, vilket skulle ge bättre förutsättningar att göra en samlad analys av utvecklingen i länet. För att en samordning av de båda planeringsformerna ska kunna genomföras fullt ut fordras dock enligt länsstyrelsen en anpassning av länsplaneringen i dess nuvarande utformning så att denna ger utrymme för en sådan samlad analys. Viss tveksamhet till förslaget redovisas även av *Landskrona kommun*, som framhåller att om förslaget skulle ge länsplaneringen högre status och därmed bidra till att de av kommunerna i sammanhanget framförda åtgärdsförslagen blir realiserade vore mycket vunnet. Å andra sidan finns det enligt kommunen uppenbar risk för att kopplingen mellan länsplaneringen och den fysiska riskplaneringen kan medföra betydande inskränkningar i det kommunala planmonopolet och därmed i den kommunala självstyrelsen. Mera tveksam till rapportens förslag är *Sveriges industriförbund*, som inte tror att en årlig rapportering av kommunernas samhällsplaneringsaktiviteter fyller ett så väsentligt behov att kostnaderna kan motiveras.

2.3 Underlag för fysisk riksplanering

2.3.1 Allmänna synpunkter

I rapporten framhålls att genom arbetet i samband med den fysiska riksplaneringen har ett omfattande kunskapsmaterial om mark- och vattenanvändningen och miljösituationen samlats in. Rapporten anser det angeläget att det material som är värdefullt som underlag för den fysiska planeringen hålls aktuellt.

Riksrevisionsverket anser det viktigt att det finns en samlad kunskap om vilket underlagsmaterial som upprättats inom berörda myndigheter och andra institutioner. Det kan enligt verket också finnas behov av vissa centrala anvisningar och praktiska råd för hur ett sådant material skall hanteras. *Ingenjörsvetenskapsakademien* har inga erinringar mot rapportens överväganden rörande formerna för kunskapsförsörjningen. Denna

bör enligt akademien ske i enkla former och som en del i den fortlöpande planeringen på olika nivåer. Akademien pekar också på behovet av framförhållning och studier rörande långsiktig teknisk utveckling. *Centralnämnden för fastighetsdata* och *skogsstyrelsen* framhåller att dataförsörjningen för den fysiska riksplaneringen bör ske genom att data som erhålls i samband med löpande administrativt arbete ställs till andra myndigheters eller planeringens förfogande. Särskilda rutiner eller separat insamling av data enbart för den fysiska riksplaneringens behov bör undvikas. Denna uppfattning delas av *landskapsinformationsutredningen*, som konstaterar att det resursutrymme för teknisk utveckling och investeringar som behövs för att nya anspråk på landskapsinformationen skall kunna tillgodoses är utomordentligt knappt. Detta gör enligt utredningen att den fysiska riksplaneringens behov av informationsförsörjning så långt möjligt bör tillgodoses inom ramen för den grundläggande landskapsinformationen. *Sveriges industriförbund* framhåller att mycket stark restriktivitet bör iakttas vid ett fortsatt kunskapsinhämtande. I den mån mer kunskap behövs bör den åstadkommas med kvalificerad och kritisk bearbetning av det material som redan finns.

Direkt avvisande till rapportens förslag är *Näringslivets byggnadsdelegation*.

Allmänna synpunkter om kompletteringar av den fysiska riksplaneringens underlag lämnas av *socialstyrelsen*, *landstinget i Södermanlands län* och *länsläkarorganisationen i Skaraborgs län*, som framhåller att den fysiska riksplaneringens kartläggningar och analyser av naturresursanvändningen bör sättas i förhållande till användningens biologiska, ekonomiska och sociala verkningar. Instanserna framhåller att såväl rapporten som förslaget till ny plan- och bygglag i stort sett saknar överväganden och förslag i detta avseende. Genom en systematisk sammanställning och uppföljning av miljöpåverkande faktorer samt befolkningens hälsotillstånd torde enligt de nämnda remissinstanserna värdefulla insikter kunna vinnas om miljöns påverkan på befolkningens hälsa.

2.3.2 Riksöversikter och länssammanställningar

I rapporten föreslås att berörda centrala myndigheter åjourhåller översikter på riksnivå – riksöversikter – över olika verksamheter och intressen som är av särskild betydelse för hushållningen med mark och vatten. Det kan exempelvis gälla översikter över områden som är av riksintresse för naturvården eller har särskild betydelse för utvinning av råvaror. Vidare föreslås i rapporten att länssammanställningar och förhållanden av betydelse för den fysiska riksplaneringen hålls aktuella hos länsstyrelserna. Sådana länsvisa sammanställningar kan enligt rapporten tjäna som underlag för de centrala verkens riksöversikter och för fullföljandet av den fysiska riksplaneringens intentioner i den kommunala planeringen.

Förslaget kommenteras positivt av ett 30-tal remissinstanser, huvudsakligen länsstyrelser och kommuner. Tveksamma eller negativa är *riksrevisionsverket* och *Näringslivets byggnadsdelegation*.

Några statliga sektormyndigheter kommenterar behovet av och innehållet i riksöversikterna. *Civilförvarsstyrelsen* anser att riksöversikter bör upprättas rörande skyddsaspekter i krig för att ge såväl civilförvarsstyrelsen som andra totalförvarsmyndigheter möjlighet att kunna medverka i den fortsatta planeringen. *Skogsstyrelsen* instämmer i att det finns behov av att på riksnivå åjourhålla varje sektors basdata. För skogsbrukets vidkommande sker det sedan mer än ett halvt sekel inom ramen för riksskogstaxeringen. Inom ett par decennier kommer även statistik från den översiktliga skogsinventeringen att kunna sammanställas till riksöversikter. *Sjöfartsverket* anser att för verkets del bör riksöversikterna innehålla material från tidigare inventeringar över djuphamnsmöjligheter samt material från arbetet med en perspektivplan för svenska hamnar. *Statens naturvårdsverk* är berett att ta på sig ansvaret för riksöversikter inom sitt ansvarsområde. Som hittills är verket också berett att leda och samordna inventeringar och sammanställningar inom verkets verksamhetsområde som utförts av länsstyrelser och kommuner. Verket är vidare berett att öka sina insatser för att på olika sätt sprida information om den kunskap som verket besitter inom hela miljövårdsområdet.

Enligt *länsstyrelsen i Västernorrlands län* behöver underlagsmaterialet från centrala myndigheter bearbetas av länsstyrelserna för att bättre svara mot kommunernas behov. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* framhåller att det är betydelsefullt att information om natur- och kulturlandskapet och dess förändringar åjourhålls.

Några kommuner ger allmänt positiva synpunkter i anslutning till rapportens förslag. *Falu kommun* tillstyrker förslaget om riksöversikter och länssammanställningar och framhåller att det har varit svårt att följa exempelvis naturvårdsverkets och riksantikvarieämbetets fortlöpande redovisningar avseende riksintressanta områden för naturvården, kulturminnesvården och friluftslivet. *Göteborgs kommun* menar att begreppet riksöversikt bör användas för en riksomfattande redovisning av riksintressena eventuellt i form av en karta och inte sektorvis för olika centrala myndigheters redovisningar av sina resp. partsintressen. Även *Luleå kommun* är allmänt positiv till rapportens förslag.

Svenska kommunförbundet anser att det finns fördelar med att översikter upprättas för vissa begränsade redovisningsområden. Det kan gälla redovisningar av genomförda resursinventeringar, exempelvis av mineraltillgångar. Riksöversikter och länsöversikter kan enligt förbundet också vara värdefulla när nya viktiga frågor skall föras in i den fortsatta planeringen, exempelvis för energi- och havsresurserna, och då det föreligger särskilda behov av att snabbt få en översiktlig bild av de resurser som står till förfogande. Däremot kan förbundet inte acceptera att översikter införs

som ett nytt generellt planeringsinstrument i den fysiska riksplaneringen. Det föreligger enligt förbundet uppenbara risker för att information successivt kommer att lagras på överikterna och därigenom göra dessa till statliga styrintstrument vid sidan av den lagreglering som föreslås i den nya plan- och bygglagen. Samma farhågor beträffande riksöversikterna som styrmedel framförs av *Enköpings* och *Ulricehamns kommuner*.

Flera länsstyrelser och kommuner framhåller att arbetet med riksöversikter och länsammansställningar kommer att kräva ekonomiska och personella resurser. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* framhåller att en bearbetning krävs av länsstyrelserna för att översikterna skall kunna ge underlag för kommunernas arbete. En sådan bearbetning kräver en inte obetydlig resursinsats, vilken måste läggas på länsstyrelsernas ordinarie arbetsuppgifter, och som därför är svår att genomföra. *Karlskrona kommun* har ingen erinran mot ansvarsfördelningen beträffande arbetet med riksöversikterna utan finner förslaget mycket bra. Kommunen anser emellertid att det krävs särskilda resurser för att hålla materialet aktuellt.

Ett 10-tal remissinstanser diskuterar ansvarsfördelningen mellan organisationer på central, regional och lokal nivå. *Svenska naturskyddsföreningen* framhåller att kunskapsinsamlingen för den fysiska riksplaneringen måste ägnas större uppmärksamhet än hittills. Varje riksöversikt måste baseras på successiv sammanställning och urval av mer detaljerad information. Vidare bör enligt föreningen informationsinsamlingen vara rikstäckande. Detta talar för att insamlingsnivån bör vara länet eller kommunen. Naturskyddsföreningen menar vidare att länsstyrelserna måste bli den naturliga centralen för insamling av data om naturmiljön. Genom att länsstyrelserna också har ansvaret att sammanställa material länsvis får de centrala myndigheterna tillgång till ordnad och utvärderad information som kan användas till eventuella riksöversikter. Behovet av delegering av arbetsuppgifter till regional och lokal nivå framhålls även av *länsstyrelserna i Kronobergs, Södermanlands och Norrbottens län* samt *Nordvästra Skånes Kommunalförbund*. *Länsstyrelserna i Södermanlands och Norrbottens län* framhåller dessutom de tekniska förutsättningar och andra resurser som finns på länsstyrelserna och överlantmätarmyndigheterna.

Ett fåtal remissinstanser visar viss tveksamhet eller är negativa till förslaget. *Riksrevisionsverket* pekar på den risk som finns för ett mer allmänt insamlande och sammanställande av uppgifter i riksöversikter utan att det föreligger ett aktuellt behov av dessa. I flera fall torde det enligt verket räcka med länsvisa sammansställningar. *Näringslivets byggnadsdelegation* finner förslaget att kommuner och länsstyrelser kontinuerligt skall uppdatera planeringsunderlag och inventeringsmaterial oövertänt, eftersom rapporten inte anger vilka uppgifter som egentligen behöver redovisas i riksöversikter och länsammansställningar.

Några instanser bl. a. *länsstyrelsen i Norrbottens län* framhåller behovet av centrala anvisningar för hur material framtagat inom ramen för den

fysiska riksplaneringen skall systematiseras, presenteras och lagras så att det blir tillgängligt för olika användare.

I rapporten föreslås att innehållet i och formerna för föreslagna riksöversikter och länssammanställningar utreds närmare. Det föreslås att planverket ges i uppdrag att i samarbete med berörda ämbetsverk och länsstyrelser svara för en sådan utredning. Omkring tio remissinstanser kommenterar förslaget. *Riksantikvarieämbetet* anser att en utredning bör komma till stånd för att se över dels länsstyrelsernas och de centrala verkens behov av kunskapsmaterial, dels vilket behov det finns av ytterligare kunskapsmaterial på denna översiktliga nivå i arbetet med den fysiska riksplaneringen. *Svalövs kommun* anser att det är angeläget att den föreslagna utredningen snarast kommer till stånd. Även om framtida faktasammanställningar och redovisningar i ökad utsträckning görs på myndighetsnivå kommer faktainsamlingen enligt kommunen även att belasta den kommunala administrationen. Positiva till utredningen är dessutom *statens planverk*, *statistiska centralbyrån*, *miljödatanämnden*, *landskapsinformationsutredningen* och *LO*. Tveksamma till rapportens förslag är *skogsstyrelsen* och *Näringslivets byggnadsdelegation*. *Skogsstyrelsen* är tveksam till en utredning i planverkets regi då bl. a. landskapsinformationsutredningen och markdatagruppen vid bostadsdepartementet f. n. arbetar med dessa frågor. Planverkets uppgift f. n. torde enligt skogsstyrelsen kunna inskränkas till att förmedla vilka slags riksöversikter som finns för de skilda sektorerna. *Näringslivets byggnadsdelegation* framhåller att det inte behövs en förnyad utredning. Enligt delegationen riskerar man att bygga upp en omfattande administration som det finns föga efterfrågan på.

2.3.3 Samlade redovisningar

För att ge statsmakterna överblick och möjlighet att följa utvecklingen beträffande mark- och vattenanvändningen samt miljösituationen i landet torde det enligt rapporten även i fortsättningen finnas behov av att göra mera samlade redovisningar beträffande dessa frågor. Framtida sammanställningar och redovisningar bör i ökad omfattning göras på myndighetsnivå. Innehållet i redovisningarna och vid vilka tidpunkter de skall göras behöver enligt rapporten inte läggas fast på förhand utan kan bestämmas av regeringen och få formen av uppdrag till berörda myndigheter. Planverket, naturvårdsverket och havsresursdelegationen föreslås ha det samlade ansvaret för att följa mark- och vattenanvändningen samt miljösituationen i landet.

Förslaget kommenteras av ett fåtal remissinstanser. *Statens naturvårdsverk* stöder den princip för ansvarsfördelning mellan myndigheter på olika nivåer som framförs i rapporten. Verket anser emellertid att rapporten inte har löst frågan om ansvarsfördelning mellan olika verk och myndigheter när det gäller olika naturresurser. Naturvårdsverket anser sig ha ett bevakningsansvar för ett stort antal naturresurser och ser som sin uppgift att

fortlöpande följa och ha överblick över användningen av mark, vatten och luft samt över miljösituationen i landet. Enligt naturvårdsverkets uppfattning har man också ett hushållningsansvar för faunan, skyddsvärd natur, skyddsvärda naturtyper och arter, exempelvis bokskog, urskog och stränder. Verket framhåller behovet av kartläggningar och analyser för att den fysiska riksplaneringen på olika nivåer skall leva upp till ett ekologiskt synsätt. Det behövs enligt verket probleminriktade undersökningar som kompletteringar till den basinformation som tas fram generellt för hela landet. *Statens planverk* tillstyrker utredningens förslag och hänvisar till en försöksverksamhet med kvantitativa analyser av de kartredovisningar som länsstyrelserna har gjort i samband med den fysiska riksplaneringens planeringsskede. Avsikten med försöksverksamheten är att finna rationella former för en fortlöpande uppföljning på central nivå av utvecklingen beträffande utnyttjandet av mark- och vattenresurserna. *Miljödatanämnden* hälsar med tillfredsställelse de förbättrade möjligheter till redovisningar av miljösituationen som framkommer om berörda myndigheter får öka de redovisningsåligganden inom sina ansvarsområden. *Sveriges industriförbund* framhåller att det knappast finns behov av att göra ofta återkommande inventeringar och sammanställningar av exempelvis miljösituationen i landet. Samlade redovisningar bör enligt förbundet begränsas till att avse problem- och frågeställningar som har hög aktualitet. *Lunds universitet* föreslår att den mest angelägna informationen från rapporten bör samlas i en kartbok. En sådan lättillgänglig kartbok för alla i planering inblandade parter, såväl fackfolk som förtroendevalda, skulle enligt universitetet stimulera intresset för en mera övergripande syn på planfrågor. Den kunde enligt universitetet även gå ut till landets skolor för att på ett tidigt stadium grundlägga intresset för hushållning med mark och vatten och andra miljöfrågor. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* ser positivt på rapportens förslag om samlade redovisningar.

2.3.4 Statistikfrågor

Rapporten diskuterar inte samlat planeringsunderlag som kan erhållas genom statistikproduktionen. Främst *statistiska centralbyrån* och *miljödatanämnden* diskuterar statistikens roll i den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning.

Statistiska centralbyrån anser det angeläget att centralbyrån i egenskap av statistikproducerande och statistiksamordnande myndighet fortlöpande deltar i statens planverks utredningsarbete om formerna för den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning så att statistikens roll och möjligheter penetreras systematiskt och så att dubbelarbete och dubbelredovisningar därigenom kan undvikas. Centralbyrån är för sin del beredd att i mån av resurser utveckla sin statistikproduktion så att den tillgodoser även den fysiska riksplaneringens behov. Verket menar att detta på ett naturligt sätt bör kunna åstadkommas inom de projektarbeten som nu bedrivs i syfte

att förbättra den officiella statistiken över naturresurserna – inkl. markanvändningen – och naturmiljön. Av betydelse i detta sammanhang är att klargöra hur denna statistik bör samordnas med kunskapsförsörjningen för annan fysisk planering och andra ändamål än fysisk planering. Vidare behöver formerna utredas för tillhandahållandet av statistik till de myndigheter som enligt rapporten skall ha fortlöpande översikt över markanvändning, vattenanvändning och miljösituation. *Miljödatanämnden* menar att det torde vara behov av två slags redovisningar från berörda myndigheter nämligen dels uppgifter som har karaktär av miljöstatistik, dels uppgifter som mera direkt tar sikte på miljösituationen och miljöutvecklingen jämte dess förändringar. För att få underlag för mera övergripande sådana sammanställningar samt möjligheter till analys av utvecklingen, trendbeskrivningar m. m. är det enligt nämnden angeläget att grunduppgifter av god täckningsgrad framkommer från den som har ett huvudansvar inom olika områden bl. a. kommunerna.

2.3.5 Basdata och kartläggningsverksamhet

I rapportens bakgrundsbeskrivning diskuteras behov av försörjning med basdata och värderade data. Med basdata menas enligt rapporten grundinformation om markens naturgivna innehåll och egenskaper samt den byggda miljön och befolkningen som inte är värderande utifrån något speciellt intresse. Statens lantmäteriverk, Sveriges geologiska undersökning och Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut är enligt rapporten exempel på myndigheter som har ansvar för att ta fram basdata om mark, vatten och luft.

Ett flertal remissinstanser tar upp allmänna synpunkter i anslutning till dessa frågor. Bl. a. diskuteras de olika myndigheternas roll, omfattning och innehåll i basdata samt resursfrågor.

Allmänna synpunkter på basdata och kartläggningsverksamhet framförs av *statens lantmäteriverk* och *landskapsinformationsutredningen*, vilka framhåller att den fysiska riksplaneringens kunskapsförsörjning så långt möjligt bör tillgodoses inom ramen för den grundläggande landskapsinformationen. *Umeå universitet* framhåller att universiteten är helt förbisedda trots att de förser samhället med s. k. basdata genom grundforskningen.

Statens lantmäteriverk framhåller att det är nödvändigt att beakta lantmäteriets roll när det gäller att tillhandahålla och samordna landskapsinformation. Verket bör enligt egen uppfattning svara för utveckling av system i tekniskt avseende för insamling, lagring, bearbetning och presentation av kart- och underlagsmaterial. Med hänsyn till att underlagsmaterial måste sammanställas från olika sektorer och nivåer blir enligt verket samordningsfrågorna mycket viktiga både från ekonomisk synpunkt och med tanke på behovet av att kunna presentera materialet på ett användbart och lättillgängligt sätt. På länsplanet bör enligt verket överlantmätarmyndigheten som regional myndighet för landskapsinformation ha en mycket bety-

delsefull uppgift. Inom länsstyrelsen bör lantmäterienheten svara för läns-sammanställningarna i tekniskt avseende. Lantmäteriverket framhåller vidare att det är en central fråga för landskapsinformationsutredningen att ange vilken roll lantmäteriet ska ha när det gäller insamling, lagring och tillhandahållande av fjärranalysdata i en mera produktionsmässig tillämpning.

Lantmäteriverket konstaterar vidare att det är väsentligt att enhetliga underlagskartor utnyttjas i samband med den fysiska riksplaneringen och att därvid det allmänna kartmaterialet bildar stommen. Lantmäteriverket och överlantmätarmyndigheterna som regionala kartmyndigheter bör enligt verket utnyttjas vid samordningen av redovisningsinsatserna. Verket framhåller också att eftersom väsentliga delar av underlaget för den fysiska planeringen hämtas ur den kommunala översiktsplaneringen är enhetlighet i kartanvändning och redovisningsteknik också på det kommunala planet fördelaktigt. Beträffande åjourhållning av basdata framhåller verket att det är väsentligt att ekonomiska kartor hålls aktuella. Nuvarande resurser medger emellertid inte en vare sig innehållsmässig eller ytmässig ökning av åjourhållningen på det sätt som tidigare avsetts. Nuvarande medelstillgång medger inte heller en åjourhållning av åkermarkens utbredning. En uppbyggnad av åjourhållning av åkermarkens utbredning bör enligt lantmäteriverket ske främst i konfliktområden. Verket framhåller att det idag är oklart hur en åjourhållning av åkerredovisningen skall kunna organiseras och finansieras. Även *länsstyrelsen i Södermanlands län* framhåller att det är en allvarlig brist att åkermarkens utbredning inte kan åjourhållas i den ekonomiska kartan.

Flera remissinstanser framhåller behovet av en riksomfattande vegetationskartering. *Statens lantmäteriverk* framhåller att en riksomfattande vegetationskartering skulle utgöra ett intressant komplement till det nuvarande innehållet i topografiska och geologiska kartor. En sådan vegetationskartläggning bör enligt verket infogas i den allmänna kartläggningen. Även *länsstyrelsen i Norrbottens län* framhåller att en förbättrad kännedom om landets vegetation och våtmarker är angelägen. Enligt länsstyrelsens bedömning efterfrågas sådan information av en rad intressenter bl. a. företrädare för naturvården, gruvnäringen, rennäringen, skogsvårdsstyrelsen, domänverket, militära myndigheter och olika företrädare för planeringsintressen. En sådan vegetationskarta bör enligt länsstyrelsen finansieras över statsbudgeten och ingå bland de allmänna kartorna. Även *statens naturvårdsverk* och *Svenska naturskyddsföreningen* framhåller behovet av en vegetationskartering. Tillsammans med en geomorfologisk kartering, som verket anser angelägen, skulle dessa kartor utgöra bra komplement till befintliga allmänna kartverk. Verket föreslår att en riksomfattande kartläggning sker till en beräknad kostnad av omkring 100 milj. kr. under en 10-årsperiod.

Statens lantmäteriverk, Styrelsen för teknisk utveckling och länsstyrel-

sen i Göteborgs och Bohus län diskuterar den nuvarande geologiska kartläggningen. Styrelsen för teknisk utveckling framhåller att modern geologisk information som tillhandahålls av Sveriges geologiska undersökning i form av berggrundsgeologiska, geofysiska, jordartsgeologiska och hydrologiska kartor har en begränsad geografisk täckning. Karteringen är med några få undantag föråldrad eller obefintlig. Geologiska kartor borde enligt styrelsen kunna utgöra värdefullt underlag för preliminär bedömning av markens lämplighet för skilda ändamål och för prioritering mellan kompletterande geotekniska och andra undersökningar. Styrelsen anser att en övergripande central bedömning och prioritering av geologisk kartering är angelägen bl. a. med hänsyn till den fysiska riksplaneringen. Statens lantmäteriverk anser att nya frågor inom den fysiska riksplaneringen, exempelvis energi- och mineralfrågor, ställer krav på redovisning som de allmänna kartorna f. n. endast delvis kan tillgodose. Inte heller de geologiska kartorna tillgodoser dessa behov bl. a. därför att stora områden saknar moderna geologiska kartor i lämpliga skalor. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län poängterar särskilt behovet av vissa geotekniska förhållanden, främst områden med stor rasrisk samt områden med hög radonhalt. Även anläggningar under mark är enligt länsstyrelsen angelägna att få kartlagda. Behovet av ett modernt geologiskt kartmaterial understryks dessutom av Stockholms universitet.

Utöver framförda behov av förbättrad kartläggning över vegetation, geomorfologi och geologi framför dessutom statens lantmäteriverk och länsstyrelsen i Södermanlands län behov av allmänna kartor över havs- och sjöområden. Lantmäteriverket framhåller att rapportens förslag om en utvidgad vattenplanering kommer att medföra krav på förbättrat kartunderlag. Även den administrativa indelningen av havsområdena och de större insjöarna behöver redovisas på allmänna kartor.

Statens lantmäteriverk och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län redovisar dessutom behov av undermarkskartering. Lantmäteriverket framhåller att de områden som är mest aktuella i detta avseende är områden där anspråken från kommunikationsnätet är särskilt stora, dvs. områdena mellan de större tätortsregionerna i södra Sverige.

Behovet av ekonomiska resurser tas upp av flera remissinstanser. Statens lantmäteriverk och länsstyrelsen i Södermanlands län pekar på behovet av ökade ekonomiska resurser för en åjourhållning av den ekonomiska kartan och åkermarkens utbredning. Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut framhåller allmänt att en förutsättning för att myndigheterna skall fullfölja betänkandets förslag om planeringsunderlag är att erforderliga resurser finns tillgängliga. Statens naturvårdsverk och länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller behovet av ekonomiska resurser för vegetationskartering och geomorfologisk kartering.

2.3.6 Information, registerinformation och ADB

Rapporten anger som utgångspunkt för den fysiska planeringens kunskapsförsörjning att material i olika register och sammanställningar skall utnyttjas i största möjliga utsträckning.

Flera remissinstanser framhåller de möjligheter som ges att utnyttja existerande eller planerade informationssystem vid framtagning av information för samhällsplaneringen. *Centralnämnden för fastighetsdata* framhåller, att de ADB-register som behandlar marken och dess användning är betydelsefulla i detta sammanhang. Bland ADB-register som har samband med fastighetsdatasystemet nämns fastighetstaxeringsregistret, folk- och bostadsräkningsregistren, lantbruksregistret, befolkningsregistren, vägdatabanker m. fl. *Centralnämnden* framhåller att dess erfarenheter av samkörningar med olika ADB-register och utvecklingsarbete i fråga om lämpliga presentationsformer bör bli ett värdefullt stöd i det fortsatta utvecklingsarbete som behöver ske i anslutning till den fysiska riksplaneringen. Vikten av möjligheterna till samutnyttjande av olika informationssystem framhålls dessutom av *statens lantmäteriverk*, *styrelsen för teknisk utveckling*, *landskapsinformationsutredningen* och *Svenska naturskyddsföreningen*. *Lantmäteriverket* anser att fastighetstaxeringsregistren i framtiden bör kunna förse framför allt länsdatorerna med mycket värdefull information för samhällsplaneringen. Genom en kombination av fastighetstaxeringsuppgifter med fastighetsregistrets koordinatuppgifter och de allmänna kartornas ajourhållning bör det enligt verket vara fullt möjligt att utan stora investeringar få till stånd ett byggnadsregister som tillgodoser vissa väsentliga behov i samhällsplaneringen. *Styrelsen för teknisk utveckling* pekar på risken att materialet i olika register kan bli svårhanterligt i kommunerna. Anledningen till detta är den bristande samordningen eller samverkan mellan myndigheterna vid utveckling av databaser eller register. *Landskapsinformationsutredningen* hänvisar till utredningens arbete beträffande åtgärder att åstadkomma den normering av data m. m. som erfordras för att möjliggöra ett rationellt tekniskt informationsutbyte mellan olika källor och register vid exempelvis inventeringar. Särskilt om ett ökat utnyttjande av ADB-teknik kommer till stånd kommer enligt utredningen en sådan teknisk standardisering att krävas. *Svenska naturskyddsföreningen* framhåller att erfarenheterna från genomfört utvecklingsarbete bör göra det möjligt att fatta beslut om att den fortsatta registreringen av naturmiljön skall ske med ADB-rutiner. ADB-behandling av data bör enligt föreningen också underlätta läns- och rikssammanställningar.

Flera remissinstanser diskuterar den försöksverksamhet som bedrivits av lantmäteriverket. Statistiska centralbyrån och statens planverk att med datateknik lagra, bearbeta och presentera underlagsmaterial för den fysiska riksplaneringen i form av en s. k. FRP-faktabank. *Statens lantmäteriverk* anser beträffande ADB-tekniken att denna torde vara den mest ändamålsenliga för att presentera och analysera material inom den fysiska

riksplaneringen. Försöksverksamheten har enligt verket visat att det är av största vikt att redan själva inventeringsarbetet läggs upp så att materialet kan lagras på ett rationellt sätt. Genom att på ett tidigt stadium besluta vilken information som behövs för kommande ställningstaganden av mera övergripande natur kan insamlingsarbetet utföras så att ett minimum av arbete behöver läggas ned på att i efterhand anpassa materialet för någon form av lagring och presentation med hjälp av ADB. *Svenska naturskyddsföreningen* framhåller att de försök med rikssammanställningar som bedrivits i samarbete mellan planverket, lantmäteriverket, Statistiska centralbyrån och länsstyrelsen i Skaraborgs län också bör kunna ge en anvisning om hur ADB-rutiner på länsnivå skulle kunna utnyttjas i riksplaneringen. *Statistiska centralbyrån* och *länsstyrelsen i Örebro län* framhåller att det är angeläget att utvärdera försöksverksamheten. Även *statens naturvårdsverk* anser att försöken att tillskapa faktabanker eller databaser är lovvärda, om man har utgångspunkten att det gäller att för olika intressenter nyttja det material som finns i stället för att var och en vid varje tillfälle gör nya inventeringar. Verket anser att man inte skall tillskapa någon speciell databas som förbehålls den fysiska riksplaneringen. I stället för en enda stor FRP-faktabank bör enligt naturvårdsverket de myndigheter som har eller får ansvaret för en viss naturresurs eller en viss verksamhet också ha ansvaret för att kunskaperna sprids eller hålls tillgängliga även för andra myndigheter eller organ. FRP-faktabanken skulle sålunda svara för hänvisningsservicen medan de olika ansvariga myndigheterna skulle svara för dokumentationsservicen. *Miljödatanämnden* pekar på möjligheter till samarbete med en funktion för informationsservice på miljöområdet, vad gäller speciellt hänvisning till olika informationskällor. *Statens råd för byggnadsforskning*, *länsstyrelserna i Älvsborgs* och *Kopparbergs län* framhåller allmänt behovet av användning av ADB i den fysiska riksplaneringen.

Viss tveksamhet mot användning av ADB i den fysiska riksplaneringen redovisas av *Sveriges industriförbund*, som framhåller att det i viss omfattning kan vara berättigat att utnyttja material från myndigheter i den fysiska riksplaneringen. Förbundet ser emellertid med skepsis på tanken att samla, bearbeta och presentera underlag för den fysiska riksplaneringen som sammanhålls centralt med hjälp av ADB-teknik.

2.3.7 Ny metod och teknik

Flera remissinstanser diskuterar tillämpningen av ny teknik och nya metoder som tagits fram i forsknings- och utvecklingsverksamhet. Bl. a. diskuteras försök med s.k. koordinatsatt Sverige-karta och fjärranalys. Beträffande fjärranalys framhåller *statens lantmäteriverk* att den satellitbaserade fjärranalystekniken står relativt långt från produktionstillämpningar inom den fysiska riksplaneringen trots att instrument och utvärderingsmetoder finns tillgängliga. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att

den bearbetning som krävs för att utnyttja satellitdata i planeringsarbetet bör förläggas till Kiruna kommun. De organisationer och myndigheter som har ansvaret för att denna teknik utvecklas resp. utnyttjas i den löpande kartproduktionen bör enligt länsstyrelsen ges i uppdrag att redan nu framlägga förslag till hur en produktion bör organiseras i Kiruna. *Landskapsinformationsutredningen* redovisar att utredningen överväger åtgärder för en förbättrad försörjning med fjärranalysmaterial, exempelvis infraröda bilder för vegetationskartering. *Svenska naturskyddsföreningen* och *länsstyrelsen i Älvsborgs län* framhåller att modern teknik måste komma till större användning än hittills. För naturvården har enligt dessa instanser den infraröda flygbilden mycket stort värde.

2.4 Samordning med länsplaneringen

Rapporten föreslår bl. a. att länsstyrelserna skall svara för en förbättrad samordning av länsplaneringen och den fysiska riksplaneringen. Mot bakgrund av att samordningen skall ske löpande under planerings- och genomförandearbetet föreslås en ökad tidsmässig samordning av de båda planeringsformerna.

Förslagen tillstyrks i huvudsak av *länsstyrelserna i Örebro, Hallands, Östergötlands, Gävleborgs, Malmöhus, Skaraborgs, Uppsala, Jämtlands och Norrbottens län, lantbruksnämnden i Norrbottens och Gävleborgs län, Ingenjörsvetenskapsakademien, Göteborgs universitet, landstinget i Östergötlands län samt Östra Göinge, Härnösands, Kramfors, Kävlinge, Värnamo, Falu, Gävle, Jönköpings, Tanums, Svalövs, Skövde, Vaxholms och Karlskrona kommuner.*

Några av remissinstanserna, bl. a. *Gotlands kommun*, anser att förutsättningarna för en närmare samordning mellan den fysiska riksplaneringen och den regionalpolitiska planeringen förbättras genom att knyta redovisningen av vissa markhushållningsfrågor till den återkommande länsplaneringen.

Några remissinstanser anser att en samordning mellan länsplaneringen och den fysiska riksplaneringen inte är någon garanti för allsidighet i planeringsverksamheten. Några remissinstanser ställer sig också tveksamma till förslaget om förbättrad samordning, om det innebär att kommunerna blir påtvingade en rad förutsättningar och planeringsunderlag. Bl. a. ställer sig *Tingsryds kommun* tveksam till en utökad samordning då länsplaneringen har ett kortare tidsperspektiv och den fysiska riksplaneringen ett längre perspektiv. *Ljunghy, Falkenbergs, Laholm, Tingsryds, Nybro och Varbergs kommuner* anser att sambandet mellan de båda planeringsformerna inte är särskilt starkt.

Svenska industriförbundet anser inte att de exempel rapporten anger för samordningsinsatser, t. ex. att utnyttja olika naturresurser i syfte att skapa sysselsättning och stärka underlaget för samhällsservice inom områden

med sysselsättningsproblem, skulle vara en förutsättning för att sådan verksamhet ändå kommer till stånd. Industriförbundet kan mot denna bakgrund ej ansluta sig till rapportens förslag. Industriförbundet kan däremot se vissa fördelar i en samordning mellan den fysiska riksplaneringen och den regionalpolitiska planeringen på lokal nivå, om insatserna syftar till eller inriktas på att motverka dubbelarbete och ökad byråkratisering.

Flera av remissinstanserna ställer sig positiva till att en utveckling av samordningen skall ske på regional och lokal nivå. Några pekar också på nödvändigheten av att denna samordning också kommer till stånd på riksnivå.

Samordningen mellan olika departement och statliga centrala verk behöver förbättras enligt bl. a. *statskontoret*, *sjöfartsverket*, *länsstyrelserna i Malmöhus och Västmanlands län*, *Uddevalla och Nässjö kommuner* samt *Kooperativa förbundet*. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* pekar på att den övergripande statliga planeringen måste samordnas bättre så att en gemensam grundsyn finns i presentationen av de skilda delarna av den översiktliga planeringen. På riksnivå finns enligt länsstyrelsen olika mål för den framtida utvecklingen och det är inte ovanligt att vissa av dessa mål kolliderar med varandra på den kommunala nivån. På läns- och riksnivå måste därför samordningen avsevärt förbättras.

Transportrådet understryker vikten av en samordning mellan den fysiska riksplaneringen och den regionala trafikplaneringen, som utförs av länsstyrelserna.

Socialstyrelsen anser att ställningstaganden rörande hushållning med mark- och vattenområden där staten har materiella intressen att bevaka, måste grunda sig på kunskaper om människors villkor. Enligt socialstyrelsens uppfattning måste därför kunskaper om de sociala och medicinska konsekvenserna av olika handlingsalternativ liksom om det komplicerade samspel som råder mellan brister i miljön och människors välbefinnande och hälsotillstånd i framtiden beaktas i större utsträckning inom riksplaneringen än vad som hittills varit möjligt. Detta förutsätter dock både breda och djupa kunskaper om de sociala förhållanden som olika människor lever under. I dagens läge saknas enligt socialstyrelsen samlade sociala övergripande mål och utgångspunkter för samhällsplaneringen.

Statens naturvårdsverk anser liksom *Svenska naturskyddsföreningen* att miljövårdsfrågorna bör redovisas i länsprogrammen.

Svenska kommunförbundet anser att kommunerna sedan länge krävt att också länsplaneringen skall utvecklas i linje med de arbetsformer som har tillämpats i den fysiska riksplaneringen, dvs. med ett uttalat kommunalt planeringsansvar. Enligt förbundets uppfattning är detta en förutsättning för att man skall kunna acceptera den föreslagna samordningen mellan fysisk riksplanering och länsplanering. Det är enligt förbundet viktigt att betona att planeringen måste utgå från ett kommunalt medansvar och ha som mål att belysa regionala samband och problem på en konkret och

förståelig nivå. Hittills har enligt förbundet länsplaneringen inte haft en sådan inriktning.

På regional nivå administreras den statliga stödverksamheten som har till uppgift att vara ett näringsstöd eller ett stöd till sysselsättningen inom en bygd eller en ort. Det gäller bl. a. stöd till jord- och skogsbruket, turism och rekreation samt medel till beredskapsarbeten för landskapsvård, upprustning av kulturhistoriska byggnader samt iordningställande av förminnesområden. Behandlingen av ärenden av denna typ har karaktären av kreditprövning eller sysselsättningsstödjande åtgärder för att åstadkomma eller bygga under en önskvärd regional struktur. Det är enligt rapporten angeläget att stödet så långt som det är möjligt används så att även strävandena i den fysiska riksplaneringen vad gäller säkerställande och vård av riksintressanta objekt och områden för naturvården, friluftslivet och kulturminnesvården understöds.

Förslaget tillstyrks utan reservation av *riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna i Jönköpings, Örebro, Västerbottens, Jämtlands och Göteborgs och Bohus län samt Svenska naturskyddsföreningen.*

Lantbruksstyrelsen, Krokoms kommun, Lantbrukarnas riksförbund, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund och Byggnadsvårdsförbundet tillstyrker förslaget med viss reservation.

Lantbrukarnas riksförbund delar utredningens uppfattning att de statliga stöd som utgår till sysselsättning inom en bygd eller en ort också bör kunna utgå för beredskapsarbeten rörande landskapsvård och upprustning av kulturhistoriska byggnader m. m. Emellertid får enligt riksförbundet inte naturvårdens, friluftslivets och kulturminnesvårdens intressen råda generellt om detta alltför mycket strider mot de areella näringarnas intressen. *Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län* anser att vissa hänsyn måste tas till vård av riksintressanta objekt och områden för naturvård m. m. Det primära för det statliga stödet till jordbruket måste dock enligt nämnden alltid vara näringens fortbestånd och utveckling. Utvecklingen i jordbruket har alltid tidigare medfört förändringar i landskapets karaktär. Att genom åtgärder i samband med statligt stöd skydda den nuvarande karaktären mot förändringar finner lantbruksnämnden därför varken möjligt eller nödvändigt.

2.5 Tidsplan för det fortsatta riksplanearbetet

Flera remissinstanser anser att förutsättningen för att arbetet med den fortsatta fysiska riksplaneringen skall kunna genomföras enligt den tidsplan som har föreslagits i rapporten är att erforderliga resurser ställs till förfogande.

Trollhättans, Karlskoga och Mörbylånga kommuner, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus och Kalmar län samt fiskeristyrelsen tillstyrker tidsplanen.

Landskrona kommun anser att kommunerna bör ges möjlighet att fullfölja det under planeringsskedet pågående arbetet innan man påbörjar ett nytt skede av den fysiska riksplaneringen. Liknande synpunkter framförs av *Nybro, Krokoms, Falkenbergs, Mariestads* och *Västerås kommuner*.

Falkenbergs, Lidköpings samt *Östhammars kommuner* anser att arbetet fram till 1982 med att fullfölja fastlagda riktlinjer bör ges längre tid. Liknande synpunkter framförs av *Kalmar kommun*, som också menar att det förefaller som om de nya frågorna i den fysiska riksplaneringen behöver lång förberedelsestid för att introduceras i kommuner och länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att det pågående arbetet bör fullföljas innan nya arbetsuppgifter initieras. Länsstyrelsen vill därför kraftigt understryka att det förslag till inriktning av den fortsatta fysiska riksplaneringen som framförs i rapporten måste ses som en långsiktig strategi för att stegvis förbättra beslutsunderlaget och räckvidden av den fysiska riksplaneringens innehåll.

Lantbrukarnas riksförbund och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* är tveksamma till en ny omgång fysisk riksplanering efter det att den nu pågående omgången är klar. *Näringslivets byggnadsdelegation* anser att det nu beslutade planeringsarbetet har en omfattning och inriktning som starkt kan ifrågasättas med utgångspunkt från den ursprungliga målsättningen med 1972 års beslut om riktlinjer för hushållning med mark och vatten. *Riksrevisionsverket* anser, mot bakgrund av att en ny plan- och bygglag kommer att innebära nya arbetsformer och rutiner samt att annan sektorövergripande eller sektoriell planering kan behöva prioriteras under de närmaste åren, att en ny planeringsomgång för den fysiska riksplaneringen inte bör komma till stånd.

Några av remissinstanserna anser att de nya frågor som har tagits upp i rapporten bör föras in i planeringsprocessen redan före år 1982. Detta gäller bl. a. *Vallentuna, Ljungby, Mjölby* och *Stenungsunds kommuner* samt *länsstyrelsen i Älvsborgs län*. *Tekniska högskolan i Stockholm* anser att ambitionsnivån i rapporten är alltför låg och menar att åtgärder måste komma till stånd tidigare.

Svenska kommunförbundet anser att de nu mest angelägna frågorna rör planeringen av bebyggelsestrukturen och planeringen av tätorter, energiplanering i vidaste mening, anspråken på vattentillgångarna samt problemen med den snabbt ökande förurningen av mark och vatten. Kommunförbundet anser att dessa frågor är så omfattande att ett betydande arbete återstår innan dessa frågor kan få effekter i praktisk planering. Samtidigt menar förbundet att det är av betydelse för samhällsutvecklingen att dessa frågor redan nu successivt tas in i planeringsarbetet. De nya planeringsaspekterna är enligt förbundet till stor del resultatet av snabbt förändrade förutsättningar i samhällsutvecklingen. Av den anledningen bör inte införandet i riksplanearbetet uppfattas som början på en ny planeringsomgång. Tvärtom är det väsentligt att det fortsatta arbetet får en stark

koppling till tidigare genomförd planering. Kommunförbundet menar vidare att man nu måste inrikta planeringsansträngningarna mot att lösa de svåra resurshushållningsproblem som samhället står inför under 1980-talet. Dessa måste enligt förbundet prioriteras i diskussionen på alla planeringsnivåer i samhället. Frågor som rör jordbruksmarken och fritidsbebyggelsen bör enligt förbundet inte dominera i framtiden.

2.6 Resurser för fortsatt arbete

Ett antal av remissinstanserna anser att resursfrågorna borde ha behandlats mer utförligt i rapporten. Det gäller *statens naturvårdsverk*, *statskontoret*, *högskolan i Örebro*, *Uppsala universitet*, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *länsstyrelserna i Södermanlands, Kristianstads, Gävleborgs, Stockholms och Jönköpings län*, *Västmanlands läns landsting* samt *Västerås, Östra Göinge, Karlstads, Varbergs, Enköpings, Göteborgs, Valdemarsviks, Vargårda, Uppsala, Västerviks, Härnösands, Mjölby, Tingsryds, Kristinehamns, Lidköpings, Nässjö, Timrå, Ljunghy, Partille, Gävle och Sala kommuner*.

Länsstyrelsen i Södermanlands län menar att som utgångspunkt för beräkning av kostnaderna borde en uppskattning av arbetsvolymen av det hittills vid olika myndigheter nedlagda arbetet göras. *Karlstads kommun* anser att de statliga kraven inneburit en senareläggning av angelägna kommunala planeringsinsatser. Kommunen framhåller att en ekonomisk plan för hur den fysiska riksplaneringen skall genomföras bör upprättas. Även naturvårdsverket understryker behovet av ett program för genomförandet av den fysiska riksplaneringen mot bakgrund av att regeringen kräver stark restriktivitet när det gäller nya åtaganden. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* menar att det är ett krav att länsstyrelsernas anslag inte minskas.

Några remissinstanser pekar vidare på att ett resurstillskott är nödvändigt för att arbeta med nya frågor i den fysiska riksplaneringen. Denna åsikt företräds av *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut*, *Uppsala universitet*, *statens livsmedelsverk*, *statens planverk*, *lantbruksnämnden i Hallands län*, *länsstyrelserna i Norrbottens, Jönköpings och Älvsborgs län*, *landstinget i Skaraborgs län*, *Eskilstuna* och *Västerås kommuner*, *Svenska kommunförbundet* och *Härryda naturvårdsförening*. *Västerås kommun* framhåller särskilt att utökade ambitioner endast kan komma i fråga inom de områden där planeringen kan resultera i reella kostnadsbesparingar.

Flera remissinstanser – *riksmuséet*, *statens livsmedelsverk*, *byggforskningsrådet*, *länsstyrelserna i Jönköpings, Värmlands, Hallands, Östergötlands och Malmöhus län*, *Enköpings, Gislaveds, Sala, Tingsryds, Härnösands, Uppsala, Helsingborgs, Västerviks, Kumla, Alingsås, Åre, Kristinehamns och Karlstads kommuner*, *Göteborgsregionens kommunalför-*

bund, Svenska naturskyddsföreningen och SACO/SR – anser att ambitionsnivån för den fysiska riksplaneringens genomförande inte står i paritet med tillgängliga resurser, varken personellt eller ekonomiskt. *Gislaveds kommun* menar att det råder obalans i förhållandet mellan den fysiska riksplaneringens ambitioner och de resurser som avsätts för att förverkliga planerna.

Några instanser anser att resurserna är mycket ojämnt fördelade mellan landets kommuner. Bl. a. framhåller *byggforskningsrådet* och *Svenska kommunförbundet* att flertalet av Sveriges kommuner har en mycket blygsam planeringsapparat i relation till de uppgifter som vilar på dem.

Kommunförbundet understryker att kommunerna ställer sig bakom de grundläggande principerna för den fysiska riksplaneringen. Det är enligt förbundet samtidigt nödvändigt att begränsa den fortsatta planeringens ambitionsnivå. Kommunförbundet menar att om disposition av resurser från annan kommunal planeringsverksamhet till arbete med den fysiska riksplaneringen medför negativa konsekvenser för bostadsförsörjningen och den kommunala ekonomin.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att både med avseende på kompetens och befogenhet är länsstyrelserna särskilt lämpade att överblicka skilda samhällssektorer. Länsstyrelsen understryker att samarbete mellan länsstyrelse och kommuner är av grundläggande betydelse i det fortsatta riksplanearbetet. Länsstyrelsen anser att en resursförstärkning är nödvändig för att tillgodose dessa behov.

Ett 30-tal remissinstanser, däribland ett stort antal kommuner, anger närmare att det erfordras resurstillskott för fortsatt fysisk riksplanering främst i form av statliga bidrag för att täcka ytterligare personalförstärkningar och underlagsmaterial från expertis på andra nivåer. *Östhammars kommun* anser exempelvis att ett villkor för fortsatt kommunalt riksplanearbete är avsevärda statliga bidrag, dels i form av penningmedel, dels i form av insatser från sådan expertis som länsstyrelsen och de centrala verken förfogar över och som kommunen inte har.

Ett 20-tal av remissinstanserna – *statskontoret, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, statens industriverk, länsstyrelserna i Kronobergs, Stockholms, Skaraborgs och Västmanlands län, fiskenämnden i Göteborg, lantbruksnämnderna i Skaraborgs, Göteborgs och Bohus, Norrbottens, Jämtlands, Uppsala och Värmlands län* – redovisar närmare behovet av personal och medel. Flertalet instanser uppskattar att en personalförstärkning mellan en och fyra personer är rimlig. Remissinstanserna understryker också att om detta resurstillskott inte kan ges, kan den kommunala planeringsverksamheten inte utföras i samma utsträckning som f. n. sker. Liknande synpunkter framförs av *lantbruksnämnderna i Skaraborgs, Göteborgs och Bohus* och *Norrbottens län*. *Statens naturvårdsverk* beräknar att för att klara inventeringsbehovet och fortlöpande naturresursräkenskaper för de naturresurser som verket anser sig ha ett hushållningsansvar

för, krävs ett totalt årligt ökat behov av 6–8 milj. kr. för det egna ansvarsområdet. Därutöver tillkommer kostnader för att kunna fullfölja verkets bevakningsansvar. Verket anför att det genom omprioriteringar kan avdela ca 2 milj. kr. per år.

Länsstyrelsen i Västmanlands län samt lantbruksnämnderna i Uppsala och Värmlands län anser att ökade resurser för den kommande vattenplaneringen blir nödvändig. Dessa bedömer dock att ytterligare resurser föranleda av övrig regional och kommunal planering inte skulle behövas.

Om nuvarande detaljgransknings- och fastställandeförfarande slopas bör enligt statskontorets mening detta följas upp och studeras så att lämpliga omfördelningar kan göras. Liknande synpunkter framförs även av *lantbruksnämnden i Västmanlands län*.

Några av remissinstanserna, *länsstyrelserna i Värmlands och Malmöhus län samt Enköpings, Lidköpings, Malmö, Laholms och Oskarshamns kommuner*, anser att knapphet på resurser leder till att tidsplanen för fortsatt arbete med den fysiska riksplaneringen bör utsträckas. Bl. a. anser *Lidköpings kommun* att det är nödvändigt med en senareläggning av planeringsskedet med två år. *Oskarshamns kommun* föreslår en ytterligare förskjutning av tidsplanen.

3 Aktsamhet i landskapet

3.1 Hänsyn till naturvärden m. m. inom jordbruket

Det bör enligt rapporten övervägas om allmänna hänsynsregler bör införas i jordbrukets lagstiftning som ett komplement till naturvårdslagen på motsvarande sätt som har skett i skogsvårdslagen. Som exempel på hänsyn som borde kunna tas i jordbruket nämns i rapporten bevarande i rimlig omfattning av öppna diken, våtmarker, odlingsrösen och åkerholmar.

Rapportens förslag om att överväga införande av hänsynsregler i jordbrukets lagstiftning kommenteras främst av företrädare för bevarande- och jordbruksintressen, av vissa högskolor samt av länsstyrelserna. Kommunerna tar endast i några fall upp frågan. Förslaget får ett blandat mottagande. Myndigheter och organisationer som företräder bevarandeintressen, flera högskolor och flertalet länsstyrelser som tar upp frågan tillstyrker förslaget. Myndigheter och organisationer som företräder jordbruket är däremot som regel negativa.

Rapportens förslag tillstyrks uttryckligen av framför allt *riksantikvarieämbetet, statens naturvårdsverk, ett 15-tal länsstyrelser samt Svenska naturskyddsföreningen. Riksantikvarieämbetet* framhåller att det behövs en bestämmelse om generellt hänsynstagande för hela kulturmiljön, och att detta bör uppmärksammas vid en kommande översyn av kulturminnesvår-

dens lagstiftning. Behovet av hänsyn till kulturmiljön bör emellertid också komma till uttryck i sektorlagstiftningen för de areella näringarna. En sådan hänsynsbestämmelse bör därför enligt ämbetet införas i jordbrukets lagstiftning i analogi med kravet på naturvårdshänsyn i skogsvårdslagen. Även *statens naturvårdsverk* anser att hänsyn till miljövårdens intressen från jordbrukets sida bör formuleras på motsvarande sätt som i skogsvårdslagen med föreskrifter. Verket föreslår att detta sker genom en komplettering av lagen om skötsel av jordbruksmark. *Länsstyrelsen i Uppsala län* understryker att de förändringar i odlingslandskapet som sker i rationaliseringssyfte, t. ex. borttagande av åkerholmar och ändmoräner, utdikning av våtmarker m. m. påverkar landskapsbilden och kulturlandskapets karaktär, samt i vissa fall också medför en utarmning av flora och fauna eftersom de aktuella områdena ofta utgör refuger för många växter och ger skydd samt häcknings- och boplatser för olika djurarter. Den hänsynsregel som nu finns i 1 § naturvårdslagen är enligt länsstyrelsen så allmänt hållen att den är svår att tillämpa i det enskilda fallet. En hänsynsregel med tillämpningsföreskrifter motsvarande vad som finns för skogsbruket, torde enligt länsstyrelsen ge ett bättre stöd för att åstadkomma bättre hänsynstagande till naturvärden i jordbruket. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* framhåller att borttagandet av odlingshinder i jordbrukslandskapet innebär att förutsättningarna för det ursprungliga växt- och djurlivet försvinner. Från vetenskaplig naturvårdssynpunkt är detta ett allvarigare problem än igenväxningen. Därför anser länsstyrelsen att det kan ifrågasättas om inte jordbruket bör åläggas visst hänsynstagande till naturvärden i likhet med skogsbruket. *Länsstyrelsen i Örebro län*, som också är positiv till att en hänsynsregel införs, menar att denna inte bara bör tillgodose naturvårdens intressen utan också kulturminnesvårdens. I den mån det föreligger konflikt mellan de hänsynstaganden som föreslås i rapporten och gällande jordbrukspolitik, anser länsstyrelsen att de jordbrukspolitiska målsättningarna bör ändras. Det är enligt länsstyrelsen rimligt att jordbrukspolitiken inrymmer produktionsmål där det finns utrymme för skäliga hänsynstaganden till andra intressen. *Svenska naturskyddsföreningen* understryker att i vissa delar av landet minskar jordbrukslandskapets mångformighet snabbt genom de rationaliseringar som vidtas. Föreningen anser att en hänsynsregel för jordbruket, på samma sätt som för skogsbruket i skogsvårdslagen, skulle vara till stor nytta som ett komplement till naturvårdslagens hänsyns- och samrådsregler.

Rapportens förslag om hänsynsregler avstyrks av främst *lantbruksstyrelsen* och ett 10-tal *lantbruksnämnder*, *länsstyrelsen i Norrbottens län* samt *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*. *Lantbruksstyrelsen* menar att odlingslandskapet hela tiden förändras med ändrade brukningsformer och rationaliseringar i de areella näringarna. Också framdeles kommer det enligt styrelsen att finnas behov av förändringar. Även om nya produktionsmetoder införs, torde enligt

styrelsen rationellt lantbruk väl gå att förena med naturvårdens, kulturminnesvårdens och det rörliga friluftslivets intressen. Konflikter mellan lantbruket och bevarandeintressena kan bäst undvikas genom ett utökat samråd och en utökad information mellan ansvariga myndigheter och mellan myndigheter och brukare. Det finns därför enligt lantbruksstyrelsen inget behov av hänsynsregler i jordbrukslagstiftningen. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* menar att de ekonomiska marginalerna för jordbruket i länet är starkt begränsade jämfört med i slättbygderna. Några merkostnader betingade av bevarandeintressen torde därför inte kunna medges, varför länsstyrelsen finner det olämpligt att införa generella begränsningar på det sätt som rapporten föreslår. Länsstyrelsen menar dock att för vissa områden i landet kan särskilda hänsynsregler behöva ställas upp. I den mån man vill bevara vissa typer av kultur- eller odlingslandskap bör detta emellertid ske genom aktiva insatser med särskilda medel. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* avvisar på det bestämdaste införandet av hänsynsregler. Det är tvärtom så att vissa hänsynsregler i gällande lagstiftning bör ses över då de mera innehåller ett onödigt och tidsödande byråkratiskt krångel än fyller något verkligt behov och således motverkar de intressen de vill skydda, hävdar förbunden. I den mån det erfordras någon speciell hänsyn till andra intressen vid lantbrukets verksamhet bör detta åstadkommas genom stimulansåtgärder. Förbunden anser att naturvårdslagen i dag innehåller möjligheter att trygga den vetenskapliga naturvårdens och friluftslivets intressen. Att införa ytterligare hänsynsregler anser man inte vara meningsfullt.

3.2 Hänsyn till naturvården i skogsområden av lokalt intresse

I rapporten påpekas att det är av betydelse för kommunernas möjligheter att påverka tillämpningen av skogsvårdslagen att skogsvårdsstyrelsen samråder med kommunen i skogsbruksfrågor av särskild vikt med hänsyn till de lokala förhållandena. Kommunernas översiktliga planer bör enligt rapporten kunna utgöra underlag för bedömningar av för vilka områden sådant samråd bör ske. I regeringens proposition med redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen (prop. 1978/79:213) framhålls att det är angeläget att kommunerna vidareutvecklar sina kommunöversikter och markanvändningsplaner så att de i ökad utsträckning kan ge underlag för tillämpningen av hänsyns- och samrådsreglerna i skogsvårdslagen och naturvårdslagen.

Rapporten innehåller inga förslag till nya åtgärder utan refererar endast till redan tidigare genomförda lagändringar och propositionsuttalanden. Relativt många remissinstanser lämnar dock kommentarer.

Flera remissinstanser framhåller vikten av att kommunerna utvecklar sina fysiska planer som underlag för skogsvårdsstyrelsernas samråd i skogsbruksfrågor av särskild vikt med hänsyn till de lokala förhållandena.

Kommentarer med den inriktningen framförs av bl. a. *skogsstyrelsen* och *flera skogsvårdsstyrelser*, *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands och Gävleborgs län* samt ett par av *Lantbrukarnas länsförbund*. Således delar *skogsstyrelsen* uppfattningen att kommunernas planer bör vidareutvecklas så att lämpliga områden för samråd mellan kommun och skogsvårdsstyrelse i skogsbruksfrågor av särskild vikt med hänsyn till de lokala förhållanden ska kunna avgränsas. *Naturvårdsverket* har en liknande uppfattning. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* framhåller att avgränsningen av områden bör ske i samråd med skogsvårdsstyrelserna för att få överensstämmelse med skogsvårdslagens hänsynsregler och ge tillfälle att diskutera reglernas tillämpning.

Bland de övriga frågor som tas upp kan nämnas att *skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län* anser att kommunöversikterna är för grova och allmänt hållna för att kunna ge underlag för tillämpningen av skogsvårdslagen. Mera detaljerade planer behöver enligt styrelsen upprättas. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* hävdar att det krävs noggrannare inventeringsunderlag än som finns f. n., för att kommunernas planer ska kunna utvecklas till underlag för samråd i skogsbruksfrågor.

3.3 Hänsyn till faunan i fysisk planering

I rapporten framhålls att hänsynstagandet till faunan i den fysiska planeringen bör förbättras. Det är en uppgift för naturvårdsverket att i samråd med planverket ange hur detta bör ske. Särskilt väsentligt är det enligt rapporten att beakta behovet av skydd för hotade arter och vård och skydd av för faunan särskilt betydelsefulla områden.

Rapportens förslag om förstärkt hänsynstagande till faunan i fysisk planering kommenteras främst av några centrala verk och vissa länsstyrelser. Förslaget får ett i huvudsak positivt mottagande. Ingen remissinstans ifrågasätter behovet av ökat hänsynstagande.

Att större hänsyn bör tas till faunan i fysisk planering framhålls uttryckligen i yttranden från *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelserna i Stockholms och Älvsborgs län* samt *Luleå kommun*. *Statens naturvårdsverk* understryker behovet av ökat hänsynstagande i bl. a. den kommunala planeringen. Verket avser att utarbeta råd och riktlinjer för hur faunaaspekten ska kunna beaktas. *Luleå kommun* framhåller att det är angeläget att plan- och bygglagen och annan lagstiftning på motsvarande sätt som skogsvårdslagen anger regler för hur faunan ska beaktas vid bl. a. tätortsutbyggnad.

Förslaget att naturvårdsverket i samråd med planverket bör ange hur hänsynstagandet kan förbättras, lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. *Länsstyrelsen i Blekinge län* anser dock att frågan bäst löses inom ramen för naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att den bristande hänsynen till faunan i fysisk planering beror bl. a. på att erforderlig kunskap saknas om faunans utbredning och livsmiljökrav.

Bland övriga kommentarer kan nämnas att *lantbruksstyrelsen* ifrågasätter om frågan om hänsynstagande till faunan bör behandlas inom den fysiska riksplaneringen.

3.4 Användning av kemiska bekämpningsmedel

I rapporten framhålls att användningen av kemiska medel i jordbruket för bekämpning av ogräs, insekter och svampar har ökat starkt under efterkrigstiden. Under de senaste åren har användningen av bekämpningsmedel dock legat på en konstant nivå. Vidare har de giftigaste preparaten förbjudits. Användningen av kemiska bekämpningsmedel leder som regel till att även djur och växter som inte är skadliga för jordbruket bekämpas. Från naturvårdssynpunkt bör därför enligt rapporten användningen av kemiska bekämpningsmedel undvikas. Även för jordbruket kan de kemiska bekämpningsmedlen få ogynnsamma effekter genom att markens organismer kan påverkas så att produktionsförmågan försämras. Lantbruksuniversitetet och naturvårdsverket har upprättat ett forskningsprogram rörande konsekvenserna av användningen av kemiska bekämpningsmedel. Det ankommer enligt rapporten på de myndigheter som har ansvaret för jordbruket och miljövården att föreslå lämpliga åtgärder för att komma till rätta med de problem som förorsakas av användningen av kemiska bekämpningsmedel i jordbruket.

I flera yttranden understryks det angelägna i att användningen av kemiska bekämpningsmedel inom jord- och skogsbruket minskas. Uppfattningarna skiftar dock om vilken grad av restriktivitet som i praktiken bör gälla. Vissa remissinstanser, bl.a. *lantbruksstyrelsen*, har valt att inte behandla frågan med hänsyn till den pågående utredningen om användning av kemiska medel inom jord- och skogsbruket.

Rapportens förslag stöds i allt väsentligt i yttranden från *Kungl. vetenskapsakademien*, *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelsen i Kronobergs län*, *Lessebo* och *Tingsryds kommuner*, *Västernorrlands läns landsting* samt *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. *Kungl. vetenskapsakademien* anser att jordbrukets användning av pesticider på sikt bör nedbringas till ett minimum, med hänsyn till den ständiga påverkan av den biologiska balansen som ligger nära till hands genom att markarealen besprutas årligen eller med enstaka års mellanrum, och att besprutningen drabbar inte endast de organismer som bekämpningen avser utan får konsekvenser även för växt- och djurlivet i övrigt. Alla möjligheter att nedbringa kemikaliebehovet genom ändrade växtföljder och utveckling av mer resistent sorter måste enligt akademien tas tillvara. *Statens naturvårdsverk* delar också rapportens uppfattning att användningen av kemiska bekämpningsmedel bör begränsas eller undvikas. Det senare gäller särskilt svärnedbrytbara ämnen och ämnen med dålig selektivitet. När det gäller åtgärder för att komma till rätta med problem i samband med kemikalieanvändning,

avvaktar verket förslaget från utredningen om användningen av kemiska medel inom jord- och skogsbruket. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser det orealistiskt att helt avstå från användning av kemiska bekämpningsmedel inom jordbruket, men anser att användningen bör kunna nedbringas väsentligt. Rådgivning och forskning på området anser styrelsen vara viktigt.

Övervägande negativt till rapportens förslag är främst *Sveriges industriförbund*, som anser det orealistiskt att hävda att kemiska bekämpningsmedel bör undvikas och pekar på de enligt förbundet avsevärda kostnadsökningar som skulle drabba jordbruket och därmed samhället i stort om användningen av bekämpningsmedel förbjöds. Förbundet menar att den uppmärksamhet som bekämpningsmedlen fått i den allmänna debatten torde borge för att jordbruket så långt möjligt undviker mindre lämpliga medel och att de övriga används med försiktighet.

4 Skydd av resurser för areell produktion

4.1 Resurser för jordbruk

4.1.1 Riktlinjer till skydd för jordbruksmarken

Rapporten innehåller inte några nya förslag när det gäller riktlinjer för hushållning med jordbruksmarken. I stället hänvisas till gällande riktlinjer. Många kommentarer finns dock kring gällande riktlinjer. Vissa remissinstanser uttrycker exempelvis tillfredsställelse över den skärpning av skyddet för jordbruksmarken som skett i och med den nya jordbrukspolitiken och prop. 1978/79:213 Redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen. Betydligt fler, främst kommuner, är dock kritiska mot riktlinjerna för att de är svåra att tillämpa eller inte medger goda lösningar för samhällsutbyggnaden.

När det gäller riktlinjernas utformning anser flera instanser att de är olämpligt utformade eller svåra att tillämpa. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser således att tillämpningen är svår och kräver stora kommunala utredningsinsatser. *Lantbruksnämnden i Örebro län* menar att en strikt tillämpning av riktlinjerna inte är möjlig eftersom det skulle leda till ett totalt stopp för alla intressenters krav på markresurser för expansion. Liknande åsikter framförs av *länsstyrelsen i Kronobergs län* samt *Uppsala, Södertälje, Värnamo* och *Gotlands kommuner*, vilka alla understryker behovet av en nyanserad tolkning av riktlinjerna till skydd för jordbruksmarken. *Jönköpings kommun* framhåller att det visat sig svårt att finna mark för en tätortsutbyggnad som även är ekonomiskt genomförbar. *Östra Göinge, Orusts* och *Bergs kommuner* anser att det behövs ett förtydligande av begreppet brukningsvärd jordbruksmark. *Kramfors* och *Västerås kommuner* anser att de gällande riktlinjerna bör ersättas med de som tidigare gällde för högvärdig jordbruksmark.

Några remissinstanser anser att viss jordbruksmark bör kunna få utnyttjas för bebyggelse om det samtidigt går att ersätta denna jordbruksmark med annan mark som utnyttjas för produktion av jordbruksprodukter. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* framhåller t. ex. att vid studier av tätortsexpansion contra jordbruksmark kan i vissa fall även möjligheten att bryta ny jordbruksmark tas upp som en alternativ lösning. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att om vinsten av att få använda viss åkermark för bebyggelse kan användas för att återföra tidigare nedlagd åker i produktion genom t. ex. markavvattnings-, täckdikning m. m., så bör bebyggelseexploateringen kunna accepteras. I riksplaneperspektiv skulle enligt länsstyrelsen en avgift kunna läggas på åkerexploatering, vilken sedan användes för att främja jordbruket i områden där det är regionalpolitiskt särskilt angeläget. *Svenska byggnadsarbetareförbundet i Östersund* anser att eftersom det finns stora arealer av outnyttjad jordbruksmark och möjligheter till nyodling bör jordbruksmark kunna få användas för andra ändamål när andra samhällsintressen kräver detta.

En del remissinstanser lämnar uttryckliga positiva kommentarer om riktlinjerna. *Lantbruksnämnden i Västernorrlands län* menar att betydande framsteg har gjorts för att i ökad utsträckning lokalisera samhällsutbyggnaden till andra markområden än åker. *Lantbruksnämnden i Örebro län* ser med tillfredsställelse på beslutet att skärpa kraven vid ianspråktagande av åkermark för andra ändamål än jordbruk. Det innebär enligt nämnden att jordbruksnäringen fortsättningsvis bättre kan hävda sina intressen. *Ljusdals, Norrtälje och Kils kommuner* stöder riktlinjerna. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* uttrycker tillfredsställelse med arbetet att skydda jordbruksintressena. Man pekar dock på att riktlinjerna bara gäller bebyggelse, och önskar att samma regler skulle gälla även för andra intressen.

4.1.2 Bevarande av jordbruksmarkens produktionsförmåga

I rapporten hävdas att det finns tecken som tyder på att jordbruksmarkens förmåga och lämplighet för livsmedelsproduktion är på väg att försämrats som följd av bl. a. tillförsel av tungmetaller, användning av tunga jordbruksmaskiner, ensidig stråsädesodling och bruk av kemiska bekämpningsmedel. Därför är det enligt rapporten viktigt att fortlöpande följa utvecklingen för att i tid kunna överväga behovet av åtgärder för att slå vakt om jordbruksmarkens förmåga till biologisk produktion. Det ankommer enligt rapporten på de myndigheter som har ansvaret för jordbruket och miljövården att göra detta.

Rapportens redovisning av riskerna för en försämring av jordbruksmarkens produktionsförmåga har lett till många kommentarer, framför allt från myndigheter och organisationer som företräder jordbruksintressen. Genomgående delar man rapportens uppfattning om problemen med tungmetaller, medan man när det gäller andra förhållanden som rapporten redovi-

sar kan ha negativ påverkan, som regel menar att riskerna är mindre. Vissa remissinstanser tar upp försurningen som ett ytterligare hot mot produktionsförmågan. Behovet att följa utvecklingen vad beträffar produktionsförmågan framhålls i flera yttranden.

Rapportens konstaterande om risker för försämrad produktionsförmåga hos jordbruksmarken får blandade kommentarer. *Lantbruksstyrelsen* förklarar sig väl medveten om problemen, särskilt tillförseln av tungmetaller som kan medföra förhöjda halter i grödan, i synnerhet om utsläppen av försurande luftföroreningar inte kan nedbringas. Användning av tunga maskiner kan enligt styrelsen ge långvariga men knappast bestående skador på marken. Att kemiska bekämpningsmedel skulle kunna ge långvariga eller bestående effekter på markbördigheten är enligt styrelsen inte belagt. *Statens livsmedelsverk* delar rapportens bedömning att markens förmåga och lämplighet för livsmedelsproduktion på grund av tillförsel av vissa tungmetaller och en ensidig inriktning på kemisk bekämpning på sikt kan försämrats om inte erforderliga åtgärder vidtas redan nu för att undvika en sådan utveckling. *Lantbruksuniversitetet* delar utredningens farhågor vad gäller tungmetaller, men hävdar för övrigt att inga påtagliga försämringar för jordbruksproduktionen kan märkas.

Vissa remissinstanser har pekat på andra faktorer än de i rapporten nämnda, som kan påverka produktionsförmågan. *Göteborgs universitet* tar upp markerosionen och anser att vinderosion och ytavspolning vid regn inte får nonchaleras. En omfattande forskningsinsats inom hela markvårdsområdet är enligt universitetet i högsta grad påkallad. Flera remissinstanser, främst lantbruksnämnder, tar upp försurningen som ett allvarligt miljöhot för jordbruket. *Lantbruksnämnden i Västernorrlands län* anser t. ex. försurningen vara det kanske allvarligaste miljöproblemet sett från jordbrukets utgångspunkter. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* menar att försurningen är ett av de allvarligaste miljöproblemen. Förutom nackdelar i form av produktionsbortfall på sura jordar, framhåller förbunden tungmetallproblemet som har samband med försurningen. Förbunden menar att det är oacceptabelt att utvecklingen får gå så långt att åkerjordarna på grund av försurning och frigöring av tungmetaller inte kan användas för livsmedelsproduktion. Snabba åtgärder är enligt förbunden nödvändiga för att hejda och minska dessa utsläpp som leder till försurning och förhöjning av halten av tungmetaller i jordarna.

Flera remissinstanser, bl. a. vissa lantbruksnämnder, framhåller vikten av att utvecklingen vad gäller produktionsförmåga följs noggrant. *Lantbruksnämnden i Kalmar län* anser t. ex. att det är viktigt att slå vakt om produktionsförmågan och att utvecklingen på området följs. *Lantbruksnämnden i Malmöhus län* har en liknande uppfattning. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser det nödvändigt att med uppmärksamhet följa de problem som kan uppstå genom

att jordbruksmarkens förmåga och lämplighet för livsmedelsproduktion är på väg att försämrast.

4.1.3 Övriga frågor

Frågor i samband med bevattnings för jordbruksändamål behandlas i avsnitt 10 om sötvatten. Försurningens konsekvenser för jordbruket tas upp till behandling också i avsnitt 12 om påverkan på mark- och vattenresurserna genom föroreningar. Här behandlas även kväveföroreningen av grund- och ytvatten.

Flera remissinstanser, främst lantbruksnämnder, tar upp s. k. närhetsproblem vid bebyggelse i anslutning till jordbruk. Konflikter kan uppstå genom att jordbrukets verksamhet ger upphov till buller, lukt etc. som inte accepteras av de närboende. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att problemet måste uppmärksammas, och anser att lagstiftningen bör ändras så att sådan lokalisering inte sker som kan äventyra en etablerad produktionsinriktning, t. ex. svinuppfödning. *Lantbruksnämnden i Hallands län* framhåller att med nuvarande hälsovårdslagstiftning riskerar befintliga jordbruksföretag med animalieproduktion restriktioner i driften även om produktionen bedrivits innan bostadsbebyggelsen kom till stånd. Lantbruksnämnden anser att lagstiftningen bör utformas så att den som bosätter sig i närheten av redan befintlig animalieproduktion måste acceptera olägenheter i form av lukt och buller från denna. *Lantbruksnämnden i Kronobergs län* har en liknande uppfattning. *Lantbruksnämnderna i Stockholms och Älvsborgs län* nämner särskilt fritidsbebyggelsen som ett närhetsproblem för jordbruket. *Lantbruksnämnden i Västerbottens län* menar att närhetsk konflikterna är alltför ytligt behandlade i rapporten. Det råder enligt nämnden osäkerhet om hur dessa frågor ska hanteras i praktiken. Ytterst är det en fråga om vilket intresse som ska vika — jordbruks- eller boendeintresset.

4.2 Resurser för skogsbruk

4.2.1 Allmänt om behandlingen av skogsbruket

Skogsbrukets behandling i rapporten har lett till viss kritik. Företrädarna för skogsbruket menar genomgående att skogsbruket borde givits en mer positiv behandling. Man anser t. ex. att skogsbruket borde ges status av riksintresse i den fysiska riksplaneringen, och att det inte bör införas ytterligare hänsynstagande i skogsbruket till andra intressen. Denna uppfattning delas också av vissa länsstyrelser. Det finns dock även remissinstanser som har en motsatt uppfattning om skogsbrukets behandling i rapporten. Det gäller främst vissa miljöorganisationer.

Skogsstyrelsen anser att möjligheterna till sambruk av skogen mellan skogsbruk och andra intressen inte har poängterats i tillräcklig utsträckning i rapporten. Snarare har enligt styrelsen uppmärksamheten riktats

mot möjliga konflikter. Skogsstyrelsen anser att rapporten därför inte kan läggas till grund för den fortsatta fysiska riksplaneringen. *Domänverket* hävdar att skogsbruket inte fått någon positiv behandling i rapporten. Betoningen ligger enligt verket i första hand på den negativa inverkan skogsbruket uppges ha på en rad intressen, i första hand naturvård och friluftsliv. Verket anser att konflikterna mellan skogsbruket och andra intressen överdrivs. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att skogsbruket hittills behandlats relativt restriktivt i den fysiska riksplaneringen, och att rapporten innebär en ytterligare förstärkning av naturvårdens och friluftslivets ställning på bekostnad av skogsbruket. *Länsstyrelsen* anser att i och med den senaste omarbetningen av skogsvårdslagen bör inte utan starka skäl ytterligare inskränkningar ske i skogsdriften. *Sveriges industriförbund* anser att man, med hänsyn till skogsindustrins betydelse, kunde ha väntat sig väsentligt ökad hänsyn till skogsbrukets intressen. Så är emellertid enligt förbundet inte fallet. Beskrivningarna av skogsbrukets inverkan på andra intressen är i rapporten ibland vilseledande. Förbundet menar att riksplanearbetet förstör problemen på skogsområdet, och att rapporten knappast bidrar till att ge vidgad kunskap och förståelse för skogsbruket.

Svenska naturskyddsföreningen tillhör de remissinstanser som anser att rapporten inte har gått tillräckligt långt vad gäller förslag beträffande skogsbrukets hänsynstagande till naturmiljön. Föreningen saknar förslag till hur det framtida skogsbruket ska utformas vad avser hänsyn till naturvården. Föreningen anser att en grundläggande linje måste vara att avverkningen inte överstiger tillväxten och att man bör utreda hur ett mindre miljöomdanande skogsbruk bör se ut. Skogsutredningen belyste enligt föreningen inte de problem som är förknippade med ett så hårt utnyttjande av skogen som nu pågår. *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* anser att skogen måste ses som en resurs också för friluftsliv, naturvård samt bär-, svamp- och viltproduktion. Dessa verksamheter behandlas enligt föreningen alltför kortfattat och övergripande i rapporten.

4.2.2 Riktlinjer för skogsbruket i en ny plan- och bygglag

Vare sig rapporten eller PBI.-utredningen föreslår någon särskild riktlinje i den nya plan- och byggnadslagstiftningen för att skydda skogsmarksresurserna. Däremot erinras i rapporten om riktlinjerna för skogspolitiken, i vilka det framhålls att när det gäller ianspråktagande av skogsmark för andra ändamål än skogsproduktion, måste förändringen föregås av översiktlig planering på lokal och regional nivå, där man försöker nå lösningar som innebär att skogsmark inte tas i anspråk för andra ändamål, om likvärdiga och från skogsbrukssynpunkt lämpligare lösningar kan åstadkommas. I första hand bör sådan mark väljas som från skogsproduktions-synpunkt bäst kan undvaras.

Skogsbruksmarkens ställning i fysisk planering på olika nivåer har kom-

menterats i många yttranden, framför allt från företrädare för skogsbruket. Flertalet yttranden går ut på att skogsbrukets markanspråk bör ges större tyngd än idag. I en del yttranden krävs även att skogsbruket ska betraktas som riksintresse eller att skogsmarken ska ges ett skydd av samma slag som jordbruksmarken.

Krav på att skogsbruket tillmäts större vikt i planeringssammanhang framförs av främst *skogsstyrelsen* och ett 10-tal *skogsvårdsstyrelser*, *domänverket*, *länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands och Kronobergs län*, *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*, *Svenska skogsarbetareförbundet*, *Skogsindustrins samarbetsutskott* och *Sveriges industriförbund*. *Skogsstyrelsen* anser att skogsbruket är så väsentligt för landet att det borde vara en självklarhet att det bör betraktas som ett riksintresse. Styrelsen anser att det finns ett starkt stöd för detta i prop. (1978/79:110) med riktlinjer för skogspolitiken m. m. *Skogsstyrelsen* anser att skogsbruket i den nya plan- och bygglagen bör behandlas på samma sätt som jordbruket. *Domänverket* intar en likartad ståndpunkt. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anser att skogsfrågorna bör få ökad tyngd i planeringen. Allt större intresse riktas enligt länsstyrelsen mot utnyttjande av skogsmarken. Den brukningsvärda skogsmarken bör därför ges ett skydd motsvarande vad som gäller för jordbruksmarken. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser att riktlinjer för hushållningen med skogsmark bör införas i den nya plan- och bygglagen, i syfte att ange under vilka förutsättningar som skogsmark skall få tas i anspråk för andra ändamål än skogsproduktion. Innebörden bör enligt länsstyrelsen vara i stort sett samma som gäller för brukningsvärd jordbruksmark. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* ifrågasätter om man inte bland bestämmelserna i 3 kap. i förslaget till ny plan- och bygglag borde ta in en föreskrift om skydd för högproduktiv skogsmark. Även *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att det behövs ett skydd för skogsmarken liknande det som föreslås för åkermarken. *Sveriges industriförbund* har invändningar mot att riksintressen anges på det sätt som har föreslagits i 3 kap. i förslaget till ny plan- och bygglag. Förbundet anser emellertid att om modellen bibehålls, så bör skogsmarken jämföras med jordbruksmarken. Förbundet hänvisar också till propositionen om riktlinjer för skogspolitiken m. m. *Skogsindustriernas samarbetsutskott* har en liknande uppfattning.

4.2.3 Bättre gradering av skogsmarkens produktionsförmåga

I rapporten konstateras att det i den kommunala planeringen finns möjligheter att minska intrånget i skogsbruket genom att välja utbyggnadsriktningar och exploateringsområden för tätorter och fritidsbebyggelse så att för skogsbruket värdefull skogsmark sparas så långt möjligt. Ett behov föreligger dock av mer detaljerade graderingar av skogsmarkens värde som underlag för planeringen. Detsamma gäller vid planeringen av kraftledningsdragningar.

Behovet av mer detaljerade graderingar av skogsmarkens produktionsförmåga kommenteras främst av länsstyrelser, skogsvårdsstyrelser och en del kommuner. Genomgående understryks behovet av bättre graderingar av skogsmarkens värde som underlag för planeringen. En del remissinstanser diskuterar detaljeringsnivån i graderingen.

Behovet av en bättre kartläggning av skogsmarkens värde framhålls av *skogsstyrelsen* och ett 10-tal *skogsvårdsstyrelser*, ett 10-tal *länsstyrelser* och ett 10-tal *kommuner*. *Skogsstyrelsen* instämmer i kravet på tidiga samråd i t. ex. planeringen för bebyggelse och kraftledningar samt understryker behovet av bättre underlagsmaterial för skogsbruket för denna planering. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* bedömer att skogsbruket i framtiden kan komma att möta ökade krav på skogsmark för t. ex. bebyggelseändamål och friluftsliv. Skogsbrukets intressen kan enligt styrelsen sannolikt tillgodoses bättre i planeringen än f. n., förutsatt att kommunerna får tillgång till underlagsmaterial som klarlägger skogsbrukets intressen. En detaljerad kartläggning pågår i länet. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller att mer detaljerade graderingar av skogsmarkens värde i hög grad skulle förbättra möjligheterna att ta hänsyn till skogsbrukets intressen i den fysiska planeringen. *Gislaveds kommun* delar helt uppfattningen att det finns behov av mer detaljerade graderingar av skogsmarkens värde, men uppger att man inte har lyckats få skogsvårdsstyrelsen att ta fram material.

Sveriges industriförbund är tveksamt till en mera allmänt genomförd och detaljerad gradering i central regi, eftersom den enligt förbundet skulle bli mycket kostsam och nyttan av materialet mycket olika för olika kommuner. Förbundet kan däremot se ett värde i att skogsmarkens produktionsförmåga ingår som en av bedömningsgrunderna vid urval av nya områden för tätortsbebyggelse. Kommunerna själva bör kunna göra sådana kvalitetsundersökningar anser förbundet.

Flera remissinstanser diskuterar lämplig detaljeringsnivå i graderingen. *Skogsvårdsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands och Östergötlands län* framhåller att nyttan av en översiktlig kartläggning av skogsbrukets produktionsområden är betydligt överdriven, beroende på att skogsmarkerna i huvudsak är mycket heterogent sammansatta. Samråd i markanvändningsfrågor måste enligt skogsvårdsstyrelserna grundas på en detaljerad redovisning av skogsmarken. Styrelserna pekar på att detta ändå inte medför att de kommunala planerna kommer att kunna ge tillräckligt konkreta besked om hur skogsbrukets intressen beaktas. Därtill är de för översiktliga. En liknande uppfattning har *skogsvårdsstyrelsen i Uppsala län*, som också omtalar att det som en följd av arbetet med skogsbruksplaner finns kartor i skala 1:10 000 med produktionsförmåga, virkesförråd, trädslagsfördelning m. m. för stora delar av länet. Härur kan enligt skogsvårdsstyrelsen för planering viktiga uppgifter hämtas. *Skogsvårdsstyrelsen i Kopparbergs län* menar att graderingsarbetet är svårt och omfattande och

att någon enkel lösning på problemet med markklassificering inte finns. *Gävle kommun* framhåller att graderingsmaterialet måste preciseras så att det framgår vilka områden som har goda egenskaper för skogsbruk och vilka som kan användas för andra ändamål.

4.2.4 Övriga frågor

Rapporten har redovisat vilka anspråk på att få utnyttja skogsmark som kan förväntas från andra intressen. En del remissinstanser har kommenterat dessa uppgifter. När det gäller kraftledningsdragningar framhålls i yttranden från *skogsstyrelsen* och *ett par skogsvårdsstyrelser* att det är angeläget med tidiga samråd för att diskutera och påverka sträckningar. *Skogsstyrelsen* anser dessutom att skogsbruket i dessa samråd undervärderas. Vad gäller bebyggelse tar man särskilt upp fritidsbebyggelsen. *Skogsstyrelsen* framhåller att ett årligt tillskott på 15 000-20 000 hus medför betydande konsumtion av skogsmark och anspråk även på omgivningen. Styrelsen menar att man bör undvika att bebygga eller splittra den medelgoda och goda skogsmarken. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser att skogsbruket ska prioriteras i konflikter mellan skogsbruk och fritidsbebyggelse. *Kils kommun* framhåller att fritidsbebyggelsen bör hänvisas till lågproduktiv mark.

Flera remissinstanser tar upp den nya skogsvårdslagen och diskuterar betydelsen för framför allt bevarandointressena. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* betonar att möjligheterna till samutnyttjande av skogsmarken kommer att förbättras i och med utvecklingen av skogsvårdslagens hänsynsregel. Liknande synpunkter lämnas av flera skogsvårdsstyrelser.

Vissa remissinstanser är kritiska till möjligheterna att med skogsvårdslagens hjälp påverka skogsbruket. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* menar att möjligheterna att påverka utformningen av skogsbruket är mycket begränsade trots skogsvårdslagens hänsynsregler. *Svenska naturskyddsföreningen* anser att skogsvårdslagens hänsynsregler i praktiken visat sig vara tämligen uddlösa och dessutom svåra att tillämpa. Föreningen hävdar att det saknas resurser hos naturvården att utöva den tillsyn som fordras. Ibland tycks enligt föreningen inte heller det rätta intresset för att tillämpa hänsynsreglerna finnas hos de skogsvårdande myndigheterna. *Riksantikvarieämbetet* anser att skogsvårdslagen bör kompletteras med föreskrifter om hänsyn till kulturminnesvårdens intressen så som gäller för naturvårdens intressen.

Flera remissinstanser tar upp försurningens betydelse för skogsbruket. Försurningsfrågorna tas upp i avsnitt 12 om påverkan på mark- och vattenresurserna genom föroreningar.

I rapporten har beskrivits olika företeelser i skogsbruket som kan inverka på annan markanvändning. Betydelsen av de olika åtgärderna har diskuterats i remissbehandlingen. Från skogsbrukets sida hävdar man i många fall att de olägenheter som redovisas är överdrivna.

När det gäller införande av främmande trädslag finns endast få kommentarer. *Strömsunds kommun* anser att restriktiviteten bör ökas när det gäller att använda främmande trädslag i skogsbruket. *Göteborgs universitet* är däremot positivt till plantering av främmande trädslag.

Få kommentarer finns när det gäller skogsgödsling. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att skogsgödslingens konsekvenser vad gäller eutrofiering och försurning måste beaktas. Sura gödselmedel bör inte användas i försurningskänsliga områden. *Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län* hävdar att skogsgödsling på kort sikt kan lämna viktiga bidrag till landets virkesbalans, varför det är viktigt att verksamheten kan fortsätta utan alltför stora restriktioner.

När det gäller kemisk bekämpning pekar *domänverket* på att de årligen behandlade ytorna är mycket små och att behandlingen återkommer först efter 100 år. Verket jämför detta med att åkermarken behandlas årligen.

Vad beträffar traktthyggesbruket hävdar *lantbruksuniversitetet* att kalhyggen är en resursbevarande åtgärd som bl. a. motverkar försurning. När det gäller växtnäring förluster anser universitetet att dessa är obetydliga. Man delar dock uppfattningen att insektsproblemen kan vara svårbedätrade efter kalavverkning och att vissa djurarter kräver gamla skogar för sin existens.

I rapporten redovisas vissa uppgifter om skogslandskapets utveckling, bl. a. förändringar i fördelningen mellan löv- och barrskog, hämtade från en rapport från naturvårdsverket och miljödatanämnden. *Domänverket* hävdar att dessa uppgifter är missvisande och hänvisar till skogsstatistisk årsboks uppgifter om att andelen lövträd förändrats obetydligt de senaste 25 åren. Även *lantbruksuniversitetet* är kritiskt, och hävdar att andelen lövskog sjunkit obetydligt de senaste 40 åren.

4.3 Resurser för renskötsel

4.3.1 Renskötseln och den fysiska planeringen

Några remissinstanser har diskuterat renskötselns ställning i planeringen mera generellt. *Lantbruksstyrelsen* framhåller att renskötselns karaktär, de växlande naturförhållandena där den bedrivs och de olika anspråken som ställs på näringen från motstående intressen visar på behovet av mer detaljerade ställningstaganden och anvisningar till hur intressekonflikterna skall lösas med skäligt hänsynstagande till renskötseln. *Lantbruksstyrelsen* menar att de anspråk som olika motstående intressen i fjällområdet redovisar, kan vara så stora att de lokalt kan äventyra renskötseln om inte anvisningar utarbetas för en mer samlad bedömning av de samhällsintressen som motverkar renskötselintresset. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* understryker att ett utnyttjande av de naturliga förutsättningarna i fjällområdet för olika ändamål kan innebära visst intrång för renskötseln. *Länsstyrelsen* menar dock att en turistisk utveckling i fjällområdet måste till för

att ge utkomst åt de boende i området. Länsstyrelsen pekar här på behovet av att öka förståelsen för olika verksamheters beroende av markutnyttjande och att det ofta blir fråga om samexistens där man är beroende av samarbete och samförståndslösningar. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* hävdar att konflikter mellan rennäring och andra intressen ofta beror av faktorer som inte är sakligt dokumenterade. Orsaker till detta förhållande är enligt länsstyrelsen bl. a. att det saknas ett material som ger vägledning för att bedöma om konflikter föreligger. Det material som presenterats av planverket om rennäringens markanvändning ger enligt länsstyrelsen en förenklad och ibland vilseledande bild beroende på att det inte är relaterat till modern renskötsel. Länsstyrelsen understryker bl. a. vikten av att genomföra en vinterbetesinventering. Vidare föreslår man att det utarbetas utvecklingsplaner för de olika samebyarna som redovisar näringens inriktning, föreslagna anläggningar, markanvändningsanspråk etc.

4.3.2 Riktlinjer till skydd för renskötselns områden

I rapporten framhålls att det kan behöva övervägas att införa en riktlinje i en ny plan- och bygglagstiftning om att områden av väsentlig betydelse för rennäringen bör skyddas i samband med plan- och tillståndsbeslut.

Förslaget kommenteras främst av vissa länsstyrelser och företrädare för renskötseln. Flertalet remissinstanser anser att ett bättre hänsynstagande till renskötselns områden behövs och bör föranleda särskilda bestämmelser i en ny plan- och bygglag. Några kommenterar också det förhållandet att PBL-utredningen inte innehåller något förslag till riktlinjer för renskötselns områden.

Behovet av riktlinjer till skydd för renskötseln framhålls i yttranden från *kammarkollegiet*, *lantbruksnämnderna i Norrbottens och Västerbottens län* samt *Svenska samernas riksförbund*. *Lantbruksstyrelsen* har uttryckt samma uppfattning i yttrandet över förslaget till ny plan- och bygglag. *Lantbruksstyrelsen* anser det anmärkningsvärt att rennäringen och renskötselområdena inte tagits med bland bevarandeintressen av rikscharaktär i förslaget till ny plan- och bygglag. Styrelsen anser att stöd för denna uppfattning finns i bl. a. tidigare beslut i samband med den fysiska riksplaneringen. *Lantbruksstyrelsen* pekar också på att rennäringen i flera kommuners planering alltför sällan saknar en tillfredsställande behandling. Detta motiverar enligt styrelsen en statlig bevakning, genom att en särskild bestämmelse till skydd för områden av väsentlig betydelse för rennäringen införs i den nya plan- och bygglagen. *Kammarkollegiet* framhåller att renskötseln i rennäringens lagar har tillerkänts en stark ställning i förhållande till konkurrerande intressen, men noterar samtidigt att förslaget till ny plan- och bygglag inte upptar någon riktlinje om renskötseln. Kollegiet begär att frågan ses över. *Lantbruksnämnden i Västerbottens län* anser det helt nödvändigt att en riktlinje till skydd för renskötseln införs i den nya plan- och bygglagen. *Svenska samernas riksförbund* anser det häpnadsväc-

kande att förslaget till plan- och bygglag inte betraktar rennäringen som ett riksintresse.

Negativa eller tveksamma till rapportens förslag är *länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län samt länsarbetsnämnden i Västerbottens län*. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* är tveksam till behovet av skydd i planlagstiftningen för en särskild näringsgren. Erfarenheterna har enligt länsstyrelsen hittills visat att stora svårigheter kommer att uppstå vid avgränsning av olika intresseområden eftersom dessa kan variera över tiden. Rennäringens intressen tillgodoses enligt länsstyrelsen bäst i den form detta nu redovisas i kommunöversikter och markdispositionsplaner. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser med hänsyn till sysselsättningsläget i glesbygder att ytterligare opreciserade och svårtolkade bestämmelser mot annan verksamhet i speciallagstiftningar inte kan tillstyrkas.

Lantbrukarnas riksförbund och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* har i princip inga invändningar mot rennäringens behandling i rapporten, men framhåller med anledning av förslaget till riktlinjer i den nya plan- och bygglagen att även rennäringen bör bedrivas så att onödiga konflikter undviks.

4.3.3 Hänsyn till renskötseln inom skogsbruket

I rapporten framhålls att skogsbruk i stor utsträckning bedrivs i rennäringens vinterbetesmarker. Skogsbruket kommer därvid ofta i konflikt med renskötselns intressen. Det är enligt rapporten angeläget att vinterbetesmarkerna ges bättre skydd eftersom vinterbetet är en grundförutsättning för renskötseln. I rapporten föreslås att skogsstyrelsen i samråd med lantbruksstyrelsen, inom ramen för hänsynsregeln i skogsvårdslagen, meddelar föreskrifter om skogsbrukets bedrivande på platser som är av betydelse för renskötseln, såsom rastplatser, samlingsplatser, renskötselanläggningar m. m.

Förslaget att i skogsvårdslagen införa föreskrifter om skogsbrukets hänsynstagande till renskötseln har behandlats främst av berörda centrala verk och regionala myndigheter. Förslaget tillstyrks av alla remissinstanser utom en.

Rapportens förslag tillstyrks av i första hand *lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, lantbruksnämnderna i Västerbottens och Norrbottens län samt Svenska samernas riksförbund*. *Lantbruksstyrelsen* omtalar att styrelsen tillsatt en samrådsgrupp för olika frågor rörande skogsbruk och renskötsel. Samrådsgruppen har för lantbruksstyrelsen påpekat, att det samrådsförfarande som gruppen har till huvudsaklig uppgift att finna former för, försvåras av att särskilda föreskrifter för hänsynstagande till rennäringen saknas i skogsvårdslagen. *Skogsstyrelsen* framhåller att man är beredd att utreda frågan, men anser att pågående försöksverksamhet inom området i Norrbottens län och forskningsresultat från lantbruksuniversitetet bör avvaktas för att eventuellt ligga till grund för arbetet. *Lantbruksnämnden i Norrbottens län*

tens län anser att förslaget får anses vara grundläggande för att rennärings-
ens markanvändning ska kunna beaktas i enlighet med rennäringslagen.
Svenska samernas riksförbund uppger att förbundet i en särskild skrivelse
till skogsstyrelsen har påtalat nödvändigheten av föreskrifter om skogsbru-
kets hänsynstagande till renskötseln.

Det enda avstyrkandet av förslaget kommer från *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som med hänsyn till sysselsättningsläget i glesbygden anser att ytterligare opreciserade och svårtolkade bestämmelser i olika speciallagstiftningar inte kan tillstyrkas.

4.3.4 Kartläggning av vinterbetesområdena

I rapporten framhålls att den kartläggning av samebyarnas vinterbetessituation som lantbruksstyrelsen har fått i uppdrag att genomföra kommer att ge ett förbättrat underlag för att göra lämpliga avvägningar mellan skogsbrukets och rennäringsanspråk inom vinterbetesområdena.

Behovet av en kartläggning av vinterbetessituationen för renskötseln kommenteras och understryks av flera remissinstanser, bl. a. berörda centrala verk. Kommentarererna föranleds bl. a. av att resurser för att genomföra avsedda inventeringar vid tiden för remissbehandlingen inte ställts till lantbruksstyrelsens förfogande.

Behovet av kartläggning av vinterbetesmarkerna framhålls av *lantbruksstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *länsstyrelsen*, *lantbruksnämnden* och *skogsvårdssstyrelsen i Norrbottens län* samt *Svenska samernas riksförbund*. *Lantbruksstyrelsen* omtalar att styrelsen har haft i uppdrag att utföra en förstudie till en renbetesundersökning i vinterbetesområdena, och att förstudien visar att en vegetationskartering baserad på flygbildtolkning utgör det från flera synpunkter bästa utgångsmaterialet. *Lantbruksstyrelsen* anser att allmänna medel bör ställas till förfogande med hänsyn bl. a. till att flera olika intressen berörs. *Skogsstyrelsen* anser det angeläget att kartläggningen av vinterbetessituationen slutförs och att skogsbrukets behov av åtgärder samtidigt kan överblickas. Med ett sådant underlag för samråd anser skogsstyrelsen att ömsesidiga driftsanpassningar kan diskuteras bättre än idag. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att dokumentationen av renbetestillgångarna är en särskilt angelägen uppgift för att bedöma om konflikter mellan rennärning och andra intressen föreligger. *Svenska samernas riksförbund* framhåller att avsevärda arealer utomordentligt känsliga renbetesmarker berörs av det mer aktiva skogsbruk som domänverket enligt förbundet avser att bedriva. Det är enligt förbundet nödvändigt att några avverkningar inte kommer till stånd i avvaktan på föreskrifter om skogsbrukets hänsynstagande till renskötseln och att kartläggningen av vinterbetesmarkerna har genomförts.

4.3.5 Övriga frågor

I rapporten framhålls att det är angeläget att anläggningar för rekreation

och turism lokaliseras så att renskötselns intressen skadas så lite som möjligt.

Några remissinstanser har kommenterat detta. *Lantbruksstyrelsen* anser t. ex. att en fortsatt utbyggnad för att underlätta turism och rörligt friluftsliv medför störningar och intrång som sker med stöd av allemansrätten även om utbyggnaderna lokaliseras med hänsyn till renskötselns intressen. Styrelsen pekar också på olägenheter genom spridd bebyggelse. *Svenska samernas riksförbund* redovisar en liknande uppfattning.

4.4. Viltproduktion

I rapporten har viltproduktion inte betraktats som en areell näring och har heller inte tagits upp till någon särskild behandling. Detta har lett till vissa kommentarer, vilka i huvudsak går ut på att jakten bör ses som en areell näring.

Lunds universitet anser att till de areella näringar som behandlas i rapporten bör eventuellt läggas jakten, vars avkastning är fullt jämförbar med exempelvis renskötseln. *Statens naturvårdsverk* menar att viltfrågorna är helt försummade i den fysiska riksplaneringen, trots den inte föraktliga nationalekonomiska betydelsen. Detta bör enligt verket rättas till genom förbättrat inventerings- och planeringsarbete samt riktlinjer. Verket är berett att göra en närmare utredning om behövliga insatser. Även *Svenska jägareförbundet* anser att jakten borde föras in i riksplaneringen som en egen näring. Förbundet hänvisar till att avkastningen i kött enbart av den svenska älgstammen representerade ett pris på ca 470 milj. kr. jaktåret 1979/80. Därtill kommer värdet av rådjurs-, kron- och doviltstammarna. Man kan därför enligt förbundet inte förbigå hjortviltet som naturresurs i den fysiska riksplaneringen.

5 Skydd av nationella resurser för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård

5.1 Översyn av urvalet av riksintressen

I rapporten framhålls att kunskaperna om landets natur- och kulturarvet har ökat väsentligt sedan urvalet av områden av riksintresse för naturvården, kulturminnesvården och friluftslivet gjordes. De ökade kunskaperna i olika avseenden motiverar enligt rapporten en översyn av urvalet av riksintressen.

Frågan om en översyn av urvalet av riksintressen behandlas framför allt av berörda centrala verk, länsstyrelser och kommuner. Förslaget tillstyrks uttryckligen av flertalet remissinstanser. Något avstyrkande finns inte.

Förslaget tillstyrks uttryckligen främst av *riksantikvarieämbetet*, *lant-*

bruksstyrelsen, ett knappt 10-tal länsstyrelser, flera kommuner, Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges skogsägareföreningars riksförbund samt Svenska naturskyddsföreningen. Riksantikvarieämbetet anser det viktigt att urvalet av kulturminnesvårdens intressen ses över. Lantbruksstyrelsen anser det väsentligt att bevarandointressena blir bättre redovisade och avgränsade än vad som nu är fallet, och tillstyrker därför en översyn. Länsstyrelsen i Östergötlands län menar att det ökade kunskapsunderlaget gör det motiverat att se över urvalet av områden som bör betecknas som riksintressanta för naturvård och kulturminnesvård. Länsstyrelsen i Älvsborgs län framhåller att en översyn behövs, och att samtidigt definitionen av riksintresse bör omprövas för att undvika att områden som inte är av riksintresse men inte heller enbart är av lokalt intresse ska försummas i skyddsarbetet. Länsstyrelsen i Västerbottens län framhåller att riksintressena för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård har preciserats och kartlagts närmare, och att det därför nu är motiverat med en översyn av urvalet – dels för att utesluta vissa objekt, dels för att införa vissa nyfunna värdefulla områden. Luleå kommun menar att frågan om vilka områden som ska vara av riksintresse och deras omfattning ständigt måste omprövas. Ulricehamns kommun anser det viktigt att de riksintressanta områdena ses över och att begreppet riksintresse ges en definition som svarar mot ett ekologiskt tänkande. Kommunen menar också att satsningarna på skydd av naturmiljön framstår som mycket blygsamma jämfört med andra investeringar i samhället, varför en ökning av insatserna bör göras. Svenska naturskyddsföreningen finner en översyn i högsta grad nödvändig, men framhåller samtidigt att urvalskriterierna behöver ses över. Nya aspekter på naturmiljön måste tas upp, rörligheten i urvalet bör vara större, begreppet riksintresse bör ges en ny definition och riksintressena bör närmare kopplas till den ekologiska grundsynen, hävdar föreningen.

Några remissinstanser föreslår tidpunkt för översynen. Riksantikvarieämbetet föreslår för kulturminnesvårdens del att översynen sker i anslutning till upprättandet av regionala kulturminnesvårdsprogram. Länsstyrelsen i Östergötlands län förordar en översyn under hösten 1982.

Statens naturvårdsverk tar inte direkt ställning för en översyn, men anger att en systematisk översyn och precisering av riksintressen för naturvård och friluftsliv pågår vid verket. Verket menar att det i de naturgeografiska regioner där inventeringar genomförts finns förutsättningar för en sakligt grundad översyn. Det stora behov av inventeringar som påtalades 1977 kvarstår dock enligt verket.

5.2 Särskilt utsatta naturtyper

5.2.1 Allmänt

Rapporten anger att vissa naturtyper mer än andra är utsatta för anspråk på att få utnyttjas för skilda ändamål, exempelvis skogs- och energiproduk-

tion. Det gäller bl. a. våtmarkerna, naturskogen och ädellövskogen. Som en följd av att vissa naturtyper har minskat i omfattning har enligt rapporten bl. a. en del djurarter fått väsentligt försämrade livsmiljöer. Vissa arter är direkt utrotningshotade.

Urvalet av särskilt utsatta naturtyper har som regel tillstyrkts eller lämnats utan erinran. *Svenska naturskyddsföreningen* anser dock att de grunda havsvikarna som förekommer framför allt i Bohuslän också hör till de särskilt utsatta naturtyperna. De är av stor betydelse för fiskproduktionen och mycket viktiga rast- och provianteringslokaler för sjöfågel, men hotas bl. a. av fritidsbebyggelse och därtill hörande båthamnar. *Aktion Skånemiljö* menar att skyddsplanteringen i odlingslandskapet bör betraktas som en hotad naturtyp.

5.2.2 Våtmarker

I rapporten anges att beslutet om riktlinjer för skogspolitiken m. m. innebär att skyldighet införs att anmäla våtmarksdikning via skogsvårdsstyrelserna till länsstyrelsen för samråd. Detta ger bättre möjlighet än f. n. att följa utvecklingen och att göra ingripande i de fall naturvårdsvärden är hotade. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att anmälningsplikten inte ger länsstyrelsen tillräckliga möjligheter att bedöma dikningarnas effekt i naturmiljön. Anmälningstiden om två månader är enligt länsstyrelsen för kort för att det med nuvarande resurser skall vara möjligt att göra en allsidig bedömning av effekterna. *Uppsala universitet* redovisar en liknande uppfattning, och framhåller bl. a. att anmälningsplikten bara gäller dikning i samband med skogsbruk. Vidare menar universitetet att rättsläget är oklart vad gäller vilka åtgärder som länsstyrelsen kan kräva vid ett samråd. *Lantbrukarnas länsförbund i Kronobergs län* har en annan syn, och anser att länsmyndigheten i samrådet dikterar villkoren för markägaren och sedan utdömer vite om markägaren inte är av samma uppfattning.

Behov av mer kunskap om våtmarkerna framhålls av främst *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelserna i Uppsala, Kristianstads och Jönköpings län* samt *Svenska naturskyddsföreningen* och *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. *Naturvårdsverket* anser bl. a. att en förutsättning för att bestämmelserna om anmälningsplikt för våtmarksdikning ska fungera tillfredsställande är ökad kunskap om våtmarkerna. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att de ökade anspråken på våtmarkerna motiverar bättre kunskap för avvägningar mellan olika anspråk och skyddsbehovet. Länsstyrelsen anser det därför angeläget att naturvårdsverkets våtmarksinventering genomförs snabbt. *Svenska naturskyddsföreningen* understryker behovet av att pågående inventeringar påskyndas och förankras på länsnivå. Som riktlinjer i fysisk riksplanering anser föreningen bör gälla att alla våtmarksområden som omfattas av våtmarkskonventionen ska skyddas från bebyggelse och annan exploatering.

5.2.3 Ädellövskog

Uppgifterna i rapporten om arealen ädellövskog och dess lokalisering har kommenterats av flera remissinstanser, bl.a. *skogsstyrelsen*, *lantbruksuniversitetet* samt *länsstyrelserna i Södermanlands, Blekinge och Hallands län*. Genomgående framhålls att de uppgifter som rapporten grundas på inte är tillförlitliga och inte ger någon säker bild av förekomsten.

Ädellövskogens betydelse tas upp i yttranden från *riksantikvarieämbetet*, *Lunds universitet*, *Göteborgs universitet*, *länsstyrelserna i Blekinge, Skaraborgs och Västmanlands län* samt *Svenska naturskyddsföreningen*. *Riksantikvarieämbetet* anser t.ex. att ädellövskogen har ett betydande kulturminnesvårdsintresse som miljöskapande element och som exempel på äldre markutnyttjande, speciellt i vissa äldre slotts- och herrgårdslandskap. *Lunds universitet* anser att ädellövskogen har en stor ekologisk betydelse. *Länsstyrelsen i Blekinge län* anser att en kraftig minskning av ädellövskogsarealen inverkar negativt på kulturlandskapet, landskapsbildningen, florans och faunan. Minskningen kan enligt styrelsen få vittgående ekologiska följder genom försämrade markförhållanden och därmed bidra till ökad försurning av mark och vatten. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* konstaterar att ädellövskogen är ett viktigt inslag i kulturlandskapet i Mälardalen. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* omtalar att lövskogen har stor utbredning på sluttningarna av länets platåberg. Lövskogarna har enligt länsstyrelsen delvis betydande naturvärden och stor ekologisk betydelse, bl.a. genom att vara livsmiljö för vissa till naturtypen knutna djurarter. Även *Svenska naturskyddsföreningen* anser att de kvarvarande ädellövskogarna är omistliga ekosystem, som rymmer en lång rad växter och djur vilka är bundna till naturtypen.

Behovet av skydd för ädellövskogen framhålls i yttranden från bl.a. *domänverket*, *Lunds universitet*, *länsstyrelsen i Malmöhus län*, *Svenska naturskyddsföreningen* och *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. *Domänverket* anser t.ex. att särskilda insatser behövs för att bevara återstående ädellövskogar i landet. Berörda arealer är enligt verket så begränsade att de är av ringa betydelse för skogsbruket. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* understryker behovet av ett snabbt skydd för ädellövskogen. *Länsstyrelsen* har noterat att en ökad avverkning av ädellövskog pågår i länet, vilket enligt styrelsen kan ha ett samband med naturvårdsverkets pågående utredning om utökat skydd för ädellövskogen. *Skogsstyrelsen* framhåller att ett bevarande av ädellövskogen i landet kräver också unga bestånd av ädellövskog. Liknande synpunkter har *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*, som anser att en rejäl satsning på föryngring av lövskog måste komma igång snarast eftersom den kvarvarande skogen är gammal. Föreningen föreslår statliga bidrag för lövskogsdrift, utbildning i lövskogsodling samt lövskogsforskning.

Behovet av en översyn av lagstiftningen för att ge skydd åt ädellövsko-

gen tas upp av högskolan i Växjö, länsstyrelserna i Blekinge, Göteborgs och Bohus och Västmanlands län, Svenska naturskyddsföreningen samt Sveriges fältbiologiska ungdomsförening. Länsstyrelsen i Blekinge län anser att sannolikt kan ädellövskogen inte bevaras i tillfredsställande omfattning såvida inte särskild skyddslagstiftning införs. Länsstyrelsen i Västmanlands län menar att en översyn av lagstiftningen behövs för att reglera slutavverkning och överföring till granskog. Svenska naturskyddsföreningen anser att det bör införas tillståndsplikt för avverkning av ädellövskog. Sveriges fältbiologiska ungdomsförening föreslår att bokskogslagen kompletteras med ett skydd för övriga lövträd och att ett åtgärdsprogram upprättas för att öka möjligheterna till lövskogsodling. Negativa till en särskild skyddslagstiftning för ädellövskogen är *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*, som i stället vill ha en stimulans av lövskogsbruket.

Enligt rapporten är det angeläget att länsstyrelserna utnyttjar möjligheterna till samråd om eventuella avverkningar enligt 20 § naturvårdslagen (NVL). Olika meningar föreligger om betydelsen av sådant samråd. *Riksantikvarieämbetet* delar den uppfattning som kommer till uttryck i rapporten. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser däremot att som ett någorlunda stabilt skydd för ädellövskogen är samrådsskyldigheten enligt 20 § NVL helt otillräcklig. *Uppsala universitet* har en liknande uppfattning och menar att samråd endast är ett instrument för att länsstyrelsen skall få information. Reglerna i NVL hindrar vanligen skydd och bevarande utom vad gäller små arealer, såvida man inte bildar naturreservat och betalar ersättning.

5.2.4 Naturskog

Uppgifterna i rapporten om arealen naturskog och dess förekomst i olika delar av landet kommenteras av några remissinstanser, bl. a. *skogsstyrelsen* samt länsstyrelserna i Blekinge och Hallands län. I yttrandena framhålls att de uppgifter som rapporten bygger på är osäkra.

Behovet av skydd för naturskogen framhålls i yttranden från *naturhistoriska riksmuséet*, högskolan i Karlstad, *Lunds universitet*, länsstyrelserna i Jönköpings och Blekinge län, *Falkenbergs*, *Halmstads*, *Laholms* och *Varbergs kommuner* samt *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. *Naturhistoriska riksmuséet* framhåller att det fordras snabba beslut om skyddsåtgärder för naturskogen. Det bör enligt muséet t. v. krävas stopp för avverkning. Länsstyrelsen i Jönköpings län framhåller att naturskogen generellt har högt skyddsvärde. Länsstyrelsen i Blekinge län anser att det är en mycket väsentlig naturvårdsuppgift att bevara representativa naturskogar. Särskilt pekar länsstyrelsen på sådana naturskogar som i ringa grad har påverkats av människans åtgärder och som därför utgör naturliga skogsekosystem. I södra Sverige är sådana bestånd sällsynta.

Behov av särskild lagstiftning för att, åtminstone temporärt, skydda

naturskogen tas upp av *naturhistoriska riksmuséet* och *länsstyrelsen i Kopparbergs län*. *Naturhistoriska riksmuséet* anser att det behövs ett stopp för avverkning tills kunskaperna om naturskogen blivit bättre. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* har liknande synpunkter.

Liksom beträffande ädellövskogen finns det kritiska uppfattningar om samrådsförfarandets betydelse för att skydda skogen. Kritiska synpunkter har kommit från *länsstyrelserna i Jönköpings, Blekinge, Hallands och Kopparbergs län*. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser t. ex. att det krävs reservat för att kunna bevara naturskog. *Länsstyrelsen i Blekinge län* redovisar en liknande uppfattning. *Länsstyrelsen i Hallands län* framhåller att 20 § NVL i huvudsak bara ger möjlighet att följa utvecklingen, men tycker ändå att den bör utnyttjas. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* finner det mindre meningsfullt att samråda enligt 20 § NVL när avverkningar är aktuella, eftersom de krav som kan ställas inte kan tillgodose naturvärdena.

5.2.5 Fjällnära skog

Det finns olika uppfattningar bland remissinstanserna när det gäller naturvärdena hos den fjällnära skogen, vilket hot den är utsatt för och vilket skyddsbehov som föreligger. Till dem som uttrycker farhågor för att väsentliga naturvårdsintressen kan komma att skadas hör *kammarkollegiet, länsstyrelsen i Kopparbergs län* och *Göteborgs universitet*. *Kammarkollegiet* framhåller att det i ett skogsbruk inom fjällområden med svårförnygrad skog kan bli fråga om åtgärder som hyggesplöjning och plantering av främmande trädslag. Detta skulle komma i konflikt med rennärning, naturvård och friluftsliv. Kollegiet är därför avvisande till sådant skogsbruk. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att ett skogsbruk i fjällområden med svårförnygrad skog skulle innebära stor risk för att skog avverkas i områden som bör bevaras med hänsyn till bl. a. naturvårdens och friluftslivets intressen. *Länsstyrelsen* anser därför att styrelsen bör ges resurser att kartlägga naturvärdena i området mellan gränsen för svårförnygrad skog och utlagda reservat. *Göteborgs universitet* understryker behovet av varsamhet vid avverkning i nordsvenska områden med svårförnygrad skog.

Övervägande negativa till att begränsningar införs när det gäller skogsbruket i de fjällnära områdena är *länsstyrelsen i Västerbottens län, skogsvårdsstyrelserna i Jämtlands och Norrbottens län, länsarbetsnämnden i Västerbottens län* samt *Storumans kommun*. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anger att de fjällnära barrskogarna kan bli föremål för skogsbruk, men anser inte att det behövs några restriktioner utöver skogsvårdslagens bestämmelser. *Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län* anser att det inte finns några sakliga motiv för att bevara hela de berörda arealerna. Bevarandointressena bör på många håll ges en framskjuten ställning, men därutöver bör enligt *länsstyrelsen* klarläggas hur hela området på bästa sätt kan

hanteras på kort och lång sikt. *Storumans kommun* hävdar att någon ny lagstiftning beträffande skogsbruket i de fjällnära områdena inte behövs. Särskilda lagregler skulle enligt kommunen kunna medföra svårigheter för dem som bor och arbetar i området.

5.3 Särskild lagstiftning för skydd av kulturmiljöer

I rapporten konstateras att en ökad samordning mellan naturvården och kulturminnesvården är angelägen bl. a. i samband med bildande av naturreservat och naturvårdsområden. För de fall där naturvårdsintresset är otillräckligt för att utnyttja naturvårdslagen, fordras enligt rapporten en särskild lagstiftning med möjlighet att bilda kulturresevat eller kulturminnesvårdsområden.

Förslaget att införa en särskild lagstiftning med möjlighet att bilda kulturresevat eller kulturminnesvårdsområden behandlas främst av berörda centrala verk, länsstyrelserna, vissa kommuner och några organisationer. Flertalet av de instanser som tagit upp frågan tillstyrker rapportens förslag, men vissa avstyrkanden finns.

Rapportens förslag tillstyrks av *riksantikvarieämbetet*, *Uppsala universitet*, *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro, Gävleborgs och Västerbottens län, Luleå, Laxå, Söderköpings, Växjö och Gävle kommuner, Kungl. vetenskapsakademien, LO-distriktet i Stockholms län och Svenska föreningen för byggnadsvård*. *Riksantikvarieämbetet* framhåller att det behövs ett lagrum för att skydda sådana miljöer, där det kulturhistoriska värdet främst gäller helheten och inte de enskilda byggnaderna eller anläggningarna i sig. För de miljöer där naturvårdslagen är tillgänglig bör emellertid denna användas. *Länsstyrelsen i Stockholms län* tillstyrker en särskild lagstiftning för kulturminnesvården. *Länsstyrelsen i Örebro län* finner det otillfredsställande att kulturminnesvården för att kunna bevaka sina intressen i större samlade miljöer tvingas utnyttja naturvårdens lagstiftning och resurser. Styrelsen stöder därför förslaget i rapporten. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* framhåller att naturvårdslagen, byggnadslagen och annan lagstiftning ofta är otillräcklig för att ge värdefulla kulturbygder erforderligt skydd mot förändringar. *Länsstyrelsen* understryker därför behovet av lagstiftning för att bilda kulturresevat eller kulturminnesvårdsområden.

Några av de remissinstanser som tillstyrker behovet av förbättrad lagstiftning pekar på möjligheterna att med den föreslagna nya plan- och bygglagen ge ett skydd för kulturmiljöer. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* menar således att bristerna i dagens kulturminnesvårdslagstiftning medför att vissa landskapspartier i länet inte blir säkerställda i erforderlig omfattning. Förslaget till ny plan- och bygglag skulle enligt länsstyrelsen kunna

förbättra situationen på sikt. I avvaktan på plan- och bygglagens ikraftträdande bör emellertid enligt länsstyrelsen övervägas någon form av interimistisk konstruktion. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att möjligheterna till skydd av kulturhistoriskt värdefulla områden och miljöer behöver förbättras väsentligt. Styrelsen menar att förslaget till ny plan- och bygglag skulle kunna tillgodose behovet. *Gävle kommun* önskar också bättre skyddsmöjligheter, och anser att dessa bör ingå i plan- och bygglagens regelsystem.

Förslaget till särskild lagstiftning till skydd för kulturmiljöer avstyrks av främst *lantbruksstyrelsen, länsstyrelsen i Västernorrlands län* samt *Varbergs, Falkenbergs, Halmstads* och *Laholms kommuner*. *Lantbruksstyrelsen* avstyrker förslaget dels med hänsyn till att uppdraget till lantbruksstyrelsen, naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet att se över samarbetet mellan länsstyrelser och lantbruksnämnder inte har slutförts, dels därför att konsekvenserna för jordbruket av den föreslagna lagstiftningen inte har utretts. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* omtalar att erfarenheten i länet är att naturvårdslagens skyddsinstitut går att tillämpa även när skyddsvärda områden till stora delar innehåller bebyggelse. Ur länets synvinkel är det därför inte helt nödvändigt med en särskild lagstiftning. Tillägg om kulturminnesvård i naturvårdslagen skulle enligt länsstyrelsen vara tillräckligt och dessutom lättare att genomföra. *Varbergs, Falkenbergs, Halmstads* och *Laholms kommuner* anser att det bör gå att ordna kulturminnesvårdsområden och kulturresevat utan att skapa ny lagstiftning.

5.4 Skydd av vissa odlingsbygder

I rapporten understryks att det i bl.a. vissa odlingsbygder behövs ett skydd mot förändringar av landskapets karaktär. Det är enligt rapporten angeläget att länsstyrelserna föreslår vilka åtgärder som behöver vidtas med stöd av byggnadslagen, naturvårdslagen och annan lagstiftning för att områdena skall erhålla erforderligt skydd mot förändringar.

Behovet av skydd mot förändringar av landskapets karaktär inom vissa odlingsbygder har främst diskuterats av vissa centrala verk, länsstyrelser och organisationer. Rapportens förslag tillstyrks som regel eller lämnas utan erinran.

Rapportens förslag att det behövs ett skydd mot förändringar av landskapets karaktär i vissa odlingsbygder tillstyrks av främst *Göteborgs universitet, länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Bohus* och *Skaraborgs län, lantbruksnämnden i Jämtlands län, Falköpings kommun* och *Svenska naturskyddsföreningen*. *Länsstyrelsen i Stockholms län* framhåller att i flera av kulturminnesvårdens intresseområden i jordbruksbygderna finns samtidigt intressen för friluftsliv och naturvård. *Länsstyrelsen*

har börjat ett arbete med att avgränsa sådana områden som behöver ett skydd. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* konstaterar att en odlingsbygd ständigt förändras i takt med de jordbrukspolitiska och ekonomiska villkoren. Ändrad eller utebliven hävd, borttagande av brukningshinder och sammanläggning av enheter leder till kraftiga förändringar i kulturlandskapet. Länsstyrelsen menar dock att en varsam rationalisering av åkermarken kan fortsätta utan att mångformigheten i landskapet går förlorad. Förändringar utan samband med de areella näringarna, t. ex. kraftledningsdragning, energiskogsodling och vindkraftproduktion bör emellertid undvikas. *Falköpings kommun* är positiv, men framhåller att en förutsättning är att en levande jordbruksbygd inte elimineras. Det fordras enligt kommunen ett levande jordbruk för att bibehålla landskapets karaktär. Det fordrar vidare information om befintliga värden och olika stödformer för landskapsvård, upprustning av kulturhistoriska byggnader m. m. *Svenska naturskyddsföreningen* anser det mycket angeläget med ett skydd för vissa odlingsbygder.

Från flera remissinstanser finns positiva kommentarer utan uttryckligt tillstyrkande av förslaget. Det gäller främst *riksantikvarieämbetet* och *länsstyrelserna i Östergötlands, Kopparbergs och Jämtlands län*. *Riksantikvarieämbetet* framhåller bl. a. att bevarande av karaktärslandskap blir en allt viktigare uppgift för att möta en utveckling med storskaliga tekniska system och nya arealkrävande former för energi- och mineralutvinning. Ämbetet pekar vidare på länsstyrelsens roll att vidta åtgärder för att hindra förändringar. Detta är enligt ämbetet ett komplicerat arbete, och därför bör regeringen uppdra åt ämbetet, naturvårdsverket och planverket att bl. a. utarbeta riktlinjer för hur samordningen på regional och kommunal nivå skall gå till.

Vad gäller urvalet av områden finns flera förslag till kompletteringar av rapportens urval. *Länsstyrelsen i Blekinge län* vill komplettera med Blekinge skärgård samt kust- och mellanbygden i Blekinge län. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* framhåller Hjälmarebygden som lika skyddsvärd som Mälabygden. *Göteborgs universitet* vill komplettera med områden med traditionellt småjordbruk inom t. ex. delar av Småland.

Negativa till förslaget till särskilt skydd för vissa odlingsbygder är *Udevalla kommun* och *Lantbrukarnas länsförbund i Stockholms län*. *Udevalla kommun* är tveksam till rapportens förslag av flera skäl. Kommunen anser t. ex. att det är fel att konservera landskapet till 1980-talets förhållanden. Bärkraftiga jord- och skogsbruk fordrar enligt kommunen bl. a. fortsatt teknisk utveckling. Nya lösningar inom energiförsörjningen kan också förändra landskapet. Kommunen pekar också på bristen på ekonomiska resurser för att få en erforderlig utveckling till stånd. *Lantbrukarnas länsförbund i Stockholms län* menar att förändringarna inom jordbruket inte leder till så stora förändringar i landskapet att karaktären avsevärt förändras.

5.5 Hänsyn till riktlinjerna för hushållning med mark och vatten vid statlig stödgivning

Rapporten konstaterar att på regional nivå administreras den statliga stödverksamhet som har till uppgift att vara ett näringsstöd eller ett stöd till jord- och skogsbruket, turism och rekreation samt medel till beredskapsarbeten för landskapsvård, upprustning av kulturhistoriska byggnader och iordningställande av fornminnesområden. Behandlingen av ärenden av denna typ har karaktären av kreditprövning eller sysselsättningsstödjande åtgärder för att åstadkomma eller bygga under en önskvärd regional struktur. Det är enligt rapporten angeläget att stödet så långt som det är möjligt används så att även strävandena i den fysiska riksplaneringen vad gäller säkerställande och vård av riksintressanta objekt och områden för naturvärden, friluftslivet och kulturminnesvärden understöds.

Rapportens förslag om användning av näringsstödet så att även strävandena i den fysiska riksplaneringen tillgodoses får genomgående ett positivt mottagande. Endast en remissinstans avstyrker förslaget.

Förslaget tillstyrks av främst *riksantikvarieämbetet, lantbruksstyrelsen, länsstyrelserna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Örebro, Jämtlands och Västerbottens län, Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Svenska naturskyddsföreningen* samt *Svenska föreningen för byggnadsvård*. *Riksantikvarieämbetet* anser hänsynstagandet önskvärt från kulturminnesvårdssynpunkt. Det bör också enligt ämbetet vara möjligt att genom en mer utvecklad sektorsamverkan nå fram till stödgivning inom jordbruket som aktivt främjar kulturminnesvårdens intressen. *Lantbruksstyrelsen* framhåller att arbetskraft och maskiner som finns inom jordbruket i många fall till en låg kostnad kan användas för vård och säkerställande av för bevarandebeståndet värdefulla områden och objekt. Detta bör enligt styrelsen kunna ske till nytta för både jordbruket och bevarandebeståndet. Det statliga stödet till jordbruket kan dock enligt styrelsen användas för att understödja bevarandebeståndet endast om det överensstämmer med stödets grundläggande syfte. *Länsstyrelsen i Örebro län* menar att det är rimligt att hänsyn tas till riktlinjerna för hushållning med mark och vatten vid fördelning av statlig stöd. En konsekvens härav är enligt länsstyrelsen att de författningar som reglerar olika stödformer ändras och att ett hänsynstagande skrivs in i dessa. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser det riktigt att de statliga stöd som utgår till sysselsättning inom en bygd eller en ort också kan utgå till beredskapsarbeten rörande landskapsvård och upprustning av kulturhistoriska byggnader m.m. Bevarandebeståndet får dock enligt förbunden inte råda generellt om detta alltför mycket strider mot de areella näringarnas intressen. *Svenska naturskyddsföreningen* menar att så långt det går bör reglerna för samhällets olika stödformer utformas så att de förstärker – och i varje fall inte motverkar – riksplaneringens intentioner.

Ett par lantbruksnämnder ställer sig avvisande till rapportens förslag. *Lantbruksnämnden i Stockholms län* anser att samrådet mellan länsstyrelse och lantbruksnämnd i stödärenden redan är väl utvecklat. Nämnden pekar också på att i förordningen om rationaliseringsstöd finns föreskrifter om bl. a. att naturvårdsintressena allmänt ska beaktas i lantbruksnämndens ställningstagande. *Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län* inser att viss hänsyn måste tas till vård av riksintressanta objekt och områden för naturvård. Nämnden anser dock att det grundläggande syftet med stödet är att tillgodose näringens fortbestånd och utveckling. Att genom åtgärder i samband med statligt stöd skydda den nuvarande karaktären mot förändringar finner nämnden varken möjligt eller nödvändigt.

5.6 Övriga frågor

5.6.1 Naturvård

Vissa kommentarer föreligger kring hur naturvården har behandlats i rapporten. *Göteborgs universitet* anser att behandlingen är för knapphändig. Bl. a. efterlyser man sammanfattningar och utvärderingar av nytillkommet material under 1970-talet. Universitetet framhåller även att inventering, kartering och värdering av från naturvetenskaplig synpunkt skyddsvärda områden är långt ifrån slutförd. *Lunds universitet* anser att rapporten inte tillräckligt ingående behandlar floran, vilken är i behov av minst lika starkt skydd som faunan. Universitetet framhåller även vikten av att, såväl vad beträffar växter som djur, bevara tillräckliga populationer och arealer för att nå ett skydd på lång sikt. Också *Kungl. vetenskapsakademien* framhåller behovet av skydd för floran.

Flera remissinstanser tar upp problem i samband med skydd och vård av värdefulla naturområden. *Vetenskapsakademien* anser att det borde kunna gå lättare att skydda naturområden på statligt eller kommunalt ägd mark. Få saker har emellertid enligt akademien visat sig svårare än att få olika statliga myndigheter med förvaltningsansvar för skog och jord att komma överens i naturvårdsärenden. *Domänverket* framhåller bristen när det gäller vård och förvaltning av skyddade områden. Verket påpekar att anslagen till vård och förvaltning inte alls följer takten för inrättande av nya objekt. Regering och riksdag måste ta ställning till hur stora arealer vi har råd att inte bara avsätta utan också sköta, menar verket. Liknande synpunkter framförs av *Svenska naturskyddsföreningen*, som pekar på att resurserna för vård och förvaltning särskilt av kulturlandskap endast nödortoftigt uppfyller skötselplanernas intentioner. Föreningen anser att förtroendet för naturvården sjunker om inte säkerställda miljöer sköts på ett riktigt sätt. Flera kommuner behandlar den långsamma takten i säkerställandearbetet.

Några remissinstanser har berört möjligheterna till samverkan mellan naturvården och kulturminnesvården i säkerställandearbetet. *Riksantikva-*

rieämbetet omtalar att ämbetet tillsammanas med naturvårdsverket har en arbetsgrupp för att samordna inventerings- och planeringsarbetet inom natur- och kulturminnesvård. Här behandlas bl. a. gemensamma frågor när det gäller kulturlandskapets skötsel och vård. *Svenska naturskyddsföreningen* framhåller att värden och skyddet av kulturlandskapet är en lika stor angelägenhet för kulturminnesvärden som naturvärden. Det är därför angeläget med gemensamma inventeringsinsatser och bättre kriterier för urval av representativa kulturlandskap.

5.6.2 Friluftsliv

Uppfattningarna om friluftslivets behandling i rapporten varierar. *Riksidrottsförbundet* och *landstinget i Malmöhus län* är positiva till behandlingen i rapporten. Kritik riktas från bl. a. *länsstyrelsen i Kronobergs län*, som anser att rapporten inte tillräckligt har behandlat behovet av goda rekreationsmiljöer i närheten av tätorterna.

Flera remissinstanser tar upp frågor kring båtlivet. Behov av en viss planering och reglering framförs i flera yttranden. *Enköpings kommun* efterlyser en översiktlig planering med regler för utbyggnad av hamnar och riktlinjer för reglering av båttrafik i natursköna och fågelrika områden. Kommunen finner det svårt att själv föra fram sådana riktlinjer i översiktliga planer och önskar att staten tar upp problematiken. *Västerås kommun* anser att båtlivet ställer stora krav på kommunen vad gäller hamnar, vägar och service. En regional planering för båtlivet behövs enligt kommunen. *Örnsköldsviks kommun* menar att statliga insatser behövs för att ta emot ett ökat båtliv. Konflikter med andra intressen har behandlats i en del yttranden. *Lunds universitet* menar att båtlivets omgivningspåverkan är ett viktigt problem. Man nämner störande effekter av intensivt båtliv inom grunda vattenområden, miljöproblem till följd av giftiga vattenfärger etc. och störande ingrepp i strandområden i samband med anläggning av nya hamnar. I södra Sverige ter det sig enligt universitetet ytterst svårt att tillgodose behovet av hamnar utan mycket störande ingrepp i strandzonen. *Fiskenämnden i Göteborgs och Bohus län* framhåller att småbåtlivet har försämrat villkoren för fisket. Särskilt pekar nämnden på problem i samband med muddring och muddertippning, som helt förstör eller försämrar fiskeplatser och näringsproduktion. Den fria förtöjningen av småbåtar utgör enligt nämnden också ett allvarligt hinder för fisket vid kusten. *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* anser att föreskrifter om buller, hastigheter, vattenskidåkning, fågelskyddsområden m.m. inte efterlevs. Föreningen menar att man bör överväga möjligheterna att begränsa motorstyrkor och att hänvisa båtlivet till lämpliga sjöar.

När det gäller fritidsfiske riktas kritik mot rapportens knapphändiga behandling bl. a. av *fiskeristyrelsen* och *länsstyrelsen i Södermanlands län*. *Fritidsfiskarnas riksförbund* anser det förvånansvärt att utredningen inte närmare har försökt att analysera fritidsfisket och dess problemställningar.

Landstinget i Uppsala län framhåller att fritidsfiske är en stor turistattraktion i de primära rekreationsområdena. Landstinget anser att en året-runtturism i Mälaren är möjlig med fiske som bas. Det saknas emellertid uthyrningsbåtar, hamnplatser och övernattningsmöjligheter. *Högskolan i Växjö* anser att rapporten borde tagit upp problemen med utslagning av inhemska fiskarter och utplantering av s.k. ädelfisk. De allvarliga störningar i den biologiska balansen det blir frågan om, motiverar enligt högskolan någon form av lagreglering.

6 Industrieresurser

6.1 Synpunkter på behandlingen av vissa industrifrågor i den fysiska riksplaneringen

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens behandling av industrin i den fysiska riksplaneringen. Allmänna synpunkter på rapportens behandling av industrins lokaliseringsanspråk etc. lämnas av *statens naturvårdsverk*, *Lunds universitet*, *Tekniska högskolan i Stockholm*, *länsstyrelsen i Västmanlands län*, *Nässjö* och *Timrå kommuner*, *landstinget i Östergötlands län*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *Sveriges industriförbund*, *Kooperativa förbundet* och *Landsorganisationen i Sverige (LO)*.

Statens naturvårdsverk delar i huvudsak rapportens uppfattning vad beträffar lokaliseringsanspråk, men pekar på att en utbyggnad av befintliga industrier i vissa fall kan leda till en diskutabel tillväxt av vissa anläggningar som ursprungligen lokaliserats till en plats som visat sig vara olämplig bl. a. med avseende på utsläpp av olika föroreningar. Det är därför enligt verket inte självklart att all produktionsökning i framtiden bör tillåtas ske vid redan etablerade industrier. Etableringar vid lägen med nedlagd industri bör enligt verket kunna ske om läget för den aktuella verksamheten inte är olämpligt med hänsyn till miljö- och naturskyddsintressena. Det är enligt verket möjligt att många industrier skulle kunna lokaliseras till fler än de orter som rapporten har studerat eftersom inte alla industrityper kräver samtliga de specifika lokaliseringsförutsättningar som i vanliga fall förknippas med miljöstörande industri, s.k. FRP-industri. Verket delar rapportens uppfattning att vissa lokaliseringsfaktorer på sikt kommer att få mindre betydelse allt efter som industriella processer och miljöteknik förbättras. Även *Tekniska högskolan i Stockholm*, *Timrå kommun*, *Kooperativa förbundet* och *Sveriges industriförbund* anser att industrins fortgående arbete med att minska föroreningsutsläppen kan leda till att etablering av FRP-industri kan ske friare.

Även *Ingenjörsvetenskapsakademien* framhåller att förändrade tillverkningsprocesser och förbättrade reningsmetoder kan föranleda friare hantering vid lokaliseringsprövning eller eventuellt medföra att sådan prövning

inte erfordras. Akademien anser det angeläget att dessa frågor närmare studeras och att metoder utvecklas som kan minska negativa effekter på mark och vatten och ökar möjligheterna att tillvarata naturresurserna på ett sätt som ökar välfärden. Till följd av den osäkerhet man upplevt i fråga om branschernas utveckling har bedömningarna i flera fall inte utsträckts längre än till ca tio års sikt. Med hänsyn till de långa ledtider m. m. som gäller kan man ifrågasätta värdet av ett sådant utredningsmaterial. Ingenjörsvetenskapsakademien anser vidare att det begränsade konventionellt branschorienterade synsätt som anlagts är tveksamt även med hänsyn till att dessa bedömningar bör utgöra underlag för en samlad analys av långsiktiga krav på och konsekvenser för hushållningen med mark och vatten. Även *Kumla kommun* och *TCO* betonar att FRP-industrins behandling i den fysiska riksplaneringen bör vara långsiktig och inte påverkas av kort-siktiga bedömningar i samband med konjunktursvängningar.

Sveriges industriförbund konstaterar i likhet med rapporten att osäkerheten om lokaliseringsanspråken för framtida nyanläggningar och utbyggnader är betydande. Erfarenheterna från industriutvecklingen under 1970-talet pekar enligt förbundet på att förändringar i konkurrens- och marknadsförutsättningar kan inträffa med relativt kort varsel inom betydande delar av en industribransch eller produktionsgrupp. Det är enligt industriförbundet självfallet viktigt att industrins möjligheter till anpassning underlättas, vilket också ställer krav på flexibilitet i samhällets planering. Den fysiska riksplaneringen blir emellertid enligt förbundet lätt en planering för oföränderlighet. Förbundet understryker samtidigt betydelsen av att framtida nyetableringar och utbyggnader av FRP-industri kan ske på orter som ger goda förutsättningar för verksamheten. Förbundet har i sak ingen erinran mot utredningens belysning av olika lokaliseringsfaktorerets betydelse för etablering av FRP-industrier. För åtskilliga av dessa industrier är också enligt förbundet kostnaderna för transport av råvaror och färdigvaror m. m. av större betydelse än för industrin i genomsnitt varför avståndet till råvarukällor och avsättningsmarknader påverkar valet av lokaliseringsort. Det understryker enligt förbundet betydelsen av att sådana områden hålls öppna för denna typ av industrier. Det är samtidigt angeläget att etablering och utbyggnad inte onödigtvis försvåras eller hindras genom rigorösa krav på miljöskyddsåtgärder och omfattande och tidskrävande kontroller etc.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anser att den fysiska riksplaneringens roll bör begränsas till att definiera utbyggnadshetingelserna på olika orter och för olika anläggningar, precisera lägen för vissa typer av anläggningar samt ange vilka ytterligare utrednings- och planeringsinsatser som behövs för att klargöra utbyggnadsmöjligheterna. Även *Timrå kommun* anser att samhällsekonomiska bedömningar och strävanden till regional balans i den industriella utvecklingen bör väga tungt vid urval av lämpliga lokaliseringsorter för FRP-industri.

LO anser att industrins önskemål som grundar sig på helt företagsekonomiska bedömningar måste prövas mot det som från en vidare samhällssynpunkt är fördelaktigast. LO:s mening är att det är först när sådana överväganden kan göras som vi kan få en offensiv planering där hänsyn samtidigt tas till resurser av såväl arbetskraft och kapital som natur och miljö.

Rapportens förslag att industriverket förutsätts utarbeta underlag beträffande den framtida industriutvecklingen kommenteras av några remissinstanser.

Statens naturvårdsverk tillstyrker förslaget och är på samma sätt som hittills berett att medverka vid bedömning av kommande miljöinventeringar och eventuella natur- och miljöbedömningar. TCO anser att det är av vikt att den koppling som finns till industriverket bibehålls och utvecklas. Industriverket bör enligt TCO ha resurser att fortlöpande bevaka industriaspekterna i den fysiska riksplaneringen.

Gävle kommun framhåller att det är angeläget att det statliga underlagsmaterialet för FRP-industri hålls aktuellt för att realismen i kommunernas markreservationer för FRP-industri skall kunna upprätthållas.

Kritik mot rapportens förslag att industriverket utarbetar underlagsmaterial lämnas av *Sveriges industriförbund*. Enligt förbundets mening ger industriverkets undersökningar av industrins planer som de redovisas i rapporten knappast någon ledning för bedömningar av vilka nyetableringar som kan bli aktuella i det långa perspektiv som riksplanarbetet är inriktat på och vilka anspråk på nya lokaliseringsplatser som därmed kan uppstå. Enligt förbundets mening måste frågan om och i så fall hur sådana undersökningar skall genomföras övervägas noggrannt.

Rapportens förslag att statens planverk förutsätts svara för erfarenhetsåterföring i samband med industrietableringar kommenteras närmare av *statens naturvårdsverk*. Verket anser att uppläggningsenheten av detta arbete bör ske i nära kontakt med naturvårdsverket, bl. a. eftersom det ofta är angeläget att undersöka hur installerade miljöskyddsåtgärder inom industrin fungerar i ett längre tidsperspektiv.

6.2 Lokaliseringsöverväganden

6.2.1 Södra Sveriges kuster

Med utgångspunkt i de bedömningar som nu kan göras av industrins lokaliseringsanspråk torde enligt rapporten lokaliseringsmöjligheterna i de anvisade lägena för FRP-industri längs södra Sveriges kuster vara tillräckliga. Det finns således enligt rapporten inte f. n. motiv att överväga förändringar av gällande riktlinjer för lokalisering av industri till södra Sveriges kuster.

Flertalet remissinstanser, däribland *statens naturvårdsverk*, delar eller anför inga erinringar mot rapportens lokaliseringsöverväganden angående södra Sveriges kuster. När det gäller industri med försurande utsläpp avvaktar verket med sitt ställningstagande tills pågående studier rörande

olika kustområdets känslighet vid lokalisering av kolkondenskraftverk har färdigställts. (Se avsnitt 7 Resurser för energiproduktion).

Endast *Kristinebergs marinbiologiska station* anser att de utpekade lägena är olyckligt valda med hänvisning till rapportens underlagsmaterial.

Synpunkter av mer principiell art på rapportens lokaliseringsoverväganden rörande lokalisering av FRP-industri längs södra Sveriges kuster lämnas av bl. a. *Sveriges industriförbund*.

Enligt *Industriförbundet* kan det nu konstateras att utvecklingen av FRP-industri hittills varit mindre expansiv än vad som befarades när riktlinjerna för södra Sveriges kuster lades fast år 1973. Enligt förbundets mening är därför den tidigare mycket restriktiva inställningen till västkust-etableringar inte längre sakligt motiverade och de regionalpolitiska skälen har sålunda minskat i betydelse. Ingen tvekan råder enligt förbundet om att väst- och sydkusten erbjuder de bästa lokaliseringslägena i flertalet avseenden som är viktiga för ett företags livskraft. För så gott som samtliga utpekade områden redovisas enligt förbundet miljömässiga förbehåll vilkas härighet ofta ter sig tveksamma och som kan innebära besvärande restriktioner såväl för redan etablerade industrier som för eventuella nyetableringar.

I det följande redovisas synpunkter från remissinstanserna när det gäller rapportens behandling av utpekade industrilägen vid södra Sveriges kuster.

Vad gäller *Brofjorden* föreslås i rapporten att miljökonsekvenserna för Gullmarsfjorden och det obrutna kustområdet i Bohuslän samt konsekvenserna av utsläpp av försurande ämnen noga redovisas i samband med ansökningar om industriutbyggnad vid Brofjorden.

Av remissinstanserna lämnar *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *Kristinebergs marinbiologiska station* och *fiskeriintendenten i västra distriktet* synpunkter på rapportens behandling av Brofjorden. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* tar inte ställning i sak till rapportens förslag. (Länsstyrelsens synpunkter redovisas närmare efter redovisningen av rapportens förslag angående Stenungsund).

Kristinebergs marinbiologiska station motsätter sig ytterligare lokalisering av FRP-industri till Brofjorden eftersom vattenföroreningar kommer att föras in i det obrutna kustområdet i norra Bohuslän och påverka Gullmaren. Innanför kusten ligger enligt stationen försurningskänsliga områden och sötvattentillgången är begränsad.

Fiskeriintendenten i västra distriktet anser att rapportens bedömning att det finns förutsättningar för lokalisering av industri med utsläpp till vatten bör omprövas, eftersom de undersökningar av vattenrecipienten som gjorts är otillräckliga. Även om vattenomsättningen är god utanför fjorden bör man enligt fiskeriintendenten vara mycket restriktiv med utsläpp till vatten i detta område.

Beträffande *Stenungsund* anförs i rapporten att det är väsentligt att konsekvenserna av utsläpp till vatten och luft noga redovisas i samband

med ansökningar om industriutbyggnad i Stenungsund. För att inte försvåra eventuell utbyggnad av den befintliga petrokemiska industrin finns det enligt rapporten, med hänsyn till det begränsade recipientutrymmet, skäl att bedöma planer på att etablera annan FRP-industri i Stenungsund restriktivt.

Synpunkter på rapportens lokaliseringsöverbäganden lämnas av *Stenungsunds kommun*, *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *Kristinebergs marinbiologiska station* och *Naturhistoriska muséet i Göteborg*.

Enligt *Stenungsunds kommun* framgår det av kommunens översiktliga planering att de areella förutsättningarna finns för en utvidgning av FRP-industri. I samband med en prövning enligt 136 a § byggnadslagen krävs dock enligt kommunen att en eventuell nyetablering inte medför ytterligare påverkan på vatten- och luftrecipienterna.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, som samlat kommenterar industrilägena Brofjorden och Stenungsund, tar inte ställning i sak till rapportens förslag. Länsstyrelsen pekar på behovet av bättre kunskaper om utsläppen från denna typ av industrier och deras effekter på såväl luft- och vattenmiljön som på människorna. På framställning av länsstyrelsen har regeringen uppdragit åt naturvårdsverket att göra en särskild utredning om miljöfrågorna i Stenungsund. Erfarenheterna från Stenungsund och Brofjorden visar enligt länsstyrelsen på svårigheten att upprätthålla kravet på tillräckliga expansions- och skyddsområden för den miljöstörande industrin och samtidigt åstadkomma en tätortsutbyggnad med goda miljöförhållanden i närbelägna orter.

Enligt *Kristinebergs marinbiologiska station* har gränsvärden för miljöstörande påverkan i Stenungsundsområdet sedan länge nåtts både i luft och vatten, vilket visats genom försurat grundvatten och tydliga störningar i bottenfaunan i Askeröfjorden. Enligt stationen bör ytterligare miljöstörande industri inte placeras i Stenungsund. Även *Naturhistoriska muséet i Göteborg* anser att kapaciteten i Stenungsund torde vara i det närmaste fullt utnyttjad eller kanske redan överutnyttjad.

Inför ytterligare industrietableringar i Värö är det enligt rapporten angeläget att vattenförsörjningsfrågorna uppmärksammas. Det är vidare enligt rapporten väsentligt att konsekvenserna av försurande utsläpp noga redovisas i samband med ansökningar om lokalisering till Värö. Mot bakgrund av de goda förutsättningar för lokalisering av FRP-industri som föreligger i Värö är det enligt rapporten – trots de speciella problem som finns i Värö – angeläget att möjligheterna till framtida industrietablering bevaras.

Rapportens lokaliseringsöverbäganden angående Värö kommenteras av *Kristinebergs marinbiologiska station*, *länsstyrelsen i Hallands län* och *fiskeriintendenten i västra distriktet*.

Enligt *Kristinebergs marinbiologiska station* utgör Värö för tillfället, trots begränsad sötvattentillgång, det bästa industriläget på västkusten.

Enligt *länsstyrelsen i Hallands län* kommer en fortsatt etablering av tung och miljöstörande industri i Värö att vara förenad med svårigheter med

hänsyn till otillfredsställande geologiska förhållanden och problem med tillgång på råvatten. I Värö-området finns enligt länsstyrelsen under vissa förhållanden goda naturliga möjligheter att anlägga en djuphamn. Den befolkningsutveckling som ägt rum inom Värö-området gör det enligt länsstyrelsen önskvärt att få kompletterande arbetstillfällen med andra verksamheter än tung och miljöstörande industri. Det är enligt länsstyrelsen viktigt att med hänsyn till industrins eventuella utbyggnad finna möjligheter till ett bättre utnyttjande av Viskan som råvattentillgång. Innan något nytt större FRP-område för tung industri föreslås bör det enligt länsstyrelsen vara värdefullt att kartlägga alla erfarenheter som vunnits i Värö-området, bl. a. industriernas olika säkerhetsksekvenser. *Landstinget i Hallands län* anför liknande synpunkter. Enligt *fiskeriintendenten i västra distriktet* bör inverkan av nuvarande utsläpp undersökas innan ytterligare utsläpp tillåts i Värö.

I rapporten anförts att det är väsentligt att konsekvenserna av utsläpp av försurande ämnen nog redovisas i samband med ansökningar om lokalisering till *Karlshamn*.

Länsstyrelsen i Blekinge län, fiskeriintendenten i västra distriktet och Sölvesborgs kommun kommenterar rapportens förslag närmare.

Enligt *länsstyrelsen i Blekinge län* är för länets del Karlshamnsområdet av stort intresse eftersom industri- och hamnområdet i Karlshamn är en väsentlig resurs för länets näringsliv. Ansträngningar måste därför enligt länsstyrelsen göras för att kartlägga vilka verksamheter som kan lokaliseras till området utan att förvärpa miljösituationen.

Fiskeriintendenten i västra distriktet riktar kritik mot rapportens konstaterande att vattenomsättningen i kustvattnen i Karlshamn är relativt god. För fiskets del är det av absolut största vikt att utsläppen i detta kustområde minskar i stället för att öka. De stora utsläppen i Hanöbukten från t. ex. Mörrums bruk och Nymölla AB påverkar stora vattenområden och mot denna bakgrund är inre Hanöbukten enligt fiskeriintendenten inte en recipient med god vattenomsättning.

Sölvesborgs kommun avstyrker ytterligare lokalisering av FRP-industri till Karlshamn. Det faktum att Karlshamn är ett anvisat läge för etablering av FRP-industri inger enligt kommunen oro, särskilt som negativa effekter av utsläpp såväl i luften som i vattnet har konstaterats.

Det är enligt rapporten angeläget att försiktighet iakttas beträffande utbyggnad i *Norrköping* av industri med utsläpp av föroreningar till Bråviken. Det är enligt rapporten väsentligt att konsekvenserna av utsläpp av föroreningar till vatten och utsläpp till luft av försurande ämnen nog redovisas i samband med ansökningar om lokalisering till Norrköping och att härvid miljökonsekvenserna för Kolmården, Svensksundsviken och det obrutna kustområdet söder om Bråviken särskilt uppmärksammas.

Rapportens förslag kommenteras av *länsstyrelsen i Östergötlands län* samt *Norrköpings* och *Söderköpings kommuner*.

Länsstyrelsen i Östergötlands län ansluter sig till rapportens förslag till riktlinjer för utbyggnad av FRP-industri i Norrköping. *Norrköpings kommun*, som i sak inte synes ha något att invända mot rapportens förslag, riktar kritik mot vissa beskrivningar i rapporten. Föroreningssituationen beträffande luft och vatten kring Norrköping beskrivs enligt kommunen växelvis som förbättrad under senare år och som om den alltfjämt skulle vara synnerligen besvärande.

Söderköpings kommun anser att lokalisering av FRP-industri i största möjliga mån bör begränsas i Norrköping med hänsyn till de effekter en lokalisering av sådan industri kan ge för Bråviken och kustområdet söder därom.

För *Oxelösund-Tunaberg* är det enligt rapporten angeläget att vattenföroreningarna nedbringas vad avser svårnedbrytbara ämnen och ämnen som kan lösa ut tungmetaller ur botten sedimenten. Konsekvenserna av utsläpp av sådana ämnen föreslås i rapporten noga redovisas i samband med ansökningar om lokalisering till området liksom miljökonsekvenserna för Kolmården och det obrutna kustområdet söder om Bråvikens mynning. I regeringens proposition 1978/79: 213 med redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen förutsätter föredraganden att handlingsfrihet beträffande den framtida markanvändningen i Tunaberg bevaras i den kommunala planeringen inför de ställningstaganden av riksdagen som rapporten kan komma att föranleda.

Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen i Södermanlands län samt *Nyköpings* och *Oxelösunds kommuner* kommenterar rapportens förslag närmare.

Enligt *riksantikvarieämbetet* innehåller Tunabergshalvön flera kulturhistoriskt och naturvetenskapligt värdefulla miljöer. Eftersom utpekade områden för FRP-industri finns både i Oxelösund och vid Norrköping bör enligt ämbetet Tunabergsområdet avföras som läge för FRP-industri. Enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* har frågan om lokalisering av kol-kondenskraftverk till Tunaberg behandlats i Bråvikenutredningen där det föreslås att ytterligare FRP-industri i Södermanlands län bör lokaliseras till Oxelösund. Länsstyrelsen har tillstyrkt förslagen i Bråvikenutredningen. Genom den utformning Bråvikenutredningens förslag i övrigt fått med i stort oförändrad markanvändning bibehålls enligt länsstyrelsen handlingsfriheten för framtida ställningstaganden. Även *landstinget i Södermanlands län* ansluter sig till Bråvikenutredningens förslag. Enligt *Nyköpings kommun* bör bevarandeintressena på Tunabergsområdet ges företräde. Kommunen framhåller att den inte vill frångå sig möjligheten att planlägga området i enlighet med vad som hittills framkommit i det interkommunala planeringsarbetet. *Oxelösunds kommun* konstaterar att ingen motstridig uppfattning råder centralt och lokalt när det gäller markanvändningen i Oxelösund.

Enligt rapporten är det angeläget att vattenföroreningarna utanför Ny-

näshamn nedbringas vad avser svårnedbrytbara ämnen och ämnen som kan lösa ut tungmetaller ur bottensedimenten. Konsekvenserna av utsläpp av sådana ämnen bör enligt rapporten nog redovisas i samband med ansökningar om lokalisering till Nynäshamn.

Rapportens förslag kommenteras av *Nynäshamns kommun* och *Centerpartiets lokalorganisation i Nynäshamn*.

Nynäshamns kommun framhåller att man upprättat en områdesplan för Norvik-Kalvö-området, vilket medger etablering av FRP-industri. Med hänsyn till rapportens förslag till riktlinjer för Nynäshamn måste enligt kommunen Norvik-Kalvö behandlas med stor försiktighet. Kommunen pekar vidare på att i området finns goda förutsättningar för etablering av en djuphamn. Även *Centerpartiets lokalorganisation i Nynäshamn* anser att de goda hamnförutsättningarna bör utnyttjas bättre.

Som en riktlinje i den fysiska riksplaneringen för industriutbyggnader i *Landskrona* gäller att djuphamnskrävande men inte miljöstörande industri bör tillåtas.

Enligt *Landskrona kommun* har kommunen mot bakgrund av den rådande arbetsmarknads- och sysselsättningssituationen nu anledning att förvänta sig ett positivt beslut beträffande planerna på en kolhamn i Landskrona som provas enligt 136 a § byggnadslagen.

Genom de föreslagna nedskärningarna vid Öresundsvägen är enligt *länsstyrelsen i Malmöhus län* näringslivet i behov av nya möjligheter till utveckling i området. Enligt länsstyrelsen är en kolhamn av väsentlig betydelse för en samordning av koltransporterna i länet, vilka till följd av utbyggnaden av kolbaserade kraftvärmeverk förväntas öka i omfattning. Också industriella etableringar knutna till kolimporten bör enligt länsstyrelsens mening kunna komma i fråga för Landskrona inom ramen för de gränsvärden som anges i gällande lagstiftning. *Landstinget i Malmöhus län* anför liknande synpunkter.

Aktion Skånemiljö betonar att FRP-industri inte bör förläggas till Malmö-Landskrona-området som redan har en stor miljöbelastning och inom vars område det finns för svensk framtida livsmedelsproduktion viktiga institutioner och företag.

Några remissinstanser diskuterar andra industrilägen längs södra Sveriges kuster.

Strömstads kommun anser att Hogdal i norra Bohuslän bör bli ett anvisat läge för FRP-industri. Enligt kommunen har riksdagen beträffande Hogdalsnäset fastslagit att kommunens redovisade planering för speciellt djupvattenkrävande industri i Hogdal skall gälla (CU 1975/76: 1). Riksdagens beslut måste enligt kommunens uppfattning innebära bl. a. att Hogdalsområdet utpekas som område för FRP-industri.

Nyköpings kommun anser att *Studsvik* bör prioriteras från intressesynpunkt, eftersom anläggningen genom sitt läge vid högexploaterad kust och i ett primärt rekreationsområde konkurrerar med bl. a. den vetenskapliga naturvårdens intressen.

6.2.2 Norrlandskusten

Konkurrensen om mark är enligt rapporten generellt sett inte lika stor vid norrlandskusten som vid södra Sveriges kuster, även om det lokalt kan föreligga starka konflikter om markanvändningen. Enligt rapporten finns det därför från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter f. n. inte anledning att vid norrlandskusten anvisa särskilda lägen för FRP-industri. Med hänsyn till hushållningen med mark och vatten är det enligt rapporten emellertid viktigt att etablering av FRP-industri i första hand sker i anslutning till platser med befintlig industri och att nya områden endast tas i anspråk om förutsättningarna för lokalisering i områden med befintlig industri är otillräckliga.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag angående lokalisering av FRP-industri vid norrlandskusten. Förslagen kommenteras närmare av *statens naturvårdsverk*, *Lunds universitet*, *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Gävleborgs läns landsting* och *Timrå kommun*.

Statens naturvårdsverk anser att redan etablerade industrilägen eller lägen med nedlagd industri bör väljas i de fall etablering av FRP-industri inte kommer i konflikt med intressen för att bevara obrutna kuststräckor, eller om lokaliseringen inte är olämplig från andra utgångspunkter. Utsläpp till vatten och luft av persistenta ämnen bör enligt verket generellt undvikas med hänsyn till Östersjöns känslighet och begränsade vattenomsättning. I bedömningsunderlaget bör enligt verket ingå risker för miljön av de eventuellt ökade transporterna av miljöfarligt gods till lands och till sjöss till följd av den aktuella etableringen.

Enligt *Lunds universitet* är utpekandet av vissa platser längs norrlandskusten ett framsteg i strävan att på ett rimligt sätt fördela FRP-industri längs landets kuster.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län framhåller att det är synnerligen angeläget att det skapas fler arbetstillfällen i länet varför det ur regionalpolitisk synpunkt är önskvärt att FRP-industri lokaliseras dit. Det är enligt länsstyrelsen också från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter angeläget att FRP-industri förläggs till norrlandskusten med hänsyn till markkonkurrensen längs södra Sveriges kuster. *Gävleborgs läns landsting* anför liknande synpunkter.

Timrå kommun anser att de svårt drabbade norrlandskommunerna borde prioriteras vid erhållande av ersättningsindustrier för att ge sysselsättning åt friställd arbetskraft.

Kritik mot redovisningen av lämpliga industrilägen längs norrlandskusten framförs av *Sveriges industriförbund*. Förbundet konstaterar att intresset för lokalisering av FRP-industrier till denna del av landet inte torde vara särskilt stort med hänsyn till att förutsättningarna allmänt sett är mindre gynnsamma där för denna typ av industri. En negativ faktor är därvid bl. a. de höga transportkostnaderna och förbundet ställer sig frå-

gande till att resurser avdelas för ytterligare utredningar om lämpliga etableringslägen som ändå måste bli rätt teoretiska. Förbundet utgår från att det skall finnas möjligheter att finna lämpliga lokaliseringsplatser med ledning av befintligt material då ett konkret intresse för lokalisering i första hand uppkommer i anslutning till redan befintliga industrier.

Rapportens förslag att handlingsfrihet bör bevaras på platser med goda förutsättningar för lokalisering av FRP-industri delas eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Viss tveksamhet mot förslaget framförs av två länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län kritiserar rapportens förslag att kommunerna i sin planering bör bevara handlingsfriheten i de lägen längs norrlandskusten som har förutsättningar att ta emot FRP-industri. Det borde enligt länsstyrelsen vara möjligt att utifrån de olika lägenas specifika förutsättningar och de regionala förutsättningarna i övrigt göra en översiktlig bedömning av vilka branschtyper som kan vara möjliga att lokalisera till olika lägen. En sådan bedömning skulle enligt länsstyrelsen starkt bidra till att minska den osäkerhet som nu försvårar planeringen i flera kommuner. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anser att om lokalisering av FRP-industri skall få ett reellt intresse måste möjligheterna att vid norrlandskusten lokalisera sådan industri mera målmedvetet belysas. Därvid torde enligt länsstyrelsen berörda kommuner bli mera motiverade att åstadkomma erforderliga markreservationer för att uppnå den önskade handlingsfriheten.

I det följande redovisas av remissinstanserna gjorda bedömningar av vissa av de i rapporten omnämnda industrilägena.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län delar rapportens uppfattning att det är angeläget att i den kommunala planeringen bevara handlingsfriheten vid Idenor, Essvik, Ljusne-Vallvik och Fredriksskans. Länsstyrelsen anser att det inte f. n. finns anledning att anvisa ytterligare lägen för FRP-industri. *Gävle kommun* understryker att Fredriksskans i kommunen är avsett för FRP-industri och att inga åtgärder eller lokaliseringar får vidtagas så att områdets framtida användning för sådan industri försvåras.

Hudiksvalls kommun konstaterar att det i den av kommunfullmäktige antagna kommunöversikten har markerats som möjligt att lokalisera FRP-industri till Idenor och Essvik. Enligt kommunen kan det dock redan nu konstateras att Idenor inte passar för industri med besvärande immissioner på grund av vindförhållanden samt den relativa närheten till Hudiksvalls tätort. *Sundsvalls kommun* framhåller att det vid Essvikshalvön reserverats mark för industri i kommunens planering. Prövningen av etablering till Essvik av FRP-industri bör prövas från fall till fall.

Enligt *Härnösands kommun* pågår i samarbete med Utansjö Bruk och länsstyrelsen studier för en närmare planering av industrimarken i Mörtalsområdet. Industriintresset är enligt kommunen säkrat genom att området i den av fullmäktige antagna markdispositionsplanen är utlagt som industriområde.

Under förutsättning att garantier ges för att miljön inte förstörs kan *Nordmalings kommun* acceptera Järnäs-Bredvik och Kråken som tänkbara lokaliseringssorter för FRP-industri. *Statens naturvårdsverk* anser att Järnäs-Bredvik och Kråken är olämpliga platser för lokalisering av FRP-industri. Järnäs-Bredvik är enligt verket ett område som i likhet med de tre föreslagna kuststräckorna längs norrlandskusten bör undantas från FRP-industri.

Luleå kommun konstaterar att inom Luleå tätort finns ett expansionsutrymme som består av hela det område som i kommunöversikten utpekades för fortsatt områdesplanering. Därvid ingår enligt kommunen Sandön på vars sydvästra sida det finns goda möjligheter till djuphamn och etablering av miljöstörande industri.

6.2.3 Inlandet

Lokalisering av industri till inlandet är enligt rapporten angelägen såväl av regionalpolitiska skäl som för att avlasta kusterna. I likhet med norrlandskusten gäller enligt rapporten att konkurrensen om mark i inlandet inte är lika stark som vid södra Sveriges kuster, även om det självfallet lokalt kan föreligga starka markanvändningskonflikter. Det finns därför enligt rapporten från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter inte f. n. anledning att anvisa särskilda lägen för FRP-industri i inlandet.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anser att det är angeläget att den fortsatta utredningen om lokalisering av industri till Bergslagen resulterar i material som ger underlag för beskrivning av möjligheterna till inlandslokalisering av industri på likvärdigt sätt som vid kustlokalisering. Materialet bör också enligt länsstyrelsen innehålla utredningar om infrastrukturens utbyggnad och kostnadsstruktur i Bergslagsområdet som underlag för bedömning av åtgärder för att utjämna konkurrensläget för inlandslokaliserad industri jämfört med kustlokaliserad. Utredningar behövs också enligt länsstyrelsen om vilka industrityper som är mindre känsliga för de kostnads- och transportproblem som kan förekomma i inlandet. *Landstinget i Kopparbergs län* anför liknande synpunkter och betonar att utredningsarbetet bör påskyndas.

Kritik mot förslaget till fortsatta studier i inlandet framförs av *Sveriges industriförbund*. Förbundet ifrågasätter det meningsfulla i att avsätta resurser för ytterligare studier av inlandslokalisering av FRP-industrier så länge det inte finns några indikationer på att etablering till denna del av landet är intressant från företagsekonomiska utgångspunkter.

Länsstyrelsen i Örebro län, *Svenska kommunförbundet* och *Kumla kommun* riktar kritik mot rapportens behandling av inlandslokaliseringsfrågorna.

Svenska kommunförbundet anser att förslag saknas rörande inlandslokalisering av FRP-industri.

Länsstyrelsen i Örebro län anser att inlandet inte har givits en tillfredsställande behandling vad gäller möjliga inandslägen för tung och miljöstörande industri och att tiden är mogen för att utse ett antal tänkbara lägen i inlandet och därefter studera förutsättningarna för att lokalisera industri till dessa lägen. *Kumla kommun* anför liknande synpunkter.

Ett antal remissinstanser redovisar synpunkter på valet av områden där inlandslokalisering av FRP-industri bör ske resp. inte bör ske. Enligt *statens naturvårdsverk* bör etablering eller utökning av industrier vid Mälaren och Vänern inte ske om etableringen innebär ökade transporter av miljöfarliga kemikalier på sjöarna, eftersom de är dricksvattentäkter för stora befolkningsgrupper. Enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* synes någon ny FRP-industri inom den del av Vänerkusten som ligger i Älvsborgs län inte aktuell. *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* kan inte acceptera några nya etableringar av FRP-industri vid Vänern. *Fiskeriintendenten i nedre södra distriktet* framhåller att hänsyn måste tas till insjörecipienternas begränsade förmåga vid inlandslokaliseringar.

Andra lägen för lokalisering av FRP-industri i inlandet föreslås av några remissinstanser.

Länsstyrelsen i Örebro län framhåller Kvarntorpsområdet som ett område med speciella förutsättningar för utveckling av ytterligare tung industri, speciellt vad gäller områdets naturtillgångar och mycket goda transportförutsättningar. Även *Kumla kommun* framhåller att Kvarntorpsområdet är ett lämpligt utvecklingsområde för tung och miljöstörande industri. Vatten- och luftrecipienten samt tillgången på processvatten är dock enligt kommunen begränsade.

Enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* har Smålands inland goda förutsättningar att hysa skogsindustri eller annan industri med behov av större vattenrecipient och bör kunna komma i fråga för tänkbara nyetableringar. *Lessebo kommun* finner det synnerligen angeläget – bl. a. av sysselsättnings- och regionalpolitiska skäl – att studier utförs omfattande Smålands inland. *Växjö kommun* anför liknande synpunkter.

6.3 Övriga industrifrågor

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar behandlar vissa frågor om underjordsbyggande. *Civill försvarsstyrelsen* uppmärksammar behovet av skyddszoner runt FRP-industri.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län, *Kumla kommun* och *Göteborgsregionens kommunalförbund* anser att avfallsdestruktionsanläggningar bör räknas till FRP-industri. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* konstaterar att det innebär stora problem att lokalisera regionala mellanlagringsstationer för giftigt avfall. *Länsstyrelsen* vill i detta sammanhang även påpeka att det

finns ett stort behov av mer preciserade riktlinjer för skyddszoner kring avfallsanläggningar och för andra typer av miljöstörande verksamhet.

7 Resurser för energiproduktion

7.1 Allmänna synpunkter

Flertalet remissinstanser delar eller anför inte erinringar motrapportens behandling av energifrågorna. *Lunds universitet, Chalmers tekniska högskola, länsstyrelserna i Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs och Västernorrlands län, Svenska kommunförbundet, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Riksförbundet för hembygdsvård och Landskapsarkitekternas riksförbund* framhåller särskilt att det är av vikt att energifrågorna blir föremål för överväganden inom ramen för den fysiska riksplaneringen.

Svenska kommunförbundet framhåller att energifrågorna kommer att ändra förutsättningarna för den kommunala planeringen på ett genomgripande sätt genom att nya energikällor kommer att ställa anspråk på mark i konkurrens med andra intressen utifrån andra förutsättningar än dagens. Sannolikt blir det nödvändigt att anpassa det framtida samhällsbyggandet så att större hänsyn tas till energikonsumtionen. Energiaspekterna måste enligt förbundet därför behandlas tidigt i planeringsprocessen, dvs. när bebyggelsemönstren läggs fast, när trafiksystemen utformas etc. Kommunförbundet anser att energifrågorna måste ges högsta prioritet i det fortsatta riksplanearbetet så att en god planeringsberedskap snabbt åstadkommes.

I statens planverks yttrande rörande fortsatt fysisk riksplanering (Dnr R 3040/77) anför planverket bl.a. följande när det gäller energifrågornas behandling i den fysiska riksplaneringen. Frågor som gäller energiförsörjningen bör ges en central plats i den fortsatta fysiska riksplaneringen eftersom produktionen och användningen av energi i hög grad påverkar markanvändningen, hushållningen med naturresurserna och uppbyggningen av landets fysiska struktur. Planeringen av energiförsörjningen måste kopplas till övrig samhällsplanering, främst fysisk planering, regionalpolitisk planering och transportplanering. Bebyggelseplaneringen måste i ökad utsträckning beakta energiaspekterna, då såväl tätortsstruktur som bebyggelsestyp påverkar energiförbrukningen. Utredningsinsatser krävs på central nivå för att klarlägga de komplexa sambanden mellan energiåtgång och bebyggelseplanering.

Rapportens förslag att handlingsfriheten bör bevaras genom att naturresurser och andra fysiska förutsättningar skyddas så att framtida ianspråktagande inte försvåras delas eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. *Länsstyrelsen i Norrbottens län, Ingenjörsvetenskapsakademien,*

Lantbrukarnas riksförbund och *Sveriges skogsägareföreningarnas riksförbund* samt *Västerbottens läns handelskammare* understryker särskilt behovet av handlingsfrihet i energipolitiken.

Centrala driftledningen och *statens vattenfallsverk* ser det som ytterst angeläget att handlingsfriheten bevaras för utformningen av framtida energisystem, varför riktlinjer för torv, biomassa, vindkraft etc. snarast bör utarbetas inom ramen för den fysiska riksplaneringen. Utformningen av riktlinjer för konventionella energikällor, som kol och vattenkraft, bör enligt *Centrala driftledningen* utformas så att en teknisk utveckling inom dessa områden inte förhindras. Metoden att lägga in namngivna geografiska begränsningar baserade på kännedom om dagens teknik lägger en hämsko på den tekniska utvecklingen. Den fysiska riksplaneringen är enligt kraftindustrins uppfattning en del av en nationell miljökonsekvensbeskrivning och verksamheten bör bedrivas av statliga, regionala och kommunala organ. Enligt *Centrala driftledningen* är det bästa underlaget för slutliga miljökonsekvensbeskrivningar för olika anläggningsprojekt remissyttranden i olika tillståndsfrågor. *Svenska kraftverksföreningen* ansluter sig till de synpunkter och förslag som *Centrala driftledningen* har avgivit.

Sveriges industriförbund menar i likhet med rapporten att det kan vara av intresse att skydda sådana naturresurser och andra förutsättningar som är av särskilt intresse för landets energiförsörjning. Enligt industriförbundet följs utvecklingen på energiområdet numera noga av berörda myndigheter varför lämpligheten att inom riksplaneringens ram genomföra en allomfattande geografisk planering av produktion och distribution av energi starkt kan ifrågasättas. *Näringslivets byggnadsdelegation* anför liknande synpunkter samt pekar på att utvecklingen inom energiområdet i dag följs mycket noga av 25 à 30 olika myndigheter och institutioner. Eftersom varje viktigare beslut som rör hushållning med landets energiresurser enligt delegationen blir föremål för prövning enligt 136 a § byggnadslagen framstår den geografiska planeringen som rapporten härutöver föreslår som överflödigt.

Enköpings, Kristianstads och Västerås kommuner, LO samt Jämtlands och Västernorrlands läns handelskammare betonar vikten av att den fysiska riksplaneringens behandling av energifrågorna samordnas med regeringens energipolitiska proposition våren 1981.

Kooperativa förbundet, Svenska naturskyddsföreningen, Sveriges fältbiologiska ungdomsförening och *Aktion Skånemiljö* framhåller det angelägna i att den fysiska riksplaneringen uppmärksammar frågan om hushållning med energi för att undvika negativa miljöeffekter från såväl konventionella som nya energislag.

7.2 Kraftproducerande anläggningar

7.2.1 Allmänna synpunkter

I rapporten framhålls att det är angeläget att berörda verk fortlöpande följer utvecklingen inom energiområdet och aktualiserar detta underlagsmaterial.

Enligt *statens industriverk* är det troligt att en betydande kondensproduktion, baserad på kol, torv eller biomassa måste komma till stånd för att klara den framtida elförsörjningen. Det är därför enligt industriverket angeläget att inom den fysiska riksplaneringen lämpliga lägen inventeras och reserveras för sådana relativt svårlokaliserade elproduktionsenheter som kondenskraftverk. Även markreservationer för nya energikällor, främst anläggningar för nyttiggörande av solvärme och vindkraft, bör enligt verket beaktas. Det måste vidare bedömas vara en viktig, nödvändig och angelägen uppgift att göra förbränningsanläggningar mer miljövänliga.

Ett antal remissinstanser lämnar synpunkter på de olika bränslen som bör komma till användning i det framtida energiproduktionssystemet.

Enligt *överstyrelsen för ekonomiskt försvar* är ett ökat utnyttjande av kol den snabbaste och mest realistiska möjligheten för att begränsa oljeberoendet. Det framstår enligt överstyrelsen som rimligt att miljökraven utan att de därför obehörigt eftersätts hålls inom sådana gränser att en kolintroduktion inte försvåras. En ökad kolanvändning kräver importhamnar, hantering, lagring och vidaretransporter till konsumenterna som måste byggas upp på ett tidigt stadium. Det är därför enligt överstyrelsen angeläget att de krav som en sådan utveckling för med sig beaktas vid utformningen av riktlinjerna för hushållning med mark och vatten.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att det med hänsyn till den omfattande transportorganisation för bl. a. tillförsel av kol och bortförsel av restprodukter som förutsätts krävs en noga samordnad övergripande planering för de på skilda håll i länet lokaliserade kolkraftanläggningarna. Behovet är därför enligt länsstyrelsen stort av att såväl på nationell som på regional nivå finna former för en sådan översiktlig planering.

Enligt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* bör en ökad satsning ske på olika typer av förgasningsanläggningar och fortsättningsvis bör man konvertera nuvarande oljebaserade system för att öka försörjningstryggheten. Länsstyrelsen anser också att en uppdelning av energiproduktionen på flera energislag och på ett större antal små enheter skulle minska sårbarheten och göra det lättare att bemästra miljökonsekvenserna. För att möjliggöra en för hela samhället önskvärd energipolitik krävs enligt länsstyrelsen att staten lägger fast i vilken grad, med vilka reningskrav och var t. ex. kol, naturgas, biomassa, torv kan användas eller värme från kärnkraftverk skall utnyttjas eftersom detta knappast kan avgöras av enskilda kommuner. På sikt kan den petrokemiska industrin enligt länsstyrelsen tvingas över till kol som råvara varför industriverket bör få i uppdrag att utarbeta

ett underlag som belyser vilken roll kol och naturgas kan få för den kemiska industrin och vilka olika slags krav som industrikombinat baserade på dessa råvaror kan komma att ställa.

Några remissinstanser belyser markanvändningskonflikter och miljöeffekter som en ökad satsning på bl. a. kol kan medföra. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* pekar på att en ökad användning av kol och andra fossila bränslen kan komma att medföra arcal Krävande och i viss mån miljöstörande upplag särskilt i anslutning till hamnar. *Göteborgsregionens kommunalförbund* anser att rapporten inte på ett tillfredsställande sätt har behandlat fossileldade kraftverks avfallsproblem. Enligt förbundets mening bör områden för avfallshantering på ett naturligt sätt ingå i all långsiktig planering och därmed beaktas på ett så tidigt stadium som möjligt. *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* framhåller att utredningen har försummat vitala delar av problematiken kring kolkondenskraftverk bl. a. genom att inte belysa effekterna av det enorma behov av kalk som erfordras för att kunna få en önskvärd rening av svavelutsläppen.

7.2.2 Vattenkraftverk

7.2.2.1 Konventionella vattenkraftverk

I rapporten konstateras att en mera omfattande ytterligare utbyggnad av vattenkraften skulle komma i konflikt med starka motstående intressen och att det är väsentligt att kvarvarande outbyggda älvar inte exploateras.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag angående vattenkraften.

Vattenöverdomstolen vill inte ifrågasätta att såväl ursprungliga som av kulturlandskapet skapade naturvärden kan gå förlorade vid de mycket kraftiga ingrepp i naturen som följer med en vattenkraftutbyggnad. Genom exempelvis skadeförebyggande åtgärder har det emellertid enligt domstolen i många fall visat sig möjligt att minska skada och intrång för de nämnda intressena.

Det väsentliga i rapportens förslag att kvarvarande outbyggda älvar inte exploateras framhålls särskilt av *riksantikvarieämbetet*, *Krokoms kommun*, *Svenska naturskyddsföreningen*, *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*, *Älvräddarnas samorganisation*, *Vilhelmina naturvårdskrets*, *Nedre Härjedalens naturvårdsförening*, *Aktionsgruppen rädda Ammerån* och *Byggnadsarbetareförbundets avdelning i Östersund*.

Några remissinstanser önskar att riktlinjerna för vattenkraften kompletteras med ytterligare outbyggda älvsträckor.

Sveriges fältbiologiska ungdomsförening anser att riktlinjerna bör kompletteras med en rad inte angivna outbyggda älvsträckor. *Älvräddarnas samorganisation* kräver ett totalstopp för kraftverk i bilöden till undantagna älvar och älvsträckor och dessutom att följande älvar och älvsträckor som uppvisar bevarandevärden av riksintresse undantas från utbyggnad genom riktlinjer i den fysiska riksplaneringen: Vemån, Härjeån,

Nedre Långan, Ammeråns nedre del, Åbyälven, Storån, Strängforsen (Klarälven), Rottnaälven samt Marsån. Även *Aktionsgruppen rädda Ammerån* anser att Ammeråns nedre del bör undantas från vattenkraftutbyggnad. *Vilhelmina naturvårdskrets* förordar att Marsån med Fatsjön undantas från vattenkraftutbyggnad. Enligt *Nedre Härjedalens naturvårdsförening* bör följande större älvsträckor bevaras outbyggda: Ljusnan mellan Hede och Sveg, Härjeån uppströms Kvarnforsen samt Vemån.

Länsstyrelsen i Västerbottens län, Strömsunds och Ljusdals kommuner samt Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala, Östergötlands och Västerbottens län anser att fortsatt vattenkraftutbyggnad i första hand bör ske i redan ianspråktaga vattendrag.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, Nybro kommun, Sveriges industriförbund, Svenska kraftverksföreningen samt Centrala driftledningen och *statens vattenfallsverk* anser att riktlinjerna för vattenkraften bör omprövas. Om en övergång till s. k. alternativa energislag inte kan komma till stånd i takt med att kärnkraften gradvis avvecklas bör enligt *överstyrelsen för ekonomiskt försvar* ett förnyat ställningstagande till ianspråktagandet av tillgänglig vattenkraft ske. *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk* framhåller att målsättningen att skapa handlingsfrihet för utformningen av framtida energisystem inte kan uppnås om landets mest betydelsefulla potentiella energiresurser undantas från energiplaneringen. Enligt *Sveriges industriförbund* talar redan i dag försörjningsskäl och ekonomiska skäl för en utbyggnad av ytterligare en å två älvar. Enligt *Svenska kraftverksföreningen* bör de förändrade förutsättningarna för elproduktion som har inträffat under 1970-talet föranleda en omprövning till vattenkraftens fördel av de tidigare fattade besluten om undantag från utbyggnad av vattenkraften. När det gäller älvsträckor som inte undantagits från utbyggnad bör enligt föreningen en blivande utbyggnad beaktas i planeringen även om ett utbyggnadsprojekt ännu inte aktualiserats genom ansökan till vattendomsstol. Detta är enligt kraftverksföreningen en förutsättning för att redan den låga ambitionsgrad i fråga om vattenkraftutbyggnad som nu gäller (65 TWh/år) skall kunna uppnås.

Fiskeriintendenten i nedre södra distriktet konstaterar att anspråken på vattenkraften har ökat även i södra Sverige vilket lett till att fiskbestånden i strömvatten starkt trängts tillbaka. Det synes enligt fiskeriintendenten angeläget att motsvarande utredningar och ställningstaganden från statsmakternas sida som skett för älvar och älvsträckor i norra Svealand och Norrland sker för södra Sverige.

7.2.2.2 Små vattenkraftverk

Enligt rapporten kan små vattenkraftverk vara av intresse i den fysiska riksplaneringen i de fall utbyggnad sker i större omfattning i ett vattendrag eller konflikter med andra markanvändningsintressen av rikskaraktär uppstår, varför det är angeläget att planer på utbyggnad av små vattenkraft-

verk uppmärksammas på ett tidigt stadium i den kommunala markanvändningsplaneringen.

Vattenöverdomstolen, riksantikvarieämbetet, fiskenämnden i Jönköpings län och Älvräddarnas samorganisation ställer sig avvisande eller tveksamma till en mer omfattande utbyggnad av små vattenkraftverk.

Enligt *vattenöverdomstolen* skulle en mer omfattande utbyggnad av små vattenkraftverk i mindre vattendrag medföra beaktansvärda konflikter med motstående intressen genom att betydande värden spolieras för utvinning av energimängder som framstår som försumbara ur rikssynpunkt. Det kan därför enligt domstolen ifrågasättas det berättigade i att genom statsbidrag driva fram utbyggnaden av känsliga mindre vattendrag. Enligt domstolen bör samordningen av utbyggnad av mindre vattendrag och bevarandebestånden ytterligare belysas under det fortsatta planeringsarbetet. *Älvräddarnas samorganisation* anför liknande synpunkter. *Nedre Härjedalens naturvårdsförening* anser att anläggande av små vattenkraftverk bör förbjudas samt att kvarvarande vattendrag skall hållas intakta för fiske och rekreation.

Länsstyrelsen i Kristianstads län, Laxå, Hallsbergs, Nora, Strömsunds och Östra Göinge kommuner ställer sig mer positiva till en utbyggnad av små vattenkraftverk.

Enligt *länsstyrelsen i Kristianstads län* måste upprustning av äldre mindre vattenkraftverk från samhällsekonomisk synpunkt anses lämplig och i samband härmed kan en upprustning eller utrivning ske av sådana förfallna dammar som utgör en säkerhetsrisk.

Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna i Örebro och Kopparbergs län, fiskerikommunerna i Jönköpings, Kronobergs och Älvsborgs län samt Mösters kommun pekar på behovet av inventering och planering för de mindre vattendragens utnyttjande.

Länsstyrelsen i Örebro län konstaterar att betydande naturvärden i form av kvarvarande naturliga forssträckor och kulturvärden hotas om utbyggnad av små vattenkraftverk sker enligt mest ekonomiskt gynnsamma alternativ. För att kartlägga förutsättningarna för möjliga om- och utbyggnader av småkraftverk med hänsyn till främst motstående intressen måste enligt länsstyrelsen vattendragsvisa inventeringar och utredningar göras. Även *riksantikvarieämbetet* framhåller att de kulturhistoriska förhållandena bör beaktas vid kommande inventeringar av tänkbara lägen för små vattenkraftverk.

7.2.2.3 Pumpkraftverk

Om byggande av pumpkraftverk kommer att aktualiseras får det enligt rapporten förutsättas att kraftföretagen redovisar ytterligare inventeringar av olika tänkbara lägen som underlag för bedömningar av lämpliga lokaliseringsplatser.

Enligt *Sveriges industriförbund* skulle byggande av pumpkraftverk kun-

na aktualiseras om vindkraftverk i större omfattning introduceras i Sverige. Eftersom förutsättningarna för vindkraftproduktion huvudsakligen finns i södra Sverige är det enligt förbundet främst där som det är meningsfullt att bygga pumpkraftverk. Ytterligare lägen i södra Sverige utöver de av Centrala driftledningen redovisade torde enligt förbundet vara svåra att finna med hänsyn till de topografiska krav som ställs på etableringsplats för pumpkraftverk. *Ingenjörsvetenskapsakademien* anser att det är viktigt att precisera vilken detaljeringsnivå de ytterligare inventeringar av pumpkraftverk som rapporten förutsätter bör ha.

Enligt *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* bör ingen etablering av pumpkraftverk få ske vid oreglerade vattendrag.

7.2.3 Kondenskraftverk

I rapporten föreslås att etablering och utbyggnad av kondenskraftverk med mycket omfattande utsläpp av försurande ämnen inte får ske på *västkusten*, i *Karlshamn* eller i *Norrköping*. *Åsehorn* på Kalmarkusten skulle enligt rapporten från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter kunna komma i fråga för etablering av kolkraftverk under förutsättning att kol som energikälla kan accepteras från miljösynpunkt. I prop. 1978/79:213 med redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen förutsätts att handlingsfrihet beträffande den framtida markanvändningen i *Tunaberg* bevaras i den kommunala planeringen inför de ställningstaganden av riksdagen som rapporten kan komma att föranleda. Vid södra norrlandskusten har Centrala driftledningen prioriterat *Sunnäs*, söder om *Söderhamn*, som ett tänkbart läge för ett kolkondenskraftverk. Berörda länsstyrelser har studerat förutsättningarna för lokalisering till Norrlandskusten av sådan industri som behandlas i den fysiska riksplaneringen. I dessa studier har *Sunnäs* inte redovisats. Om etablering av kolkondenskraftverk på norrlandskusten blir aktuell förutsätts enligt rapporten ytterligare studier ske av lägen vid norrlandskusten som kan komma i fråga för en eventuell lokalisering. Enligt rapporten är koleldade kondenskraftverk f. n. förenade med betydande miljöproblem, men på sikt bör resultatet av pågående utredningar, bl. a. projekt *Kol Hälsa Miljö*, medföra ökade lokaliseringsmöjligheter för kolkondenskraftverk.

7.2.3.1 Allmänna synpunkter på rapportens lokaliseringsöverbäganden

Statens naturvårdsverk anser att underlaget för rapportens lokaliseringsöverbäganden avseende kolkondenskraftverk är bristfälligt, varför verket initierat ett utredningsarbete med målsättningen att från natur- och miljösynpunkt ange lämpliga regioner för lokalisering av kolkondenskraftverk. Den del av utredningen som berör försurningsfrågan är enligt verket också tillämplig på andra industrier med försurande utsläpp. Mot bakgrund av de preliminära resultat som föreligger anser inte naturvårdsverket att det

finns tillräckligt faktaunderlag för att entydigt säga att en lokalisering till östkusten är att föredra jämfört med västkusten.

Lantbruksstyrelsen anser att det är angeläget att lokalisering av kondenskraftverk med mycket omfattande utsläpp av försurande ämnen inte sker inom områden som är särskilt utsatta och känsliga för sådana utsläpp. Lantbruksstyrelsen ser därför med tillfredsställelse på rapportens förslag att kondenskraftverk inte bör få lokaliseras till västkusten, Karlshamn eller Norrköping. Enligt *Lunds universitet* har försurningen inom betydande områden i södra Sverige redan nått en närmast katastrofal nivå, varför skyddsaspekter måste ges företräde före ekonomiskt betingade lokaliseringskrav. I eller i närheten av försurningskänsliga områden bör enligt *länsstyrelsen i Kristianstads län* lokalisering av fossileldade kondenskraftverk helt undvikas med hänsyn till bristerna i nuvarande reningsmetoder.

Fiskeriintendenten i nedre södra distriktet konstaterar mot bakgrund av att försurningen f. n. är det största miljöhotet för våra sötvatten att kolkondenskraftverk över huvud taget inte bör få komma i fråga i sydsverige.

Enligt *Örnsköldsviks kommun* är det ett felaktigt synsätt att försurnings-situationen är mindre allvarlig i Norrland än i södra Sverige. Eftersom försurningen i regionen i högre grad än i södra Sverige är lokalt betingad kan åtgärder för en begränsning av utsläppsnivåerna enligt kommunen förväntas leda till bättre förhållanden i sjösystemen. Att då lokalisera ytterligare anläggningar, som emitterar försurande ämnen, torde enligt kommunen vara helt förkastligt ur miljösynpunkt. Även *Riksförbundet för hembygdsvård* anser att försurningssituationen i Norrland har förbisetts i rapporten.

Sveriges fältbiologiska ungdomsförening anser att de effekter som bl. a. en lokalisering av kondenskraftverk vid norrlandskusten kan få på finska vattendrag bör beaktas.

Ingenjörsvetenskapsakademien, Sveriges industriförbund samt *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk* anser att man inte bör uttala sig alltför kategoriskt om var kolkondenskraftverk bör resp. inte bör lokaliseras i landet mot bakgrund av det utredningsarbete som pågår inom bl. a. projekt Kol Hälsa Miljö. *Sveriges industriförbund* kan inte ansluta sig till rapportens förslag om kategoriskt förbud mot etablering och utbyggnad av kolkondenskraftverk på västkusten, i Karlshamn och i Norrköping. Enligt förbundets mening bör konsekvenserna av sådana riktlinjer klarläggas bättre innan så drastiska åtgärder övervägs. Det bör också kunna visas på andra lokaliseringsplatser i södra delen av landet som tillgodoser de krav som kolkondenskraftverk ställer. *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk* tolkar förslagen till riktlinjer för södra Sveriges kuster så att nämnda lägen fortfarande står till förfogande om erforderlig begränsning sker av utsläpp av försurande ämnen. Det är angeläget att handlingsfriheten för etablering av koleldade kondenskraftverk bevaras på Smålandskusten norr om Kalmar samt i Tunabergsregionen.

7.2.3.2 Lokaliseringsöverbäganden avseende västkusten

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, fiskeriintendenten i västra distriktet, fiskenämnarna i Hallands och Älvsborgs län, Göteborgs kommun och Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund delar rapportens förslag till riktlinjer för västkusten.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län vill med hänsyn till den allvarliga försurningssituationen i denna del av landet ifrågasätta rapportens inskränkning till mycket omfattande utsläpp av försurande ämnen. Enligt länsstyrelsen bör riktlinjen i rapporten avse alla slags försurande utsläpp.

Göteborgs kommun anser att kraven på begränsning av försurande utsläpp även bör gälla befintliga anläggningar som t. ex. det oljeeldade kondenskraftverket i Stenungsund. Enligt kommunen får riktlinjen för försurande utsläpp på västkusten inte tolkas så kategoriskt att exempelvis en rimlig lösning på värmeförsörjningen i Göteborg äventyras.

7.2.3.3 Lokaliseringsöverbäganden avseende södra Sveriges kuster

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens lokaliseringsöverbäganden avseende södra Sveriges kuster. Flera länsstyrelser och kommuner kommenterar förslagen närmare.

Landskrona kommun konstaterar i likhet med rapporten att lokalisering av kolkondenskraftverk i Landskrona torde kunna komma i fråga först om kolkondenskraftverk med mindre utsläpp av föroreningar utvecklas. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att etablering av kolkondenskraftverk i Landskrona, Karlshamn och Verkö med nuvarande teknik skulle medföra nedfall av försurande ämnen och kvicksilver i länet och strider mot rapportens föreslagna riktlinje om särskild restriktivitet mot ytterligare försurande utsläpp i känsliga områden.

Länsstyrelsen i Blekinge län och *Karlshams kommun* avser att ta ställning till frågan om etablering av ett kondenskraftverk i Karlshamn i samband med remissväret över Karlshamnsverkets Kraftgrupps AB ansökan. *Sölvesborgs kommun* noterar med tillfredsställelse att etablering av kolkondenskraftverk med utsläpp av försurande ämnen inte föreslås få ske i Karlshamnsområdet. Liknande synpunkter framförs av *Tingsryds kommun*. *Nybro kommun* anser att Karlshamn och Åsehorn är olämpliga från den fysiska riksplaneringens utgångspunkter eftersom kommunen redan nu är utsatt för föroreningar och försurning av mark och vatten. *Mönsterås kommun* är inte beredd att ta ställning till en eventuell etablering av ett kolkondenskraftverk i Åsehorn. Enligt kommunen försvårar inte pågående markanvändningsplanering en etablering i framtiden. *Länsstyrelsen i Kalmar län* konstaterar att det utanför Åsehorn finns områden av riksintresse för naturvård och friluftsliv. Ur teknisk synpunkt synes Åsehorn enligt länsstyrelsen vara en mindre lämplig lokalisering och ett alternativt läge har aktualiserats i anslutning till Oskarshamnsverket i Simpevarp. Det förhållandet att Simpevarp gränsar till "obruten kust" ger enligt länssty-

relsen skäl för att särskilda miljökrav får ställas vid en sådan lokalisering. Länsstyrelsen ansluter sig dock till rapportens förslag att handlingsfriheten t. v. bör bevaras i den kommunala planeringen för lokalisering till Åsehorn. Den omständighet att kusttrakterna och Öland inte har så dålig motståndskraft mot försurning som landets västra delar får enligt länsstyrelsen inte medföra att lägre miljökrav ställs i denna del av landet. Även *Oskarshamns kommun* konstaterar i likhet med länsstyrelsen att konflikter uppstår gentemot naturvården vid en lokalisering till Åsehorn. Vidare konstaterar kommunen att Emån har en laxöringstam av betydande storlek.

Valdemarsviks kommun avstyrker en lokalisering av kondenskraftverk vid Gryt eftersom läget ligger inom obrutet kustområde samt i direkt anslutning till primärt rekreationsområde. Även *länsstyrelsen i Östergötlands län* avstyrker en etablering till Gryt. Länsstyrelsen är även mycket tveksam till en utbyggnad av kondenskraftverket i Marviken framför allt med tanke på den omedelbara närheten till det obrutna skärgårdsområdet samt närheten till det försurningskänsliga Kolmårdenområdet. Länsstyrelsen delar rapportens bedömning att lokalisering av kondenskraftverk med mycket omfattande utsläpp av försurande ämnen inte bör ske i Norrköpingsområdet. Detta ställningstagande berör dock enligt länsstyrelsen inte frågan om utbyggnad av ett koleldat värmekraftverk i Norrköping. Inte heller *Söderköpings kommun* anser att något kondenskraftverk bör lokaliseras till Norrköping mot bakgrund av de omfattande utsläppen av försurande ämnen.

Enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* har frågan om lokalisering av kolkondenskraftverk till Tunaberg behandlats i Bråvikenutredningen där det föreslås att ytterligare industri av FRP-karaktär i Södermanlands län bör lokaliseras till Oxelösund. Länsstyrelsen har tillstyrkt förslagen i Bråvikenutredningen. Enligt länsstyrelsens bedömning torde tillgänglig markareal i Oxelösund vara alltför begränsad för att medge utbyggnad av fyra block. Omfattande hydrologiska utredningar torde erfordras för en bedömning av recipientkapaciteten i området. En annan förutsättning för lokalisering synes enligt länsstyrelsen vara att ny miljövänlig förbränningsteknik utvecklas så att luftutsläpp och avfallsproblem kan bemästras. Genom den utformning Bråvikenutredningens förslag i övrigt fått med i stort oförändrad markanvändning bibehålls enligt länsstyrelsen handlingsfriheten för framtida ställningstaganden. *Oxelösunds kommun* konstaterar att ingen motstridig uppfattning råder centralt och lokalt när det gäller markanvändningen i Oxelösund. Enligt *Nyköpings kommun* bör bevarandeintressena på Tunabergsområdet ges företräde. Kommunen framhåller att den med åberopande av 136 a § byggnadslagen och det kommunala planmonopolet inte vill fränhända sig möjligheten att planlägga området i enlighet med vad som hittills framkommit i det interkommunala planeringsarbetet. Enligt *riksantikvarieämbetet* innehåller Tunabergshalvön flera kulturhistoriskt och naturvetenskapligt värdefulla miljöer. Eftersom utpekade områden för

FRP-industri finns både i Oxelösund och vid Norrköping bör enligt ämbetet Tunabergsområdet avföras som läge för FRP-industri.

Enligt *Haninge kommun* skulle eventuell FRP-industri i Oxelösund-Tunaberg och Nynäshamn sprida utsläpp i luften över bl.a. Haninge kommun. Enligt kommunen bör i bilden av luftföroreningar beaktas de större koleldade fjärrvärmeverk som f. n. utreds i bl. a. nordöstra delen av Södertörn.

7.2.3.4 Lokaliseringsöverbäganden avseende norrlandskusten

Rapportens lokaliseringsöverbäganden avseende norrlandskusten delas eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *Gävle kommun* samt *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk* redovisar emellertid en annorlunda uppfattning i vissa frågor.

Centrala driftledningen och *statens vattenfallsverk* konstaterar att kraftföretagen har studerat möjligheterna att lokalisera kolkondenskraftverk till norrlandskusten. Redan dessa studier medför stora resursinsatser och någon omfattande jämförelse mellan ytterligare tänkbara lägen är varken meningsfull eller realistisk.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att rapportens redogörelse för Centrala driftledningens prioritering av tänkbara lägen i länet för ett kolkondenskraftverk är något inaktuell. F. n. riktas enligt länsstyrelsen det största intresset mot ett läge mellan Vallvik och Sunnäs i Söderhamns kommun. Lindön och Sundsmarsnäset har i den fortsatta fysiska riksplaneringen visat sig sakna aktualitet och länsstyrelsen avstyrker därför lokalisering av kolkondenskraftverk i dessa lägen. *Gävle kommun* konstaterar att en eventuell lokalisering av kolkondenskraftverk till Sunnäs i Söderhamns kommun även påverkar miljöförhållandena i Gävle kommun. Kustområdet mellan Sunnäs och Norrsundet i Gävle utgör enligt kommunen ett av exploatering i stort opåverkat område och har betydande riksintressen för vetenskaplig naturvård. Med hänsyn till att den närbelägna tätorten Norrsundet skulle komma att omgärdas av miljöstörande industrier anser Gävle kommun att Lindön inte bör komma ifråga för lokalisering av kolkondenskraftverk. Sundsmarsnäset har enligt kommunen över huvud taget inte tidigare diskuterats för lokalisering av miljöstörande industri och en lokalisering av kolkondenskraftverk dit skulle strida mot tidigare redovisade riksintressen och inkräkta på befintliga naturreservat och på kulturmiljön.

7.2.4 Kraftvärmeverk

Enligt rapporten är det angeläget att kommuner med större tätorter i sin markanvändningsplanering överväger behovet av markreservationer för kraftvärmeverk.

Statens naturvårdsverk påpekar att kraftvärme till skillnad mot kon-

densvärme är ett höggradigt utnyttjande av energi som ger större möjlighet till miljövårdande åtgärder och samtidigt innebär förbättring av luftkvaliteten i närmiljön. Det är enligt verket viktigt att man säkerställer markbehov för skyddszon kring anläggningen med hänsyn till dammning, buller etc. Även *länsstyrelserna i Kronobergs och Göteborgs och Bohus län* samt *Göteborgs kommun* anser att en utbyggnad av kraftvärmeverk kan innebära förbättringar i närmiljön i jämförelse med kondensverk eller enskild uppvärmning. Enligt den senare länsstyrelsen har rapporten tryckt för lite på alternativet förgasning av restoljor eller av kol mot bakgrund av att utsläppen i närmiljön blir betydligt mindre från en förgasningsanläggning än från ett vanligt kolkraftvärmeverk. Även *Nynäshamns kommun* uppmärksammar frågan om förgasningsanläggningar som ett alternativ till utbyggnad av kraftvärmeverk.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anser att kommunerna även bör överväga att reservera mark vid befintliga kraftvärmeverk och värmeverk som kan komma att eldas med flis, torv eller kol.

Några remissinstanser kommenterar frågor om kraftvärmeutbyggnad mot bakgrund av praktiska erfarenheter av nuvarande kraftvärmeplanering. Det är enligt *Storstockholms energiaktiebolag* angeläget att en infrastruktur för kolhantering snabbt byggs upp. Energiaktiebolaget anser att miljöproblemen som blir följden av kolanvändning kan bemästras med modern teknik och att de inte bör utgöra ett hinder för en ökad kolanvändning. Från miljösynpunkt är det enligt *Sundbybergs kommun* ett intresse att få så få producerande anläggningar som möjligt som utrustas med sådan utrustning att utsläpp m. m. kan nedbringas till ett minimum.

LO anser att regeringen bör utarbeta riktlinjer för storstadsområdenas värme- och elförsörjning på längre sikt, eftersom det visar sig svårt eller omöjligt för de berörda kommunerna att själva fatta sådana beslut. Dessutom påverkar enligt *LO* dessa beslut i så hög grad det övriga landet att statens övergripande planering bör vara avgörande.

7.3 Nya energislag

7.3.1 Allmänna synpunkter

Under senare år har enligt rapporten frågan om framtida introduktion i stor skala av energislag baserade på inhemska energikällor aktualiserats. I rapporten övervägs behovet av ytterligare studier och riktlinjer i den fysiska riksplaneringen inför en framtida introduktion av torv, vindkraft, energiskog etc.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens mer övergripande överväganden och förslag angående nya energislag.

Av remissinstanserna är det endast *Sveriges industriförbund* som ifrågasätter behovet av att behandla nya energislag inom ramen för den fysiska

riksplaneringen. Förbundet konstaterar att expansion av energiproduktion på praktiskt taget alla områden är omgiven av restriktioner som baseras på mer eller mindre rationella miljöhänsyn varför detta försvårar varje strävan till utveckling av alternativa energikällor. Krav på nya utredningar och inventeringar förlänger enligt förbundet genomförandetiden på ett sätt som skapar osäkerhet om möjligheterna att realisera olika projekt under ekonomiskt meningsfulla former.

Behovet av en utökad planering för att klarlägga nya energislags eventuella konflikter gentemot andra intressen samt klarläggande av förutsättningar för ett ianspråktagande av nya inhemska energislag framhålls särskilt av *Lunds universitet, lantbruksstyrelsen, statens naturvårdsverk, Sveriges lantbruksuniversitet, statens planverk, Nämnden för energiproduktionsforskning, länsstyrelserna i Uppsala, Kronobergs, Älvsborgs, Värmlands, Örebro och Jämtlands län, Vaggeryds, Nässjö, Växjö, Tranemo, Kristianstads, Falkenbergs, Laholms, Munkedals och Ulricehamns kommuner, landstinget i Gävleborgs län, SACO/SR, Svenska naturskyddsföreningen, Lantbrukarnas länsförbund i Kronobergs län samt Centerpartiets lokalavdelning i Nynäshamn.*

Statens naturvårdsverk framhåller att stora anspråk på mark ställs av energislag som skogsenergi, energiskog samt vind- och vågenergi. Även lagring i och uttag av energi ur mark och vatten ställer enligt verket stora krav på en långt gående fysisk planering. I och med införandet av ett antal nya energislag med stora areella anspråk kommer enligt verket konflikter med jord- och skogsbruk, sjöfart, fiske, miljövård, rekreation etc. att öka kraftigt. Ett oplanerat utnyttjande av dessa energikällor gör enligt verket att svårigheter kan uppstå att hävda natur- och miljövårdens intressen. Naturvårdsverket vill därför påpeka nödvändigheten av att en fysisk planering i riksperspektiv genomförs inom en snar framtid för framför allt skogsenergi och gas. Det inventerings- och planeringsarbete som bedrivs för att skapa ett underlag för den fysiska riksplaneringen med avseende på energifrågor bör enligt verket prioriteras högt och ges tillräckliga resurser. För en hushållning med landets mark- och vattentillgångar är det enligt *statens planverk* av största vikt att markkrävande alternativa energisystem vägs in i den fysiska riksplaneringen. För att göra detta möjligt behövs enligt verket metodutvecklande studier. Arbete pågår inom planverket på området energiproduktion i fråga om torv, vind och energiskog. Planverket anser det angeläget att statsmakterna under 1980-talet efter metodutvecklande insatser avsätter resurser för ett kommunalt programarbete avseende tekniska system på energiförsörjningens område, varför möjligheterna till statligt stöd till kommunal planering via anslaget C2 bör bibehållas och om möjligt förstärkas. Även *länsstyrelsen i Örebro län och Växjö kommun* anser att det är angeläget att nya energislag så snart som möjligt blir föremål för överväganden inom ramen för den fysiska riksplaneringen.

Nämnden för energiproduktionsforskning anser att rapporten inte till-

räckligt uppmärksammar omfattningen av det ianspråktagande av naturresurser som kommer att krävas om väsentliga bidrag till Sveriges energiförsörjning skall fås ur "uthålliga, helst förnyelsebara och inhemska energikällor och energiråvaror". Nämnden anser att resursplaneringen måste utökas vad avser mark för energiproduktion. De studier nämnden hittills bedrivit beträffande energiförsörjningspotential och tillhörande markanspråk visar enligt nämnden att problemen kan bemästras.

Det måste enligt *Sveriges lantbruksuniversitet* vara en central uppgift i den fysiska riksplaneringen att identifiera energiproduktionens användningsområden och kvantifiera mark- och vattenanspråken i fysiska och samhällsekonomiska termer. Detta är enligt lantbruksuniversitetet mycket ofullständigt gjort vad avser de areella näringarna.

Svenska naturskyddsföreningen anser att olja, kol, kärnkraft och andra former av lagrad energi successivt bör utgå ur vårt energiförsörjningssystem och ersättas av flödande energi. Utbytet får enligt naturskyddsföreningen emellertid inte ske på sådant sätt att de allvarliga miljöskador som användningen av den lagrade energin ger upphov till endast ersätts av en annan typ av kanske lika allvarliga miljöskador.

Enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* är det angeläget att utvecklingsarbetet för att kunna utnyttja alternativa energislag intensifieras med hänsyn till att kol- och oljebaserade kondenskraftverk inte utan en långt gående rökgasrening bör byggas i västra Sverige. Liknande synpunkter framförs av *Bengtsfors kommun*.

Länsstyrelserna i Uppsala, Kronobergs, Kopparbergs och Jämtlands län, länsarbetsnämnden i Västerbottens län, Laxå och Degerfors kommuner och landstinget i Kopparbergs län betonar behovet av att länsstyrelserna integreras i planeringen av nya energikällor. Enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* är det underlagsmaterial som rapporten grundar sig på mycket översiktligt, varför studier på regional och lokal nivå är nödvändiga för att klargöra de begränsade faktorerna och förbereda ett mer omfattande utnyttjande av dessa energikällor. Planverkets metodstudie om behandlingen av inhemska energislag i den fysiska planeringen och regeringens uppdrag till länsstyrelserna att utreda förutsättningarna för utnyttjande av länets energitillgångar är av stor betydelse för länsstyrelsen när det gäller att bedöma den lämpliga omfattningen av utnyttjandet av dessa energikällor i större skala. Även *länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att det i dag saknas en regional överblick över energifrågorna, varför länsstyrelserna bör ges resurser till en regional samordning av utnyttjandet av särskilda energislag. *Länsarbetsnämnden i Västerbottens län* anser att utvecklingen på energiområdet måste följas med största uppmärksamhet av berörda länsmyndigheter, så att länets potential av främst biomassa och torv kan komma att utnyttjas och skapa sysselsättningstillfällen. Enligt *Laxå och Degerfors kommuner* bör tillgångarna på flis, torv etc. utredas regionalt av länsstyrelserna i samråd med kommunerna. *Landstinget i*

Kopparbergs län konstaterar att överläggningar rörande formerna för en organiserad samordning av landstingets och primärkommunernas planeringsansträngningar inom energiområdet har påbörjats. Ett nära samarbete med länsstyrelsen är enligt landstinget givetvis angeläget.

Kommunernas roll i en planering för ianspråktagande av nya energikällor kommenteras av flera kommuner.

Enligt *Ljunghy kommun* kommer troligen de alternativa energislagens utnyttjande i vårt framtida energiproduktionssystem att ge nya förutsättningar för lokalisering av industri till inlandet. Detta frågekomplex borde enligt kommunen ytterligare ha kunnat utvecklas i rapporten. Även *Nässjö, Munkedals, Kristianstads, Dals Eds, Degerfors* och *Ulricehamns kommuner* betonar vikten av att kommunerna ges ett betydande inflytande i den framtida planeringen för ianspråktagande av nya inhemska energikällor.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län uppmärksammar infrastrukturfrågorna i samband med ett ökat ianspråktagande av inhemska energikällor. Enligt länsstyrelsen måste bedömningarna av möjligheterna att ta i anspråk nya energikällor kompletteras med övervägande avseende anläggningar som krävs för råvarutransporter, energidistribution etc.

Behovet av forskning rörande nya energikällor och bidrag till demonstrationsanläggningar understryks av *länsstyrelserna i Kronobergs och Skaraborgs län, Nässjö, Sölvesborgs och Varbergs kommuner, Lantbrukarnas länsförbund i Östergötlands län* samt *Centerpartiets kommunorganisation i Nynäshamn*.

Uppsala universitet, statens naturvårdsverk, SACO/SR och *Svenska naturskyddsföreningen* behandlar frågan om behov av lagstiftning rörande nya energislag. Enligt *statens naturvårdsverk* bör det mot bakgrund av det stora behovet av mark och konflikter med motstående intressen övervägas om etablering av större vind- och vågkraftanläggningar samt energiskogsodling bör föregås av tillståndsprövning.

Enligt *Uppsala universitet* vore det lämpligt att införa särskild tillståndsprövning för anläggningar och utvinning som rör energiproduktion samt att i lagstiftningen föreskriva att gällande riktlinjer i fysisk riksplanering ska följas i tillståndsgivningen. I den mån utvinningen också orsakar miljöskador kan det enligt universitetet övervägas huruvida det ska införas ett kommunalt veto. Genom en sådan särskild lagstiftning kan också en behovsprövning ske beträffande olika anläggningar och verksamheter vilket kan medverka till den besparing i energianvändningen som statsmakterna och olika politiska grupperingar i stort sett är överens om bör ske. *SACO/SR* framför liknande synpunkter. Risker för överetablering på användarsidan måste enligt organisationen uppmärksammas och eventuellt kan en prövning enligt 136 a § byggnadslagen behöva övervägas.

7.3.2 Torv

För att det skall kunna avgöras om utvinning av torv i större skala kan ske på vissa platser måste enligt rapporten torvtillgångarna bedömas närmare från såväl produktions- som bevarandesynpunkter. Utvinning av torv i större skala torde enligt rapporten med hänsyn till gällande riktlinjer för hushållning med mark och vatten inte kunna komma i fråga inom obrutna fjällområden och obrutna kustområden. Inom områden i landet som förefaller ha goda förutsättningar för utvinning av torv utan att avgörande konflikter med annan markanvändning erfordras enligt rapporten ytterligare studier av förutsättningar och restriktioner. Behovet av riktlinjer i den fysiska riksplaneringen avseende utvinning av torv behöver enligt rapporten övervägas ytterligare för att det närmare skall kunna avgöras var torvtäkt kan ske.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens överväganden och förslag angående torv.

Endast *Sveriges industriförbund* och *två handelskamrar* ifrågasätter rapportens behandling av torv. Enligt *Industriförbundet* är rapportens modell för planering av ianspråktagande av torvmossar en utomordentligt omständlig väg att komma fram till ett avgörande om framtida torvbrytning utan att därför några garantier ges för att urvalet av torvmossar blir det riktiga. Riksplaneringen bör enligt förbundet begränsa sin uppgift till att redovisa vilka konflikter som finns med hänsyn till miljö, friluftss- och naturvårdsintressen i lämpliga områden. Studierna bör enligt förbundet med fördel kunna utföras regionalt i samarbete mellan berörda företag och myndigheter. Enligt *Västerbottens läns handelskammare* bör inte utarbetandet av riktlinjer i den fysiska riksplaneringen eller naturvårdsverkets våtmarksinventering förhindra en exploatering av länets torvtillgångar. Liknande synpunkter framförs av *Stockholms handelskammare*.

Följande remissinstanser anser att ytterligare studier bör ske som belyser förutsättningar för och motstående intressen vid ett ianspråktagande av torv för energiändamål: *riksantikvarieämbetet, universiteten i Uppsala och Göteborg, Kungl. vetenskapsakademien, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning, länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Västerbottens och Norrbottens län, länsarbetsnämnden i Jämtlands län, Gislaveds, Jönköpings, Marks, Filipstads, Sala, Sundsvalls, Timrå, Örnsköldsviks och Gällivare kommuner, landstingen i Uppsala och Hallands län, Ingenjörsvetenskapsakademien, Centrala drifledningen, och statens vattenfallsverk, Svenska samernas riksförbund, Sveriges fältbiologiska ungdomsförening, Riksförbundet för hembygdsvård och Vilhelmina naturvårdskrets.*

Statens industriverk instämmer i behovet av studier angående förutsättningar för återanvändning av utbrutna torvmossar, men vill samtidigt

understryka att ett omfattande planerings- och utredningsarbete inte får ställa hinder i vägen för aktuella eller kommande torvutvinningsprojekt, då det är synnerligen angeläget ur energiförsörjningssynpunkt att snarast vinna erfarenheter av torvutvinning och torvanvändning i större skala. Enligt *överstyrelsen för ekonomiskt försvar* är det angeläget att prioritera arbetet med att upprätta en utvecklingsplan som rör bruket av de inhemska torvtillgångarna. Pågående kartläggningar av torvförekomster samt de ytterligare överväganden som fordras för att undanröja konflikter med andra intressen för markanvändning bör enligt *överstyrelsen* bedrivas så att torven redan under innevarande decennium blir av betydelse för energiförsörjningen.

Enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* förutsätts det mest efterfrågade bränslet i länet bli torv och flis. I vilken omfattning torv kan nyttjas och vilken effekt detta får i den fysiska miljön kan den metodstudie som planverket bedriver i bl. a. Västerbottens län delvis ge besked om. Inte minst fördelningen av torvresurserna kommer enligt *länsstyrelsen* att bli av stor betydelse för kommunerna.

I det följande redovisas remissinstanser som bl. a. belyser och kommenterar konflikter med motstående markanvändningsintressen.

Enligt *riksantikvarieämbetet* måste vid de fortsatta studierna av förutsättningar och restriktioner för torvutvinning i stor skala de kulturhistoriska aspekterna beaktas för att klarlägga i vilken mån torvutvinning bör undvikas eller begränsas av kulturhistoriska skäl och var särskilda undersökningar måste genomföras i samband med exploatering. Riksantikvarieämbetet ämnar inleda studier med syfte att göra en översiktlig redovisning av de ur kulturhistorisk synpunkt värdefullaste mossarna. Inte heller *länsstyrelsen i Örebro län* anser att kulturminnesvårdsintresset i samband med torvutvinning har uppmärksamrats. Fornlämningar i torvmossar kan enligt *länsstyrelsen* sannolikt i vissa fall förrycka lönsamheten vid en eventuell exploatering, då dessa enligt fornminneslagen ställer krav på arkeologisk undersökning.

Lantbruksstyrelsen anser att torvbrytning torde kunna ske på betydande arealer utan konflikt med vare sig lantbruk eller rennäring. Torvutvinning kan dock enligt *lantbruksstyrelsen* leda till vattenbalansproblem på jordbruksmark inom avrinningsområdet. Lantbruksstyrelsen vill i detta sammanhang påpeka att riskerna för konflikter med rennäring dock inte får förbises. Enligt styrelsens mening får torvtäkt anses vara sådan ändrad markanvändning som rennäringslagen förbjuder på åretruntmarkerna och inte minst mot den bakgrunden är det angeläget att rennäringens intressen bevakas och tillgodoses i fortsatt planeringsarbete för detta ändamål inom hela renskötselområdet. Även *länsstyrelsen i Norrbottens län* påpekar att torvutvinning i vissa områden kan medföra konflikter gentemot rennäringen. *Svenska samernas riksförbund* framhåller att man med statens vattenfall har diskuterat att verket skall bekosta genomförandet av en förstudie

till ett större projekt där effekter av torvbrytning i renbetesmarkerna belyses. Det är enligt riksförbundet därefter av avgörande betydelse att ett större och samlat projekt kan genomföras.

Enligt *skogsstyrelsen* förefaller det vid torvutvinning finnas möjligheter att i viss utsträckning samordna både markanvändningen och efterbehandlingsåtgärderna för energiändamål, virkesproduktion och naturvård. *Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län* anser att användningen av utbrutna torvmossar bör studeras ytterligare och att även återställandet och användningen av tåkten efter brytning bör regleras vid den tidpunkt koncession beviljas. Liknande synpunkter framförs av *skogsvårdsstyrelserna i Örebro och Kopparbergs län*.

Fiskeriintendenten i nedre södra distriktet anser att torvutvinningens hydrologiska effekter bör belysas. Liknande synpunkter framförs av *fiskeriintendenten i västra distriktet* och *fiskenämnden i Hallands län*.

Svenska naturskyddsföreningen konstaterar att torv aldrig kan bli en energiresurs att räkna med i det långa perspektivet, varför föreningen starkt ifrågasätter om det inte är bättre att avstå från en satsning på den tillfälliga energiresurs som torv innebär.

Sveriges geologiska undersökning anser att behovet av fortsatta geologiska inventeringar avseende torv är stort. I södra Sverige finns ett gott underlag i form av äldre inventeringar men för norra Sverige är kännedommen nästan obefintlig. *Sveriges geologiska undersökning* anser att en torvgeologisk inventering i norra Sverige borde vara av största samhällseliga intresse eftersom huvuddelen av torvresurserna finns i norra Sverige.

I det följande redovisas synpunkter från några länsstyrelser och kommuner av mer principiell art mot bakgrund av förhållandena i länen. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* är tveksam till torvutvinning i större skala eftersom torven är en i högsta grad ändlig resurs och i regel är mycket värdefull ur naturvårdssynpunkt. En exploatering av torvmarkerna medför enligt *länsstyrelsen i Jönköpings län* särskilda problem bl. a. mot bakgrund av att delar av dessa marker är av intresse för naturvård, rörligt friluftsliv och kulturminnesvård. Skall exploatering av torvmarkerna ske i större skala är det enligt *länsstyrelsen* nödvändigt att berörda intressen klarläggs och samordnas på ett planmässigt sätt. Enligt *Jönköpings kommun* bör regionala inventeringsarbeten fullföljas på kommunal nivå för att utreda möjligheterna att utveckla och utnyttja denna lokala energitillgång samt beakta de ekologiska konsekvenserna. Enligt *länsstyrelsen i Hallands län* bör transportfrågorna beaktas om ett ianspråktagande av torv blir aktuellt. *Länsstyrelsen i Värmlands län* anser att upprättande av definitiva torvtäktplaner inte bör ske förrän inventeringsarbeten fullbordats.

Det är enligt *Ingenjörsvetenskapsakademien* viktigt att marker vars känslighet man nu inte kan bedöma vid planering och tillståndsgivning behandlas så att man stegvis kan besluta om deras utnyttjande då tillräck-

liga kunskaper vunnits. I takt med att kunskaperna växer kan också enligt akademien preciseringar av villkor osv. successivt införas.

Sveriges fältbiologiska ungdomsförening föreslår att det redan i dag formuleras riktlinjer som undantar torvbrytning högt upp i vattensystemen så att större vattenbalansproblem kan undvikas. Även *Älvräddarnas samorganisation* uppmärksammar de vattenbalansproblem som kan uppstå vid torvbrytning.

Enligt *Vilhelmina naturvårdskrets* bör erfarenheterna från bl. a. Finland och Irland i fråga om miljökonsekvenserna vid torvutvinning studeras.

Lantbrukarnas riksförbund och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att torven snarast bör utnyttjas när den finns i så pass rikliga mängder i landet. Lantbrukarnas riksförbund har nyligen i en framställning till regeringen framfört synpunkter på torvutnyttjande.

7.3.3 Vindkraft

Enligt rapporten förutsätts ytterligare studier av möjligheterna och konsekvenserna av vindkraftproduktion ske i områden med särskilt goda förutsättningar för produktion av vindkraft om en större utbyggnad aktualiseras i framtiden. Konflikter mellan utbyggnad av vindkraft och andra motstående markanvändningsintressen erfordrar enligt rapporten ytterligare behandling i den fortsatta fysiska riksplaneringen. Vid eventuell större introduktion av vindkraft kan enligt rapporten behovet av riktlinjer i den fysiska riksplaneringen behöva övervägas närmare.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag angående vindkraftverk.

Flera remissinstanser pekar på konflikter med motstående intressen vid en lokalisering av vindkraftverk samt pekar på behovet av ytterligare studier av områden som är lämpliga för lokalisering av vindkraftverk innan slutlig ställning tas till var dessa bör kunna lokaliseras. Till dessa remissinstanser hör *riksantikvarieämbetet*, *länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus och Norrbottens län, Norrtälje, Mjölby, Nybro, Tingsryds, Stenungsunds, Gävle, Hudiksvalls och Kramfors kommuner samt landstinget i Uppsala län*.

Riksantikvarieämbetet anser att en placering av vindkraftverk i känsliga kulturlandskap bör undvikas och att en handläggningsordning som möjliggör avvägning gentemot bl. a. kulturminnesvårdsintressen är angelägen.

Några remissinstanser anser att rapporten överdrivit konflikterna med motstående intressen eller anser att en introduktion av vindkraftverk i landet bör forceras. Enligt *länsstyrelsen i Gävleborgs län* har markanvändningskonflikterna och påverkan på landskapsbilden i anslutning till vindkraftverk överdrivits. *Hallsbergs kommun* anser att vindkraft bör utnyttjas i så stor utsträckning som möjligt om driftserfarenheterna inte visar annat.

Lönsamhetsbedömningen vid en sådan utbyggnad bör enligt kommunen utgå från hela landets intresse och lämplig mark bör reserveras för vindkraft. *Mörbylånga kommun* är också positiv till en utbyggnad av vindkraftverk. Mot bakgrund av att en introduktion av vindkraft nu måste påskynas anser *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* att rapporten på ett utförligare sätt borde ha inventerat möjligheterna för lokalisering av vindkraftverk.

Sjöfartsverket, länsstyrelserna i Kalmar, Blekinge, Kristianstads och Hallands län, fiskenämnden i Kalmar län, Gotlands kommun, landstinget i Uppsala län och Sveriges fältbiologiska ungdomsförening behandlar frågan om lokalisering av vindkraftverk till havs. Några av remissinstanserna, bl. a. *länsstyrelserna i Kalmar, Kristianstads och Hallands län*, anser att en lokalisering av vindkraftverk till havs är att föredra mot bakgrund av konflikterna gentemot motstående intressen vid en eventuell landbaserad. *Sjöfartsverket* framhåller att sjöfartens framkomlighet starkt påverkas av sjöbaserade vindkraftverk. Om ytterligare studier sker angående sådana vindkraftverk förutsätts verket få medverka i detta arbete. Enligt *länsstyrelsen i Kalmar län* bör frågan om havsbaserade vindkraftverk utredas vidare i samråd med fiskets organisationer och fiskerimyndigheterna. Inverkan på landskapsbilden av anläggningar och ledningsdragningar samt konsekvenserna för bl. a. fågellivet bör enligt länsstyrelsen studeras noga om en lokalisering till Ölands kustvatten blir aktuell. *Fiskenämnden i Kalmar län* anser i likhet med länsstyrelsen att samråd med fiskets organisationer och fiskemyndigheterna bör ske om planer på havsbaserade vindkraftverk förverkligas. Även *fiskenämnderna i Södermanlands och Hallands län* anser att placeringen av vindkraftverk till havs bör föregås av samråd med fiskeintressen. *Gotlands kommun* framhåller att bottenplacerade vindkraftverk i havsområdena utanför Öland och Gotland kan vara lämplig under förutsättning att en sådan lokalisering inte strider mot fiske- och naturvårdsintressen m.m. *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* anser att forskningen rörande sjöbaserade vindkraftverk bör intensifieras.

Frågan om behovet av prövning av vindkraftverk behandlas av *nämnden för energiproduktionsforskning, koncessionsnämnden för miljöskydd, länsstyrelsen i Kristianstads län och Jönköpings kommun*.

Nämnden för energiproduktionsforskning anser att det föreslagna kravet på tillstånd enligt 136 a § byggnadslagen inte bör gälla mindre gruppstationer bestående av medelstora eller små vindaggregat. *Koncessionsnämnden för miljöskydd* anser att tillkomsten och lokaliseringen av större vindkraftverk bör bli föremål för regeringens prövning enligt 136 a § byggnadslagen medan det räcker med ett anmälningsförfarande enligt miljöskyddslagen beträffande mindre sådana anläggningar. *Jönköpings kommun* anser att gruppstationer med vindkraftverk bör prövas enligt 136 a § byggnadslagen.

Enligt *länsstyrelsen i Kristianstads län* är det viktigt att det klart sägs ut i

anvisning att små vindkraftanläggningar för lokala behov är byggnadslovspliktiga oavsett placering och användning.

Behovet av prototypanläggningar behandlas av vissa remissinstanser. *Centrala driftledningen* och *statens vattenfallsverk* konstaterar att vattenfallsverket under år 1977 på uppdrag av nämnden för energiproduktionsforskning utförde en lokaliseringsstudie för vindkraft i Sverige. Denna tillsammans med det arbete som utförs för att uppföra två stycken prototypanläggningar bör kunna utgöra utgångspunkt för en bedömning av intressekonflikter i samband med lokalisering av vindkraftverk. Även *länsstyrelserna i Uppsala och Malmöhus län* samt *Gotlands kommun* betonar vikten av att prototypanläggningar uppförs.

7.3.4 Biomassa

7.3.4.1 Energiskog

Enligt rapporten kräver ställningstaganden till var energiskogsodling lämpligen kan ske att konsekvenserna för markanvändning och miljö ytterligare utreds. Med hänsyn till gällande riktlinjer för hushållning med mark och vatten torde odling av energiskog i större skala enligt rapporten inte kunna komma i fråga inom obrutna fjällområden och obrutna kustområden.

Flertalet remissinstanser delar eller anför inga erinringar mot rapportens förslag angående odling av energiskog.

Flera remissinstanser pekar på konflikter med motstående intressen vid odling av energiskog och betonar behovet av ytterligare forskning och utredningar som behandlar förutsättningarna för energiskogsodling. Till dessa remissinstanser hör *Lunds och Umeå universitet*, *matematiska och naturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet*, *skogsstyrelsen*, *länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Kristianstads och Kopparbergs län*, *lantbruksnämnden i Hallands län*, *Norråälje kommun*, *landstinget i Uppsala län*, *Kungl. vetenskapsakademien*, *Sveriges industriförbund*, *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* och *Svenska naturskyddsföreningens lokalavdelning i Göteborgs och Bohus län*.

Skogsstyrelsen anser att energiskogsodling knappast kan komma att ge avkastning i en för landets energitillförsel betydelsefull omfattning förrän tidigast in på 1990-talet under förutsättning att verksamheten är klart lönsam för markägaren eller styrd genom tvångsåtgärder. De miljömässiga aspekterna på energiskogsodling är enligt skogsstyrelsen hittills ofullständigt belysta.

Länsstyrelsen i Kalmar län redovisar en preliminär utredning av förutsättningar för energiskogsodling i länet.

Enligt *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* är en introduktion av energiskog visserligen inte möjlig förrän om ca tio år varför det ännu finns

tid att välja i vilken omfattning och var man kan odla energiskog. Enligt föreningen bör det utfärdas riktlinjer om forskning rörande växelbruk i samband med skogsbruk. Även *Svenska naturskyddsföreningens lokalavdelning i Göteborgs och Bohus län* förordar ett växelbruk mellan energiskog och konventionellt skogsbruk.

Lantbruksstyrelsen och *länsstyrelsen i Kopparbergs län* behandlar frågan om prövning av energiskogsodling. Enligt *lantbruksstyrelsen* kräver odling av energiskog på jordbruksmark prövning enligt lagen om skötsel av jordbruksmark. Därigenom kan enligt *lantbruksstyrelsen* eventuella konflikter med kravet på hushållning med brukningsvärd jordbruksmark prövas från fall till fall. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att skogsvårdslagen behöver anpassas till energiskogsodling.

Nämnden för energiproduktionsforskning och *Bergs kommun* kommenterar närmare de lokaliseringsbedömningar som finns i rapporten. Även *Mörbylånga kommun* lämnar synpunkter på lokalisering av energiskog.

Enligt *Stockholms universitet* bör rökgaserna från biomassa inte jämföras med dem från torv på det sätt som görs i rapporten eftersom biomassa innehåller betydligt mindre svavel än kol och olja. Till skillnad från fossila bränslen ger inte energiskog något nettotillskott av koldioxid till atmosfären. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Gävleborgs län*.

7.3.4.2 Skogsenergi

Skogsstyrelsen, *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelsen i Uppsala län*, *en skogsvårdsstyrelse* och *två kommuner* har uppmärksammat möjligheterna att utnyttja skogsenergi för energiproduktion. I rapporten har inte förutsättningarna för utvinning av skogsenergi behandlats, eftersom en sådan verksamhet inte bedöms medföra sådana miljö- och markanvändningskonsekvenser att den bör behandlas i den fysiska riksplaneringen.

Ett bättre tillvaratagande av skogsenergi stämmer enligt *skogsstyrelsen* väl med önskemålen om ett bättre resursutnyttjande och borde i någon utsträckning kunna tillgodose bl. a. friluftslivets önskemål om ökad framkomlighet i skogsmark. *Statens naturvårdsverk* anser att en fysisk planering i riksperspektiv bör ske för skogsenergi bl. a. mot bakgrund av att ett stort antal anläggningar för fliseldning projekteras idag. Även *länsstyrelsen i Uppsala län*, *skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län*, *Jönköpings* och *Ljusdals kommuner* tar upp vissa frågor om skogsenergi.

7.3.4.3 Övrig biomassa

Flera remissinstanser pekar på jordbrukets möjligheter att producera energi i form av energigrödor, metanol, etanol etc. Enligt *Kungl. vetenskapsakademien* är det önskvärt att man på allvar börjar studera möjligheten att odla särskilda energigrödor på åkermark. Härigenom erhålls enligt *vetenskapsakademien* bättre växtföljd och mullbildning, mindre ogräs på kreaturslösa jordbruk samt mindre behov av handelsgödsel och herbicider.

Enligt *lantbruksnämnderna i Kalmar och Hallands län* kan höjda energipriser och ny teknik medföra att det lönar sig för jordbrukarna att producera egen energi med hjälp av halm, gas och andra avfallsprodukter. Även *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* framhåller att jord- och skogsbruket har stora möjligheter till produktion av energiråvara varför det är viktigt att verksamheten uppmuntras och stöds genom investeringsstöd och garantier.

7.3.5 Andra framtida energislag

I rapporten nämns bl. a. solvärmeteknik, vilken har mindre negativa miljöeffekter än flertalet andra energislag förutsatt att från miljösynpunkt lämpliga material väljs. Markanvändningskonsekvenser av eventuell lagring i sjöar eller havsvikar kan emellertid enligt rapporten behöva övervägas i den fysiska riksplaneringen.

Enligt *Lunds universitet* kan åtskilligt uppnås genom att byggnader placeras och detaljutformas så att de i sig fungerar som värmemagasin för solinstrålning. Enligt *Gotlands kommun* är Gotland det landskap i Sverige som har flest soltimmar per år vilket borde ha redovisats i rapporten. *Hallsbergs kommun* anser att mark bör reserveras för solenergicentraler i nära anslutning till befintliga distributionsnät för varmvatten.

De största konflikterna vid lokalisering av vägkraftverk skulle enligt rapporten uppstå gentemot bl. a. sjöfart, fiske och båtsport. Vågkraft som en del av svensk energiförsörjning är enligt rapporten – om den över huvud taget blir aktuell – knappast trolig före år 2000.

Enligt *fiskenämnderna i Kalmar och Hallands län* kan anläggande av vägkraftverk till sjöss medföra vissa olägenheter för fiskets bedrivande varför placering av dessa bör ske i samråd med fiskets organisationer och med fiskerimyndigheterna. Liknande synpunkter framförs av *fiskenämnden i Södermanlands län*.

Länsstyrelsen i Kristianstads län, fiskenämnden i Kronobergs län, Gotlands, Hallsbergs och Krokoms kommuner uppmärksammar frågan om utvinning av värme med hjälp av värmepump. Enligt *länsstyrelsen i Kristianstads län* bör miljöeffekterna i samband med utnyttjande av värmen i yt- och grundvatten närmare studeras och resultera i centrala råd och anvisningar för handläggning av dessa frågor. Enligt *fiskenämnden i Kronobergs län* påverkar utvinning av värme med hjälp av värmepump vattnets produktionsförmåga och även ledningsdragningar kan bli till men för fisket.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar anser att frågan om utvinning av inhemskt uran förtjänar uppmärksamhet i samband med den fysiska riksplaneringen. Om och i vilken grad uranfrågan kommer att påverka den fysiska riksplaneringen blir enligt överstyrelsen beroende av utformningen av den framtida energipolitiken.

7.4 Behov av planeringsåtgärder

Byggnadslagstiftningen och lagen om kommunal energiplanering är enligt rapporten viktiga medel för att genomföra intentionerna i energipolitiken på lokal nivå.

Statens naturvårdsverk och länsstyrelsen i Skaraborgs län har i sina remissvar närmare behandlat den kommunala energiplaneringen och hur den fysiska riksplaneringen bör integreras i denna planering.

Statens naturvårdsverk anser att det skulle vara av värde för miljövården om den kommunala energiplaneringen påskyndades eftersom en sådan planering kan skapa goda möjligheter att långsiktigt påverka frågor som luftföroreningar, varmvattenutsläpp, transporter av olika energislag m. m. Den kommunala energiplaneringen är enligt verket i första hand ett medel för att förbättra energihushållningen i landets kommuner, men en förbättrad energihushållning innebär samtidigt att utnyttjande av naturresurserna och påverkan på människans hälsa och miljö minskar. Den kommunala energiplaneringen kan vara ett verksamt medel för att förbättra luftmiljön i landets tätorter varför verket har intresse av att de kommunala miljövärdsfrågorna även fortsättningsvis kommer att ingå som ett naturligt led i energiplaneringsprocessen.

Enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* är samhällets insatser för att på olika sätt hushålla med energi f. n. mycket splittrade. Enligt länsstyrelsens uppfattning är det angeläget att förutsättningarna för hushållning och användning av energi redovisas på ett enhetligt sätt inom ramen för den fysiska riksplaneringen. Den kommunala energiplaneringen bör enligt länsstyrelsen utgöra den samlande planeringsformen för hushållning med energi. Detta förutsätter enligt länsstyrelsen att lagen om kommunal energiplanering ges en mera strikt utformning innebärande att samtliga kommuner åläggs planlägga energiförsörjningen inom sitt område. Kommunerna bör enligt länsstyrelsen ha ansvaret för att lokala resurser för framtida alternativ energiproduktion bevaras samt att bebyggelsemönstrets betydelse för energihushållningen beaktas. Länsstyrelsen bör utarbeta regionalt underlagsmaterial, göra länssammanställningar och vid samråd företräda allmänna och statliga intressen.

I statens planverks yttrande rörande fortsatt fysisk riksplanering (Dnr R 3040/77) anför verket följande när det gäller behovet av planering för nya energikällor.

Konsekvenserna av energiskogsodling och lokaliseringsmöjligheter för vindkraftverk kan exempelvis behöva analyseras i regionala modellstudier. Konflikterna mellan de markkrävande energisystemen och den expanderande fritidsbebyggelsen är ytterligare ett exempel på problem som bör studeras.

I samband med statsmakternas kommande ställningstagande till energipolitiken bör uppmärksammas att den fysiska riksplaneringens arbetsme-

toder bör kunna tillämpas för det samarbete mellan stat och kommun som kommer att behövas om den framtida energiproduktionen ska kunna ske med beaktande av riktlinjerna för hushållning med mark och vatten och kraven på en lämplig uppbyggnad av landets fysiska struktur. Betydande utredningsinsatser torde behöva göras under de närmaste åren för att ge underlag för en sådan samverkan mellan stat och kommun. Bl. a. bör analyseras energiproduktionssystemens inverkan på markanvändning och miljö i ett längre tidsperspektiv, sambanden mellan bebyggelsemönster och energiåtgång på regional nivå, tätortsnivå och grannskapsnivå samt metodfrågor vad gäller den kommunala energiplaneringens samband med den sektorövergripande samhällsplaneringen på central, regional och lokal nivå.

Byggforskningsrådet samt flera *länsstyrelser* och *kommuner* behandlar effekterna på i första hand den kommunala markanvändningsplaneringen som en introduktion av nya energislag kan medföra.

Enligt *byggforskningsrådet* blir en konsekvens av övergången till alternativa energikällor att närproduktion av energi kommer att bli ett viktigt inslag i kommunernas fysiska planering. Det blir enligt rådet nödvändigt att beakta energitekniken både i detaljplanering och i översiktlig markanvändningsplanering. Om värmeproduktion och distribution i framtiden kommer att ske genom småskaliga anläggningar av typen kvarters- och områdescentraler kommer enligt rådet nya markbehov uppstå i tätorterna. Forskningen behöver bl. a. belysa grundläggande samband mellan markanvändning och energitillförsel och mellan markanvändning och energibehov. *Länsstyrelsen i Uppsala län* konstaterar att en kraftig satsning på de alternativa energikällorna medför krav på betydande markområden och medför stora markanvändnings- och miljökonsekvenser. Detta aktualiserar enligt länsstyrelsen att statsmakterna anger riktlinjer för bl. a. den kommunala översiktsplaneringen i syfte att kunna reservera lämpliga produktionsområden och de villkor som bör gälla för annan markanvändning inom aktuella områden. Enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* förändrar odling av energiskog och anläggande av vindkraftaggregat markanvändningen i större områden så genomgripande att lämplighetsprövning i de kommunala översiktsplanerna måste förutsättas.

7.5 Övriga frågor

Enligt *överstyrelsen för ekonomiskt försvar* talar mycket för att ett ökat underjordsbyggande för lagringsändamål blir aktuellt i framtiden bl. a. mot bakgrund av låga anläggningskostnader och låg värmeförbrukning. En underjordisk lagringsanläggning inkräktar enligt överstyrelsen i regel inte särskilt mycket på den ovanför bergrummet befintliga markytan. Även *statens geotekniska institut* uppmärksammar denna fråga och anser att det i rapporten inte tillräckligt tydligt framgår att relativt stora markytor måste reserveras inom tätbebyggda områden för energilagring.

Enligt *statistiska centralbyrån* har den allmänna energidebatten medfört ett markant ökat behov av faktaunderlag avseende bl. a. energitillgång och energianvändning. Centralbyrån har därför i samråd med andra berörda myndigheter byggt ut energistatistiken, bl. a. i syfte att ge förbättrat underlag för uppföljning av energiförsörjningen. Enligt *statistiska centralbyrån* kan bl. a. miljöeffekter förknippade med olika energiförsörjningssystem till en del analyseras utifrån den information energistatistiken ger.

8 Mineralresurser

8.1 Allmänna utgångspunkter

I rapporten anges vissa utgångspunkter för att behandla frågor om mineralråvaror i den fysiska planeringen. Bl. a. anges att utvinning och förädling av mineralråvaror i den fysiska planeringen kan medföra omfattande krav på mark och vatten samt betydande miljökonsekvenser. I rapporten anges också att mineralråvaruförekomster av särskilt intresse i ett långsiktigt nationellt perspektiv så långt möjligt bör skyddas från sådana ändringar som omöjliggör eller allvarligt försvårar en framtida utvinning.

Några remissinstanser nämligen *statens industriverk*, *statens planverk*, *länsstyrelserna i Malmöhus, Västmanlands* samt *Göteborgs och Bohus län*, *Nässjö kommun* och *Lantbrukarnas riksförbund* framhåller uttryckligen att det är angeläget att mineralfrågorna ägnas stor uppmärksamhet i den fortsatta fysiska riksplaneringen. *Statens planverk* framhåller exempelvis att centrala verk och länsstyrelser har redovisat erfarenheter och förslag till insatser inom mineralområdet, vilket stöder verkets uppfattning att gruv- och täktfrågor bör ägnas stor uppmärksamhet i den fortsatta fysiska riksplaneringen. Flera remissinstanser, bl. a. *tekniska högskolan i Stockholm*, *överstyrelsen för ekonomiskt försvar*, *Sveriges geologiska undersökning*, *bergmästarämbetet i södra distriktet*, *domänverket* och *Västerbottens handelskammare*, ansluter sig till rapportens utgångspunkt att mineralförekomster så långt möjligt bör skyddas så att markanvändningen inte försvårar en framtida utvinning av mineralråvaror. Bergmästarämbetet framhåller exempelvis att vägar, bebyggelse m. m. inte får tillkomma på ett sådant sätt som innebär hinder för nuvarande eller framtida nyttiggörande av malmer och industrimineral samt förekomster av leror, olja, alunskiffer, torv m. m. Enligt bergmästarämbetet finns det en sådan risk, bl. a. på grund av att vissa gruvföretag inte bevakar sina utmålsområden som tidigare. Dessutom kan det enligt ämbetet finnas en tendens att vid konflikter mellan olika intressen undervärdera gruvintresset i jämförelse med andra aktuella intressen. För att undvika detta krävs överblick i ett tidigt skede av planeringen.

Främst mineralpolitiska utredningen och *Sveriges industriförbund* är

kritiska mot de allmänna utgångspunkter rapporten har angett. Mineralpolitiska utredningen framhåller att utvinning och förädling av mineralråvaror knappast i det enskilda fallet kan medföra omfattande krav på mark och vatten, särskilt inte med hänsyn till att de flesta gruvorna är belägna i områden där konkurrensen om markanvändningen är mycket liten. *Industriförbundet* och *Sveriges geologiska undersökning* anser att den industripositiva syn som kan skönjas i rapportens andra utgångspunkter inte är något argument för fortsatt planeringsarbete. *Industriförbundet* anser att en metodik som tvingar fram en restriktiv planering via kommunernas marköversikter bör frångås.

Ett 10-tal remissinstanser, nämligen *Göteborgs universitet*, *fiskenämnden i Kronobergs län*, *statens naturvårdsverk*, *styrelsen för teknisk utveckling*, *havsresursdelegationen*, *Svenska naturskyddsföreningen*, *Svenska samernas riksförbund*, *Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund* och *länsläkarorganisationen i Örebro län*, bedömer att mineralutvinning och mineralförädling medför en rad negativa miljökonsekvenser och krav på markresurser samt att problemen kommer att öka i framtiden. *Statens naturvårdsverk* framhåller exempelvis att brytning av sulfidmalm i stora, ytnära och låghaltiga fyndigheter medför ökade problem från naturvårds- och miljöskyddssynpunkt. Problemen orsakas enligt verket främst av stora dagbrott och stora mängder restmaterial. Miljökraven kan enligt verkets uppfattning bli svåra att uppfylla. Verket framhåller vidare att även mindre gruvor med kortare varaktighet på många platser och drift i dagbrott ger miljöproblem, vilket gör att det innan sådana gruvor öppnas måste övervägas om mängden värdefulla ämnen som kan utvinnas är så stor att miljöingreppet kan motiveras.

8.2 Översiktlig karta över geologiska förutsättningar för mineralförekomster

I rapporten föreslås att industriverket får i uppdrag att i samråd med *Sveriges geologiska undersökning*, planverket och andra berörda myndigheter genom försöksverksamhet i lämpligt län utarbeta förslag till en översiktlig karta över geologiska förutsättningar för mineralförekomster.

Förslaget tillstyrks av *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *statens industriverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *Umeå universitet*, *länsstyrelserna i Malmöhus*, *Örebro*, *Uppsala* och *Västerbottens län*, *mineralpolitiska utredningen*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *Askersunds kommun*, *Lantbrukarnas riksförbund* och *Lantbrukarnas länsförbund i Västerbottens län*.

Sveriges geologiska undersökning anser att en försöksvis kartsammanställning enligt rapportens förslag bör inledas i Sverige. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller emellertid att i jämförelse med Kanada och Västtyskland, som tas fram som exempel i rapporten, är berggrunden

mycket dåligt känd och resurserna vad avser geologisk forskning och kartering otillfredsställande. Det geologiska underlagsmaterialet påverkar planeringskartornas kvalitet.

Även *Umeå universitet*, *statens industriverk* och *bergmästarämbetet i södra distriktet* menar att framtagning av en sådan karta förutsätter ett förbättrat bakgrundsmaterial av geologiska kartor. *Industriverket* ser positivt på en framställning av den föreslagna kartan och menar att kartan skulle ha en väsentlig uppgift som underlag för den fortsatta prospekteringsverksamheten. Underlag för den föreslagna karteringen kommer enligt industriverket fram genom de storregionala geokemiska undersökningar som bedrivs inom ramen för nämndens för statens gruvegendom långtidsprogram. Framtagning av ett sådant geokemiskt underlagsmaterial måste med nuvarande resurser ses i ett perspektiv på 10–15 år men kan för begränsade delar, exempelvis delar av Västerbottens län, vara klart inom 3–5 år. Verket betonar vidare kartans begränsningar, bl. a. att geokemiska undersökningar endast ger indikationer för fortsatta prospekteringsinsatser. *Mineralpolitiska utredningen* anser att förslaget har vissa förtjänster, men enligt utredningen förefaller det inte nödvändigt att binda sig vid någon bestämd presentationsform.

Viss tveksamhet vid utnyttjandet av den föreslagna kartan redovisas av *bergmästarämbetet i norra distriktet* som framhåller att den skulle ha begränsad tillförlitlighet när det gäller att bedöma framtida råvaruintressen. Den begränsade tillförlitligheten beror på att kännedomen om landets mineraltillgångar är bristfällig. Vidare kommer prospekteringsteknikens utveckling att innebära förbättrade möjligheter att finna djupare belägna malmer och genom att intresset förskjuts mellan olika malmer och mineral kommer man i prospekteringsverksamheten att ånyo intressera sig för tidigare genomletade och som ofyndiga bedömda områden. Dessutom avgör intäkter, kostnader och pålagor för mineralproduktionen om en fyndighet kan bearbetas. Dessa begränsningar innebär att all planering, som inbegriper mineralproduktion måste vara flexibel och mottaglig för stora förändringar.

Nämnden för statens gruvegendom är tveksam till rapportens förslag. Nämnden anser att rapportens förslag till karta måste baseras på bl. a. geokemisk basprospektering samt översiktliga geologiska och geofysiska kartor. Detta bakgrundsmaterial saknas enligt nämnden helt eller delvis över stora delar av landet. Nämnden anser vidare att en snabbare utgivningstakt av geologiska kartor är önskvärd.

8.3 Rapporteringsskyldighet beträffande undersökningsresultat m. m.

I rapporten framhålls att det är angeläget att kommunerna i den fysiska planeringen på ett tidigt stadium ges möjlighet att beakta framtida mineralutvinning, vilket skulle ge förutsättningar för ändamålsenliga avvägningar

mellan mineralråvaruintressen och olika motstående markanvändningsintressen. F. n. får enligt rapporten berörda länsstyrelser och kommuner som regel del av undersökningsresultat från prospektering på ett sent stadium. För att planeringsarbetet skall förbättras föreslås i rapporten bl. a. att viktigare undersökningsresultat i samband med prospektering fortlöpande delges kommuner och länsstyrelser.

Förslaget som ges i rapporten tillstyrks av ett 20-tal remissinstanser, *statens planverk, Göteborgs universitet, flera länsstyrelser, länsarbetsnämnden i Västerbottens län, ett antal kommuner, Svenska kommunförbundet, Ingenjörsvetenskapsakademien och Lantbrukarnas riksförbund.*

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att det är angeläget att viktigare prospekteringsresultat av betydelse för fysisk riksplanering delges kommuner och länsstyrelser på ett tidigt stadium. Enligt länsstyrelsen är det väsentligt att materialet presenteras så att tolkningen inte kräver större sakkunskap. I många fall torde den information som lämnas i samband med beslut av utmål resp. brytningskoncession vara tillräcklig. Länsstyrelsen understryker också vikten av att informationen om undersökningsresultat beträffande de mineraltillgångar som faller utanför gruvlagen och lagen om vissa mineralfyndigheter förbättras. Inte heller *länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser sig ha möjlighet att själv utvärdera undersökningsresultat utan föreslår att bergmästaren utvärderar prospekteringsresultaten och redovisar sådana som är av stort intresse till länsstyrelsen. *Statens planverk* framhåller att samordningen mellan prospektör/brytningsintressent, bergsstaten, länsstyrelse och kommun inte fungerar tillfredsställande från samhällelig planeringssynpunkt. Bl. a. regionalpolitiken, naturvården och den kommunala markanvändningsplaneringen har speciellt i ett tidigt skede svag koppling till gruvintressenas aktiviteter. Planverket anser att nämnden för statens gruvegendom bör ta initiativ till att länsstyrelserna och kommunerna får tidig information om resultaten av prospekteringsverksamhet. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* stöder rapportens förslag om prospekteringssamordning och rapporteringsskyldighet till berörd kommun och länsstyrelse. Skyldigheten bör enligt länsstyrelsen utsträckas även till fyndigheter av industrimineral, förekomst av berg för krossändamål samt förekomster av sand- och grus. Enligt länsstyrelsen kan en avstämning och vägning mot motstående markanspråk på detta sätt komma till stånd i ett tidigt skede i planeringen.

Tveksamma eller avvisande till rapportens förslag om informationsskyldighet beträffande undersökningsresultat är *nämnden för statens gruvegendom, bergmästarämbetet i norra distriktet och Sveriges industriförbund. Nämnden för statens gruvegendom och bergmästarämbetet i norra distriktet* framhåller att den dåliga informationen till länsstyrelserna eller kommunen kan bero på att så få undersökningar leder till positivt resultat. Av t. ex. samtliga inmutningar resulterar endast ett fåtal procent i anvisning av utmål. Den föreslagna informationsskyldigheten till kommun och

länsstyrelse bör därför enligt nämnden knytas till beslut om beviljande av utmål snarare än inmutning. Den som har för avsikt att bedriva gruvdrift torde enligt nämnden i eget intresse informera kommun och länsstyrelse om sina planer. Direkt avvisande till förslaget om informationsskyldighet är *Sveriges industriförbund* som framhåller att en sådan framförhållning i planeringen knappast fyller någon funktion eftersom uppgifterna ger en mycket osäker information om framtida markanvändning. Det är vidare enligt förbundet orimligt att begära att en prospektör skall åläggas lämna ifrån sig resultaten av dyrbara undersökningar innan han själv eller hans uppdragsgivare utvärderat dem och ansökt om koncession eller inmutningar.

Statens industriverk, mineralpolitiska utredningen och *Sveriges industriförbund* hänvisar vidare till att informationsfrågor även behandlas av mineralpolitiska utredningen.

I rapporten framhålls vidare att det finns skäl till en föreskrift i gruvkungörelsen att bergmästare i samband med inmutning får förelägga sökanden att till länsstyrelse och kommun lämna in en plan för undersökningsarbetets bedrivande.

Länsstyrelserna i Kopparbergs och Västernorrlands län tillstyrker uttryckligen förslaget. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anser det väsentligt att länsstyrelser och kommuner får en betydligt ökad kännedom om pågående och planerad prospektering. Ett genomförande av rapportens förslag skulle vara ett steg i rätt riktning mot förutseende fysisk riksplanering i anslutning till mineralförekomster. Länsstyrelsen anser att det behövs ett samarbete i fastare form med prospekterande myndigheter och företag. Länsstyrelsen har därför lagt fram förslag om att inrätta en särskild länsgeologtjänst som skulle göra det möjligt att aktivt bevaka prospektering och delta i utredningar m. m. om geologiska frågor. Enligt länsstyrelsen skulle då möjligheterna att bistå kommunerna med underlagsmaterial för den fysiska riksplaneringen förbättras väsentligt.

Tveksamma till rapportens förslag är *statens industriverk, nämnden för statens gruvegendom, länsstyrelsen i Örebro län, mineralpolitiska utredningen* och *Ingenjörsvetenskapsakademien*. *Nämnden för statens gruvegendom* anser att värdet av den föreslagna föreskriften torde bli ringa eftersom schablonmässiga planer troligen kommer att lämnas. *Mineralpolitiska utredningen* anser att eftersom inmutningen görs på ett mycket tidigt stadium av undersökningsarbetet är det i de flesta fall svårt för inmutaren att göra upp en meningsfull plan. Utredningen anser emellertid att det är viktigt att kommuner och länsstyrelser hålls informerade om hur undersökningsarbetet framskrider och om undersökarens planer. Mineralpolitiska utredningen hänvisar vidare till sitt slutbetänkande.

8.4 Översyn av nuvarande rättsliga reglering beträffande mineralutvinning

I rapporten redogörs för den lagstiftning som reglerar ianspråktagande av mineralfyndigheter, dvs. minerallagen, gruvlagen och naturvårdslagen. I rapporten konstateras bl. a. att minerallagen ger möjlighet att väga olika intressen översiktligt mot varandra innan frågor om tillstånd till undersökning och brytning avgörs. Vid prövning enligt gruvlagen av ansökningar om inmutning eller utmål finns däremot inte möjlighet till samma övergripande bedömningar som minerallagen. I olika sammanhang har enligt rapporten påtalats behovet av att lagstiftningen ses över.

Ett tiotal remissinstanser, nämligen *Uppsala universitet*, *lantbruksstyrelsen*, *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *länsstyrelserna i Malmöhus, Östergötlands, Örebro, Kalmar och Norrbottens län* samt *Hallsbergs kommun* och *Svenska samernas riksförbund*, framhåller att nuvarande rättsliga reglering av mineralutvinning bör ses över. Det finns enligt remissinstanserna små möjligheter att väga motstående intressen mot varandra.

Statens naturvårdsverk framhåller att gruv- och mineralprojekt medför regelmässigt omfattande anspråk på mark- och vattenresurser. Utvinningen är som regel också särskilt energikrävande. För att åstadkomma en allsidig prövning och en övergripande bedömning av hushållningen med dessa resurser bör enligt verkets mening gruv- och mineralprojekt alltid prövas enligt 136 a § byggnadslagen. Mindre projekt bör av regeringen kunna undantas från prövning. Det föreligger också enligt verket behov av möjligheter till riksöverväganden vid prövning av ansökningar gällande vissa industrimineral som inte omfattas av gruv- och minerallagstiftningen, främst kalk. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* understryker vikten av en översyn av lagstiftningen inom mineralområdet. Större mineralutvinningsprojekt bör jämföras med den grupp av industriella verksamheter som benämnts miljöstörande industri. I konsekvens med detta bör även handläggningen av större gruvbrytningsföretag anpassas till vad som nu gäller för s. k. riksplaneindustrier. Detta innebär enligt länsstyrelsen även en översyn av gruvlagen. *Hallsbergs kommun* finner det otillfredsställande att koncessioner enligt gruv- och minerallagen kan beviljas utan att kommunens synpunkter inhämtas. *Uppsala universitet* framhåller att det finns starka skäl att se över den lagstiftning som gäller och att så långt möjligt integrera denna med annan lagstiftning på plan- och miljöområdet. Särskilt besvärande idag är att de olika prövningarna enligt resp. lagstiftning sker på grundval av olika, ibland sinsemellan motstridiga, kriterier. Dessa medför troligen att beslut enligt senare lagstiftning i praktiken binds upp redan genom ett tidigt beslut som fattats på dåligt beslutsunderlag vad gäller sådana aspekter som ska beaktas enligt naturvårds- och miljöskyddslagarna.

Mineralpolitiska utredningen och bergmästarämbetena i norra och söd-

ra distriktena instämmer inte i rapportens allmänna beskrivning av lagstiftningen på mineralområdet. Exempelvis framhåller *mineralpolitiska utredningen* att den avvägning som sker enligt minerallagen oftast görs på ett tidigt stadium och är mycket översiktlig. Gruvdrifts tillåtlighet från miljösynpunkt m. m. provas därför i båda fallen enligt miljöskyddslag, byggnadslag, vattenlag etc.

Statens industriverk hänvisar till mineralpolitiska utredningen och framhåller att utredningen lämnat förslag om vissa ändringar i lagstiftningen av betydelse även för den fysiska riksplaneringen. Industriverket hänvisar till att det av mineralpolitiska utredningens slutbetänkande framgår att utredningen inte ställer sig avvisande till en framtida utredning om översyn av minerallagstiftningen.

Några remissinstanser anför synpunkter på naturvårdslagen. *Göteborgs kommun* anser att avsaknaden av tillståndsprövning vid husbehovstäkt innebär risker för allvarliga skador ur natur- och kulturminnesvårdssynpunkt. Med hänsyn härtill bör enligt kommunen övervägas att innefatta omfattande husbehovstäkt bland tillståndspliktig tätktverksamhet. *Statens industriverk* framhåller att länsstyrelserna föreslås få ökade möjligheter att väga in även resurshushållningsfrågor vid täktillståndsprövning enligt 18 § naturvårdslagen. Förslaget avvisades dock av industriverket i fråga om mineral av riks betydelse.

8.5 Sammanställning av underlag om framtida råvaruintressen

I rapporten framhålls att genom redovisning av underlag om tänkbara framtida råvaruutvinning skulle viktigare råvaruintressen efter viss avvägning på riksnivå kunna preciseras i den kommunala planeringen. I rapporten föreslås därför att statens industriverk i samarbete med Sveriges geologiska undersökning sammanställer och fortlöpande till regeringen redovisar underlag beträffande råvaruintressen. Genom sådant underlag skulle möjligheterna att bedöma långsiktiga anspråk förbättras.

Förslaget i rapporten kommenteras endast av *mineralpolitiska utredningen* och *nämnden för statens gruvegendom*. Mineralpolitiska utredningen har inga principiella invändningar mot förslaget, men utredningen framhåller att det är förenat med ganska stora praktiska svårigheter att ta fram ett sådant underlag. Frågan om hur denna redovisning skall ske bör enligt utredningen övervägas av den ansvariga myndigheten på mineralområdet. Nämnden anser det naturligare att industriverket i denna fråga samarbetar med överstyrelsen för ekonomiskt försvar samt med berörda branschorganisationer.

8.6 Utvärdering av utmål inom anrikningsverkens närzoner

I Sverige finns enligt rapporten f. n. drygt 4 800 utmål, vilket innebär att det i vissa kommuner finns stora utmålslagda områden där intresset för mineralutvinning är oklart. En utvärdering av kunskaperna om dessa utmål har gjorts av mineralpolitiska utredningen. De ekonomiska möjligheterna till utvinning är som regel större i närheten av befintliga anrikningsverk. Det kan därför enligt rapporten finnas anledning att industriverket utvärderar utmål inom anrikningsverkens närzoner.

Rapportens förslag tillstyrks av *statens industriverk*, *mineralpolitiska utredningen*, *Askersunds och Falu kommuner* samt *Lantbrukarnas riksförbund*. *Sveriges industriförbund* är tveksamt till rapportens förslag.

Statens industriverk framhåller att f. n. är malmtillskottet genom prospektering i anslutning till befintliga gruvor betydligt större än tillskottet i form av nya gruvor och att övervägande delen av under senare år öppnade gruvor är resultat av prospektering inom tidigare kända fyndområden. *Falu kommun* delar den i rapporten framförda uppfattningen att nya sulfidmalmsgruvor av ekonomiska skäl i första hand kan förväntas i närheten av befintliga anrikningsverk. Det är därför enligt kommunen angeläget att rapportens förslag kan genomföras, så att förutsättningarna för markanvändningen kan klarläggas inom berörda områden. Kommunen framhåller vidare att det är angeläget att kommunen på ett tidigt stadium ges möjlighet att beakta planerad utvinning av mineralråvaror samt att goda kontakter upprätthålls mellan myndigheter och företag.

Sveriges industriförbund är tveksamt till rapportens förslag och bedömer att utvärderingen bäst görs av de företag som äger anrikningsverken. Enligt förbundet har företagen större kompetens för uppgiften än industriverket.

8.7 Brytning i befintliga gruvor och täkter

För att begränsa naturingreppen och hushålla med mineralråvaror är det enligt rapporten angeläget att i områden med stark markkonkurrens möjligheterna till ytterligare brytning i befintliga gruvor och täkter övervägs innan nya öppnas.

Förslaget tillstyrks av *statens industriverk*, *länsstyrelsen i Västmanlands län*, *Falu kommun* och *Sveriges industriförbund*. Däremot avvisas förslaget av *mineralpolitiska utredningen* och *Ingenjörsvetenskapsakademien*.

Länsstyrelsen i Västmanlands län framhåller att det är önskvärt att den tekniska utvecklingen på malm- och mineralbrytningsområdet inriktas på att öka brytningsmöjligheterna i fyndigheter av de typer som finns i bergslagsområdet. I viss utsträckning har detta redan skett genom att i vissa fall parallell brytning sker i flera mindre fyndigheter, med anrikning i ett centralt beläget verk. Fortsatt utveckling av sådan teknik är enligt länssty-

relsen önskvärd. *Sveriges industriförbund* framhåller att det är en självklarhet för mineralföretagen att överväga möjligheterna till brytning i redan öppnade gruvor och täkter. Undersökning av de ekonomiska förutsättningarna för en utvidgad brytning utöver den ursprungligt planerade pågår normalt under hela den tid en gruva utnyttjas.

Mineralpolitiska utredningen och *Ingenjörsvetenskapsakademien* ifrågasätter förslaget. Förslaget syns enligt de båda remissinstanserna bygga på den underförstådda principen att mineralutvinningen i Sverige skall begränsas och att mineralråvarorna skall utvinnas bara till en i förväg given och bestämd kvot. Utredningen och akademien anser att en sådan princip är felaktig. Principen är endast tillämplig på transportkänsliga bulkvaror som grus- och sand.

8.8 Utvinning av biprodukter och återvinning

Industrimineral finns i vissa fall i samma fyndigheter som malmer eller energiråvaror. Med hänsyn till mineralutvinningens inverkan på landskapet och till hushållningsaspekter är det enligt rapporten angeläget att vid utvinning så långt möjligt utvinna sådana biprodukter direkt eller ur restmassor.

Statens naturvårdsverk, *statens industriverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *nämnden för statens gruvegendom*, *Styrelsen för teknisk utveckling*, *mineralpolitiska utredningen*, *Askersunds kommun*, *Svenska naturskyddsföreningen*, *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* och *Centrens ungdomsförbund i Kronobergs distrikt* instämmer i rapportens konsterande.

Bl. a. bedömer *statens industriverk* att ett sådant produktionsutnyttjande kan få stor betydelse inte bara för landets råvaruförsörjning utan även för gruvornas ekonomiska situation. Detta gäller för sulfidmalmer men skulle även avsevärt kunna bidra till att höja landets produktion av industrimineral. Ett intensivt arbete pågår sedan länge inom företagen, samtidigt som betydande forskning utförs.

Göteborgs universitet, *östra Göinge kommun* och *LO-distriktet i Stockholm* anser att angelägenheten av återställning av gruvor och grustäcker inte har framhållits tillräckligt i rapporten. *Göteborgs universitet* framhåller att en ökad brytning av lågprocentiga malmer i dagbrott och en ökad brytning av industrimineral som kvarts, kaolin och diabas ger upphov till överskottsmaterial (sprängsten, ofyndigt berg, överskott från anrikningsverk, lakrester) som skapar betydande miljöproblem. Problemet med tillvaratagande, deposition och eventuellt nyttiggörande av överskottsmaterial hör enligt universitetet till de större naturvårdsproblemen.

8.9 Prospektering av alunskiffer

Enligt prop. 1978/79:115 om riktlinjer för energipolitiken bör prospektering av alunskiffer i första hand riktas mot sådana förekomstområden där konflikter med annan markanvändning av riksintresse är mindre uttalade. I rapporten föreslås mot denna bakgrund att prospektering av alunskiffer i första hand riktas mot förekomster i Närke och Jämtland.

Rapportens förslag har fått ett blandat remissutfall. *Statens naturvårdsverk, riksantikvarieämbetet, Lunds universitet och Lantbrukarnas riksförbund* tillstyrker förslaget. *Högskolan i Örebro, Hallsbergs och Kumla kommuner, Sveriges industriförbund, Studiegruppen för Frostvikens sportfiskeklubb och Nedre Härjedalens naturvårdsförening* accepterar inte rapportens förslag. *Sveriges geologiska undersökning, Hallsbergs, Kumla och Strömsunds kommuner* framhåller att undersökningar av olika slag bör föregå ett beslut om brytning av alunskiffer i de områden som pekats ut i rapporten. Helt avvisande till brytning av alunskiffer och förslag kring frågan är *Centerns ungdomsförbund i Kronobergs distrikt, Nedre Härjedalens naturvårdsförening och Studiegruppen för Frostvikens sportfiskeklubb*.

Lunds universitet framhåller att alunskifferbrytning till stora delar innebär introduktion av en ny teknik i svensk mineralråvaruutvinning. Själva utvinningen av metallen kommer att ske med hjälp av lagningsmetoder, som kan misstänkas ge betydande föroreningar sannolikt främst till ytvattnet men även till grundvattnet. Avfallsmassorna kommer uppenbarligen att bli mycket stora och de utbrutna områdena måste förväntas komma att täcka stora arealer. Problemet med efterbehandling av dessa stora brytområden kan ännu ingalunda anses löst och så länge inte detta skett kommer denna verksamhetsform att innebära mycket stora sår i landskapet. Universitetet delar de bedömningar som framförs i rapporten över vilka områden som i första hand förefaller vara lämpade för brytning på grundval av det underlagsmaterial som hittills föreligger.

Negativa till rapportens förslag är *Högskolan i Örebro* samt *Hallsbergs och Kumla kommuner*, eftersom de inte delar rapportens uppfattning att alunskifferområdena i Närke är områdena där konflikterna med annan markanvändning av riksintresse är mindre uttalade. Även om det endast finns få motstående riksintressen inom området är det enligt kommunerna lika angeläget att ta hänsyn till andra starka motstående intressen. En noggrann kartläggning av områdets motstående intressen skulle sannolikt medföra samma bedömning som utredningen framfört beträffande Billingen. Negativt till förslaget är även *Sveriges industriförbund* som anser förslaget oklart. Enligt förbundet måste prospektering i första hand riktas mot områden där man förväntar sig att finna ekonomiskt utvinnbara mineraliseringar. Bedömning av motstående intressen får enligt förbundet ske i ett senare skede.

Några remissinstanser ställer krav på särskilda undersökningar innan beslut tas om brytning inom de utpekade områdena. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller att alunskiffer på olika stratigrafiska nivåer och i olika delar av landet har mycket skilda halter av ingående metaller, mineral och organiskt material och kan inte utan vidare betraktas som likvärdiga. Omfattande undersökningar krävs därför för att kunna bedöma om brytning inom ett område eventuellt skall kunna ersättas med utvinning på annan plats. *Hallsbergs* och *Kumla kommuner* anser att kompletterande undersökningar är nödvändiga före ett eventuellt beslut om exploatering av skiffrarna i Närke.

Helt avvisande till brytning av alunskiffer med tanke på negativa miljöeffekter och beslutet i kärnkraftfrågan är *Centerns ungdomsförbund i Kronobergs distrikt*, *Nedre Härjedalens naturvårdsförening* och *Studiegruppen för Frostvikens sportfiskeklubb*.

8.10 Alunskiffer på Billingen

Genom riksdagens ställningstagande till prop. 1977/78:124 (NU 1977/78:69, rskr. 1977/78:342) har fastlagts att ingen skifferbrytning bör startas i Billingen – med undantag för den brytning som erfordras för forskningsverksamhet – innan en fullutvinningsprocess har utvecklats. I prop. 1978/79:213 med redovisning av planeringsskedet i den fysiska riksplaneringen anføres att ställningstaganden till en eventuell framtida uranbrytning i Ranstad bör avvakta slutförandet av den utredning som regeringen avser att tillkalla och som skall studera och utvärdera tekniska metoder för råvaruutvinning samt föreslå åtgärder för att en eventuell sådan utvinning skall kunna åstadkommas på ett miljömässigt acceptabelt sätt. I rapporten knyts an till detta och att det först när förutsättningarna för utvinning av andra komponenter än uranet ur alunskiffer har klarlagts kan ställning tas till frågan om den långsiktiga markanvändningen på Billingen. Fram till dess bör med hänsyn till starka motstående intressen alunskiffern i Billingen inte utnyttjas för annat än forskningsändamål.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län samt *Skövde* och *Falköpings kommuner* instämmer i rapportens konstaterande. *Skövde kommun* hänvisar exempelvis till att det finns ett särskilt regeringsbeslut beträffande brytning i Ranstad. Hittills utförd interkommunal planering kan utnyttjas och byggas på med ytterligare kunskaper, forskningsresultat m. m. vid eventuellt kommande provning enligt 136 a § byggnadslagen. *Lantbrukarnas riksförbund*, *riksantikvarieämbetet* och *fiskeriintendenten i nedre södra distriktet* betonar de konflikter med jordbruk, fiske, natur- och kulturminnesvård som en eventuell alunskifferbrytning kommer att medföra. *Lantbrukarnas riksförbund* ställer sig helt bakom lantbrukarnas länsförbund i Skaraborgs län uttalande att uranbrytning i Ranstad är oförenlig med jordbruk och naturvård. Förutom den jordbruksmark som förstörs genom den direkta bryt-

ningen kommer enligt Lantbrukarnas riksförbund ett mycket stort jordbruksområde att förstöras av förorenat lakvatten. Det är inte bara jordbrukets intressen som berörs i dessa avseenden även andra intressen kommer att omöjliggöras.

8.11 Kalk för jordbruks- och miljövårdsändamål

I rapporten konstateras att efterfrågan på kalk bl. a. för jordbrukets och miljövårdens behov i framtiden kan förväntas öka starkt. Industriverket föreslås därför i samråd med Sveriges geologiska undersökningen, lantbruksstyrelsen, naturvårdsverket och berörda länsstyrelser i ett riksperspektiv närmare belysa de framtida anspråken och ge förslag till lämpliga områden för utvinning av kalksten och dolomit för andra ändamål än cementtillverkning.

Samtliga remissinstanser som kommenterar förslaget tillstyrker. Remissinstanserna är *lantbruksstyrelsen*, *statens naturvårdsverk*, *statens industriverk*, *länsstyrelsen i Kopparbergs län*, *mineralpolitiska utredningen* och *Centerns ungdomsförbund i Kronobergs distrikt*.

Statens industriverk framhåller att kunskaperna om kalkförekomsternas kvalitet är bristfälliga. Kvaliteten kan dessutom skifta kraftigt även inom en och samma förekomst. En utredning med uppgift att lämna förslag till lämpliga områden för utvinning måste därför bygga på omfattande undersökningar. Av rapporten framgår inte om förslaget om en fördjupad kalkstensutredning skall syfta till att tillgodose jordbruks- och miljövårdsändamål eller om de skall omfatta samtliga användningsområden utom cementtillverkningen. I det senare fallet måste kraven på undersökningarna ställas betydligt högre, inte minst med hänsyn till de krav på en högklassig råvara som måste ställas bl. a. av stålindustrin. För att undvika misshushållning med värdefulla mineralråvaror på motsvarande sätt kan i vissa fall undersökningar vara nödvändiga för att undvika att fyndigheter av hög kvalitet utnyttjas för ändamål där kraven kan ställas lägre, t. ex. för miljövårdsändamål. För genomförande av en utredning förutsätter industriverket ett aktivt deltagande från naturvårds- och lantbruksmyndigheter för att fastställa behov både av geografiska belägenheter och av kvantiteter.

8.12 Riksöversikter för kvarts, kvartsit och kaolin

I rapporten konstateras att vissa råvaror, t. ex. kvarts och kaolin är av betydelse i den fysiska riksplaneringen främst med hänsyn till att de bl. a. förekommer i områden där utvinning skulle komma i konflikt med annan markanvändning av riksintresse. Med hänsyn till tänkbara konflikter med riksintresse erfordras riksöversikter som visar i vilka delar av landet råvaror förekommer, vilka motstående intressen som föreligger och vilken efterfrågan som kan förväntas. Sådana översikter föreslås bli utarbetade

av industriverket i samråd med andra myndigheter för kvarts, kvartsit samt för kaolin. Riksöversikter kan i framtiden komma att erfordras även för andra mineral.

Remissutfallet är positivt vad gäller utarbetandet av riksöversikter för kvarts, kvartsit och kaolin. *Statens naturvårdsverk*, *statens industriverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *mineralpolitiska utredningen* och *Ingenjörsvetenskapsakademien* tillstyrker eller har inget att erinra mot rapportens förslag. Några instanser pekar på olika förutsättningar att genomföra förslaget. *Statens industriverk* utgår från att riksöversikterna avses utarbetade på befintligt geologiskt material, då de i annat fall skulle kräva prospekteringsinsatser eller annan form av fältundersökning och därmed ställa mycket omfattande krav på tids- och resursinsatser. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller att utfallet av de föreslagna riksöversikterna står i direkt proportion till det geologiska underlagsmaterialets kvalitet. Beträffande valet av mineral som skall göras till föremål för riksöversikter framhåller *mineralpolitiska utredningen* att det skall göras av den ansvariga myndigheten på mineralområdet. *Statens industriverk* framhåller att verket inte har möjlighet att bedöma vilka mineral som med hänsyn till olika riksintressen eller av andra skäl är av särskilt intresse för den fysiska riksplaneringen. Industriverket pekar även på att andra mineral exempelvis nickel bör vara av intresse. I likhet med *mineralpolitiska utredningen* anser *Ingenjörsvetenskapsakademien* att valet av riksöversikter bör bli föremål för överväganden inom den ansvariga myndigheten på mineralområdet. Akademien anser att ersättningsmaterial för vissa mineral, t. ex. sand och grus bör bli föremål för ytterligare studium.

8.13 Planering för regional grusförsörjning m. m.

För att tillståndsprövningen av täkter skall bli effektiv från hushållningssynpunkt är det väsentligt att länsstyrelsen har tillgång till ett beslutsunderlag som gör det möjligt att bedöma den enskilda täkten i ett regionalt perspektiv. I rapporten föreslås därför att regionala grusförsörjningsplaner upprättas av länsstyrelsen varvid såväl alternativa förekomster på land – inkl. bergtäkter eller täkter av grov morän – som förekomster i sjöar och hav bör behandlas. Planeringen beträffande grusförsörjningen bör i första hand avse bristområdena Göteborg-Götaälvsområdet, delar av Blekinge och området runt Bråviken.

Rapportens förslag om överväganden av grusförsörjningen har bemötts positivt av samtliga remissinstanser som behandlar förslaget. Remissinstanserna är *riksantikvarieämbetet*, *Lunds universitet*, *statens naturvårdsverk*, *statens industriverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *domänverket*, ett 15-tal länsstyrelser och ett 10-tal kommuner. Flera remissinstanser hänvisar till förslag lämnade av naturvårdskommittén samt industriverkets utredning om grus och sand på land och i hav.

Statens naturvårdsverk framhåller att genomförs de av naturvårdskommittén föreslagna regionala inventeringarna av täktmaterial kommer områden med brist på naturgrus att prioriteras. Skulle kommitténs förslag inte förverkligas bör ändå dessa områden inventeras och resurshushållningsplaner upprättas. I dessa bör redovisas möjligheterna att använda ersättningsmaterial för naturgrus. Naturvårdsverket kommer att verka för att sådana utredningar kommer till stånd. *Sveriges geologiska undersökning* anser att grusförsörjningsplaner inte bör begränsas till rapportens utpekade områden utan bör utarbetas för flertalet större tätortsregioner. *Sveriges geologiska undersökning* anser vidare att genomförandet av rapportens förslag kräver att kunskaper om tillgångarna förbättras. Regionala inventeringar i den omfattning som naturvårdskommittén rekommenderat är ett viktigt led härför. I enlighet med industriverkets förslag bör dessa inventeringar genomföras med *Sveriges geologiska undersökning* som huvudman på grund av verkets myndighetsansvar och erfarenhet av dylika uppgifter.

Länsstyrelsen i Jönköpings län framhåller att frågan om grusförsörjningsplan har tagits upp i bl. a. Jönköpings, Tranås och Gislaveds kommuner. Även om det i dag inte är någon brist på grus och sand inom länet kan lokala försörjningssvårigheter uppkomma. Gjorda grusinventeringar bör enligt länsstyrelsen kompletteras och grusförsörjningsplan bör upprättas för hela länet. *Trollhättans kommun* anser att behovet av planering för att främja hushållning med sand och grus är påkallad. En särskild planering bör även gälla krossat stenmaterial i trestadsregionen. Tillgången är enligt kommunen begränsad inom området särskilt mot bakgrund av möjligheten att producera krossmaterial från miljö- och transportsynpunkt lämpligt placerade anläggningar. Kommunen anser att förslaget i betänkandet om länsstyrelsemedverkan i denna hushållningsfråga är lämpligt. Även *Lunds universitet* menar att det är viktigt att samla upplysningar om förekomsten av bergarter lämpliga för krossning som ersättning för naturgrus. Erfarenhetsmässigt är sådana bergarter tämligen sällsynta. Behovet av planering av bergkrossmaterial påtalas även av *statens naturvårdsverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* samt *Göteborgs*, *Trollhättans* och *Härnösands kommuner*.

Förslag om kartering av havsområdenas sand- och grusförekomster har lämnats av industriverket i utredningen Grus och sand på land och i hav. I rapporten föreslås en kartläggning av sand- och grusförekomsterna i Kattegatt, utanför Skånes sydkust, i Blekingeskärgården och i Gotska sjön för att göra en avvägning mot andra intressen.

Förslaget tillstyrks av *Lunds universitet*, *statens industriverk*, *statens planverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelserna i Blekinge*, *Malmöhus* samt *Göteborgs och Bohus län* och *Uddevalla kommun*.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har ingen erinran mot betänkandets förslag om en utredning rörande sand- och grusförekomsterna utanför Skånes sydkust. Länsstyrelsen påpekar att ett utredningsuppdrag i denna fråga

förutsätter att länsstyrelsen ges resurser för sin befattning med detta arbete. Med hänsyn till att flertalet intressenter som gör anspråk på delaktighet i områdets resurser kan det förväntas att utrednings- och avvägningsarbetet blir tidsödande.

För områden där en kartering redan skett, dvs. Öresund och området norr om Gotland, föreslås i rapporten en avvägning mellan sand- och grusutvinning och andra intressen. Arbetet bör ske inom ramen för det planeringsarbete som föreslås ske vid berörda länsstyrelser.

Rapportens förslag tillstyrks av *statens naturvårdsverk, Sveriges geologiska undersökning, fiskenämden, länsstyrelsen och landstinget i Malmöhus län samt Landskrona kommun.*

Exempelvis framhåller *fiskenämden i Malmöhus län* att det är i hög grad angeläget att, innan tillstånd till sandtäkt meddelas, undersökningar görs för att klarlägga inte bara sandens beskaffenhet utan också de konsekvenser täkten skulle få på den marina miljön. I det sammanhanget framhåller *fiskenämden* att det underlag som f. n. föreligger för sådana bedömningar är alltför dåligt. Resurser bör sättas in på att göra erforderliga inventeringar. Behovet av inventeringar framhålls även av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.*

Flera remissinstanser framhåller att rapportens förslag inte bör genomföras enbart i de föreslagna områdena. Instanserna är *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, fiskeriintendenten i västra distriktet samt Göteborgs, Laholms, Falkenbergs och Varbergs kommuner.* Liknande synpunkter lämnas beträffande andra områden av *fiskenämden i Södermanlands län, länsstyrelsen i Gävleborgs län och Hudiksvalls kommun.*

9 Fritidsboende och turism

9.1 Markresurser för fritidsboende i inlandet

I rapporten redovisas att anspråken på mark för fritidsboende i inlandet kan komma att öka. Fritidsbebyggelsen kan enligt rapporten även i vissa inlandsområden komma i konflikt med annan markanvändning av riksintresse. Inom vissa områden i inlandet finns det därför anledning att vara restriktiv när det gäller utveckling av ytterligare enskild fritidsbebyggelse. Det gäller enligt rapporten främst inom områden som är av intresse för naturvården, kulturminnesvården och friluftslivet. I rapporten framhålls vidare att det är angeläget att kommunerna vid behov initierar en översiktlig planering av markanvändningen i områden där fritidsbebyggelse kan förväntas uppkomma.

Övervägandena i rapporten har i huvudsak mottagits positivt. Remissyttrandena ger stöd för bedömningen att det finns goda möjligheter att lokalisera fritidsbebyggelse till inlandet. Någon större efterfrågan har dock

enligt remissinstanserna inte förmärkts ännu. I remissyttrandena understryks också att fritidsbebyggelsen bör utvecklas planmässigt även i inlandet.

När det gäller efterfrågan på mark för fritidsboende i inlandet redovisar vissa remissinstanser att efterfrågan har ökat. Det gäller *länsstyrelserna i Kalmar och Malmöhus län* samt *Vaggeryds och Ovanåkers kommuner*. *Länsstyrelsen i Kalmar län* konstaterar att ett visst ökat intresse för fritidsbosättning i inlandet kunnat märkas. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller att anspråken under senare år har förskjutits till inlandet till följd av bl. a. bristen på mark i kustområdena och behovet av att här reservera tillgänglig mark för rekreation. Under den allra senaste tiden har emellertid åter ett visst ökat intresse för kustområdet kunnat iakttas, i många fall i form av andelshusbebyggelse. *Vaggeryds kommun* anger att anspråken på mark för fritidsboende i inlandet har ökat och att det kan bli konflikter med andra markanvändningsintressen. Även *Ovanåkers kommun* redovisar en ökad efterfrågan.

Ett par remissinstanser bedömer att det inte har skett någon efterfrågeökning i inlandet. Det gäller bl. a. *Värnamo kommun*.

Tillgången på mark för fritidsboende i inlandet kommenteras i flera yttranden. Yttrandena, som alla ger stöd för rapportens bedömning, kommer från *länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands och Gävleborgs län*. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att länet har goda möjligheter att ta emot ytterligare fritidsbebyggelse. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att åtskilliga områden i inlandsdelarna av länet lämpar sig för utveckling av enskild fritidsbebyggelse. Styrelsen pekar dock på att avståndet till havet inte blir längre än att det även för dessa områden finns behov av bad- och båtplatser vid kusten. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* anser att det på många håll i länet kan ske betydande kompletteringar av fritidsbebyggelse förutsatt att exploateringen föregås av omsorgsfull planering. Utrymmet för enskild, spridd fritidsbebyggelse får däremot enligt länsstyrelsen anses vara begränsat med hänsyn till permanentningsrisker, landskapsbildpåverkan och inverkan på jord- och skogsbruket. *Länsstyrelsen i Värmlands län* menar att markresurserna för fritidsbebyggelse i de norra delarna av länet tycks vara stora. Däremot är tillgången på mark vid Vänerkusten mycket liten. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* menar att det särskilt i länets inland finns utrymme för en betydande utökning av fritidsbebyggelsen. De största anspråken riktas dock mot kusten och älvdalarna, där konflikterna med främst friluftss- och naturvårdsintressena kan bli betydande.

Vissa remissinstanser har uttryckt åsikter om lämpligheten av fritidsbebyggelse i inlandet. Flertalet är positiva. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser t. ex. att det är angeläget att planmässigt studera möjligheterna till fritidsbebyggelse i inlandsområden. *Göteborgs kommun* finner det önskvärt att ökade möjligheter skapas till fritidsboende i inlandsdelarna av

Bohuslän och Halland. Däremot anser kommunen inte detta som så angeläget i t. ex. Göteborgs närregion. Fritidsbostäder i koloniträdgårdsform förordas i sådana områden. *Norrtälje kommun* anger att en viktig ambition i arbetet med den kommunomfattande markdispositionsplanen är att ange lämpliga områden för fritidsbebyggelse i inlandet, inte bara med hänsyn till bevarandebestånden och areella näringar utan också med tanke på kravet på god energihushållning vad gäller transporter och möjligheter att öka underlaget för glesbygdsbutiker med vikande kundunderlag. *Svenska naturskyddsföreningen* anser att principen att lokalisera fritidsbebyggelsen till inlandet är riktig.

Några kommuner är tveksamma till fritidsbebyggelse i inlandet. *Varbergs, Halmstads, Laholms* och *Falkenbergs kommuner* menar således att erfarenheterna i inlandet när det gäller större grupper av hus inte är enbart positiva. Det är t. ex. svårt att hålla kostnaderna för brukarna på en godtagbar nivå.

Några remissinstanser har kommenterat principerna för planering av tillkommande fritidsbebyggelse i inlandet. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* pekar på att metoderna för översiktlig planering med inriktning på fritidsbebyggelse är utvecklade. Styrelsen anser att man bör analysera erfarenheterna av hittillsvarande planering i riktlinjeområden och primära rekreationsområden. Metodanvisningar från centralt håll efterlyses. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser att utvecklingen av fritidsbebyggelse i inlandet bör ske planmässigt, främst för att inte bebyggelsen skall komma i konflikt med skogsbrukets intressen. I första hand bör utbyggnad ske i anslutning till befintliga byar och bebyggelsegrupper för att ge ett för hela samhället gynnsamt resultat. *Länsstyrelsen i Värmlands län* anser en planering nödvändig inom flera av länets kommuner, där utrymme för ytterligare fritidsbebyggelse bedöms föreligga. Planeringen bör enligt länsstyrelsen ske på sådant sätt att ett eller några stora områden i kommunen avgränsas inom vilka en utveckling av fritidsbebyggelse bör kunna ske utan mer ingående reglering än allmänt hänsynstagande till areella näringar och bevarandebestånden. Därigenom menar länsstyrelsen att trycket mot mer värdefulla områden ska minska. *Östra Göinge kommun* pekar på vikten av att vid planering av fritidsbebyggelse anpassa bebyggelseformerna till önskemålet att bevara och tillgodose andra intressen som landskapsbild, kulturminnesvård, rörligt friluftsliv osv. *Svenska naturskyddsföreningen* anser att behovet av fritidsbebyggelse på olika sätt bör begränsas och att planering och utformning av bebyggelsen bör ske efter ekologiska principer. Det innebär enligt föreningen bl. a. enkelt, marksnålt byggande med markarbeten och försörjning i samklang med de lokala naturförutsättningarna. Föreningen anser att det behövs utvecklingsarbete inom området, och att den fysiska riksplaneringen bör ge riktlinjer för vilka villkor en resurssnål ekologiskt anpassad fritidsbebyggelse bör uppfylla.

9.2 Fritidsbebyggelse kring tätorterna

I rapporten framhålls att områdena nära de medelstora och större tätorterna med goda rekreationsmöjligheter ofta har stor betydelse för friluftslivet och att detta gör dem mindre lämpliga för utveckling av enskild fritidsbebyggelse.

Rapportens förslag stöds i remissyttranden från *Västerås och Gävle kommuner samt landstinget i Gävleborgs län*. *Gävle kommun* anser t. ex. att rekreationsområdena i tätorternas närhet blir särskilt betydelsefulla när knappheten på energi för rekreationsresor blir större. Kommunen förutsätter i sin planering ingen ytterligare enskild fritidsbebyggelse inom en 15 km bred zon runt centrala Gävle.

I några remissyttranden redovisas en annan uppfattning än i rapporten. *Statens naturvårdsverk* menar sålunda att det finns skäl som talar för att det kan vara lämpligt att försöka utveckla former av fritidsbebyggelse som kan accepteras nära tätorterna. Verket pekar på att koloniträdgårdsliknande bebyggelse med små boende- och tomtytter skulle kunna lokaliseras nära tätorter utan att vara störande på naturmiljön eller det friluftsliv som utgår ifrån permanentbostäderna. Reskostnader och energiförbrukning i samband med utnyttjande skulle därmed kunna minskas. Därigenom skulle också enligt naturvårdsverket många människors önskan om en närbelägen fritidsbostad för veckoslutsvistelse, arbete på tomt m. m. kunna uppfyllas. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* har en liknande uppfattning, och framhåller att det är i städernas närhet som framtida former av fritidsboende kan behöva utvecklas, beroende på energibrist och kraven på markhushållning. Styrelsen påpekar att länet är rikt på områden som av olika skäl bör bevaras. Expansionsmöjligheterna för fritidsbebyggelse är därför begränsade, och kompletteringar alternativt smågrupper av bebyggelse blir troligen ett huvudalternativ. Styrelsen pekar också på funktionsomvandlingen som ett problem som är svårt att bemästra. Länsstyrelsen anser därför att det behövs en medveten satsning på alternativa fritidsboendeformer. En möjlighet är samhällsägda stugbyar för uthyrning, en annan stugan på 25 m² med egen odlingslott placerad på cykelavstånd från tätorten.

9.3 Fritidsbebyggelse i anslutning till jord- och skogsbruk

I rapporten konstateras att i skogs- och jordbruksdominerade områden kan fritidsbebyggelsen komma i konflikt med de areella näringarna till följd av olämplig lokalisering av fritidshusen. Om enstaka fritidshus eller fritidshus i mindre grupper lokaliseras i anslutning till befintlig bebyggelse eller på mindre produktiv mark behöver enligt rapporten något väsentligt intrång i jord- och skogsbruket inte uppkomma. Fritidsbebyggelse främst i form av fritidshus för korttidsuthyrning kan ibland vara ett stöd till jord-

bruksnäringen. Det gäller särskilt i vissa skärgårds- samt glesbygdsområden. Oanvända jordbruksbyggnader kan till viss del användas som fritidshus, vilket kan vara till fördel både från landskaps- och bebyggelsevärdsynpunkt.

Till remissinstanser som ser positivt på fritidsbebyggelse i anslutning till jord- och skogsbruket hör *domänverket*, som anser att det genom inventering och planering bör gå att där tillgodose en eventuell efterfrågan på fritidsbostäder. I avfolkningsbygder kan det enligt verket ibland finnas goda möjligheter att komplettera ett äldre byggnadsbestånd med nya fritidsbostäder. Verket framhåller dock att skogs- och jordbruksmark med god produktionsförmåga bör undvikas. *Forskningsrådsnämnden* anser att den spridda, enskilda fritidsbebyggelsen från naturskyddssynpunkt är att föredra framför stora fritidsanläggningar, beroende på att den för många människor är mer attraktiv och att det inte innebär någon koncentrerad nednotning av naturen. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* framhåller att korttidsuthyrning av fritidshus och därtill knuten service är en sysselsättnings- och inkomstkälla, som bör tillvaratas i högre grad än hittills. Länsstyrelsen pekar särskilt på att det i länet finns många glesbygdsområden där sysselsättningen inom jord- och skogsbruket behöver kompletteras med annan verksamhet. *Tranemo kommun* har en liknande uppfattning. *Nässjö kommun* framhåller att såväl enstaka som gruppbyggda fritidshus bör tillåtas. *Lantbrukarnas länsförbund i Kalmar och Kronobergs län* menar att planeringen av fritidsbebyggelse bör inriktas på att skapa bestående arbetstillfällen i länets glesbygder. Förbunden framhåller särskilt uthyrningsstugor som en verksamhet som kan bidra till att skapa flera arbetstillfällen. En stuggrupp på 3–5 stugor skulle kunna bidra till att förbättra såväl sysselsättning som inkomst för lantbrukare, lanthandlare och hantverkare, anser förbunden. Som andra fördelar nämner man att inslaget i miljön inte blir dominerande och att konflikterna med jordbruket blir mindre om inte husen avstyckas. *Lantbrukarnas länsförbund i Östergötlands län* har en liknande uppfattning. *Näringslivets byggnadsdelegation* anser rapportens förslag om fritidsbebyggelse i anslutning till jord- och skogsbruket värt att ta fasta på, och pekar på att en avfolkningshotad jordbruksbygd kan få ett väsentligt stöd i fritidsbebyggelse, både ekonomiskt och när det gäller att vidmakthålla ett kulturlandskap.

Några remissinstanser är dock kritiska till rapportens förslag. *Lantbruksstyrelsen* menar, att när det gäller uthyrningsstugor kan en anknytning till lantbruksföretag vara ett lämpligt komplement. Riskerna för konflikter med lantbruksdriften bedömer styrelsen som små. Spridd enskild fritidsbebyggelse kan dock medföra konflikter med lantbruket som följd av jordbrukets omgivningspåverkan i form av lukt och buller. Annan fritidsbebyggelse än uthyrningsstugor bör därför enligt lantbruksstyrelsen inte lokaliseras i anslutning till befintlig permanent bebyggelse på landsbygden. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att gles fritidsbebyggelse kan vara

markkrävande och kan komma i konflikt med skogsbrukets, naturvårdens och det rörliga friluftslivets intressen om bebyggelsen lokaliseras olämpligt. Tillkomsten av gles fritidsbebyggelse bör därför prövas planmässigt, anser länsstyrelsen. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* framhåller att en fortsatt utbyggnad för fritidsboende, särskilt i dess utspridda, enskilt ägda form, i allt större utsträckning kommer i konflikt med naturvårdens, kulturminnesvårdens och skogsbrukets intressen. *Lantbrukarnas länsförbund i Göteborgs och Bohus län* framhåller att om ytterligare fritidsbebyggelse ska uppföras i Bohuslän, skall det ske i andra former än som enskild fritidsbebyggelse. Förbundet understryker särskilt att nytillkommande bebyggelse måste acceptera normal jordbruksdrift med de konsekvenser i form av speciellt buller och lukt som kan uppstå.

9.4 Kommentarer till gällande riktlinjer för fritidsbebyggelsens utveckling

Gällande riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för fritidsbebyggelsens utveckling får i huvudsak ett gott stöd i remissbehandlingen. Endast få erinringar lämnas. *Statens naturvårdsverk* anser t. ex. att de gällande riktlinjerna bidragit till att för viss tid begränsa en fortsatt privatisering av värdefulla rekreationsresurser. Därigenom har enligt verket en grundläggande förutsättning getts för boendeformer som gör områdena tillgängliga för ett större antal människor och som innebär bättre hushållning med mark och ekonomiska resurser. Några remissinstanser ifrågasätter dock den fysiska riksplaneringens inriktning beträffande fritidsboende. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* vill ifrågasätta den enligt styrelsen mycket restriktiva inställningen till enskild fritidsbebyggelse i länet. Länsstyrelsen hävdar att den fritidsbebyggelse som har tillkommit under senare år i huvudsak har uppförts inom redan befintliga planområden, och att det inte kan påvisas att detta medför några betydande konflikter med friluftslivet. Länsstyrelsen menar vidare att skälet till att rekreationspolitiken inte kan fullföljas inte är den enskilda fritidsbebyggelsens markanspråk utan bristen på statligt stöd för utbyggnad av turist- och rekreationsanläggningar. Styrelsen pekar vidare på att en utbyggnad av fler enskilda fritidshus skulle dämpa prisutvecklingen. *Forskningsrådsnämnden* anser att restriktionerna mot det enskilda fritidsboendet har lett till att priserna har stigit våldsamt och att vanliga människor av det skälet knappast har möjlighet att skaffa fritidshus. Det har även enligt nämnden lett till att bebyggelsen blivit mer koncentrerad, vilket nämnden ser som negativt eftersom den blir oattraktiv för många människor och leder till starkt slitage på naturen. Särskilt pekar man på riskerna för de känsliga vattendragen i fjällen av stora fritidsbebyggelsekoncentrationer. Slutligen anser forskningsrådsnämnden att de ökade transportkostnaderna i samband med fjärrecreation talar för att man bör sträva efter att öka möjligheterna att skaffa billiga enskilt ägda fritidshustomter.

Vid sidan av de ovan redovisade allmänna synpunkterna, lämnar en del remissinstanser synpunkter på riktlinjernas utformning i olika områden.

Några remissinstanser tar upp problem i samband med fullföljandet av riktlinjerna för fritidsbebyggelsen. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser att riksplaneringens planeringssyn vad gäller fritidsboende och turism har haft förhållandevis begränsad genomslagskraft. Länsstyrelsen menar att en huvudförklaring kan vara brist på styrinstrument, och att det därför tar lång tid för riktlinjerna att slå igenom. Länsstyrelsen understryker bl. a. behovet av ekonomiska medel för att stödja tillkomsten av anläggningar för friluftsliv och alternativa fritidsboendeformer. *Ulricehamns kommun* anser att riktlinjerna för fritidsbebyggelsens utveckling inte fått någon större verkan beroende på avsaknad av effektiva styrmedel. Liknande synpunkter framförs av *Vårgårda kommun*. *Svenska naturskyddsföreningen* anser att de uppställda riktlinjerna för fritidsbebyggelsen i praktiken inte fått någon större effekt. Föreningen anser det motiverat att det, med hänsyn till de lokala organens oförmåga att bemästra utvecklingen, görs generella ingripanden vid strand-, kust- och fjällområdena på samma sätt som när det indispensable strandskyddet infördes.

Flera remissinstanser har diskuterat olika boendeformers lämplighet och förenlighet med riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen för fritidsbebyggelsens utveckling.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län är positiv till boende i andelsägda fritidshus. Styrelsen ser andelsboendet som ett sätt att öka utnyttjandet av fritidshusen och förväntar sig att fritidsboendekommittén ska finna lösningar på de juridiska och administrativa problem som är förknippade med ägandeformen. *Stockholms handelskammare* ifrågasätter om inte andelsägda fritidsanläggningar och stugbyar är minst lika försvarbart som uthyrningsstugor.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anser att fritidshus med andelsägare visserligen kan användas en längre period under året men kan vara svåra att acceptera i primära rekreationsområden som Sörmlandskusten. Anledningarna är bl. a. de höga upplåtelsepriserna, den osäkra framtiden för andelssystemet och det begränsade antalet ägare till varje hus. Undersökningar visar enligt länsstyrelsen att andelshus ägs av dem som har hög inkomst, egen villa och eget fritidshus på annat håll. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* finner att andelsägda fritidshus förefaller innebära ett högre utnyttjande än enskilt ägda fritidshus. Styrelsen anser emellertid ändå att bebyggelseformen kan ifrågasättas i områden med mycket begränsade utrymmen för det rörliga friluftslivet. Länsstyrelsen pekar också på att konkurrensförhållandena mellan stugbyar och andelshus inte är helt jämförbara på grund av skattesystemets konstruktion. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att andelssystemets utveckling inom de primära rekreationsområdena är tveksam ur såväl rekreations- som närings- och regionalpolitisk synvinkel. Systemet bör emellertid enligt länsstyrelsen kunna ac-

cepteras som en finansieringskälla för turistnäringens utveckling. *Krokoms kommun* anser att andelshus inte är likvärdiga med uthyrningsstugor ur rekreationspolitisk synvinkel.

När det gäller stugor för uthyrning finns en del kommentarer. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser att samhällsägda stugbyar för korttidsuthyrning är ett lämpligt alternativ till det vanliga fritidsboendet. *Landstinget i Uppsala län* menar att i länet bör, med hänsyn till närheten till tätorter, fritidsboendet styras över mot fritidshus för korttidsuthyrning, gärna som ett stöd för jordbruksnäringen. *HSB* menar att det är fel att kategoriskt förordna en bebyggelse i form av exempelvis stugbyar för uthyrning utan att samtidigt överväga hur en sådan bebyggelseform ska kunna göras ekonomiskt bärkraftig. Det är enligt *HSB* inte heller tillfredsställande utrett att det ur kommunal synpunkt skulle vara fördelaktigare med den typen av turism än en fritidsbebyggelse av mera traditionell karaktär.

Ett 20-tal remissinstanser tar upp behovet av statligt stöd till olika slags rekreationsanläggningar. I många fall anser man att bristen på statliga insatser är orsaken till svårigheterna att genomföra riksplaneringens syften. *Chalmers tekniska högskola* anser att statligt stöd för uthyrningsstugor är ett viktigt led i styrningen av utvecklingen i områden för rörligt friluftsliv. *Statens naturvårdsverk* konstaterar att de planeringsåtgärder som vidtagits vad gäller fritidsbebyggelse inte har räckt till för att åstadkomma de alternativ som förutsatts i form av stugbyar och motsvarande enkla anläggningar för övernattning. Framför allt är enligt verket finansieringsfrågan i stort sett olöst, en fråga som staten har huvudansvaret för. *Sveriges turistråd* konstaterar att det statliga stödet till anläggningar för fritidsboende och rekreation är otillräckligt. Ett ökat stöd skulle enligt turistrådet både gagna turismen och ge en bättre hushållning med mark och vatten. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* konstaterar att ett omfattande utrednings- och planeringsarbete har genomförts av berörda kommuner och av länsstyrelsen, men att inga konkreta genomförandeåtgärder realiserats. De sociala målen – rekreation för alla till en rimlig kostnad – är enligt länsstyrelsen fortfarande avlägsna. Kraftigt ökade statliga insatser är enligt länsstyrelsen helt nödvändigt, inte bara för planering utan även för konkreta projekt. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att det är bristerna i den statliga stödpolitiken som är orsak till att de rekreationspolitiska målen ej har kunnat förverkligas. Länsstyrelsen menar att kommunernas ansvar är att i första hand göra attraktiva områden tillgängliga för det rörliga friluftslivet. Anläggningarnas och boendebudets typ och standard bör vad gäller de sociala aspekterna påverkas genom bidragspolitik, anser länsstyrelsen. *Utredningen om den statliga rekreations- och turistpolitiken* framhåller att utredningen studerar och utvärderar olika stödformer. *Landstinget i Västernorrlands län* anser att riksplaneringens riktlinjer saknar betydelse så länge resurser saknas för utbyggnad av alternativa former för fritidsboende. Landstinget finner det därför naturligt

att det på en del håll inte längre upplevs som meningsfullt att planera för boendeformer för vilka finansieringsresurser inte finns. *Krokoms kommun* anser att stödet till turismen måste förbättras och inte koncentreras till få utvalda områden. *Kramfors kommun* anser att ökat statligt stöd för genomförande torde krävas för att planeringen för turism och friluftsliv ska bli realistisk och meningsfull.

9.5 Övriga frågor vad beträffar fritidsboende

Problem i samband med ändring av bostäders användning har tagits upp i en del yttranden. Framförallt gäller det permanentbosättningen i fritids-hus.

Länsstyrelsen i Kristianstads län konstaterar att flera kommuner i länet har försökt att motverka permanent bosättning i fritidsbebyggelseområden genom att begränsa tillåten byggnadsyta. Metoden är enligt länsstyrelsen inte tillfredsställande. *Västerås kommun* anser att en förutsättning för ett kommunalt engagemang i planering för fritidsbebyggelse är att användningen för fritidsbruk kan garanteras. Fritidsbebyggelsen får enligt kommunen inte genom permanentning övergå till en oplanerad bostadsmarknad med byggnader av lägre teknisk standard och med dålig kommunal service. *Vaggeryds kommun* har liknande synpunkter, och anser att för att inte äventyra genomförandet av ett ökat fritidshusbyggande är det nödvändigt att få ökade möjligheter att styra fritidsboendet. Möjligheterna att styra permanent bosättning i fritidshus anser kommunen som en viktig fråga. *Söderköpings kommun* menar att permanentningen är ett problem som alltmer har tilltagit i omfattning. Kommunen anser att det från många synpunkter är angeläget att kunna begränsa permanentboendet i rena fritidsområden. *Vaxholms kommun* anser att den ekonomiska belastningen på grund av skyldigheten att hålla social och teknisk service kan bli stor vid permanentning av fritidsbebyggelsen. Särskilt gäller detta i skärgården. Kommunen efterlyser åtgärder för att styra utvecklingen.

Vad gäller den omvända frågan, övergång från permanent boende till boende på fritiden, framhåller *Göteborgs universitet* att priserna på bostäder längs Bohus- och Hallandskusten drivs upp av fritidshusköpare på sådant sätt att det blir svårt för de bofasta att stanna kvar i skärgården. De bofasta bör därför ges företräde till bostäderna i skärgården. *Åre kommun* hävdar att övergången från permanentbostäder till fritidshus är ett allvarligt problem i attraktiva turistområden.

I några yttranden har man tagit upp VA-frågan som ett problem i samband med fritidsbebyggelse. *Forskningsrådsnämnden* anser att dagens VA-standard hos fritidsbebyggelsen kan leda till avsevärda störningar om inte hårda krav ställs på den tekniska utformningen. Fritidsbebyggelsen bör därför utformas med så slutna system som möjligt. Nämnden framhåller särskilt fjällvattnen som känsliga för vattenföroreningar. Eftersom

mycket små föroreningar kan förstöra fjällvattnen borde vattenutsläpp enligt nämnden helt förhindras och icke vattenburna metoder användas. *Uddevalla kommun* hävdar att VA-frågornas lösning är ett stort problem särskilt vid exploatering för fritidsbebyggelse. Vattenbrist är sommartid redan nu ett stort problem vid kusten. Avloppsfrågornas lösning blir enligt kommunen ofta mycket dyrare på grund av de restriktioner som ligger på recipienterna. Kommunen nämner Gullmarn som exempel. *Landstinget i Uppsala län* omtalar att vid norra Upplandskusten begränsas möjligheterna till större koncentrationer av fritidshus av brist på sötvatten.

Ett par remissinstanser diskuterar kunskapsunderlaget. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* tar upp lantmäteriverkets inventeringar av fritidsbebyggelsen, och kritiserar definitionen av strandnära bebyggelse. Länsstyrelsen vill att definitionen endast ska omfatta bebyggelse närmare stranden än 300 m. Vidare framhålls att utvecklingen i de geografiska riktlinjeområdena bör följas upp särskilt, samt att resultat av inventeringarna borde redovisas på planeringskartan för överskådlighetens skull. *Statistiska centralbyrån* framhåller att samordningen mellan folk- och bostadsräkningen 1980 och den allmänna fastighetstaxeringen 1981 kan väntas ge bättre förutsättningar än tidigare när det gäller att skilja permanentus från fritidshus vid klassificeringstidpunkten. Härigenom förbättras möjligheterna att använda enbart registerbearbetningar av fastighetstaxeringsregistret för redovisning av fritidshusbebyggelse.

9.6 De primära rekreatiomsområdena

Rapportens behandling av de primära rekreatiomsområdena får uttryckligt stöd i yttrandena från *beredningen för planering och samordning av statliga insatser för rekreation m. m.*, *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* samt *Skid- och friluftsförbundet*. *Socialstyrelsen* menar att det är värdefullt att områden har avsatts som primära rekreatiomsområden. Styrelsen understryker dock att dessa inte får innebära att rekreatiomsanläggningarna nära tätorterna försummas. Olika undersökningar har enligt socialstyrelsen visat att många människor på grund av bristande ekonomi, arbetsförhållanden etc. inte har möjlighet att utnyttja anläggningar på så stort avstånd från större befolkningscentra som de primära rekreatiomsområdena. Även *statens råd för byggnadsforskning* tar upp avståndsproblematiken. Rådet anser att om bil- och levnadskostnaderna fortsätter att stiga så återverkar det i hög grad på möjligheterna att ägna sig åt fjärrekreation liksom att ha ett avlägset lokaliserat fritidshus.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län framhåller att det behövs en precisering av inriktningen av rekreatioms- och fritidsboendepolitiken. Länsstyrelsen anser bl. a. att turistnäringen i väsentligt högre grad än fritidsboendet tillgodoser den fysiska riksplaneringens och regionalpolitikens krav, och

därför bör prioriteras i de delar av länet som har goda förutsättningar för turistisk utveckling. *Lanbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* framhåller att turistsatsningarna inte får bli för stora, och nämner som ett dåligt exempel satsningarna i Åre. Skälet till förbundens inställning är framför allt hänsyn till den bofasta befolkningen. Man bör istället satsa på det genuina svenska landskapet och den svenska kulturen. Förbunden menar att en ökad satsning bör ske på bygdeturism, vilken också bör bli billigare än storsatsningar på vissa orter. En sådan satsning bör också förbättra sysselsättning och service i glesbygderna.

Uppfattningen om bebyggelsens former i de primära rekreationsområdena varierar, framför allt vad gäller inslaget av enskild fritidsbebyggelse. *Landstinget i Gävleborgs län* anser att en fortsatt kraftig exploatering av de primära rekreationsområdena bör undvikas. *Landstinget i Västernorrlands län* menar att en fortsatt kraftig tillväxt av fritidshus inom vissa av landets primära rekreationsområden innebär ett hot mot områdenas natur- och rekreationsvärden. *Kumla kommun* menar att huvudmålet för fritidsboende och turism är en för alla medborgare likvärdig tillgång till fritidsbostäder och turistanläggningar i attraktiva områden. Samhället bör därför enligt kommunen verka för att utbyggnaden av anläggningar för friluftsliv och turism i attraktiva områden inriktas på att kollektiva boendeformer prioriteras framför enskilda fritidsbostäder. *LO* framhåller att kollektiva rekreationsanläggningar måste ges företräde i de primära rekreationsområdena framför de privata och kommersiella intressen som snabbt håller på att etablera sig.

En något mer positiv uppfattning när det gäller enskild fritidsbebyggelse i primära rekreationsområden redovisas av ett par kommuner. *Enköpings kommun* anser det angeläget att tillkommande fritidsbebyggelse i det primära rekreationsområdet vid Mälaren sker i form av stugbyar. Kommunen anser emellertid att det finns möjlighet att på lämpliga ställen inom Mälarmrådet planlägga för fritidsbebyggelse av begränsad omfattning. *Kramfors kommun* hänvisar till utredningen om Höga kusten, och framhåller att en utbyggnad av fritidsbebyggelse, eventuellt kopplat till andra former för fritidsboende och rekreation, skulle kunna berika landskapsupplevelser och vara en tillgång för turism och friluftsliv, och samtidigt innebära hushållning med markresurserna.

Ett 10-tal remissinstanser understryker behovet av statliga insatser för att förverkliga syftet med de primära rekreationsområdena. *Rekreationsberedningen* anser att ett statligt investeringsstöd för anläggningar i de primära rekreationsområdena är en helt nödvändig åtgärd för att klara genomförandet av områdenas utvecklingsprogram. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* framhåller att så länge finansieringsmöjligheterna för olika former av anläggningar är dåliga torde få konkreta projekt komma till stånd i de primära rekreationsområdena. Det fordras därför enligt länsstyrelsen någon form av statligt stöd till de primära rekreationsområdena. Särskilt

angeläget är det enligt länsstyrelsen med ett statligt stöd för byggande av regionala leder för vandringar etc. *Landstinget i Göteborgs och Bohus län* framhåller att det måste skapas klarhet när det gäller vilket statligt stöd som kan utgå till de anläggningar som föreslås i planeringen. Särskilt framhåller landstinget att det måste vara naturligt att staten engagerar sig i de primära rekreationsområdena, där utvecklingen av turism och rekreation är ett riksintresse. *Kristianstads kommun* anser det naturligt att staten bidrar med medel för uppbyggnad av turistanläggningar som vandrarhem och stugbyar i de primära rekreationsområdena, med hänsyn till att staten har tagit initiativ till planeringen av dessa. *Tingsryds kommun* anser att statsmakternas engagemang i de primära rekreationsområdena är för svagt. Statsmakterna måste enligt kommunen ge stöd till verkställighetsåtgärder. I annat fall lägger kommunen ned sin planering. Det krävs högre statsbidrag till uppförande av anläggningar, driftstöd, stöd till upprustning av vägnätet, högre belopp till markförvärvsfonden samt åtgärder för att stimulera korttidsuthyrning av fritidsstugor. *LO* anser det angeläget att medel ställs till förfogande för att utveckla anläggningar i de primära rekreationsområdena som medverkar till att de sociala målen för rekreationspolitiken uppfylls.

Många synpunkter har lämnats på urvalet och avgränsningen av de primära rekretationsområdena. Ofta föreslås ändringar i gränsdragningen.

10 Skydd och utnyttjande av sötvattenresurser

10.1 Allmänna synpunkter

Remissinstanserna uttalar sig genomgående positivt till att vattenplaneringsfrågor ges en ökad betydelse i den fysiska riksplaneringen.

10.2 Anspråk och tillgångar

I rapporten påpekas att de stora anspråken på vatten kommer från industri och kommuner men att industrins anspråk minskat under senare år.

Malmöhus läns landsting anför, att efter en period med kraftig ökning av hushållens och industrins vattenförbrukning har en stagnation inträtt under senare år. Vattentillgångarna i länet räcker därför f. n. till för dessa ändamål. Under senare tid har emellertid nya krav ställts på länets vattentillgångar. Det är bl. a. krav på bättre och jämnare vattentillgång för fisket och naturvården och önskemål om mindre variationer i sjöarnas vattenstånd. Därtill kommer ökade anspråk för bevattning till växtodlingen.

Enligt *Vattenvärnets* uppfattning bör utvecklingen ledas i riktning mot en förbättrad hushållning med vattenresurserna.

De stora sjöarnas mycket stora betydelse för försörjning med konsumtionsvatten framhålls av *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Värm-*

lands och Örebro län, Uppsala läns landsting, Stockholms, Enköpings, Askersunds och Karlstads kommuner m. fl. Flera remissinstanser, bl. a. länsstyrelsen i Södermanlands län, anser att skyddet av vattentäkter behöver förbättras. För de stora sjöarna behövs enligt vissa remissinstanser en bättre reglering av fartygstrafiken med farligt gods.

Frågor kring jordbrukets ökade användning av vatten för bevattningsändamål behandlas av relativt många remissinstanser. *Lantbruksstyrelsen* anför att bevattning inom jordbruket har stor ekonomisk betydelse i områden där nederbörden och jordarnas vattenhållande kapacitet är för liten för att under torrperioder täcka växternas vattenbehov. Styrelsen anför att uttag ur vattendragen lokalt kan medföra olägenheter. Genom olika åtgärder kan enligt styrelsen variationerna i det naturliga vattenflödet utnyttjas för att öka tillgången på vatten under torrperioder.

Lantbrukarnas riksförbund menar att jordbrukets anspråk på bevattning kommer att öka och att detta kan leda till konflikter med andra intressen. Enligt förbundet bör det vara möjligt att möta den förväntade ökningen av jordbruksbevattning genom att anlägga dammar.

Fiskenämnderna i Kalmar, Göteborgs och Bohus och Malmöhus län, länsstyrelserna i Kristianstads och Hallands län, tekniska högskolan i Stockholm, Kooperativa förbundet och Sveriges fältbiologiska ungdomsförening pekar på de problem som jordbrukets anspråk på sötvattenresurserna medför. Främst vissa *fiskenämnder* men även *länsstyrelserna i Kristianstads, Malmöhus och Hallands län* pekar på den intressekonflikt med främst fiske som ett ökat uttag för konstbevattning medför. Särskilt framhålls riskerna för de vattensystem som hyser värdefulla havsöringsbestånd.

Länsstyrelsen i Hallands län förutsätter att en planering som innebär kontroll och tillståndsgivning vad gäller jordbrukets vattenuttag i dagvattentäkter kommer till stånd. Även andra remissinstanser anser att jordbrukets vattenanvändning bör planeras och regleras bättre än vad som sker f. n.

Överbefälhavaren anser att försvarets verksamhet och behov inte ägnats särskild uppmärksamhet i rapportens avsnitt om sötvatten. Överbefälhavaren framhåller nödvändigheten av att försvarets olika grenar kan utnyttja riskområden över vatten för skjutfält, skjutplatser och skjutmål.

Vattenöverdomstolen ifrågasätter det berättigade i att driva fram utbyggnaden av känsliga mindre vattendrag och samtidigt inta en restriktiv hållning till fortsatt utbyggnad av större vattendrag, där utbyggnaden relativt sett gör mindre skada och ger större energiutvinning till mindre kostnad. Under alla förhållanden bör enligt *vattenöverdomstolen* samordningen av utbyggnad av mindre vattendrag och bevarandebestånd ytterligare belysas under det fortsatta planeringsarbetet. Även *Svenska naturskyddsföreningen* anser att samhället på lämpligt sätt måste skaffa sig kontroll över byggandet av s. k. minikraftverk, bl. a. därför att det i många fall är osäkert om utnyttjandet av en fallsträcka fordrar domstolsprövning.

Statens naturvårdsverk och *länsstyrelsen i Kristianstads län* tar avstånd från rapportens resonemang om utspädningsanspråk. *Naturvårdsverket* anför att genom att frångå en utspädningsfilosofi och i stället gå in för rening av avloppsvatten har en avsevärd förbättring av förhållandena i vattenmiljön erhållits.

Tekniska högskolan i Stockholm påpekar att försurningen och dess földeffekter f. n. är ett av de svåraste regionala vattenkvalitetsproblemen. Denna synpunkt delas av ett stort antal remissinstanser. Utlakningen av näringsämnen från i första hand jordbruksmark är ett kvalitetsproblem som påtalas av flera remissinstanser bl. a. *vattenöverdomstolen*. Särskilt har riskerna för påverkan av grundvattenkvaliteten bl. a. i form av höga nitrathalter kommenterats av remissinstanserna.

I rapporten konstateras att Sverige i jämförelse med flertalet andra länder i Europa har mycket stora vattentillgångar. Vattnets ojämna geografiska fördelning liksom också fördelningen över årstiderna samt de olika anspråk som riktas mot vattenresurserna medför dock vattenhushållningsproblem i vissa områden.

Ingenjörsvetenskapsakademien anför att tillgången till sötvatten såväl för industriella ändamål som för bebyggelse i många områden, t. ex. på västkusten, har visat sig vara en knapp resurs och att detta förhållande inte har uppmärksamrats tillräckligt i flera fall. Det är därför enligt akademien viktigt att dessa frågor har lyfts fram i rapporten.

Behovet av förbättrat underlagsmaterial och utökade kunskaper om sötvatten framhålls särskilt av *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut*, *länsstyrelsen i Kristianstads län*, *Svenska naturskyddsföreningen* och *SACO/SR*.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut framhåller vikten av att den hydrologiska datainsamlingen förbättras och att ett hydrologiskt kartmaterial anpassat för planeringsändamål snarast tas fram. Institutet påpekar vidare att arbete har inletts vid institutet med datoranpassad presentation av hydrologisk information lämpligt att ingå i en FRP-databank.

Sveriges geologiska undersökning, *Vattenvärnet*, *länsläkarorganisationen i Örebro län* och *Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund* understryker behovet av en omfattande inventering och kartläggning av grundvattenförhållandena. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* framhåller värdet av hydrologiska prognosmodeller för att beräkna riskerna för höga vattenflöden i översvämningsbenägna vattensystem.

10.3 Ansvarsfrågor och former för vattenplanering

De remissinstanser som kommenterar frågorna instämmer i stort i rapportens bedömning att planering för vård och utnyttjande av vatten bör samordnas med markanvändningsplaneringen. *Länsstyrelsen i Malmöhus*

län, fiskenämnden i Skaraborgs län, forskningsrådsnämnden, Vattenvärnet och Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala län anser att en bättre samordning behövs mellan mark- och vattenplanering. Enligt *länsstyrelsen i Malmöhus län* är vattenresursanvändningen i Skåne så intimt sammankopplad med markanvändningsfrågorna att en mera integrerad form av "naturresursplanering" bör utvecklas. *Svalövs, Finspångs och Degerfors kommuner, fiskenämnderna i Skaraborgs och Örebro län* påpekar att inventering och planering av sötvattentillgångarna bör ingå som en del i kommunernas översiktliga planering. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* menar att ett sätt att få problemen överskådliga och hanterbara är att koncentrera planeringsarbetet på kvantitetsfrågor.

Beträffande ansvar för vattenplaneringen finns mycket olika uppfattningar mellan remissinstanserna.

Vattenvärnet anser det nödvändigt att samhället skyndsamt skaffar sig instrument för en effektiv vattenplanering. Det erfordras enligt *Vattenvärnet* en ändamålsenlig lagstiftning för att reglera och fördela vattenflödet. För att få till stånd ett konstruktivt arbete beträffande vattenplanering är bildande av vattenförbund en viktig del anser bl. a. *vattenöverdomstolen och landstinget i Uppsala län*.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anser att möjligheterna att få med alla intressenter utefter större vattendrag måste förbättras. *Svenska kommunförbundet, Landskrona och Karlskrona kommuner* skriver uttryckligen att ansvaret för vattenplaneringen bör ligga hos kommunerna. Enligt *länsstyrelsen i Skaraborgs län* är primärkommunerna endast i undantagsfall den lämpligaste huvudmannen. I allmänhet torde särskilda flodområdesvisa planeringskommittéer behöva bildas där de olika vattenanvändningsintressena är företrädade. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Degerfors kommun* anser att vattenplaneringen bör ske i nära samarbete mellan länsstyrelser och kommuner. Ansvaret för vattenplaneringen bör huvudsakligen ligga hos länsstyrelsen anser *länsstyrelsen i Uppsala län* och *Lidköpings kommun*.

10.4 Behov av planmässig vattenanvändning

I rapporten konstateras att det i merparten av landets avrinningsområden inte finns sådana problem att särskilda planeringsåtgärder är motiverade. Inom vissa områden är dock vattenproblemen så komplicerade att långsiktiga och planmässiga åtgärder för vård och utnyttjande av vattenresurserna är angelägna. I rapporten behandlas ett antal områden där vattenproblemen förefaller särskilt svåra.

I avvaktan på vattenplaneringsutredningens betänkande tar flertalet remissinstanser inte definitiv ställning till behovet av vattenplanering. Remissinstanserna instämmer dock preliminärt i behovet av vattenplanering för de områden som anges i rapporten. Behov av vattenplanering även för områden som inte behandlas i rapporten påtalas av remissinstanserna.

Vattenöverdomstolen, lantbruksstyrelsen, statens naturvårdsverk, Sveriges geologiska undersökning, Svenska naturskyddsföreningen, SACO/SR, Vattenvärnet och Lantbrukarnas riksförbund instämmer i rapportens bedömningar av planeringsarbetet.

Lantbrukarnas riksförbund instämmer i rapportens förslag om att långsiktiga och planmässiga åtgärder vidtas och att dessa föregås av ett åtgärdsprogram som samordnas med den regionalpolitiska och fysiska riksplaneringen. *Statens naturvårdsverk* anser att ett generellt uppdrag om åtgärdsprogram för de områden som anges i rapporten bör vänta i avvaktan på behandlingen av vattenplaneringskommitténs förslag. *Naturvårdsverket* menar samtidigt att problemen i ett begränsat antal områden är av sådan art och omfattning att ett planeringsarbete syns nödvändigt redan nu. *Naturvårdsverket* anser därför det vara befogat att länsstyrelserna i berörda län ges uppgiften att närmare precisera behovet av vattenplanering.

Lantbruksstyrelsen påpekar att de områden som angivits i rapporten täcker de områden där planeringsbehovet från lantbrukssynpunkt är störst. *Vattenvärnet* anser att det i första hand behövs en vattenplanering för landets stora jordbruksområden. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* finner det speciellt viktigt att planera vattentillgångarna nära de större tätorterna.

Fiskeristyrelsen delar inte rapportens bedömning av planeringsbehovet och anser – med stöd i flera fiskenämnders och fiskeriintendenters yttranden – att de allra flesta av landets vattenavrinningsområden kräver en hushållningsplanering för att lösa befintliga problem och för att säkerställa erforderliga fiskemöjligheter i framtiden.

Rapportens förslag avstyrks uttryckligen endast av *Näringslivets byggnadsdelegation*, som anser att problemens mångfald och svårighetsgrad i sig inte motiverar ytterligare planeringsarbete. Delegationen framför att intressekonflikter bör regleras inom ramen för befintlig speciallagstiftning.

Lunds universitet anser att det finns skäl att diskutera vilka målsättningar som tänks bli vägledande för vattenvårdsarbetet i de delar av landet där planeringsbehoven inte har bedömts vara särskilt stora. Universitetet anför att det i många fall torde vara lämpligt att – där en omfattande vattenresursplanering inte kommer i fråga – inrikta arbetet mot en s. k. vattenkvalitetsplanering.

Som alternativ till en omfattande vattenplanering – för vilken konkreta metoder ännu ej föreligger – hänvisar *vattenöverdomstolen* till möjligheten att genom vattenförbund samordna tillåten vattenanvändning och minska skadeverkningarna av denna. *Vattenöverdomstolen* påpekar att lagstiftningen inom området bör göras effektivare.

10.4.1 Geografisk genomgång

I rapporten påpekas att områdena med vattenproblem kan delas in i större områden där problemen ofta är knutna till markanvändningen, sjöar av stor betydelse för dricksvattenförsörjningen och vattendrag med lokalt särskilt uttalade problem av skilda slag.

Till den första kategorin hör Skåne, Öland och Gotland. Inom den andra kategorin återfinns Vänern, Göta älv, Mälaren, Hjälmaren, Vättern-Motala ström och Bolmen. Till den tredje kategorin räknas bl.a. Fyrisån, Svartån-Kumlaån, Hedströmmen-Kolbäcksån, Tidan, Viskan och Mörrumsån.

Skåne

I rapporten påpekas att behovet av vattenplanering närmare behöver preciseras med hänsyn till den komplicerade vattenresurssituationen i Skåne och att eventuella samband med arbetet med markhushållningsprogrammet därvid bör beaktas.

Landskrona, Östra Göinge och Kristianstads kommuner, Norra Skånes kommunalförbund, fiskenämnden i Kristianstads län, länsstyrelserna i Kristianstads och Malmöhus län och Malmöhus läns landsting instämmer i stort i rapportens bedömning av vattenplaneringsbehoven för Skåne.

Länsstyrelsen i Kristianstads län påpekar att det inom vissa delar av länet råder stor konkurrens om vattentillgångarna. Särskilt uttagen för lantbruksbevattnings har ökat starkt under senare år. Under torrår medför uttagen stora problem särskilt i de mindre vattendragen. En överexploatering av grundvattentillgångarna innebär bl.a. grundvattensänkning samt ökad föroreningsrisk. Områden med särskilt uttalade problem är Kristianstadsslätten, Bjärehalvön och Skräbeåns avrinningsområde. Länsstyrelsen anser att vattenproblemen inom länet torde vara av den omfattningen att åtgärds- och hushållningsprogram bör upprättas för samtliga huvudvattendrag och flertalet biflöden. Av länets år anser länsstyrelsen att problemen är störst beträffande Vegeån och Rönneån.

Enligt *länsstyrelsen i Malmöhus län* är vattenresursanvändningen i Skåne så intimt sammankopplad med markanvändningsfrågorna att någon form av naturresursplanering bör utvecklas och att interkommunal samverkan är angelägen i en sådan utvecklad planeringsverksamhet. *Malmöhus läns landsting* och *länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att det är nödvändigt att få en bättre bedömning av vattentillgångarna i länet, särskilt ifråga om grundvatten och att säkrare behovsprognoser utarbetas. De mindre vattendragens betydelse som reproduktionsområden för fisk framhålls av flera remissinstanser.

Mörrumsån

I rapporten påpekas att behoven av planering behöver närmare preciseras för Mörrumsåns avrinningsområde och eventuella samband med planering av Hanöbukten belysas.

Växjö och Tingsryds kommuner, länsstyrelsen i Blekinge län, lantbruksnämnden i Kronobergs och Blekinge län instämmer i rapportens bedömning av behovet av vattenplaneringen för Mörrumsån.

Länsstyrelsen i Blekinge län anför att vattenproblemen i Blekinge län torde vara av den omfattningen att även andra vattendrag fordrar en planering för ett rationellt utnyttjande. Denna planering är även väsentlig för utnyttjande av skärgårdsområdena.

Länsstyrelsen i Kronobergs län påpekar att det inte finns någon samlad plan för vattenutnyttjandet inom Mörrumsåns avrinningsområde, men att förhållandena i Mörrumsån är relativt väl kända bl. a. tack vare den verksamhet som Mörrumsåns vattenvårdsförbund bedriver sedan 1960-talet.

Öland

Länsstyrelsen i Kalmar län påpekar att de problem som påtalas i rapporten sedan länge har uppmärksamrats av kommunerna och länsstyrelsen. Länsstyrelsen anför att en följd av den bristande vattentillgången på Öland och en ökande odling av sådana specialgrödor som kräver bevattning har blivit att det nu byggs dammar för att ta tillvara ytvavrinningsvatten och borras brunnar för att få upp grundvattnet. Detta har blivit ett så stort problem att enligt länsstyrelsen någon form av tillståndsplikt bör införas. Bevattningsföretagen måste samordnas inbördes och med andra anspråk som ställs på de begränsade sötvattenresurserna.

Mörbylånga kommun noterar att kommunen under de senaste åren arbetat med vattenförsörjningsproblematiken och att detta arbete har varit framgångsrikt. Vattentillgången har härvid enligt kommunen konstaterats vara betydligt bättre än vad tidigare utredningar visat. Kommunen är medlem i Sydostvatten AB som arbetar för att överföra vatten från fastlandet till Öland. De möjligheter som ligger häri bör enligt kommunen helt klart medtagas vid en bedömning av vattensituationen på Öland.

Gotland

Gotlands kommun, fiskeränämnden i Gotlands län och fiskeriintendenten i östra distriktet instämmer i förslaget i rapporten att behovet av vattenplanering för Gotland behöver preciseras.

Gotlands kommun påpekar att en framträdande fråga i Gotlands framtida vattenförsörjning kan bli transport av vatten mellan olika delar av ön för olika ändamål samt anläggande av dammar för uppsamling av ytvatten. Kommunen framhåller att en långsiktig planering med avseende tillgång och behov av sötvatten är särskilt angelägen på Gotland. *Fiskeriintendenten i östra distriktet* påpekar att bevattningsbehovet redan idag innebär stora konfliktrisker med fiskevårdsintresset. Särskilt uttalat är detta på Gotland, som har ett antal skyddsvärda och synnerligen känsliga åar och bäckar med bestånd av havsöring. I den pågående vattenplaneringen vid länsstyrelsen studeras olika intressenters behov av vatten.

Mälardalen — Mälaren, Hjälmaren, Fyrisån, Kolbäcksån, Hedströmmen, Kumlaån, Täljeån, Närke Svartå

I rapporten påpekas att en planering för utnyttjande och vård av Mälarens vattenresurser i första hand behöver värna om Mälaren som täkt för hushållsvatten. Vidare konstateras att inom vissa avrinningsområden i Mälardalen finns akuta problem bl. a. Fyrisån. Arbete med vattenplanering för Mälarens avrinningsområde har påbörjats av Mälarkommittén i samarbete mellan berörda länsstyrelser och kommuner. *Enköpings, Hallsbergs och Västerås kommuner, lanthruksnämnden i Stockholms län, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Västmanlands län* samt *Fyrisåns vattenvårdsförbund* tillstyrker uttryckligen förslaget i rapporten att behovet av vattenplanering för Mälarområdet behöver preciseras.

Enköpings kommun anser att det är mycket angeläget att en planering av Mälarens vattenresurser utförs och att denna i första hand tar hänsyn till Mälaren som leverantör av hushållsvatten. *Uppsala läns landsting* framhåller att Mälarens vattenresurser kommer att bli av stort intresse i framtiden för både Uppsala och de södra länsdelarna.

Länsstyrelsen i Stockholms län påpekar, att trots stora ansträngningar att minska utsläppen av organiska ämnen och närsalter till Mälaren och innerskärgården är belastningen av avloppsvatten av stor omfattning. Länsstyrelsen menar att som underlag för ställningstaganden till vilka miljövårdskrav som bör ställas på enskilda utsläpp bör målsättningar om miljökvaliteter fastläggas för olika delområden. Ett sådant arbete bör ingå som en del i den planering för Mälaren och skärgårdsområdet som föreslås i rapporten. Behov av reglering av fartygstrafik med miljöfarligt gods påpekas av bl. a. *generaltullstyrelsen* och *LO-distriktet i Stockholm*. *Generaltullstyrelsen* framhåller att transporter i Mälaren bör uppmärksammas på motsvarande sätt som skett beträffande Vänern.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anser att farhågorna om att Mälarreigionen skulle vara ett bristområde under torrare perioder förefaller något överdrivna. Länsstyrelsen anser dock att en vattenförsörjningsplan för hela länet bör utarbetas.

Länsstyrelsen i Västmanlands län och *Arboga kommun* påpekar att Arbogaåns avrinningsområde också bör betraktas som ett område med stort planeringsbehov. Kommunen påpekar bl. a. de skador som uppstår till följd av åns översvämningar. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* påpekar att Mälarkommittén som ett led i att närmare precisera behovet av vattenplanering har genomfört en probleminventering av Hedströmmens avrinningsområde i samråd med berörda intressenter. Ett liknande arbete berör Fyrisån.

Länsstyrelsen och landstinget i Uppsala län samt *Fyrisåns vattenvårdsförbund* anser det nödvändigt att åtgärdsprogram upprättas för Fyrisåns vattensystem med hänsyn till de stora anspråk som riktas mot Fyrisåns vatten. Länsstyrelsen anser också att planmässiga åtgärder är aktuella för

norra och östra delarna av länet inom vilka tillgångarna redan nu är intecknade.

Vänerområdet – Vänern, Göta älv, Tidan

I rapporten påpekas att det vid planering av Vänerns vattenresurser är av särskild vikt att vattnet hålls i sådant skick att det även framledes kan användas som konsumtionsvatten. Detta innebär att stor hänsyn till vattenfrågorna bör tas vid planering av markanvändningen kring Vänern och i Göta älvs dalgång. Särskilda planeringsinsatser har aktualiserats för Tidans avrinningsområde där konkurrensen mellan olika intressen är stark.

Lidköpings, Skövde och Trollhättans kommuner, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län instämmer uttryckligen i rapportens förslag att behovet av vattenplanering behöver preciseras för Vänerområdet.

Flera remissinstanser pekar på Vänerns stora betydelse som dricksvattenresurs och de risker för vattenkvaliteten som fartygstransporter med farligt gods utgör. *Högskolan i Karlstad* påpekar att ett haveri med miljöfarlig last i Vänerbassängen kan få ödesdigra konsekvenser för mycket lång tid framöver.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser att länet i flera avseenden tillhör den kategori av områden i landet där vattenproblemen till stora delar hänger samman med markanvändningen och att det finns ett stort behov av en åtgärdsinriktad planering av de på många håll knappa vattenresurserna.

Vänersborgs kommun, länsstyrelsen och lantbruksnämnden i Skaraborgs län anser att behoven av planering för Tidan är väldokumenterade. Enligt länsstyrelsen gäller problemen i Tidan i första hand konkurrens om vattenkvantiteten för bl. a. bevattning och vattenkraft. Länsstyrelsen anser att Tidan även i fortsättningen bör kunna vara ett lämpligt pilotobjekt för vattenplanering.

Utöver de områden som anges i rapporten nämner *länsstyrelsen i Skaraborgs län* att begränsade planeringsinsatser behövs för Lidan/Flan, Nossan samt vissa mindre vattendrag.

Länsstyrelsen i Örebro län framför att behovet av vattenplanering för länets mindre vattendrag är angeläget. *Kumla och Hallsbergs kommuner* framhåller vikten av att en vattenvårdsplan utarbetas för södra Närke.

Vättern och Motala Ström

Jönköpings och Askersunds kommuner, länsstyrelserna i Östergötlands och Jönköpings län och Östergötlands läns landsting framhåller Vätterns stora betydelse som dricksvattenresurs och anser det angeläget att en planering kommer till stånd. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* pekar bl. a. på de konflikter som finns mellan försvarets skjutningar, sandtäktverksamhet och fiskets intressen. Länsstyrelsen anser det önskvärt att den framtida

användningen av sjöar och vattendrag utreds. I mån av resurser avser länsstyrelsen att utföra en sådan utredning för länet. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser att planeringsområdet Vättern – Motala Ström bör utvidgas till att omfatta de väsentliga och konfliktfyllda tillflödena Svartån och Stångån. Även för sjön Sommen, som är en del av Svartåsystemet, är planeringsbehovet stort enligt länsstyrelsen.

Viskan

Marks kommun och länsstyrelserna i Hallands och Älvsborgs län delar rapportens förslag om precisering av behovet av vattenplanering för Viskans avrinningsområde.

Bolmen

Länsstyrelsen i Hallands län instämmer uttryckligen i bedömningen av behovet av vattenplanering för Bolmen. Enligt *länsstyrelsen i Jönköpings län* bör en överarbetning av vattenvårdsplanen från början av 1970-talet genomföras. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att det utöver åtgärder mot föroreningen f. n. inte finns något större behov av ytterligare vattenplanering för Bolmen.

11 Havet

11.1 Allmänna utgångspunkter

Som grund för övervägandena rörande havets utnyttjande och skydd redovisas vissa utgångspunkter nämligen att

- utsläpp och tillförsel av föroreningar till samt transport av farligt gods i våra havsområden måste med hänsyn till konsekvenserna för livet i havet ses i ett långsiktigt perspektiv
- områden av väsentlig betydelse för den marina naturvården och kulturminnesvården samt för friluftslivet skall ges erforderligt skydd
- viktiga lek-, uppväxt- och fångstområden för fisk får inte utsättas för sådana ingrepp att fiskproduktionen äventyras eller att fångst av fisk förhindras eller försvåras
- sjöfart och utvinning av mineralråvaror får inte onödigtvis förhindras eller försvåras genom annan havsanknuten verksamhet
- skyddet av våra havsområden mot föroreningar förutsätter förutom egna insatser ett vidgat internationellt samarbete med andra berörda kuststater.

Så gott som alla remissinstanser som behandlar havsfrågorna instämmer i utgångspunkterna för övervägandena rörande hushållning med landets havsresurser. Flera instanser framhåller att rapporten trots bristen på kunskap ger en bra bild av konflikterna i våra havsområden.

Allmänt positiva till utgångspunkterna är *Lunds universitet, generaltull-*

styrelsen, havsresursdelegationen, Göteborgs och Bohus läns landsting, Söderköpings och Gotlands kommuner, Ingenjörsvetenskapsakademien och Sveriges fältbiologiska ungdomsförening.

Generaltullstyrelsen och Svenska naturskyddsföreningen framhåller att konkurrensen mellan olika former av havsutnyttjande kommer att öka i framtiden och att det finns stora obearbetade problem vilka måste lösas inom ramen för den fysiska riksplaneringen. Laholms, Falkenbergs och Varbergs kommuner framhåller att behovet av fortsatta utredningar som grund för överväganden om hur havet kan skyddas och utnyttjas. Rapporten och dess bakgrundsmaterial utgör ett värdefullt underlagsmaterial för fortsatt arbete inom havsresursområdet anser Sveriges geologiska undersökning och havsresursdelegationen.

Endast Sveriges industriförbund är tveksam till att havsresurserna behandlas inom ramen för den fysiska riksplaneringen. Industriförbundet ifrågasätter om kunskaperna om resurser och naturförhållanden i havsområdena är så dåliga att det i alla lägen är svårt att avväga olika intressen. I vart fall bör enligt industriförbundet inte kravet på mer eller mindre fullständiga kunskaper leda till att riksplaneringen hindrar varje nytt utnyttjande av havets resurser.

Som utgångspunkt för överväganden rörande hushållning med landets havsresurser anges i rapporten att utsläpp och tillförsel av föroreningar till havsområden och transport av farligt gods med hänsyn till konsekvenserna för livet i havet måste ses i ett långsiktigt perspektiv. Statens naturvårdsverk, landstinget i Kalmar län och Svenska naturskyddsföreningen framhåller att rapporten mera borde ha betonat utgångspunkten att radikalt nedbringa och på kortast möjliga sikt stoppa utsläppen av föroreningar som tunga metaller och andra svårnedbrytbara ämnen med gifteffekter.

Stockholms universitet, fiskeristyrelsens hydrografiska avdelning, Sveriges geologiska undersökning, länsstyrelserna i Stockholms samt Göteborgs och Bohus län och Kristinebergs marinbiologiska station framhåller att rapporten gör en ofullständig analys av orsakerna till förändringarna av miljöförhållanden i Östersjön.

11.2 Förbättrat planeringsunderlag

I rapporten framhålls att det är angeläget att ansvariga myndigheter förbättrar planeringsunderlaget inom sina resp. intresseområden.

Ett tiotal remissinstanser som yttrar sig i frågan är positiva till förslaget.

Havsresursdelegationen framhåller att kunskaperna om olika sektors intresseområden i havet är till stora delar bristfälliga. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län betonar behovet av ett bättre faktaunderlag vad gäller det marina livet. Bl.a. erfordras enligt länsstyrelsen översiktliga inventeringar. Som jämförelse erinrar länsstyrelsen om den omfattande inventering av förhållandena på land som föregick den första omgången av

den fysiska riksplaneringen. Kunskaperna om resurser och naturförhållanden i kust- och havsområdena är enligt länsstyrelsen betydligt sämre och kräver motsvarande inventeringsinsatser. Även *länsstyrelsen i Kristianstads län* framhåller behovet av bättre planeringsunderlag, liksom *statens industriverk* och *riksantikvarieämbetet*. *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut*, *Sveriges geologiska undersökning* och *havsresursdelegationen* framhåller att det finns behov av förbättrat planeringsunderlag inom deras resp. intresseområden men att det råder brist på ekonomiska resurser.

11.3 Områden av särskild betydelse för fisket

I rapporten framhålls att det är angeläget att fiskenämnderna i samarbete med bl. a. kommuner och länsstyrelser redovisar de kust- och havsområden som är av särskild betydelse för fisket samt lämnar förslag till åtgärder för att skydda och utveckla dessa resurser.

Förslaget tillstyrks av det 20-tal remissinstanser som kommenterar förslaget bl. a. *fiskeriintendenten i västra distriktet*, *10 fiskenämnder*, *länsstyrelserna i Gävleborgs och Älvsborgs län*, *Kristianstads*, *Sölvesborgs*, *Örnsköldsviks* och *Gävle kommuner*, *landstinget i Göteborgs och Bohus län*, *Lantbrukarnas länsförbund i Södermanlands län*, *Resarö miljövårdsstiftelse* och *Centerns kommunorganisation i Nynäshamn*. *Fiskenämnderna i Stockholms och Norrbottens län* liksom *Örnsköldsviks kommun* framhåller att genomförandet av en havsplanering medför att fiskenämnderna kommer att belastas med arbetsuppgifter som är omöjliga att genomföra inom ramen för nuvarande resurser. *Fiskeriintendenten i västra distriktet* framhåller att förslaget förutsätter en noggrannare inventering av kustzonerna. *Fiskeriintendenten* framhåller också att en av de viktigaste planeringsfrågorna är att kustzonen får ett tillräckligt skydd.

11.4 Riktlinjer i en ny plan- och bygglag om hänsynstagande till fisket

För att ge skydd åt områden som är av väsentlig betydelse för fisket kan det enligt rapporten behöva övervägas att i en ny plan- och byggnadslagstiftning införa en riktlinje om att hänsyn skall tas till vissa fiskeintressen i samband med plan- och tillståndsbeslut.

Förslaget kommenteras av sju remissinstanser som samtliga är positiva. *Fiskeristyrelsen* finner förslaget utomordentligt tillfredsställande, men anser att frågorna måste penetreras ytterligare. Även *fiskenämnden i Göteborgs och Bohus län* är positiv till förslaget, men framhåller att förslaget att endast regeringen skall kunna avgöra vad som är av riksintresse innebär att fiskenämndens planering av säkerställande och skydd av fiskets intressen försvåras. *Fiskenämnden* understryker att det bör ankomma på sektoransvariga myndigheter att besluta om riksintressen. De riksintressen som

ifrågasätts av kommunen bör alltid kunna underställas regeringens bedömning. Förslaget tillstyrks vidare av *länsstyrelsen i Örebro och Gävleborgs län, havsresursdelegationen samt Gävle kommun. Fiskenämnden i Gävleborgs län och fiskeristyrelsen* konstaterar att några riktlinjer till skydd för fisket ej finns i förslaget till ny plan- och bygglag.

11.5 Administrativa gränser i havet

I rapporten konstateras att det i vissa kustområden råder stor oklarhet om den administrativa indelningen av havsområdena. Det är därför av betydelse för den fysiska planeringen att kommunernas gränser i havet klarläggs.

Förslaget kommenteras och tillstyrks av II remissinstanser, nämligen *fiskenämnden i Gotlands län, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning, länsstyrelsen i Älvsborgs län, havsresursdelegationen, Varbergs, Falkenbergs, Laholms och Karlskrona kommuner samt LO-distriktet i Stockholm*. Förslaget tillstyrks dessutom av *generaltullstyrelsen*, som framhåller att på det internationella planet bör bl. a. gränser för svenska fiskezoner samt ansvarsgränser för övervakning och bekämpning av miljöfarligt utsläpp till havs enligt 1974 års Helsingforskonvention klarläggas. Vidare är det enligt generaltullstyrelsen angeläget att klarlägga gränserna till sjöss för landets kustlän och kustkommuner liksom för polis- och åklagardistrikt belägna vid kusten. Generaltullstyrelsen framhåller vidare att den administrativa gränsdragningen till havs också bör ses över. Nuvarande indelning är knappast lämplig längre ut till havs där en mera storskalig indelning vore att föredra, t. ex. med anknytning till civilområdesindelningen. Ur övervaknings- och räddningstjänstsynpunkt vore det enligt styrelsen önskvärt att sjöfartsverkets och kustbevakningens territoriella indelning sammanföll.

11.6 Konsekvenser av det ökade fritidsbåtsinnehavet

Rapporten framhåller att ökningen av antalet fritidsbåtar bl. a. innebär problem i vissa skärgårdsområden med störningar för sjöfarten, lek- och uppväxtområden för fisk m. m. Det är enligt rapporten angeläget att länsstyrelser och kommuner uppmärksammar konsekvenserna av det ökade innehavet av fritidsbåtar och utbyggnaden av bl. a. fritidsbåtshamnar i kustområdena.

Rapportens förslag kommenteras av tre remissinstanser nämligen *fiskenämnden i Göteborgs och Bohus län, Gävleborgs läns landsting och LO-distriktet i Stockholm*. *Fiskenämnden i Göteborgs och Bohus län* framhåller att problemen är av stor omfattning i länet. Fritidsbåtarnas krav på hamnar medför muddring och muddertippning som i sin tur medför att fiskeplatser och näringsproduktion förstörs eller försämras. Även den fria förtöjningen av småbåtar utgör ett allvarligt hinder för det kustnära fisket.

11.7 Behov av åtgärdsprogram och planering i vissa havsområden

För att komma till rätta med problemen i våra havsområden behövs enligt rapporten en mer medveten planering och samordning av olika havsanknutna verksamheter. Enligt rapporten saknas idag erfarenhet av en samordnad havsplanering. Den fysiska planeringen för havsområden bör emellertid i princip fungera på liknande sätt som för markområden. Problem av mera lokal karaktär bör i första hand lösas i den ordinarie planerings- och beslutsprocessen på kommunal och regional nivå. Andra problem har sådan karaktär att de kräver bedömning i regional eller nationell skala. Det är vidare enligt rapporten en väsentlig uppgift för den fysiska riksplaneringen att ange inom vilka områden sådana bedömningar bör komma till stånd.

Ett 10-tal remissinstanser delar rapportens uppfattning om behovet av en mer medveten planering och samordning av olika havsanknutna verksamheter. *Havsresursdelegationen* framhåller att anspråken på utnyttjandet av havets resurser har blivit allt påtagligare under senare år. Detta är speciellt märkbart i vissa delar av skärgårdsområdena, medan andra delar till stor del är undantagna från konflikter mellan olika intressen. Enligt delegationen är de i rapporten redovisade områdena med motstående intressen riktigt valda. Delegationen understryker behovet av att föreslagna åtgärder vidtas.

Övriga remissinstanser som delar bedömningen av behovet av planering av vissa havsområden är *sjöfartsverket*, *Uppsala universitet*, *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelsen i Värmlands län*, *Svenska kommunförbundet* och *Ingenjörsvetenskapsakademien*.

Statens naturvårdsverk och *havsresursdelegationen* diskuterar ansvarsfördelningen mellan olika centrala myndigheter, länsstyrelser och kommuner i samband med en havsplanering.

Havsresursdelegationen framhåller att formerna för att i samhällsplaneringen behandla havsresurserna är outvecklade. Ansvarsfördelningen är i många fall oklar och metoder för att lösa konflikter och göra avvägningar saknas. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att det är angeläget att former för planering av havsresurser och ett regelsystem för planering och beslut om havet utvecklas. *Fiskeristyrelsen* och *Sveriges geologiska undersökning* pekar på svårigheter som är orsakade av att havsresursutnyttjande skiljer sig från förhållanden på land. *Fiskeristyrelsen* framhåller att för fisket råder helt olika planeringsförutsättningar mellan fiske som sker uthavs med fiskefartyg som har licens och fiske som sker längs kusten antingen med mindre båtar eller som ett kustbundet och strandnära fiske, ofta med lokal förankring. Det är också ofta fråga om en internationell planering med s. k. fiskekvoter. Formerna för planeringen bör preciseras och vidareutvecklas, vilket inte alltid är självklara kommunala arbetsupp-

gifter. *Sveriges geologiska undersökning* menar att planeringsarbetet knappast kan bedrivas på det sätt som är tänkt för kustområden bl. a. med stöd av ny plan- och byggnadslagstiftning. Staten förfogar exempelvis över tillgångar inom kontinentalsockeln och bör därför ha starkt inflytande på planeringen. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller vidare att det är en uppgift för det fortsatta arbetet inom den fysiska riksplaneringen att fördela ansvaret mellan ämbetsverk, länsstyrelser och kommuner beträffande planering, utnyttjande och skydd av industrimineral, sand och grus i havet.

Den enda remissinstans som visar tveksamhet till en fördjupad och mer medveten planering av havsområdena är *Sveriges industriförbund*. Förbundet konstaterar att det redan nu finns betydande kunskaper om aktuella problem och konflikter mellan skilda intressen i havsområdena. Förbundet framhåller också att nya former av havsanknuten verksamhet eller nya anspråk på havsområden uppkommer relativt sporadiskt. Det är därför svårt att på förhand bedöma exempelvis vilka aktiviteter det kan bli fråga om och vilka krav de ställer. Under sådana förhållanden är enligt förbundet värdet av mera djupgående analyser av nuläget begränsat och svarar knappast mot de stora kostnaderna för det erforderliga utredningsarbetet. Enligt industriförbundet bör det vara mera rationellt att göra koncentrerade utredningsinsatser i samband med etablering av ny verksamhet eller andra förändringar som kan förväntas skapa problem. Slutligen anser industriförbundet att den fysiska riksplaneringen inte bör vara ett medel att initiera nya aktiviteter för utnyttjande av havsresurser, utan istället avgränsas till att bidra med material som kan belysa konsekvenserna av en planerad verksamhet från bl. a. naturvårds- och miljösynpunkt.

I rapporten pekas ut 19 områden med mer eller mindre uttalade konflikter mellan skilda intressen. Det krävs inom dessa områden ytterligare studier innan överväganden kan göras om behovet av långsiktiga riktlinjer för resursutnyttjandet i havet. I rapporten föreslås därför att berörda länsstyrelser i samråd med kommuner och centrala verk närmare analyserar problemen i dessa 19 havsområden och arbetar fram åtgärdsprogram för att hushålla med resurserna.

Ett 10-tal remissinstanser kommenterar och tillstyrker rapportens förslag nämligen *fiskeristyrelsen*, *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelserna i Uppsala och Västernorrlands län*, *havsresursdelegationen*, *landstingen i Älvsborgs och Malmöhus län*, *Valdemarsviks och Gävle kommun*, *Svenska kommunförbundet* och *SACO/SR*.

Flera remissinstanser anser att länsstyrelsernas arbete bör avvakta erfarenheterna från den försöksverksamhet i fyra områden som föreslås i rapporten. *Statens naturvårdsverk* framhåller att genom att avvakta erfarenheterna från den nämnda försöksverksamheten bör den i försöksverksamheten framtagna planeringsmallen direkt kunna användas av länsstyrelserna. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* framhåller att Bråvikenområ-

det har varit föremål för mycket omfattande undersökningar, utredningar och planering både beträffande markanvändnings- och miljöfrågor. Formerna för att behandla havsfrågor i samhällsplaneringen bör utvecklas innan länsstyrelsernas arbete med analyser och åtgärdsprogram kan bli mer meningsfullt. Även *havsresursdelegationen* och *länsstyrelserna i Stockholms samt Göteborgs och Bohus län* anser att försöksverksamheten bör genomföras innan länsstyrelserna överväger behovet av särskilda åtgärder inom de 19 utpekade områdena.

Några remissinstanser föreslår kompletteringar av de utpekade 19 områdena.

Statens naturvårdsverk framhåller att de av rapporten utpekade 19 områdena utökas med Norra Kvarken och menar vidare att genom att arbetet tar i anspråk stora resurser krävs en prioritering av de utpekade områdena. Naturvårdsverket lämnar även förslag till en sådan prioritering med Bohusläns och norra Hallands skärgård, Laholmsbukten, Kalmarsund, området norr om Gotland, Upplands och Södermanlands skärgårdar och Norra Kvarken i högsta prioritetssklass. Skälderviken, Öresund, Hanöbukten och Bråviken i näst högsta klassen. Därefter kommer enligt naturvårdsverket Klosterfjorden, Stora och Lilla Middlegrund, Skånes sydkust, Blekinge skärgård och Gudingan i prioritetssklass 3 samt Gävlebukten, Harmångersfjärden, Husum, Rönnskärsområdet och Norrbottens skärgård i lägsta prioritetssklass.

Gotlands kommun anser att behovet av havsresursplanering inte enbart är koncentrerat till området norr om Gotland, utan behovet föreligger även för stora områden runt Gotlands kuster. *Länsstyrelsen i Uppsala län* framhåller att det bör upprättas ett åtgärdsprogram även för Lövstabukten. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* anser att det bör övervägas om det inte är angelägnare att analysera problemen vid Ljusnans utlopp istället för i den i rapporten föreslagna Harmångersfjärden.

11.8 Försöksverksamhet i vissa havsområden

I rapporten föreslås att en försöksverksamhet med havsplanering i första hand bör komma till stånd i Bohusläns och norra Hallands skärgårdsområden, i Öresund, i ett område norr om Gotland samt i Upplands och Södermanlands skärgårdar. Enligt rapporten är planeringsbehovet sett från rikssynpunkt mest framträdande i dessa områden.

Förslaget om försöksverksamhet tillstyrks uttryckligen av 16 remissinstanser. Några remissinstanser, främst från kommunalt håll, framhåller att verksamheten kräver kommunal medverkan. Flera remissinstanser framhåller behovet av ekonomiska och personella resurser för att genomföra försöksverksamheten.

Havsresursdelegationen framhåller att efter en utvärdering av redan påbörjade arbeten har delegationen för avsikt att föreslå metoder och

former för den i rapporten föreslagna försöksverksamheten. Delegationen är också beredd att ta på sig ansvaret för en sådan försöksverksamhet i samråd med berörda myndigheter, länsstyrelser och kommuner. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser det värdefullt att det föreslagna planeringsarbetet kommer igång i samarbete med angränsande länsstyrelser, men är tveksam till om arbetet kan göras enbart med befintligt underlagsmaterial. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* tillstyrker rapportens förslag om utredning i Öresund och länets sydkust och pekar samtidigt på pågående verksamhet inom sydvästra Skånes kommunalförbund. Försöksverksamheten tillstyrks vidare av *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut*, *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelserna i Blekinge, Östergötlands, Södermanlands och Upplands län*, *Göteborgs, Landskrona och Gotlands kommuner*, *Sydvästra Skånes kommunalförbund* och *SACO/SR*.

Statens naturvårdsverk är tveksamt till att ålägga havsresursdelegationen den nämnda försöksverksamheten. Delegationen kan enligt verket inte ha de resurser som krävs för att leda ett så omfattande arbete utan att kraftigt belasta andra myndigheter som länsstyrelser, naturvårdsverket och planverket. Verket anser att det inte nu kan lämna förslag till vilken myndighet som bör leda den föreslagna försöksverksamheten. Alla tänkbara myndigheter är hårt belastade av andra arbetsuppgifter, varför försöksverksamheten endast kan ledas av den myndighet som kan göra omprioriteringar av den egna verksamheten eller få nya resurser.

Svenska kommunförbundet anser att försöksverksamheten bör innefatta kommunal medverkan och menar att planeringen av havsområdena är en uppgift för i första hand berörda kommuner och länsstyrelser i samverkan och inte en uppgift för ämbetsverken och havsresursdelegationen. Kravet på kommunal medverkan i försöksverksamheten framhålls dessutom av *Tanums, Göteborgs, Landskronas, Kristianstads, Oskarshamns och Valdemarsviks kommuner*.

Några remissinstanser framhåller att den föreslagna försöksverksamheten kräver ekonomiska och personella resurser. *Sveriges geologiska undersökning* anser det viktigt att ansvariga myndigheter från början verkligen ges ekonomiska förutsättningar att följa försöksverksamheten. Ett deltagande från vissa centrala myndigheter kan väntas medföra ett mera effektivt utnyttjande av samhällets planeringsresurser än om kommuner och länsstyrelser själva eventuellt med hjälp av konsultfirmor helt skulle svara för planeringen av havsresurserna. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att kunskaperna om förhållanden inom stora havsområden är så bristfälliga att någon verklighetsbaserad planering inte kan ske förrän en grundläggande inventering genomförs. F. n. saknar länsstyrelsen helt resurser för att genomföra en sådan inventering.

Behovet av ekonomiska och personella resurser framhålls även av *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut* samt *Resarö miljövårdsstiftelse*.

Rapportens val av områden för problemanalys och försöksverksamhet tillstyrks av ett övervägande antal remissinstanser, *fiskeriintendenten i västra distriktet, sex länsstyrelser, landstinget i Malmöhus län, fyra kommuner, Sydvästra Skånes kommunalförbund samt Centerns kommunorganisation i Nynäshamn.*

Flera remissinstanser ger synpunkter på det föreslagna valet av försöksverksamhetsområden. *Havsresursdelegationen* har bedömt en problemanalys och försöksverksamhet med planering så angelägen att man startat en fördjupad problemanalys i de fyra områden som utpekats i rapporten samt i Blekinge län där särskilt intresse för att delta i arbetet föreligger. Även *länsstyrelsen i Blekinge län* föreslår att Blekinge skärgård tas med bland områden för försöksverksamhet.

11.9 Förbättrad samordning av kontrollprogram, utsjömätningar och program för övervakning av miljökvalitet

I rapporten framhålls att det är väsentligt för den fysiska riksplaneringen att fortlöpande få kunskap om miljösituationen i havsområdena. Det är därför enligt rapporten angeläget att naturvårdsverkets arbete med att få fram enhetliga principer för mätning av förorenade utsläpp till havet fortsätter och att verkets arbete med samordningen av kontrollprogram för utsläpp av föroreningar, utsjömätningar samt program för övervakning av miljökvalitet vidareutvecklas. Det är också angeläget att ett enhetligt inrapporteringssystem för utsläpp och tillförsel av föroreningar upprättas på central nivå.

Ett 10-tal remissinstanser yttrar sig och tillstyrker angelägenheten av en utbyggd samordnad recipientkontroll, program för övervakning av miljö-kvalitet och utsjömätningar. *Statens naturvårdsverk* framhåller att verket är berett att vara huvudman för arbetet med samordning av recipientkontroll, program för övervakning av miljö-kvalitet och andra föroreningsfrågor. Råd och riktlinjer för samordnad recipientkontroll kommer att publiceras under år 1982. Enligt verket kommer den totala kostnaden för att bestämma belastningen på svenska havsområden att bli omkring 1 250 000 kr per år. *Havsresursdelegationen* framhåller betydelsen av att Östersjökonventionen nu trätt i kraft och att Sverige inom ramen för konventionen driver miljövårdsarbetet i Östersjön vidare.

Rapportens förslag tillstyrks även av *sjöfartsverket, fyra länsstyrelser och Gävleborgs läns landsting. LO-distriktet i Stockholms län* framhåller det angelägna i ett centralt inrapporteringssystem för föroreningar.

11.10 Miljörisker vid transport av farligt gods

Behovet av åtgärder för att minska miljöriskerna vid transport av farligt gods är enligt rapporten särskilt uttalat i vissa kust- och skärgårdsområden

i Bohuslän, Öresund, Blekinge, östra Svealand, Höga Kustenområdet och i Norrbotten.

Tekniska högskolan i Stockholm framhåller angelägenheten av att frågor om miljörisker vid sjötransport av farligt gods behandlas i den fysiska planeringen. *Sjöfartsverket* menar att det är utomordentligt angeläget att fästa vikt vid miljörisker vid sjötransport av farligt gods även i fortsättning-en. I det totala sammanhang riksplaneringen avser bör emellertid utsläppsmängder orsakade av extra ordinära händelser med fartyg sättas i relation till recipientproblemen totalt.

Flera remissinstanser, *sjöfartsverket*, *länsstyrelsen i Södermanlands län*, *Göteborgs kommun* och *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* framhåller angelägenheten av att förslag som framförts av utredningen om miljörisker vid sjötransporter (SOU 1979: 43) och sjöövervakningskommittén (Ds H 1980: 1) blir genomförda.

Beräffande rapportens val av område där miljöriskerna är särskilt stora tillstyrks det uttryckligen endast av *havsresursdelegationen*. Delegationen anser att de förslag som lämnats i utredningen om miljörisker vid sjötransporter i första hand bör genomföras i de områden som angetts i rapporten.

Flera remissinstanser förslår kompletteringar av de särskilt lämpliga områdena. *Länsstyrelsen* och *landstinget i Älvsborgs län* anser att rapporten i alltför ringa grad beaktat att samtliga olje- och kemikaliemängder som transporteras via sjölederna in i Östersjön passerar utanför Hallandskusten. Kustens känslighet är enligt länsstyrelsen och landstinget jämförbar med Bohuskusten och Öresundsområdet. *Länsstyrelsen i Kalmar län* framhåller att avsevärda mängder farligt gods transporteras genom Kalmar sund, vilket innebär avsevärda risker på grund av den smala farleden. *Finspångs kommun* anser att ett åtgärdsprogram rörande övervakning och transporter av miljöfarligt avfall bör upprättas för Östergötlands skärgård.

12 Påverkan på mark- och vattenresurser av vissa föroreningar

12.1 Allmänna synpunkter

I rapporten framhålls att den grundläggande handlingslinjen i den fysiska riksplaneringen är att stor försiktighet måste iaktas när det gäller att tillåta ytterligare påfrestning på naturmiljön. De utsläpp av föroreningar som kan behöva medges skall ske så att störningarna begränsas. Som framgår närmare av rapporten finns det regionala variationer i naturmiljöns känslighet för olika typer av miljöföroreningar. Det är en väsentlig uppgift för den fysiska riksplaneringen att klarlägga och i överväganden rörande mark- och vattenanvändningen beakta regionala variationer.

Sveriges industriförbund har ingen erinran mot den sammanfattande beskrivning som ges i rapporten av miljöproblem som har samband med

användning av mark och vatten och av de åtgärder som vidtagits för att minska belastningen på miljön av utsläpp av försurande ämnen, kväve, tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen. Instämmer i rapportens beskrivning och förslag gör uttryckligen även *länsstyrelserna i Stockholms, Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens län, Jönköpings läns landsting, Täby kommun, Kungl. vetenskapsakademien och Kooperativa förbundet.*

Kooperativa förbundet anser att det är nödvändigt med ett utvidgat och fortlöpande studium av föroreningsutsläpp samt naturmiljöns tillstånd och känslighet för att skaffa underlag för det fortsatta planeringsarbetet. Det är särskilt viktigt att skaffa kunskap om riskerna för långsiktiga verkningar på ekosystemen, så att lämpliga förebyggande åtgärder kan vidtas även i riksplanearbetet. Miljöpåverkan på mark, vatten och luft är en av de mest centrala frågorna i den fysiska riksplaneringen framhåller *länsstyrelserna i Västmanlands och Västerbottens län.*

Naturhistoriska museet i Göteborg anser att det är brist på överensstämmelse mellan beskrivningar av problemen och presenterade förslag till åtgärder. Museet nämner bl. a. kadmiumfrågorna, kväveläckage till grundvatten och försurningen. Museet anser att dessa exempel illustrerar oförmåga att inse allvaret i miljöproblemen. Även *tekniska högskolan i Stockholm* anser att rapportens förslag i vissa delar är alltför försiktiga.

Jönköpings kommun påpekar att trots att ett stort antal miljöproblem redovisas saknas överblicken där det klargörs vilka problem som är viktigast att lösa. *Västerås kommun* påpekar att miljöbelastningen enligt kommunens erfarenhet inte är så alarmerande som rapporten ger intryck av. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att vissa oklarheter i framställningen kan leda till slutsatsen att det finns svåra föroreningar utanför Norrbottens kuststäder. I verkligheten handlar det om stora älvars, till allra största delen naturliga, transporter av fosfor, kväve och organisk substans. *Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut* menar att ett genomgående drag i rapporten är att luften inte betraktas som en resurs utan mera som ett medium för transport och spridning av föroreningar.

Kungl. vetenskapsakademien noterar med tillfredsställelse att försöken att utpeka särskilt föroreningstoleranta områden längs kuster och i inland nu tonats ned till förmån för en mer förebyggande strategi. Vissa avsnitt präglas dock alltjämt av den tidigare förhärskande utspädningsfilosofin bl. a. gäller detta beträffande försurande utsläpp i vissa regioner.

Näringslivets byggnadsdelegation anser att alla de aspekter beträffande begränsning av miljöföroreningar som behandlas i rapporten redan beaktas i dag i gällande lagstiftning. Enligt delegationen finns av denna anledning inte motiv för fortsatt bindande regleringsarbete.

Koncessionsnämnden för miljöskydd anser att förändringar av markbeskaffenheten bör beaktas i större utsträckning än vad som hittills har skett. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* anser att särskilda miljövårdsprogram bör upprättas och bli en väsentlig del av den fortlöpande länsplaneringen.

12.2 Miljökonsekvensbedömningar

I rapporten föreslås naturvårdsverket i samråd med andra berörda myndigheter utveckla innehåll i och form för miljökonsekvensbedömningar.

Behovet av miljökonsekvensbedömningar tillstyrks av ett 30-tal remissinstanser. Endast *Sveriges industriförbund* anför viss tveksamhet. Bl. a. *länsstyrelsen i Hallands län* understryker värdet av detta förslag som bör ge konsekvens och stadga åt det praktiska miljövårdsarbetet. *Statens naturvårdsverk* är berett att åta sig de föreslagna uppgifterna i anslutning till industrietablering och mineralutvinning.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser att den möjlighet till krav på konsekvensutredningar som anges i bl. a. 136 a § byggnadslagen bör göras obligatorisk för större anläggningar, vilkas utsläpp kan förväntas få regionala konsekvenser. *Statens naturvårdsverk* anger att det finns flera möjliga områden där miljökonsekvensbedömningar kan behöva utföras. En konsekvensbedömning kan t. ex. ingå som ett moment vid prövning enligt 136 a § byggnadslagen eller enligt miljöskyddslagen. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att miljökonsekvensbedömningar inte bör vara begränsade till s. k. FRP-industri utan bör omfatta även andra verksamheter för vilka det föreligger risk för större miljöpåverkan. *Havsresursdelegationen* understryker behovet av miljökonsekvensbedömningar vid planering av åtgärder i den marina miljön t. ex. beträffande sandtäckter. *Uppsala universitet* anser att miljökonsekvensbedömningar är ett långt bättre instrument i beslutsfattandet än vad rapporten antyder. Universitetet påpekar bl. a. att i t. ex. USA utvidgas kraven på att använda detta instrument.

Enligt *koncessionsnämnden för miljöskydd* bör principen vara den att en miljökonsekvensbedömning av större omfattning främst bör utnyttjas i större nyanläggningsärenden.

Sveriges industriförbund anser att man inte bör utarbeta miljökonsekvensbedömningar med så diffust formulerade motiv som finns i rapporten. Förbundet anser att konsekvensundersökningar är dels mycket kostsamma, dels tidskrävande.

Statens naturvårdsverk anser att det i första hand torde bli fråga om en systematisering och formalisering av de miljökonsekvensbedömningar som ofta görs redan nu.

Enligt *Ingenjörsvetenskapsakademiens* uppfattning måste miljökonsekvensbedömningar ske i en systematisk form som i ett tidigt skede visar om en utförlig eller en mer förenklad beskrivning är erforderlig.

Lunds universitet anser att det behövs en kraftfull satsning på forsknings- och utvecklingsarbete under de närmaste åren inför ett mer allmänt införande av miljökonsekvensbedömningar.

12.3 Försurning av mark och vatten

Ett mycket stort antal remissinstanser – drygt 100-talet – framhåller att belastningen på miljön av försurande ämnen är ett av de allvarligaste miljöproblemen. Flertalet remissinstanser instämmer i beskrivningen av försurningsproblemen och särskilt kommuner och länsstyrelser i södra Sverige understryker att behovet av åtgärder mot försurningen är brådskande.

Bl. a. *Svenska kommunförbundet* finner det värdefullt att försurningsproblemen har fått en så bred belysning i rapporten och bedömer det som ytterst angeläget att betydande statliga resurser omgående sätts in i syfte att klarlägga försurningens långsiktiga effekter på miljön.

Flera remissinstanser, bl. a. *lantbruksnämnderna i Blekinge, Kronobergs, Hallands, Kalmar, Skaraborgs och Västernorrlands län*, hävdar att försurningen är ett allvarligt problem även inom jordbruket.

I rapporten kommenteras bl. a. försurningens tänkbara påverkan på skogsproduktionen. De remissinstanser som kommenterar frågan är överlag oroade över försurningens inverkan på skogsproduktionen. *Länsstyrelsen i Blekinge län* anser att försurningen är länets stora miljöproblem. Reducerad skogstillväxt, metellanrikning m. m. i skogsmark har redan konstaterats i Blekinge. *Skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län* anser att det försurande nedfallet inger farhågor för försämrade produktionsbetingelser för skogsbruket. Även en förhållandevis liten sänkning av markens produktionsförmåga kan innebära omfattande produktionsförluster genom att förlusterna täcker stora områden.

I några yttranden diskuteras vilken roll gödsling och plantering av barrträd har i försurningen. *Skogsstyrelsen* anser att såväl gödsling som barrskogsplantering endast marginellt kan bidra till den ökande försurningen. *Skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län*, *högskolan i Växjö*, *Östra Göinge* och *Örnsköldsviks kommuner* anser att försurningen i viss mån kan motverkas genom att bibehålla ett lövskogsinslag i skogen.

I rapporten föreslås gälla som riktlinje att försurande utsläpp från nya källor inte skall tillåtas om de i väsentlig utsträckning påverkar försurningskänsliga områden i Kronobergs, Blekinge, Hallands, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län.

Några remissinstanser, nämligen *Göteborgs universitet*, *länsstyrelserna i Älvsborgs, Blekinge, Kronobergs och Södermanlands län* samt *Tingsryds, Marks, Nässjö och Vårgårda kommuner*, är positiva till förslaget om riktlinjen beträffande försurande utsläpp. Ett antal remissinstanser, bl. a. *länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Västernorrlands län*, *fiskeristyrelsen*, *två fiskeränämnder*, *ett par landsting*, *lantbruksstyrelsen* och *ett 15-tal kommuner*, anser att riktlinjen bör skärpas eller föreslår utökningar av det geografiska område som bör omfattas av riktlinjen. *Länsstyrelsen i Hal-*

lands län tillstyrker rapportens förslag, men framhåller att det inte är tillräckligt att ökade restriktioner åläggs enbart inom de fem länen. Skärpta krav bör enligt länsstyrelsen ställas på såväl nya som befintliga anläggningar i hela landet. Utsläppen måste också minskas såväl inom som utom landet. *Säffle kommun* anser att även Värmland bör ingå bland de försurningskänsliga områdena.

Falkenbergs och Laholms kommuner anser det felaktigt att lösa försurningsproblemen med geografiska riktlinjer. Kritiska mot en försurningsriktlinje är även *statens naturvårdsverk, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, koncessionsnämnden för miljöskydd, Sveriges industriförbund* samt *Örnsköldsviks och Falu kommuner*.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser att försurningsproblemet är viktigt och att frågan borde kunna behandlas i någon form av verksamhetsanknutna riktlinjer. Däremot anser länsstyrelsen inte att lokaliseringen av verksamheten med försurande utsläpp bör lagregleras.

Koncessionsnämnden för miljöskydd anser att utöver svårigheter att i praktiken tillämpa föreslagen riktlinje skulle den ytterligare försvåra utvecklingen av den industriella verksamheten. I stället bör enligt nämnden försurande utsläpp bedömas från fall till fall inom ramen för tillåtlighetsprövning enligt miljöskyddslagen med utgångspunkt från de riktlinjer för sådana utsläpp som naturvårdsverket utfärdar. Om utrymme måste skapas för nytillkommande utsläpp kan man dessutom överväga antingen en skärpning av de generella bestämmelserna beträffande svavelhalt i bränsle eller strängare krav i fråga om utsläpp från befintliga inte tillståndsprövade större industrianläggningar.

Sveriges industriförbund anser det oklokt att binda upp den industriella utvecklingen genom långtgående generella restriktioner i en stor och industriellt viktig del av landet. Enligt förbundet bör prövning ske i varje särskilt fall med utgångspunkt från de regler som fastlagts inom ramen för tillåtlighetsprövning enligt miljöskyddslagen.

Örnsköldsviks kommun anser att riktlinjer kan medföra att anläggningar med försurande utsläpp kan förläggas till Norrlandskusten där försurningen redan är allvarlig och härrör från lokala utsläpp i högre utsträckning än i södra Sverige. Bl. a. *statens planverk* ansluter sig till förslagets syfte, men anser inte att frågan ska lösas genom riktlinjer i den fysiska riksplaneringen. Planverket anser istället att försurningsproblematiken bör behandlas i samband med översynen av 136 a § byggnadslagen. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att man måste behandla försurningsfrågan i ett sammanhang. Länsstyrelsen nämner som exempel att vägtrafikens utsläpp av kväveoxider nu hamnar helt vid sidan om, trots att det är en påtaglig försurningsorsak. *Falkenbergs, Halmstads, Laholms och Varbergs kommuner* anser att det inte enbart är de angivna områdena som är känsliga för försurning. Försurande utsläpp från östra delen av landet skadar t.ex. områden på andra sidan Östersjön. Problemen är internationella och kan

inte lösas med riktlinjer inom Sverige. *Näringslivets byggnadsdelegation* anser att syftet med rapportens förslag tillgodoses med speciallagstiftningen, framförallt miljöskyddslagen, vilket enligt delegationen torde vara fullt tillräckligt.

Statens naturvårdsverk är tveksamt till en försurningsriktlinje och hänvisar bl. a. till pågående forskningsprojekt.

Vattenöverdomstolen anser att försurningsfrågorna är av den omfattningen att den nationella delen av problemet bör angripas genom direkta lagstiftningsåtgärder. *Uppsala universitet* anför bl. a. att miljöskyddslagen bör kompletteras med skärpta krav på försurande verksamheter.

Behovet av aktiva insatser på det internationella planet för att nedbringa det sura nedfallet – mot bakgrund av att så stor andel av nedfallet kommer från andra länder – påpekas av ett mycket stort antal remissinstanser, däribland flera länsstyrelser och kommuner.

Bl. a. länsstyrelsen i Södermanlands län betonar vikten av internationellt samarbete och anför att en minskning av svavelutsläppen i Europa måste åstadkommas.

Lantbruksstyrelsen m. fl. anför att kalkning inte kan ses som en godtagbar lösning av försurningsfrågan på lång sikt. Bl. a. innebär detta att kostnaderna för att motverka försurningen övervältras från de företag som släpper ut föroreningarna till bl. a. lantbruket och fiskets intressenter. Dessutom kan försurningseffekterna inte till rimlig kostnad motverkas på skogsmark där problemen på sikt kan befaras bli mer påtagliga. Även *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att kostnaderna för att lösa försurningsproblemen inte får vältras över på de enskilda lantbrukarna. Ett stort antal remissinstanser, bl. a. några glesbygdskommuner i södra Sverige, framhåller att det krävs ökade statliga medel för kalkningsåtgärder. *Sveriges industriförbund* anser att en kostnad/nytta-jämförelse av alternativen kalkning resp. svavelhaltbegränsning förefaller motiverad. *Fiskenämnden i Örebro län* anser att planering av framtida kalkning lämpligen kan göras som rullande planer och vara en uppgift för regionala och kommunala myndigheter.

Behovet av förbättrat underlagsmaterial och förstärkt forskning beträffande försurningsproblem påpekas särskilt av *Sveriges geologiska undersökning* och *Ingenjörsvetenskapsakademien*.

12.4 Övriga föroreningar

12.4.1 Kväve

I rapporten anges att inom områden med odlade lätta jordar är det angeläget att användningen av gödselmedel i jordbruket anpassas så att grundvattnet inte förstörs som dricksvattenresurs. Det är en uppgift för lantbruksnämnderna att genom rådgivning och information verka för att

jordbruket bedrivs med hänsyn härtill. Även hälsovårdsnämnderna har en viktig uppgift på detta område. Det finns vidare behov av att ytterligare belysa kvävefrågorna, bl. a. vad avser de hälso- och miljömässiga konsekvenserna av intensiv tillförsel av växtnäring samt att utarbeta totala kvävebalanser.

Förslagen i rapporten stöds av *Lunds universitet, Göteborgs universitet, lantbruksstyrelsen, statens livsmedelsverk, statens naturvårdsverk, styrelsen för teknisk utveckling*, ett 10-tal länsstyrelser i syd- och mellansverige, tre lantbruksnämnder, *fiskenämnden i Kronobergs län*, ett 10-tal kommuner och *LO-distriktet i Stockholms län*. Tveksamma till rapportens förslag är *Uppsala universitet, länsstyrelsen i Gävleborgs län, lantbruksnämnden i Hallands län, Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*. Därutöver kommenterar ett stort antal remissinstanser förslagen utan att ta uttrycklig ställning för eller emot.

Statens naturvårdsverk delar uppfattningen att det är angeläget att användningen av gödselmedel anpassas så att grundvattnet inte förstörs. Verket pekar på att genom ökade insatser för att minska svinnet från livsmedelsproduktionen, som uppgår till 25–30 %, skulle en minskning av såväl handelsgödsel- som bekämpningsmedelsanvändning kunna ske utan större samhällsekonomiska förluster. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att en intensifierad information till brukarna bör vidtas i första hand och på längre sikt kan någon typ av översiktlig bedömning av gödselmedelsförbrukningens utveckling regionalt behöva åstadkommas. *Länsstyrelsen i Hallands län* anser att det föreligger starka skäl för att verka för en nedtrappning av kvävekoncentrationerna i vattendrag och grundvatten. Länsstyrelsen anser emellertid att det är oklart hur eventuella riktlinjer skall utformas så att de blir praktiskt användbara. Länsstyrelsen föreslår därför en försöksverksamhet baserad på rekommendationer innan normer utarbetas. *Lantbruksstyrelsen* framhåller att lantbruksnämnderna är uppmärksamma på urlakningsriskerna och verkar i sin rådgivningsverksamhet för att begränsa urlakningen. Lantbruksstyrelsen instämmer i rapportens förslag att en anpassning av gödselmedelanvändningen är en rådgivningsuppgift för lantbruksnämnderna. *Lantbruksnämnden i Malmöhus län* framhåller att användningen av gödselmedel har utomordentligt stor betydelse för jordbrukets produktionsresultat och därmed för samhälls ekonomin. Användningen av kvävegödselmedel bör enligt nämnden begränsas genom information. Gödselgivorna bör väl anpassas till grödornas behov. Enligt nämnden sker detta i dag regelmässigt i högre grad än tidigare, men ytterligare förbättringar kan göras. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att lantbruksnämnderna som hittills bör svara för rådgivning till jordbrukare. Samtidigt bör dock kommunerna genom hälsovårdsnämnderna få bättre möjlighet att påverka användningen av kemiska bekämpningsmedel och handelsgödsel med hänsyn till lokala förhållanden.

Uppsala universitet anför bl. a. att lagstiftningen bör modifieras eller förtydligas. Lantbruksnämnden i Hallands län anser att sambandet mellan tillförsel av handelsgödsel och urlakning av kväve har beskrivits alltför förenklat. Användning av stallgödsel och odling av ettåriga baljväxter medför väl så stora risker för urlakning. Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges skogsägareföreningars riksförbund är också i vissa delar kritiska till rapportens beskrivning av riskerna med handelsgödsel.

Flera remissinstanser, nämligen *statens naturvårdsverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelserna i Kristianstads, Älvsborgs och Södermanlands län*, framhåller behovet av bättre underlagsmaterial beträffande urlakning av kväve och påverkan av grundvatten. *Sveriges geologiska undersökning* hänvisar till försök som gjorts med att redovisa riskområden och framhåller att denna typ av kartering bör genomföras för de mest aktuella områdena, dvs. delar av Södermanlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Halmstads, Hallands, Skaraborgs och Örebro län. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att en periodiskt återkommande markkartering bör genomföras för att gödselgivorna bättre skall kunna anpassas till markens och växternas behov för att därmed minska läckaget till yt- och grundvatten. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att en kartläggning av nitrathalter i grundvattnet i länet bör genomföras av länsstyrelsen i samarbete med lantbruksnämnden och hälsovårdsnämnden. *Statens naturvårdsverk* samt *länsstyrelserna i Kristianstads och Södermanlands län* framhåller behovet av en systematisk jordartskartering. *Statens naturvårdsverk* anser att en finansiering av en sådan kartering genom avgifter på handelsgödsel bör utredas.

Lunds universitet och *Sveriges geologiska undersökning* framhåller att risken för utlakning av kväve till grundvatten inte är begränsad till lätta sandjordar utan finns även för andra jordarter.

Flera remissinstanser diskuterar riktlinjer eller tvingande bestämmelser för kväveanvändningen. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* framhåller att, utöver rådgivning och information främst för lantbruksnämnderna är det nödvändigt med intensifierad forskning. Om detta inte ger ett godtagbart skydd för yt- och grundvatten måste enligt länsstyrelsens mening mer tvingande åtgärder övervägas. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att man bör överväga att upprätta zoner där en restriktiv användning av kvävegödselmedel och stallgödsel bör tillämpas. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* finner det tveksamt om förslaget beträffande information är tillräckligt för att åstadkomma en önskvärd förbättring. Kommuner och länsstyrelser bör enligt länsstyrelsen ges ökade möjligheter att påverka användningen av gödselmedel. Länsstyrelsen anser det angeläget att klara riktlinjer utarbetas vad gäller lämpliga gödselgivor i områden med olika naturförutsättningar. Sådana riktlinjer bör utformas vid samråd mellan företrädare för jordbruksintressena och samhällsorganen på lokal och/eller regional nivå.

Flera remissinstanser, *lantbruksstyrelsen*, *lantbruksuniversitetet*, vissa *länsstyrelser* och flera *lantbruksnämnder* framhåller att även andra åtgärder än begränsning av givorna av handelsgödsel behövs för att minska risken för urlakning av kväve. *Lantbruksstyrelsen* framhåller att orsakerna till den ökande kvävebelastningen på Östersjön bör utredas. *Lantbruksnämnden i Skaraborgs län* pekar på behov av begränsningar av tillförsel även av stallgödsel och slam.

Beträffande förslaget att lantbruksnämnderna skall ge råd om kvävegödslingen framhåller *socialstyrelsen* att en förutsättning för att en sådan rådgivning skall bli effektiv är att lantbruksnämnderna ges möjligheter att genom jordanalyser bedöma optimal kvävegiva inom områden där grundvattenförorening bedöms vara särskilt allvarlig. *Länsstyrelsen i Kronobergs län*, *lantbruksnämnden i Kronobergs län* och *Ulricehamns kommun* framhåller behovet av medel för rådgivning och information.

I rapporten föreslås att utvecklingen av nitrathalten i grundvattnet i känsliga områden följs av berörda myndigheter. Förslaget stöds uttryckligen av *länsstyrelserna i Östergötlands och Blekinge län*, *Lunds universitet* och *fem kommuner*.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller att rapportens redovisning av områden där användningen av gödselmedel behöver anpassas, bör ses över. Vissa av de redovisade områdena är enligt länsstyrelsen inte uppodlade.

12.4.2 Tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen

I rapporten konstateras att utsläpp av tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen av giftkaraktär är helt oförenliga med en ekologisk grundsyn. Det är inte heller i ett längre tidsperspektiv försvarligt att försöka ange områden som är mer toleranta än andra mot utsläpp av dessa ämnen. Det är därför enligt rapporten synnerligen angeläget att intensifiera det arbete som framförallt sker inom naturvårdsverket med att vidareutveckla program för att dels eliminera utsläpp av tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen med giftkaraktär, dels nedbringa hanteringen av dem.

Ett 30-tal remissinstanser behandlar dessa frågor. Nästan undantagslöst betraktas dessa miljöproblem som utomordentligt allvarliga och remissinstanserna instämmer i rapportens uppfattning om att utsläpp av tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen är oförenliga med en ekologisk grundsyn. *Statens naturvårdsverk*, *statens livsmedelsverk*, några *länsstyrelser*, *två fiskesnämnder*, *tekniska högskolan i Stockholm*, *Ingenjörsvetenskapsakademien*, *Kronobergs läns landsting* och *sju kommuner* instämmer allmänt i rapportens beskrivning och förslag. I några yttranden framhålls de praktiska och ekonomiska svårigheterna att eliminera sådana utsläpp. Några remissinstanser, nämligen *universitetet i Linköping*, *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, *naturhistoriska riksmuséet* och *Sveriges industriförbund*, anser rapportens beskrivningar onyanserade och förslagen inte helt realistiska.

Länsstyrelsen i Kristianstads län konstaterar att kunskaperna om tungmetallernas och andra anrikningsbara ämnens miljöeffekter fortfarande är starkt begränsade. *Statens naturvårdsverk* framhåller att verket f. n. intensifierar arbetet med att begränsa utsläppen och att nedbringa hanteringen av sådana ämnen. Detta sker bl. a. genom att ärenden prioriteras som rör metaller och persistenta ämnen i provningar av utsläpp enligt miljöskyddslagen. Vidare samordnas åtgärderna för en begränsning av ämnen med giftverkan genom att program för hanteringen och utsläppen av dessa ämnen kartläggs och åtgärder föreslås. Ett sådant program har framlagts för kadmium och verket arbetar f. n. med liknande program för kvicksilver. *Ingenjörsvetenskapsakademien* instämmer i rapportens överväganden men framhåller att i en del fall är det på kort sikt svårt att finna substitut för de aktuella ämnenas användning. *Naturhistoriska riksmuséet* instämmer i rapportens bedömningar, men framhåller att prioriteringar måste äga rum mellan olika områden. Det är då enligt riksmuséet viktigt att i första hand undvika utsläpp i näringsfattiga eller av försurning drabbade områden för att därmed minska följderna av anrikning i levande material. *Sveriges industriförbund* framhåller att förbundet är medvetet om problemen som härrör från berörda ämnen. Likväl kan man enligt förbundet inte bortse från den nytta som användningen av dem medför. En avvägning av risken mot nyttan måste göras i varje enskilt fall. Ett generellt användningsförbund leder ofta till oförutsedda konsekvenser. Däremot är det enligt förbundet givetvis önskvärt att nedbringa hanteringen av sådana ämnen.

13 Vissa frågor beträffande landets fysiska struktur

13.1 Allmänna synpunkter

Att vissa tätorts- och infrastrukturfrågor tagits upp i rapporten får stöd av bl. a. *statens råd för byggnadsforskning*, *statens institut för byggnadsforskning*, *länsstyrelserna i Malmöhus, Skaraborgs och Västernorrlands län*, *landstinget i Västernorrlands län*, *Härnösands, Kalmar, Munkedals och Västerås kommuner*, *Ingenjörsvetenskapsakademien* och *Svenska samernas riksförbund*. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* understryker kraftigt det angelägna i en förbättrad samordning av utvecklingen av bebyggelse och investeringar i infrastrukturella anläggningar. Länsstyrelsen framhåller också att en av de mest påpekade bristerna i den hittills bedrivna översiktliga planeringen kan hänföras till bristande samordning mellan regionalpolitisk planering och översiktlig fysisk planering. Också planeringen för vägar, järnvägar, kraftledningar m. m. måste enligt länsstyrelsen inordnas bättre i det övergripande planeringssystemet. Det bör enligt länsstyrelsen utarbetas ett planeringsunderlag som är samstämt mellan skilda

samhällssektorer och som kan utgöra ett trovärdigt underlag för kommunala bedömningar inom skilda planeringsområden. *Länsstyrelsen i Väster-norrlands län* finner det mycket positivt att tätorts- och infrastrukturfrågorna har tagits upp i den fysiska riksplaneringen, eftersom utbyggnaden av tekniska system etc. har stor betydelse för markanvändningen på lång sikt. *Härnösands kommun* understryker behovet av en samordning av samhällets investeringar som tar hänsyn såväl till kraven på hushållning med mark och vatten som till kraven på att skapa gynnsamma lokaliseringsförutsättningar för näringslivet och den offentliga sektorn.

Några remissinstanser har kritik att framföra mot rapportens behandling av tätorts- och infrastrukturfrågorna. *Statens naturvårdsverk* anser att undermarksbyggnad, exempelvis tunneldrivning, borde ha behandlats. Undermarksbyggnad kan enligt verket bli mycket styrande för en tätorts infrastruktur och markanvändning. *Statens geotekniska institut* anser att utredningens förslag till hur tätorts- och infrastrukturfrågorna bör hanteras sannolikt inte kommer att resultera i en effektiv hushållning med mark och vatten. Planeringsapparaten är enligt institutet för tungrodd för detta. Institutet anser också att rapportens förslag om ansvarsfördelning förutsätter betydligt högre kompetens och större resurser än vad kommunerna idag har. *Karlskrona kommun* anser att tätorts- och infrastrukturfrågorna har fått en alltför knapphändig behandling i rapporten. Frågorna bör enligt kommunen inta en central roll i samhällsplaneringen. *Ulricehamns kommun* anser det önskvärt med tydligare anvisningar om på vilket sätt samordningen av investeringar i tätorter och infrastruktur kan ske. *Svenska naturskyddsföreningen* har liknande synpunkter.

De kommentarer som rör rapportens bild av aktuella investeringar är genomgående kritiska, främst därför att bilden anses befästa en snedfördelning av investeringar inom landet. Synpunkter av det slaget föreligger från länsstyrelserna i *Uppsala*, *Västmanlands* och *Kopparbergs län*, *Örebro*, *Härnösands* och *Sölvesborgs kommuner*, *Svenska kommunförbundet* samt *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. *Länsstyrelsen i Uppsala län* framhåller att de redovisade utbyggnadsplanerna är koncentrerade till storstadsområdena och områdena mellan dessa. Om planerna fullföljs, kommer enligt länsstyrelsen den befintliga orts- och infrastrukturen att ytterligare förstärkas, vilket kan sägas strida mot de regionalpolitiska målen. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* anser att en följd av den bild över planerade investeringar som redovisas i rapporten kan bli bl. a. ökade konflikter om markanvändningen genom följdinvesteringar. Starkare byggelseutveckling i områden, som redan har starka markanvändningskonflikter, än i andra delar av landet kan enligt länsstyrelsen också bli följden. *Härnösands kommun* har starka invändningar mot de redovisade investeringsplanerna. Om de genomförs kommer enligt kommunen en ytterligare förstärkning av den regionala obalansen att bli resultatet. Kommunen anser att de sektoriella investeringsplanerna strider mot 1976 års

beslut om regionalpolitikens inriktning. *Svenska kommunförbundet* finner att rapporten i huvudsak utgår från redan befintlig samhällsstruktur och redan aktualiserade projekt. Förbundet nämner bl. a. att bilden av planerade investeringar med några få undantag endast redovisar större samhällsinvesteringar i södra Sverige.

13.2 Energidistribution

13.2.1 Kraftledningar

Om starka motstående intressen föreligger beträffande viss ledningssträcka är det enligt rapporten angeläget att alternativa ledningsdragningar utreds närmare innan markreservation sker i den kommunala planeringen. För att ge underlag för bedömningar av behovet av markreservationer i riksskala är det enligt rapporten lämpligt att industriverket sammanställer planer på kraftledningar av stamlinjekaraktär och i samråd med bl. a. planverket och naturvårdsverket till regeringen redovisar sådana kraftledningar som är av intresse från rikssynpunkt. Mot bakgrund av en sådan redovisning skulle regeringen kunna pröva angelägenheten av skilda projekt och uppdra åt berörda länsstyrelser att i samråd med kommuner och kraftföretag föreslå lämpliga ledningssträckningar. För att garantera att riksviktiga ledningar kommer till stånd föreslås enligt rapporten regeringen få möjlighet att föreskriva att mark för viss ledningssträckning skall reserveras i den kommunala planeringen.

Rapportens överväganden och förslag avseende kraftledningar tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

Förslaget till handläggningsordning för kraftledningar tillstyrks av *riksantikvarieämbetet, statens planverk, statens industriverk, länsstyrelserna i Kronobergs, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Örebro och Kopparbergs län, skogsvårdsstyrelserna i Stockholms och Östergötlands län, Tingsryds och Östra Göinge kommuner.*

Statens industriverk konstaterar att koncessionsprövningen kommer in sent i planeringen av kraftledningar vilket uppmärksammas av riksdag, regering, myndigheter och organisationer. Erfarenheterna av nuvarande bestämmelser med tillståndsgivning för överföringsledningar är enligt verket bl. a. att myndigheten endast i begränsad omfattning kan beakta de krav som framförs om bättre samordning med övrig samhällsplanering. För att behovsprövningen av nya ledningar skall bli meningsfull måste därför planeringen komma in tidigare. Ett sätt att översiktligt bedöma behovet av kraftledningsutbyggnader på ett tidigt stadium i planeringen är att organisera ett utökat frivilligt, flexibelt och enkelt samrådsförfarande på regional och central nivå. Detta samråd bör enligt industriverket resultera i att planer för utbyggnad av större ledningar avstäms centralt mot den övergripande energipolitiken och övrig samhällsplanering. Eftersom koncessionsprövningen kommer in sent i kraftledningsplaneringen är det

naturligt att industriverket gemensamt med berörda centrala myndigheter centralt samråder om planerade stamlinjeutbyggnader i ett längre tidsperspektiv. Ett centralt samråd har enligt verket till uppgift att anpassa de större ledningsutbyggnaderna till mark- och samhällsplaneringen och verket överväger f. n. de närmare formerna för en sådan i tiden framskjuten prövning. Beträffande frågan om den övergripande planeringen av överföringsledningarna kommer industriverket att återkomma med synpunkter i frågan i en promemoria innefattande viss översyn av ellagen.

Då den sektorövergripande planeringen inte kan ske enbart i en kommun krävs enligt *Örebro kommun* att kommunerna samverkar, så att ledningssträckningen behandlas som en enhet och inte diskuteras och låses delsträcka för delsträcka.

Enligt *riksantikvarieämbetet* bör den i rapporten föreslagna handlägningsordningen kunna väsentligt begränsa konflikterna med de kulturhistoriska värdena genom att bl. a. olika alternativa sträckningar bör kunna redovisas på ett tidigt stadium.

Uppsala universitet anser att alternativ sträckning och utformning av kraftledningar regelmässigt bör utarbetas och utvärderas innan något organ binder sig för ett beslut i någon riktning. Förslaget i rapporten kommer enligt universitetet inte att vara tillräckligt.

Centrala driftledningen och *statens vattenfallsverk* avstyrker de förändringar i samrådsrutiner för kraftledningar som föreslås i rapporten. Enligt driftledningen föreligger i ett tidigt planeringsskede inte tillräckligt underlag för att regeringen på ett meningsfullt sätt ska kunna pröva angelägenheten av större energiöverföringsanläggningar. En tidig och förutsättningslös diskussion beträffande sträckningen kan däremot enligt driftledningen innebära stora fördelar för såväl länsstyrelser och kommuner som för vattenfallsverket. Om rapportens förslag genomförs kan enligt driftledningen diskussionerna med länsstyrelser och kommuner vad gäller ledningssträckningarna påbörjas först i ett betydligt senare skede när tillräckligt planeringsunderlag föreligger för en meningsfull prövning av angelägenheten. Konkret innebär detta att samråden beträffande sträckningar kommer att genomföras under tidspress på samma sätt som tidigare ofta varit fallet. En viktig fråga som måste utredas i anknytning till rapportens förslag är den förändrade ansvarsfördelningen mellan industriverket och vattenfallsverket vad gäller stamnätets planering som blir följden om förslaget genomföres. Det framstår enligt driftledningen som angeläget med hänsyn till verksamhetens art att ansvaret för stamnätets planering, utbyggnad och drift inte splittras på flera olika instanser.

Allmänna synpunkter på behovet av planering, prövning och samråd vid dragnig av kraftledningar lämnas av flera remissinstanser.

Koncessionsnämnden för miljöskydd framhåller att den övergripande kraftledningsplaneringen bör bedrivas inom ramen för den fysiska riksplaneringen och verkställas i god tid före det att ansökningar om konces-

sion enligt ellagen anhängiggörs beträffande olika delsträckor. Mot bakgrund av innehållet i miljöskyddslagen anser nämnden att man med visst fog kan ifrågasätta om ljudstörningar från elektriska anläggningar även kan prövas enligt denna lag.

Ingenjörsvetenskapsakademien anser det ytterst angeläget att man i den kommunala planeringen gör erforderliga markreservationer för bl. a. stamlinjenätet som har betydelse för den nationella energiförsörjningen. Dessa kraftledningar har enligt akademien betydelse för att ett ökat utnyttjande av inhemska energikällor i det nationella energiförsörjningssystemet skall bli realistiskt.

Statens planverk anser att kraftledningar över 500 kV bör prövas enligt miljöskyddslagen. Planverket har i en särskild rapport, 800 kV-ledningars markanvändningskonsekvenser (rapport 49 år 1979), redovisat markanvändnings- och miljökonsekvenser av en introduktion av 800 kV-ledningar. Även *länsstyrelsen i Kristianstads län* och *Karlstads kommun* anser att större kraftledningar bör prövas enligt miljöskyddslagen.

Länsstyrelsen i Uppsala län framhåller det som angeläget att planering av kraftledningar skall ske i samråd med berörda markägare och deras organisationer, eftersom detta kan minska konflikterna som kan uppstå. Behovet av samråd vid planering av kraftledningar stryks också under av *naturhistoriska riksmuséet*, *skogsstyrelsen*, *länsstyrelserna i Kristianstads, Älvsborgs och Västerbottens län*, *skogsvårdsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands och Kronobergs län*, *Söderköpings, Falkenbergs, Laholms, Göteborgs, Marks, Degerfors och Örebro kommuner*, *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*, *Lantbrukarnas länsförbund i Uppsala län*, *Östergötlands, Kronobergs och Västerbottens län* samt *Aktion Skånemiljö*.

Statens naturvårdsverk, *skogsstyrelsen* och några organisationer kommenterar kraftledningarnas markanvändnings- och miljökonsekvenser.

Skogsstyrelsen framhåller att skogsbrukets reella möjlighet att påverka ledningssträckningarna måste öka. Skogsbruket måste betraktas som ett riksintresse och samhällsekonomiska kalkyler bör göras i vilken alternativkostnad för återskapande av resursen inräknas. *Statens naturvårdsverk* anser att höga ljudnivåer, särskilt vid fuktig väderlek, och elektromagnetisk strålning stör betydande områden. Fortsatta utredningar, i bl. a. verkets regi får visa om miljökonsekvenserna från 800 kV-ledningar är av den storleksordningen att naturvårdsverket kommer att förorda att ledningssträckningarna även prövas enligt miljöskyddslagen. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att det är väsentligt att bättre beslutsunderlag tas fram i den fortsatta planeringen av nya kraftledningar. Innan detta skett bör inte mark i den kommunala planeringen reserveras för dessa ledningar. Även *Aktion Skånemiljö* understryker behovet av ett bättre beslutsunderlag inför beslut om dragning av kraftledningar.

Lantbrukarnas länsförbund i Kronobergs och Kalmar län anser att en omfattande utbyggnad av ett 800 kV-nät är oacceptabel av såväl miljömässiga som medicinska skäl.

13.2.2 Gas- och hetvattenledningar

Om starka motstående intressen föreligger beträffande en viss sträckning av en gas- eller hetvattenledning är det enligt rapporten angeläget att andra alternativ utreds innan mark reserveras i den kommunala planeringen. Det finns därför enligt rapporten anledning att liksom för kraftledningar överväga en handläggningsordning där planer på större gas- eller hetvattenledningar sammanställs av industriverket som i samråd med bl. a. planverket och naturvårdsverket till regeringen redovisar sådana rörledningar som är av intresse från rikssynpunkt. Berörda länsstyrelser föreslås enligt rapporten mot bakgrund av regeringens ställningstaganden samråda med bl. a. kommuner och berörda företag om lämplig ledningssträckning. Regeringen föreslås enligt rapporten få möjlighet att föreskriva att mark för viktigare ledningar skall reserveras i den kommunala planeringen.

Rapportens överväganden och förslag angående gas- och hetvattenledningar tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

Rapportens förslag till handläggningsordning för gas- och hetvattenledningar tillstyrks av *länsstyrelserna i Kronobergs, Göteborgs och Bohus, Örebro och Kopparbergs län*.

Kompletterande synpunkter av mer principiell karaktär när det gäller introduktion av gas- och hetvattenledningar lämnas av flera myndigheter, länsstyrelser och kommuner.

Statens industriverk framhåller att ett centralt samråd avseende ledningar för olja, gas och hetvatten kan bli aktuellt. Verket har därför anledning att pröva formerna för koncessionshanteringen i anslutning till de uppgifter som lagts på verket genom rörledningslagen (1978:160). *Riksantikvarieämbetet* understryker vikten av att gas- och hetvattenledningar förläggs under jord eller i tunnlar. De arkeologiska synpunkterna måste enligt ämbetet även tillmätas stor vikt vid detaljplaneringen. *Aktion Skånemiljö* pekar på att avdikningsproblem kan uppstå beroende på vilket djup ledningarna läggs. *Nämnden för energiproduktionsforskning* anser att de föreskrifter som planeras för ledningar bör utformas så att tillräckligt utrymme ges för provning av bl. a. distribution av lågtemperaturvatten och gas.

Om skador uppstår på gas- och hetvattenledningar på grund av militära angrepp eller sabotage kan enligt *civilförsvarsstyrelsen* konsekvenserna troligtvis bli förödande. Det är därför enligt styrelsen viktigt att sådana ledningar planeras med hänsyn till befolkningskoncentrationer för att minska effekterna av skador. Styrelsen liksom *statens brandnämnd* bör mot denna bakgrund medverka i den föreslagna handläggningsordningen.

Synpunkter på aktualiserade eller planerade gasledningsprojekt lämnas vidare av flera länsstyrelser och en kommun.

13.3 Kommunikationsanläggningar

13.3.1 Allmänna synpunkter

Bland de allmänna synpunkterna märks bl. a. några som tar upp möjliga förändringar i transportsystemet. *Transportrådet* framhåller att den nuvarande transportapparaten med stor dominans av individuella transportmedel har byggts upp med förutsättningen att tillgången på billiga drivmedel är god. Denna förutsättning kommer enligt transportrådet med stor sannolikhet att förändras, varför en förskjutning från individuella till kollektiva persontrafikmedel och från lastbilstrafik till järnvägstrafik är att vänta. Det kan enligt rådet också förväntas att sjöfartens transportarbete ökar. *Landstinget i Göteborgs och Bohus län* framhåller att långa pendlingsavstånd i framtiden kan innebära stora problem. Man måste därför enligt landstinget ägna större uppmärksamhet åt hur arbete och boende lokaliseras och hur man bl. a. med kollektivtrafik kan knyta ihop olika områden bättre. *Svenska naturskyddsföreningen* önskar en belysning av i vilken mån ökad satsning på kollektivtrafik kan minska behovet av framför allt väginvesteringar.

Bland övriga mera allmänna synpunkter på kommunikationsfrågorna kan nämnas att *Transportrådet* tar upp sambandet mellan fysisk planering och transportsystemets uppbyggnad. Rådet anser att konsekvenserna i transporthänsenande vid utveckling av den fysiska strukturen hittills har beaktats i alltför ringa utsträckning. Det finns enligt rådet åtskilliga exempel på hur bebyggelse och markanvändning givits en utformning som starkt begränsat möjligheterna att åstadkomma en effektiv transportförsörjning. Transportrådet framhåller vidare att målsättningen att ge medborgare och näringsliv en tillfredsställande trafikförsörjning till lägsta samhällsekonomiska kostnad inte kan uppnås utan en väl utbyggd kollektivtrafik. För att kollektivtrafiken ska kunna bli konkurrenskraftig mot privatbilismen fordras enligt rådet att en rad förutsättningar är uppfyllda. Rådet understryker bl. a. att lokalisering av bostäder och arbetsplatser bör göras så att långa pendelavstånd undviks med hänsyn till dels energiåtgången, dels att restidsskillnaderna mellan buss- och bilresor blir stora.

13.3.2 Vägar

I rapporten framhålls att utbyggnaden av vägnätet kan ge upphov till intressekonflikter bl. a. med de areella näringarna, naturvården, friluftslivet och kulturminnesvården. Dessutom medför trafiken ofta betydande miljökonsekvenser i form av buller och utsläpp av förorenande ämnen. Väganläggningar kan emellertid även leda till minskade miljöstörningar genom att en avlastning av trafiken sker på det befintliga vägnätet.

Rapportens redovisning av vägnas miljökonsekvenser har lett till en del kommentarer. Flera remissinstanser understryker att vägtrafiken medför betydande problem i form av buller och luftföroreningar. *Statens*

vägverk anser dock att rapporten har överbetonat de negativa effekterna av vägarna. Verket framhåller att vägar i de flesta fall är nödvändiga för att möjliggöra att övrig markanvändning kan ske på ett rationellt sätt. Således krävs bra vägar för att t. ex. göra riksintressanta områden tillgängliga. Verket hävdar att vägarna planeras och byggs så att de på bästa sätt anpassas till miljö och annan markanvändning, och att de därför bör ha en till övervägande del positiv effekt för samhället.

Länsstyrelsen i Södermanlands län framhåller vägtrafikbullret och luftföroreningarna som väsentliga miljöproblem vid planering av vägar och bostadsområden. Länsstyrelsen anser bl. a. att bullersaneringsprogram behöver tas fram främst där större och hårt trafikerade trafikleder passerar genom bostadsbebyggelse. Länsstyrelsen konstaterar också att klagomål om olägenheter till följd av bilavgaser ökar, och att det behövs kartläggning av luftföroreningssituationen för de hårdast trafikerade gatorna i tätorterna liksom för genomfartslederna. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att det är angeläget med gränsvärden för högsta godtagbara störningsnivå vad gäller buller och luftföroreningar. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att det är angeläget att statsmakterna vidtar ytterligare åtgärder för att olägenheterna med trafikbuller ska kunna begränsas.

Vissa remissinstanser tar upp inriktningen och omfattningen av vägbygget. *Lunds universitet* manar till försiktighet när det gäller större vägbyggnadsföretag med hänsyn till den minskande privatbilismen och samhällets ansträngningar att föra över godstrafiken till järnväg. *Chalmers tekniska högskola* framhåller att de resurser som krävs för investeringar och drift av flygfält och vägar skulle göra större nytta om de istället användes för utbyggnad och upprustning av järnvägsnätet. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att fördelningen av resurser för vägprojekt är otillfredsställande. Det behövs enligt förbunden en bättre regional balans. I den regionalpolitiska planeringen är vägnätet en betydelsefull faktor för bebyggelseutveckling och näringsliv.

13.3.3 Järnvägar

I rapporten framhålls att utbyggnadsbehovet när det gäller järnvägsnätet i huvudsak avser bandelar av anslutningskaraktär. En viss utbyggnad av bl. a. rangerbangårdar och godsterminaler kan förutses. Sett i riksperspektiv torde detta enligt rapporten inte medföra några allvarligare konflikter med markanvändningen.

Vissa remissinstanser förordar en ökad satsning på utbyggnad av järnvägar, bl. a. *Chalmers tekniska högskola*, *statens naturvårdsverk*, *länsstyrelsen i Hallands län*, *Östra Göinge*, *Laholms*, *Halmstads*, *Falkenbergs* och *Varbergs kommuner*.

Ett par remissinstanser framhåller att även järnvägstrafiken leder till miljöproblem. *Statens naturvårdsverk* understryker att om s. k. höghastig-

hetståg införs, kommer vibrations- och bullerproblemen att bli större än f. n. Länsstyrelsen i Södermanlands län anser att kartläggning av bullret från tågtrafiken är angelägen i den utsatta tätortsbebyggelsen. Bullersaneringsprogram behöver enligt länsstyrelsen upprättas. Ett ökat utnyttjande av järnvägarna för godsbefordran kan enligt länsstyrelsen leda till större andel nattrafik med ökade ljudolägenheter som följd. Länsstyrelsen framhåller också betydelsen av att klarlägga buller- och vibrationseffekterna från höghastighetståg.

13.3.4 Hamnverksamhet

I rapporten konstateras bl. a. att hamnutbyggnader och följdinvesteringar i vägar, järnvägar, terminaler och upplagsplatser ofta har betydande markanvändnings- och miljökonsekvenser. I första hand påverkas fiskets, naturvårdens, friluftslivets och kulturminnesvårdens intressen. I samband med muddringar, utfyllnader och fördjupningar av farleder kan även naturmiljön utsättas för störningar.

Rapportens behandling av hamnfrågorna har inte mött några större erinringar. *Sjöfartsverket* framhåller att hamndjupen inte nödvändigtvis utgör en restriktion av samma tyngd som andra hushållningsfrågor vid diskussion om lokalisering av s. k. FRP-industri. Verket grundar sin bedömning på att lokaliseringsfrågorna under 1970-talet inte har medfört stora eller oöverkomliga anspråk på djuphamnar och att utbyggnaden av industrin troligen kommer att ske främst vid befintliga anläggningar.

Några remissinstanser understryker vikten av att hamnutbyggnaden i landet sker på ett planmässigt sätt. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att resultatet av den pågående hamnutredningsverksamheten snarast bör användas som planeringsunderlag för att möjliggöra avvägningar mellan olika önskemål om hamnutbyggnader. *Göteborgs kommun* anser att det är viktigt att en övergripande hamnplanering kommer till stånd på nationell nivå och att riksdagen fattar beslut om en organisation för en övergripande hamnplanering samt om hur hamninvesteringarna fortsättningsvis skall bedömas med hänsyn till samhällets behov. *Svenska naturskyddsföreningen* framhåller att det är angeläget att lokaliseringen av hamnar inte tillåts styras av snävt exploateringsekonomiska intressen, utan att fysisk översiktsplanering får ett avgörande inflytande över vilka platser som ska komma ifråga för en utbyggnad.

När det gäller kolhamnar kan enligt *sjöfartsverket* möjligen hopvägning av anspråk medföra att andrahandslägen ur sjötransportsynpunkt får accepteras för exempelvis kolkondenskraftverk. Här bör enligt verket framhållas att sjöfartsverkets djuphamnsinventering fortfarande äger tillämplighet med de reservationer som framhållits i denna typ av inventeringsmaterial. Flera av de i Centrala driftledningens underlag diskuterade kraftverkslägena har enligt verket inte helt gynnsamma hamn- och sjöfartsförutsättningar. Fortlöpande har enligt verket samråd i denna fråga tagits av

energiproducenterna. *Statens planverk* framhåller att det behövs övergripande utredningar för att bestämma lämpligt läge med hänsyn till betydelsen från miljö-, markanvändnings- och plansynpunkt. Planverket föreslår att man som ett led i den fortsatta fysiska riksplaneringen för områdena i anslutning till de tre storstadsområdena behandlar behovet av regionala och lokala kolhamnar och tillhörande verksamheter. *Statens naturvårdsverk* pekar på att lokaliseringen av en kolhamn är beroende av placeringen av koleldade energiproduktionsanläggningar. Det är därför inte enbart hamnen och därvid aktuell hantering som man måste ta hänsyn till. *Svenska hamnförbundet* anser att det inte går att diskutera kolhamnsfrågan innan oljeersättningsdelegationen är klart med sitt arbete om ett system för import av kol.

13.3.5 Flygplatser

I rapporten framhålls att utbyggnaden av flygplatser kan medföra omfattande konsekvenser för olika markanvändningsintressen, främst jordbruket, naturvården, friluftslivet och kulturminnesvården. Större områden berörs av buller- och riskzoner. Detta konstaterande i rapporten har kommenterats av *luftfartsverket*, som framhåller att rapportens konstaterande ska ses mot bakgrund av att den idag direkt ianspråktaga arealen för civil flygverksamhet uppgår till 70 km² eller knappt 0,02 % av Sveriges landareal. Om alla planerade flygplatser inrättas och hänsyn tas till arealer som frigörs när äldre läggs ner, kommer ytan enligt luftfartsverket att öka med 7 %.

Några remissinstanser anser att det är motiverat med restriktivitet när det gäller utbyggnad av flygtransportnätet. *Chalmers tekniska högskola* anser t. ex. att det bör satsas på energisnåla, miljövänliga och importoberoende transportsystem. De resurser som krävs för flygverksamheten skulle enligt högskolan kunna göra större nytta i utbyggnad och upprustning av järnvägsnätet. *Lantbrukarnas riksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* menar att flygplatser är markkrävande och dyrbara anläggningar. Skulle ytterligare flygfält behövas, bör enligt förbunden i första hand befintliga, mindre flygfält användas. *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening* anser att flygplatsutbyggnaden i Sverige i det närmaste ska anses avslutad. Istället bör man satsa på mindre energikrävande transporter, som dessutom inte tar så stora ytor i anspråk. *Svenska naturskyddsföreningen* understryker att översiktlig fysisk planering bör få ett avgörande inflytande över vilka platser som ska komma ifråga för flygplatsutbyggnad.

Statens naturvårdsverk anser att nya flygplatser bör prövas av regeringen enligt 136 a § byggnadslagen.

13.4 Försvar

Rapportens behandling av försvarets verksamhet kritiseras av *överbefälhavaren*, som bl. a. anser att konflikterna mellan försvar och bevarandeintressen oftast beror på att områden av vitalt intresse för försvaret utsätts för anspråk från bevarandeintressena. Enligt överbefälhavarens uppfattning skapar rapporten en uppfattning att det är försvaret som ställer anspråk på bevarandeintressena. Överbefälhavaren anser vidare att försvaret är synnerligen knapphändigt behandlad i rapporten. I stort behandlas bara frågor som sammanhänger med fredsorganisationens behov av mark för övnings- och skjutfält. *Länsstyrelsen i Värmlands län* framhåller att samhällets sårbarhet under kris- och krigsförhållanden har ökat mycket starkt. Koncentration av befolkning, produktion etc. till ett fåtal platser är enligt länsstyrelsen ogynnsam för möjligheten att skydda befolkningen under krig. Detta bör enligt länsstyrelsen beaktas i planeringsarbetet, eftersom det senare kan vara omöjligt eller mycket dyrt att beakta detta. Länsstyrelsen anser även att samhällets totala sårbarhet bör bli föremål för snar utredning. *Länsstyrelsen i Örebro län* framhåller att inte bara det militära utan även övriga delar av försvaret kan komma i konflikt med andra samhällsintressen.

När det gäller försvarets markbehov finns vissa ytterligare kommentarer. *Statens naturvårdsverk* anser att det bör finnas en beskrivning av den militära verksamheten och de omgivningskonsekvenser den medför som underlag för att visa på vilka orter där det ur omgivningssynpunkt är acceptabelt att försvarets behov av mark tillgodoses genom komplettering av de övnings- och skjutfält som finns. *Vaggeryds kommun* anser att det inte kan accepteras att militärens och det civila försvarets intressen i alla lägen ska tillgodoses. En rimlig avvägning mellan olika markintressen måste enligt kommunen komma till stånd.

Möjligheterna att samutnyttja försvarets områden för flera intressen tas upp av några remissinstanser. *Lunds universitet* anser att flera civila aktiviteter borde kunna lokaliseras till vissa militära övningsfält. Skyttesporten nämns som exempel på en ofta ytterst svårlokaliserad verksamhet som borde kunna förläggas till militär mark. Också *statens naturvårdsverk* understryker att man bör ta tillvara möjligheterna att samutnyttja övnings- och skjutfält. Verket framhåller att det bör gälla oberoende av vilken försvarsgren förbanden tillhör. *Länsstyrelsen i Hallands län* har liknande synpunkter.

13.5 Tätorter

I rapporten framhålls att det i redovisningar i den kommunomfattande planeringen av kommunens överväganden om fördelningen av byggandet mellan skilda orter i kommunen bör kunna klargöras hur kommunen har

beaktat olika statliga markanvändnings- och bebyggelseintressen i samband med tätortsplaneringen. Sådana redovisningar bör även tjäna som underlag för kommunernas aktiva medverkan i länsplaneringen, den regionala trafikplaneringen, vägplaneringen samt den särskilda hamn- och flygplatsplaneringen. Förutom överväganden om fördelningen av byggandet mellan olika tätorter torde det för kommunerna därför enligt rapporten även vara av intresse att bedöma behovet av statliga investeringar i tekniska system, service samt vägar, hamnar och flygplatser.

Behovet av att kommunerna analyserar tätortsstrukturen understryks av bl. a. *Lunds universitet*, *högskolan i Karlstad*, *länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings och Hallands län* samt *Gotlands, Kristianstads, Laxå och Nässjö kommuner*. *Lunds universitet* hälsar det ökade intresset för bl. a. tätortsproblemen med tillfredsställelse och konstaterar att den tidigare bristande framförhållningen fått olyckliga konsekvenser. Universitetet framhåller bl. a. att den tätortsfördelning mellan och inom regioner som i dag börjat bli ett allvarligt bekymmer i stor utsträckning har tillkommit i mitten av århundradet. Den aktuella tätortstillväxten hänförs av universitetet till andra orsaker än befolkningstillväxt, nämligen regler för småhusbyggande, avdragsmöjlighet för arbetsresor och huslånecostnader. Stora ansträngningar måste enligt universitetet sättas in för att å ena sida göra redan existerande ortsmönster bättre anpassat för de nya kraven på energi- och markhushållning och å andra sidan bromsa och vända utvecklingen. Universitetet framhåller också att rådande mönster för bebyggelse och kommunikationer är ytterligt trögrörigt sedan urbaniseringens expansionsfas nu är förbi. Insatserna för att få till stånd tätortsstrukturplaner och områdesplaner för enskilda orter betecknar universitetet som högst nödvändiga. Lösningarna måste dock ofta sökas på interkommunal eller regional nivå. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att utvecklingen av tätorter och infrastruktur är grundläggande i såväl fysisk som regionalpolitisk planering. Nuvarande bebyggelsestruktur tillgodoser enligt länsstyrelsen inte alltid på bästa sätt behovet av närhet mellan bostäder, arbete och service. Kommunerna måste enligt länsstyrelsens mening snarast påbörja en systematisk strukturanalys för kommunens hela område. *Länsstyrelsen i Hallands län* vill starkt understryka vad som i rapporten framförs beträffande värdet av planeringsinsatser för att analysera tätortsstrukturen. I det pågående arbetet för ett markhushållningsprogram är det enligt länsstyrelsen nödvändigt att klargöra hur fördelningen mellan olika tätorter kan utvecklas på längre sikt. *Gotlands kommun* framhåller att det är en kommunal uppgift att göra bedömningar av tätortsutvecklingen. Kommunen understryker att analyser av tätortsstrukturen bör följas av program för tätortsutbyggnaden. Detta kräver dock enligt kommunen en förändring och vidareutveckling av tanken med ortsklassifikationssystemet.

Civilförsvarsstyrelsen anser att det vid överväganden om fördelning av byggandet är viktigt att också beakta befolkningsskyddet. Antalet objekt

som kan bli utsatta för anfall tenderar enligt styrelsen att växa med ortsstorleken. Detta bör enligt styrelsen kunna tjäna som underlag för såväl den kommunala skyddsrumspaneringen som planeringen av räddningstjänsten inom kommunen.

I rapporten konstateras också att det i vissa delar av landet finns behov av interkommunal samverkan vid planeringen av tätortsutvecklingen. Enligt prop. 1978/79:112 om regionalpolitik kommer regeringen att ge länsstyrelserna i uppdrag att avgränsa s. k. pendlingsregioner inom vilka det finns ett mer uttalat samband mellan kommunerna vad gäller arbetsplatsernas lokalisering i förhållande till bostäderna. Länsstyrelserna bör enligt propositionen i samband med länsplaneringen peka på behovet av samordning av den kommunala planeringen inom pendlingsregioner där flera kommuner ingår. De kommuner som ingår i en pendlingsregion bör själva överväga i vilka former ett interkommunalt samarbete t. ex. i samband med bebyggelseplaneringen bör bedrivas.

Behovet av interkommunal samverkan bekräftas i huvudsak i remissvaren, även om det också framgår att det kan finnas svårigheter att realisera en samverkan.

Betydelsen av samverkan mellan kommunerna i tätortsfrågor understryks i yttranden från främst *bostadsstyrelsen, länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs och Västernorrlands län samt Degerfors, Falkenbergs, Halmstads, Kristianstads, Laholms, Vaggeryds och Varbergs kommuner*. *Bostadsstyrelsen* anser att frågan om interkommunal samverkan bör uppmärksammas betydligt mer än hittills. Styrelsen hänvisar också till att förordningen om kommunala bostadsförsörjningsprogram har ändrats för att öka den kommunala samverkan vid upprättande av bostadsförsörjningsprogram. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* framhåller att behovet av interkommunal planering är stort och sannolikt kommer att öka. Länsstyrelsen pekar på att regionen Jönköping-Habo-Mullsjö är ett framträdande exempel där det finns samordningsbehov och där viss organiserad samrådsverksamhet pågår. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* understryker vikten av ett kommunalt samarbete, och har också i förslaget till länsprogram 80 pekat på behov av samordning bl. a. beträffande den fysiska planeringen mellan främst kommunerna Sundsvall och Timrå. Det är enligt länsstyrelsen viktigt att kommunerna själva överväger formerna för samarbetet, men behov kan finnas av bistånd från länsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har negativa erfarenheter av att få till stånd en fungerande interkommunal samverkan. De försök som genomförts i regionen Boden, Luleå, Piteå och Älvsbyn har enligt länsstyrelsen inte givit något påtagligt resultat trots ambitiösa försök. Tanken är enligt länsstyrelsen god, men formerna måste utvecklas betydligt om något konkret resultat ska uppnås. Utvecklingen av samverkansformer borde vara en uppgift för den fysiska riksplaneringen, anser länsstyrelsen.

Många remissinstanser har tagit upp tätortsstrukturens betydelse för

energiushållningen. Behovet av att beakta kraven på energiushållning berörs sålunda i yttranden från främst *Lunds universitet, länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus och Gävleborgs län, Falkenbergs, Gävle, Halmstads, Laholms och Varbergs kommuner* samt *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. Länsstyrelsen i Södermanlands län framhåller att frågan om lämplig tätortsstruktur med hänsyn till kraven på ett energisnålt samhälle kommer att bli allt svårare att handskas med. I dag är det enligt länsstyrelsen få som beaktar det totala energibehovet vid olika bebyggelseutformningar. Länsstyrelsen efterlyser modeller för tätortsstrukturen baserade på energiförsörjnings- och transportfrågorna, som underlag för den kommunala planeringen. Att ta fram sådana modeller hör enligt länsstyrelsen hemma i den fysiska riksplaneringen. Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att sambandet mellan målen för energiushållning och bebyggelseplaneringen har uppmärksamats för lite. Länsstyrelsen pekar på pendlingsmönstret i länet som ett uttryck för att ett hänsynstagande till energiushållningsaspekten måste införas i bebyggelseplaneringen. Styrmedel i byggnadslagstiftningen torde inte vara tillräckligt verksamma för att uppnå detta. Det behövs anvisningar och rutiner för att överföra energiushållningsmålen till den kommunala planeringen, anser länsstyrelsen.

14 Kompletterande riktlinjer för hushållning med mark och vatten i vissa delar av landet

14.1 Norrlandskusten

Enligt gällande riktlinjer får lokalisering av s. k. FRP-industri till Norrlandskusten inte ske till Höga Kusten-området, som hör till de obrutna kusterna. I rapporten föreslås att FRP-industri inte heller skall få etableras vid vissa andra större av FRP-industri opåverkade delar av Norrlandskusten. Det gäller Haparanda- och Luleåskärgården utom tätorterna Kalix, Luleå och Piteå, Västerbottenskusten mellan Skellefteå tätort och Umeå uthamn samt kuststräckan mellan Essvik och Hudiksvalls tätort. De i rapporten redovisade studierna av lokaliseringsförutsättningar för FRP-industri vid Norrlandskusten visar att det finns goda förutsättningar för lokalisering på flera platser. Utöver av länsstyrelserna redovisade platser finns det enligt rapporten ytterligare platser med befintlig industri där lokaliseringar sannolikt i vissa fall kan komma i fråga utan större konflikter.

Förslaget har fått ett blandat mottagande. *Göteborgs universitet, statens naturvårdsverk* och *Sveriges geologiska undersökning* tillstyrker förslaget utan reservationer. *Statens planverk* anser däremot att syftet med rapportens förslag tillgodoses genom de av riksdagen redan fastlagda riktlinjerna för kustområdena. *Sveriges industriförbund* är negativt till förslaget av

samma skäl som beträffande förslaget att riktlinjerna för obrutna kuster ska gälla för Öland.

När det gäller Haparanda- och Luleåskärgården har förslaget lämnats utan invändningar av *länsstyrelsen i Norrbottens län* samt *Kalix* och *Luleå kommuner*.

Vad beträffar Västerbottenskusten mellan Skellefteå tätort och Umeå uthamn lämnas förslaget utan erinran av *länsstyrelsen i Västerbottens län*. *Umeå kommun* konstaterar att man redan tidigare inriktat eventuell ytterligare kustindustri till Umeälvens utlopp, Holmsund, Obbola och till Hörnefors. Kommunen har ingen erinran mot rapportens förslag. *Skellefteå kommun* hänvisar till att man har utfört ett planeringsarbete för kusten och därvid bl. a. föreslagit att en del av kuststräckan skall avsättas som naturreservat. Kommunen menar att det vore bättre om staten tar fasta på den planering som faktiskt är utförd och bidrar till genomförandet av denna.

Vad slutligen gäller kuststräckan mellan Essvik och Hudiksvalls tätort finns inga erinringar från *länsstyrelsen i Västernorrlands län*. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* har inte heller några invändningar, men förutsätter att befintliga industrier i Stocka/Strömsbruk kan utvecklas i normal omfattning eller att ersättningsindustri får etableras. *Sundsvalls* och *Hudiksvalls kommuner* tillstyrker förslaget.

14.2 Öland och Gotland

I rapporten framhålls att det med hänsyn främst till de betydande naturvårds-, kulturminnesvårds- och friluftsintrössena på Öland och Gotland finns starka skäl för att samma riktlinjer som gäller för de obrutna kusterna även skall gälla för hela Öland samt Gotlandskusten inklusive Fårö, Sudret och Östergarnslandet men med undantag för Slite. Riktlinjerna för obruten kust innebär att nylokalisering av miljöstörande verksamhet inte bör tillåtas. Områdenas speciella landskapsbild och dess värden för bl. a. naturvård och kulturminnesvård bör bevaras.

När det gäller Öland tillstyrks rapportens förslag så gott som genomgående, men i en del fall med viss reservation. *Riksantikvarieämbetet*, *Göteborgs universitet*, *statens naturvårdsverk*, *statens planverk* och *Sveriges geologiska undersökning* tillstyrker förslaget utan några reservationer. *Länsstyrelsen i Kalmar län* ansluter sig till rapportens förslag men utgår då ifrån att förändringarna jämfört med gällande riktlinjer endast gäller industrilokaliseringar. *Länsstyrelsen* förutsätter i övrigt att de särskilda riktlinjer för Öland som utarbetats i det fysiska riksplanarbetet kommer att fortsätta att gälla. *Länsstyrelsen* anser att Öland är så särpräglad att det finns skäl att även i fortsättningen ha särskilda riktlinjer som behandlar bebyggelse och andra anläggningar samt hänsyn till naturvårdens, kulturminnesvårdens, friluftslivets och de areella näringarnas intressen. *Länsstyrelsen* utgår vidare från att de föreslagna riktlinjerna innebär att bryt-

ning av alunskiffer inte kan tillåtas, men att en fortsatt brytning av kalksten för cementtillverkning i nuvarande omfattning inte hindras. *Mörbylånga kommun* tolkar rapportens förslag som att nylokalisering av miljöstörande verksamhet inte skall tillåtas. Kommunen har i princip inget att erinra mot förslaget under förutsättning att det inte utgör hinder för kalkstensbrytning för cementindustrin.

Sveriges industriförbund är den enda remissinstans som är negativ till förslaget. Förbundet konstaterar att Öland är föremål för regionalpolitiska stödinsatser, och menar att det mot den bakgrunden förefaller förvånande att bevarandeintressen anses böra tillgodoses i den omfattning som föreslås på bekostnad av eventuellt tillkommande industriell produktion och sysselsättning. Förbundet anser att det inte har visats att FRP-industri skulle innebära från miljösynpunkt allvarliga risker, och nämner Stenungsundsområdet som exempel på att miljöstörningarna i samband med modern tung industri dels är en mycket lokalt begränsad fråga som i många fall överdrivits på ett oförsvarligt sätt, dels att den infrastruktur som skapas i hög grad kommer rekreattionsintressena tillgodo. Förbundet anser därför att ett generellt förbud mot etablering av FRP-industri på Öland som föreslagits inte är motiverat.

Även vad beträffar Gotland tillstyrks förslaget av flertalet remissinstanser som behandlar förslaget. Det finns emellertid också ett par avstyrkanden. Förslaget tillstyrks utan reservation av *riksantikvarieämbetet*, *Göteborgs universitet*, *statens naturvårdsverk* och *statens planverk*. *Sveriges geologiska undersökning* tillstyrker förslaget, men framhåller att till sjöss bör detaljavgivningen mellan bevarandeintressen och ett rimligt utnyttjande av naturresurserna ske först efter närmare undersökningar. *Sveriges geologiska undersökning* framhåller också att begreppet miljöstörande verksamhet inte är preciserat, och att inte heller begreppet kust preciserats. Det framgår inte t. ex. hur lång sträcka ut från stranden som ingår i kusten, vilket är väsentligt med hänsyn till att marin täkt av sand aktualiserats utanför Fårö. *Länsstyrelsen i Gotlands län* tillstyrker principen att skydda de oexploaterade kusterna, men framhåller även att näringspolitiska aspekter bör ges tyngd också vid bedömningen i dessa planfrågor. *Länsstyrelsen* anser också att det knappast är önskvärt att till obruten kust hänföra Visby med flera orter eller de större stenindustrier som finns vid kusten.

Rapportens förslag ifrågasätts av *Gotlands kommun*, som framhåller att längs Gotlandskusten finns flera stora kalkstensbrott, tätorter med över 23 000 invånare och ett flertal områden med fritidsbebyggelse m. m. I stället bör konflikterna lösas planmässigt i kommunens pågående översiktliga planering. *Sveriges industriförbund* har samma invändningar mot rapportens förslag beträffande Gotland som redovisats för Öland.

14.3 Vänerskärgården

I rapporten föreslås att det centrala skärgårdsområdet i Vänern ska omfattas av riktlinjerna för obruten kust. Vidare föreslås att för kustområdena mellan Grums och Kristinehamns tätorter utom Karlstads tätort och Skoghall ska gälla riktlinjerna för högexploaterad kust.

Rapportens förslag får ett nästan genomgående positivt bemötande i remissbehandlingen. Vad beträffar det centrala skärgårdsområdet tillstyrks förslaget utan reservation av *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *Sveriges geologiska undersökning*, *länsstyrelsen i Skaraborgs län* och *Mariestads kommun*. Förslaget får stöd även av *högskolan i Karlstad*. *Länsstyrelsen i Värmlands län* och *Säffle kommun* redovisar inga invändningar mot förslaget. *Lidköpings kommun* har inte heller någon direkt invändning mot rapportens förslag, men betonar att det inte får innebära att fortbestånd och vidareutveckling av näringsliv, jordbruksbygd och bebyggelse förhindras, under förutsättning att rimlig hänsyn tas till bevarandebestånd. *Åmåls kommun* anser att beslutet om att ge kommunens Vänerkust beteckningen obruten kust bör föregås av samråd med kommunen om bl. a. avgränsningen mot tätorten.

Sveriges industriförbund vill ifrågasätta lämpligheten av att införa så starka restriktioner för FRP-industri i Vänerns kust- och skärgårdsområden som föreslagits i rapporten, även om det inte för dagen föreligger några aktuella planer på etablering av FRP-industri i Vänerregionen. Förbundet menar att på sikt kan man inte bortse från att lokalisering av tung industri till nya lägen inom Vänerområdet framstår som gynnsam från såväl företagsekonomiska som regionalpolitiska synpunkter. Att helt förhindra en sådan utveckling förefaller enligt förbundet inte välbetänt.

När det gäller kustområdet mellan Grums och Kristinehamns tätorter tillstyrks förslaget utan någon reservation av *Göteborgs universitet*, *statens naturvårdsverk*, *statens planverk*, *Sveriges geologiska undersökning* och *Hammarö kommun*. Förslaget får stöd också av *högskolan i Karlstad*. *Länsstyrelsen i Värmlands län* vill utvidga det område som föreslagits som högexploaterad kust så att hela Vänerskärgården i enlighet med Vänerkommunernas förslag ingår. Det innebär tillägg av områden söder om Grums resp. Kristinehamns tätorter. *Karlstads*, *Kristinehamns* och *Säffle kommuner* har inte redovisat några invändningar mot förslaget.

Sveriges industriförbund har samma invändningar mot förslaget som beträffande det centrala skärgårdsområdet i Vänern.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 2 april 1981	2
1 Inledning	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Propositionens uppläggning och innehåll	4
2 Föredragandens överväganden	4
2.1 Den hittillsvarande fysiska riksplaneringen	4
2.2 Former för fortsatt fysisk riksplanering	7
2.2.1 Planeringsprocessen	7
2.2.2 Lagreglering av riktlinjerna för hushållning med mark och vatten	9
2.2.3 Den kommunala fysiska översiktsplaneringens roll i den fysiska riksplaneringen	10
2.2.4 Kunskapsförsörjning	12
2.2.5 Sammanfattning	15
2.3 Överväganden om vissa verksamheter och sektorer	17
2.3.1 Inledning	17
2.3.2 Resurser för industriproduktion	18
2.3.3 Inhemska energiresurser	20
2.3.4 Skydd och utnyttjande av havets resurser	25
2.3.5 Anläggningar för transporter och energidistribution	27
2.3.6 Tätortsstruktur	30
2.3.7 Frågor som kräver vidare överväganden	32
3 Hemställan	38
4 Beslut	39

Bilaga 1

Sammanfattning av rapporten (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2	40
--	----

Bilaga 2

Remissyttranden över rapporten (SOU 1979: 54, 55) Hushållning med mark och vatten 2	50
---	----

1 Inriktningen av den fortsatta fysiska riksplaneringen	50
1.1 Remissinstansernas allmänna synpunkter på inriktningen av den fortsatta fysiska riksplaneringen	50
1.2 Synpunkter på de nya frågor som enligt rapporten bör uppmärksammas särskilt	51
2 Former för fortsatt fysisk riksplanering	54
2.1 Ansvarsfördelning	54
2.2 Uppföljning och översyn av riktlinjerna	57
2.3 Underlag för fysisk riksplanering	59
2.3.1 Allmänna synpunkter	59
2.3.2 Riksöversikter och länsplaneringar	60
2.3.3 Samlade redovisningar	63
2.3.4 Statistikfrågor	64
2.3.5 Basdata och kartläggningsverksamhet	65
2.3.6 Information, registerinformation och ADB	68
2.3.7 Ny metod och teknik	69

2.4	Samordning med länsplaneringen	70
2.5	Tidsplan för det fortsatta riksplanearbetet	72
2.6	Resurser för fortsatt arbete	74
3	Aktsamhet i landskapet	76
3.1	Hänsyn till naturvården m. m. inom jordbruket	76
3.2	Hänsyn till naturvården i skogsområden av lokalt intresse	78
3.3	Hänsyn till faunan i fysisk planering	79
3.4	Användning av kemiska bekämpningsmedel	80
4	Skydd av resurser för areell produktion	81
4.1	Resurser för jordbruk	81
4.1.1	Riktlinjer till skydd för jordbruksmarken	81
4.1.2	Bevarande av jordbruksmarkens produktionsförmåga	82
4.1.3	Övriga frågor	83
4.2	Resurser för skogsbruk	83
4.2.1	Allmänt om behandlingen av skogsbruket	83
4.2.2	Riktlinjer för skogsbruket i en ny plan- och bygglag	85
4.2.3	Bättre gradering av skogsmarkens produktionsförmåga	86
4.2.4	Övriga frågor	88
4.3	Resurser för renkötsel	89
4.3.1	Renskötseln och den fysiska planeringen	89
4.3.2	Riktlinjer till skydd för renkötselns områden	90
4.3.3	Hänsyn till renkötseln inom skogsbruket	91
4.3.4	Kartläggning av vinterbetesområdena	92
4.3.5	Övriga frågor	92
4.4	Viltproduktion	93
5	Skydd av nationella resurser för naturvård, friluftsliv och kulturminnesvård	93
5.1	Översyn av urvalet av riksintressen	93
5.2	Särskilt utsatta naturtyper	94
5.2.1	Allmänt	94
5.2.2	Våtmarker	95
5.2.3	Ädellövskog	96
5.2.4	Naturskog	97
5.2.5	Fjällnära skog	98
5.3	Särskild lagstiftning för skydd av kulturmiljöer	99
5.4	Skydd av vissa odlingsbygder	100
5.5	Hänsyn till riktlinjerna för hushållning med mark och vatten vid statlig stödgivning	102
5.6	Övriga frågor	103
5.6.1	Naturvård	103
5.6.2	Friluftsliv	104
6	Industriresurser	105
6.1	Synpunkter på behandlingen av vissa industrifrågor i den fysiska riksplaneringen	105
6.2	Lokaliseringsöverväganden	107
6.2.1	Södra Sveriges kuster	107
6.2.2	Norrlandskusten	113
6.2.3	Inlandet	115
6.3	Övriga industrifrågor	116
7	Resurser för energiproduktion	117
7.1	Allmänna synpunkter	117

7.2	Kraftproducerande anläggningar	119
7.2.1	Allmänna synpunkter	119
7.2.2	Vattenkraftverk	120
7.2.2.1	Konventionella vattenkraftverk	120
7.2.2.2	Små vattenkraftverk	121
7.2.2.3	Pumpkraftverk	122
7.2.3	Kondenskraftverk	123
7.2.3.1	Allmänna synpunkter på rapportens lokaliseringsoverväganden	123
7.2.3.2	Lokaliseringsoverväganden avseende västkusten	125
7.2.3.3	Lokaliseringsoverväganden avseende södra Sveriges kuster	125
7.2.3.4	Lokaliseringsoverväganden avseende norrlandskusten	125
7.2.4	Kraftvärmeverk	125
7.3	Nya energislag	128
7.3.1	Allmänna synpunkter	128
7.3.2	Torv	132
7.3.3	Vindkraft	135
7.3.4	Biomassa	137
7.3.4.1	Energiskog	137
7.3.4.2	Skogsenergi	138
7.3.4.3	Övriga biomassa	138
7.3.5	Andra framtida energislag	139
7.4	Behov av planeringsåtgärder	140
7.5	Övriga frågor	141
8	Mineralresurser	142
8.1	Allmänna utgångspunkter	142
8.2	Översiktlig karta över geologiska förutsättningar för mineralförekomster	143
8.3	Rapporteringsskyldighet beträffande undersökningsresultat m. m.	144
8.4	Översyn av nuvarande rättsliga reglering beträffande mineralutvinning	147
8.5	Sammanställning av underlag om framtida råvaruintressen	148
8.6	Utvärdering av utmål inom anrikningsverkens närzoner	149
8.7	Brytning i befintliga gruvor och täkter	149
8.8	Utvinning av biprodukter och återvinning	150
8.9	Prospektering av alunskiffer	151
8.10	Alunskiffer på Billingen	152
8.11	Kalk för jordbruks- och miljövårdsändamål	153
8.12	Riksöversikter på kvarts, kvartsit och kaolin	153
8.13	Planering för regional grusförsörjning	154
9	Fritidsboende och turism	156
9.1	Markresurser för fritidsboende i inlandet	156
9.2	Fritidsbebyggelse kring tätorterna	159
9.3	Fritidsbebyggelse i anslutning till jord- och skogsbruk	159
9.4	Kommentarer till gällande riktlinjer för fritidsbebyggelsens utveckling	161
9.5	Övriga frågor vad beträffar fritidsboende	164
9.6	De primära rekreatiomsområdena	165

10 Skydd och utnyttjande av sötvattenresurser	167
10.1 Allmänna synpunkter	167
10.2 Anspråk och tillgångar	167
10.3 Ansvarsfrågor och former för vattenplanering	169
10.4 Behov av planmässig vattenanvändning	170
10.4.1 Geografisk genomgång	172
11 Havet	176
11.1 Allmänna utgångspunkter	176
11.2 Förbättrat planeringsunderlag	177
11.3 Områden av särskild betydelse för fisket	178
11.4 Riktlinjer i en ny plan- och bygglag om hänsynstagande till fisket	178
11.5 Administrativa gränser i havet	179
11.6 Konsekvenser av det ökade fritidsbåtsinnehavet	179
11.7 Behov av åtgärdsprogram och planering i vissa havsområden	180
11.8 Försöksverksamhet i vissa havsområden	182
11.9 Förbättrad samordning av kontrollprogram, utsjömätningar och program för övervakning av miljö kvalitet	184
11.10 Miljörisker vid transport av farligt gods	184
12 Påverkan på mark- och vattenresurser av vissa föroreningar	185
12.1 Allmänna synpunkter	186
12.2 Miljökonsekvensbedömningar	187
12.3 Försurning av mark och vatten	188
12.4 Övriga föroreningar	190
12.4.1 Kväve	190
12.4.2 Tungmetaller och svårnedbrytbara ämnen	193
13 Vissa frågor beträffande landets fysiska struktur	194
13.1 Allmänna synpunkter	194
13.2 Energidistribution	196
13.2.1 Kraftledningar	196
13.2.2 Gas- och hetvattenledningar	199
13.3 Kommunikationsanläggningar	200
13.3.1 Allmänna synpunkter	200
13.3.2 Vägar	200
13.3.3 Järnvägar	201
13.3.4 Hamnverksamhet	202
13.3.5 Flygplatser	203
13.4 Försvar	204
13.5 Tätorter	204
14 Kompletterande riktlinjer för hushållning med mark och vatten i vissa delar av landet	207
14.1 Norrlandskusten	207
14.2 Öland och Gotland	208
14.3 Vänerskärgråden	210